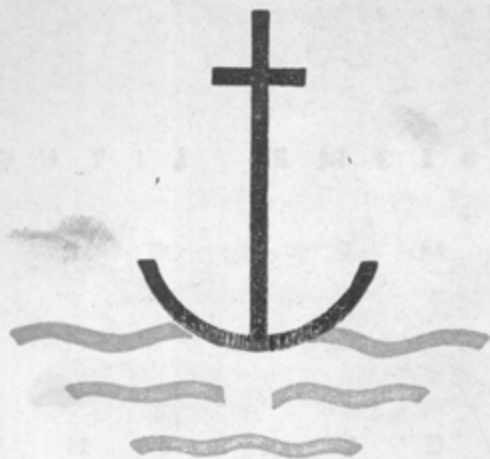

PO III 7660
1

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

4-6

ANUL XX

1970

C U P R I N S U L

*** Dărimarea zidurilor vrajbei — Un sfert de veac de la sfârșitul celui de al II-lea război mondial	251
--	-----

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

ION V. GEORGESCU: Declarația episcopului catolic olandez privind obligativitatea celibatului și urmările ei	254
---	-----

S T U D I I

Pr. prof. dr. MILAN ȘESAN: Din teologia ortodoxă a secolului XIX (după 1848)	277
Episcop ANTONIE PLAMADEALĂ: Ebed-Yahve în lumina Noului Testament. Preliminarii la o Teologie a slujirii	284
Pr. prof. dr. DUMITRU BELU: Ideea de unire a Bisericilor în dogmatica lui Emil Brunner	305
Diacon GAVRIEL CERNAUȚEANU: Frecvența săvârșirii Sfintelor Taine	311
MIRCEA TELEGUȚ: Arhitectura bisericilor de lemn de pe valea Begheului	323

I N D R U M Ă R I O M I L E T I C E

Prot. PETRU BOGDAN: Drumul strugurelui	335
Diacon IOAN GĂSPAR: Atotprezența lui Dumnezeu	336
Diacon GAVRIEL CERNAUȚEANU: Lucrarea credinței creștine	339
Prot. PETRU BOGDAN: Lângă inima mamei	341
Prot. dr. PETRU DEHELEANU: Cinstirea sfinților	343

P R O B L E M E L I T U R G I C E

Arhim. TIMOTEI SEVICIU: Precizări cu privire la miruire	347
---	-----

C O M E M O R Ă R I

NICOLAE, Mitropolitul Banatului: Pomenirea unui vrednic înaintaș	351
Dr. CORNEL CORNEANU Marele patriot bănățean Eutimie Murgu	353
Prot. ION B. MUREȘIANU: Eftimie Murgu și Biserica bănățeană	360
NICOLAE CORNEAN: Eftimie Murgu și emanciparea limbii române	369

D O C U M E N T A R

COSTIN FENEȘAN: O nouă „autobiografie” a lui Mihail Martinovici Roșu	373
EUGEN ARĂDEANUL: Informații noi cu privire la viața și activitatea lui Nicolae Horga-Popovici	377

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Mărturii ale unității poporului și prestigiului Tării. Trecerea la cele veșnice a Sanctității Sale Patriarhului Alexei. La frații din Republica Democrată Germană. Noua reprezentanță a Bisericii Ortodoxe Ruse la Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Alegerea Mitropolitului Varșoviei. Alegerea noului episcop al Muntelui Liban. O nouă mitropolie ortodoxă în Asia. Sfințirea Sfântului Mir la Patriarhia Ecumenică. Drumul înnoirii în Biserica greacă. Intensificarea activității Institutului Patriarhal de Studii Patristice. Vizita cardinalului Marty în Anglia. Catolici și anglicani pe calea ecumenismului. Fermitatea unei poziții. Imixtiuni pontificale în activitatea

PV1

MITROPOLIA BANATULUI

4-6

ANUL XX 1970

P. 14.389

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinți :

I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului
P. S. Teoctist, Episcopul Aradului

Membri :

- P. C. Pr. Ion B. Mureșianu, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
- P. C. Pr. Petru Sălăgeanu, consilier la Episcopia Aradului
- C. Diacon Sorin Cosma, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș

Redactor responsabil : P. Cuv. Timotei Sevcicu, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redacția și Administrația :

Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Timișoara 1,
Bv. Victoriei nr. 7

DĂRIMAREA ZIDURILOR VRAJBEI

Un sfert de veac de la sfîrșitul celui de al II-lea
război mondial

Prăbușirea miraculoasă de odinioară a zidurilor anticei cetăți a Ierihonului ce stătea ca o stavilă în calea dobîndirii pămîntului făgăduinței de către fiii lui Avram ca un sfînt lăsamînt, a devenit simbol al biruințelor strălucite asupra a tot ceea ce însemnează putere a întunericului. Relatarea Scripturii Sfinte despre aceasta se perindă parcă înaintea ochilor minții cu aceeași prospețime, ori de cîte ori într-un chip sau altul istoria înscrisă fapte asemănătoare. Ea evocă o victorie meritată, pregătită cu muncă și jertfelnicie, un triumf neasemuit al binelui și al vieții, al demnității umane, dreptății și prosperității lumii, conform însăși voinței divine. De aceea și amintirea-i măreață în perspectiva timpului de mult apus se împletește semnificativ cu aceea a evenimentului crucial din istoria lumii, de la care s-a scurs un sfert de veac.

Intr-adevăr, la 9 mai s-au împlinit 25 ani de la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial în Europa, de la victoria repurtată asupra Germaniei naziste și al celui de-al treilea Reich. Printr-o coincidență istorică apoi ce exprimă un raport de continuitate pe același drum al libertății și suveranității naționale, poporul român a sărbătorit în aceeași zi 93 ani de la dobîndirea independenței de stat. Momente aniversare deosebite pentru lume, ca și pentru țară, ele sînt trăite cu emoția pe care o dă scrutarea retrospectivelor și a perspectivelor. Și totul pare măreț ca într-o epopee.

Ca și zidurile cetății fortificate de altădată la care am cugetat, s-au surpat pentru totdeauna rînduieli nedrepte, căci ziua Victoriei a însemnat așezarea lumii pe temelii noi. Victoria obținută la 9 mai 1945 a fost un triumf al libertății, al dreptului popoarelor la existența de sine stătătoare, împotriva tendinței de hegemonie mondială întruchipată de fascism. De aceea ea a primit o valoare inestimabilă pentru destinele fiecărui popor ca și ale omenirii întregi. În plus, lupta comună a cimentat fundamentul prieteniei între popoare. Odată cu ruinele rezultate de pe urma conflagrației ce a zguduit toată lumea, s-a tîns și la înlăturarea obstacolelor din calea încrederii, într-ajutorării și frățietății oamenilor.

Așa cum se știe, victoria de la 9 mai a creat condiții favorabile pentru dezvoltarea liberă și democratică a unui șir de țări. A luat apoi amploare lupta de eliberare națională a altora, ducînd la prăbușirea sistemului colonialist înrobitor. Pătrarul de veac scurs de la data comemorată a înregistrat între state raporturi așezate pe baze principiale precum și luare de măsuri corespunzătoare pentru soluționarea pe cale pașnică a litigiilor internaționale. S-au căutat căi pentru renunțarea la forță în relațiile internaționale, pentru asigurarea securității europene ca și a unei păci trainice în lume, cu conștiința că încălcarea normelor fundamentale ale raporturilor dintre state pot avea consecințe nefaste.

Nu se poate întrelăsa aci mențiunea semnificativă pentru rolul României pe arena internațională, că la toate marile probleme ale contemporaneității, contribuția ei a fost importantă, așa cum a fost și aceea din ceasul izbînzii sărbătorite. De asemenea și faptul că Biserica Ortodoxă Română a sprijinit îndeaproape toate nobilele acțiuni duse în acest sens de întregul popor sub călăuzirea înțelepte sale conduceri.

Cu adevărat, o dată cu inaugurarea unei epoci noi în viața lumii, de pace pe pămînt și bunăvoință între oameni, Biserica creștină e chemată să-și aducă prino-

sul ei întăritor. Aceleași ziduri dărîmate ale Ierihonului, trebuie să se proiecteze și în cele spirituale. Dacă în domeniul cultural, social, economic și altele, se caută înlăturarea barierelor despărțitoare dintre oameni, tot așa și în cel religios se încearcă îndepărtarea pietrelor de poticneală ce i-au despărțit în credință și viață. Un mare teolog spunea că zidurile dintre credincioși nu sînt durate pînă la cer. Credincioșii trebuie așadar să caute calea înțelegerii, slujind astfel și aspirațiile generale ale omenirii, de pace, fericire și progres.

Panteonul antichității nu găsea nepotrivit a înscire pe pedestale egale și cu același drept de adorare nume ca ale lui Ares sau Marte și Irene sau Pax, sub care se ascundea viața și moartea, războiul și pacea. Pentru Biserică însă Dumnezeu este Domnul păcii (Filipeni 4, 9) și tot ceea ce este putere distructivă nu poate trona alături de El. Consecvenți acestei învățături, creștinii la un loc și fiecare în parte trebuie să nutrească ferma dorință ca în locul zidului vrăjmășiei și urii să înalțe un adevărat templu al fiilor lui Dumnezeu, în care toți oamenii să se regăsească frați și pe ale cărui lespezi să se înscire ca o convingere de nestrămutat împlinirea divinei promisiuni: „Voi trimite pace pe pămîntul vostru și nimeni nu vă va tulbura; voi goni fiarele rele din pămîntul vostru și sabia nu va trece prin pămîntul vostru” (Levitic 26, 6).

DECLARAȚIA EPISCOPATULUI CATOLIC OLANDEZ PRIVIND OBLIGATIVITATEA CELIBATULUI ȘI URMARILE EI

de: ION V. GEORGESCU

În sînul Bisericii Romano-Catolice au avut loc în anii de după Conciliul al II-lea de la Vatican multe frămîntări, care au angajat diferite straturi ale structurii bisericești — fie în chip individual, fie colectiv.

S-au manifestat în forma protestatară preoții, teologii, unii episcopi în chip individual; au avut loc manifestări protestatatoare ale unor grupuri constituite din preoți, ale unor congrese clericale, ori generale (cum a fost Congresul german catolic de la Essen).

Pînă în prezent însă toate acestea puteau fi considerate frămîntări în masa credincioșilor catolici, fără a angaja în vreun fel forma de conducere a Bisericii Romano-Catolice.

De aceea „recomandările” Conciliului pastoral olandez — ca for consultativ oficial — și declarația episcopului olandez — ca for suprem conducător în Biserica locală Olandeză — constituie o etapă nouă, trecerea calitativă pe o treaptă superioară a desfășurării tulburărilor ce au loc în Biserica Romano-Catolică, trecerea de la frămîntările în masa credincioșilor la criza în conducerea Bisericii.

Pentru importanța pe care o prezintă vom încerca să prezentăm în continuare aspectele acestei crize la începutul ei.

Lucrările celei de a cincea sesiuni a Conciliului pastoral olandez, încheiate miercuri 7 ianuarie 1970, au confirmat peste așteptări că o foarte mare majoritate de personalități clericale și laice membri ai Conciliului — cer înlăturarea disciplinei celibatului ca condiție obligatorie pentru exercitarea sacerdoțiului.

Încă din aprilie 1969 se socotea că trei sferturi dintre „preoți diaconi și subdiaconi” și peste 70% dintre credincioșii laici erau împotriva celibatului și cereau ca preoții să fie autorizați a se căsători. Însă rezultatul votărilor efectuate la Conciliul pastoral asupra a cinci aspecte ale problemei a deschis o nouă etapă în raporturile dintre Vatican și Biserica Romano-Catolică locală din Olanda.

Cu toate că Conciliul pastoral olandez este doar un organ consultativ și că hotărârile lui au doar caracter de „recomandări” pentru Conferința episcopală olandeză, singura în măsură să decidă în toate problemele, totuși forul Conciliului pastoral olandez constituie calea prin care comunitatea creștină poate fi ascultată și prin care ea poate participa într-o măsură oarecare la hotărârile episcopatului, care este în acest fel legat în chip moral de avizul Conciliului pastoral.

De aceea rezultatul votărilor, pe care-l dăm în continuare, capătă o excepțională semnificație. La cele cinci votări legate de problema celibatului cei șapte episcopi olandezi, care au participat la Conciliul pastoral, nu au participat, cum era și normal având în vedere situația lor; în schimb la a șasea votare în legătură cu posibilitatea ca femeile să fie admise la săvârșirea tuturor formelor ministerului sacerdotal (cu rezultatul: 72 pentru; 8 contra și 24 abțineri) episcopii olandezi au participat (1 pentru; 4 contra; și 2 abțineri).

Aspectele problemei celibatului sacerdotal puse la vot în Conciliul pastoral olandez au fost următoarele:

— Dacă ar putea fi suprimat celibatul ca condiție pentru exercitarea sacerdoțiului: 93 pentru; 2 contra; și 3 abțineri;

— Dacă ar trebui să nu se mai ceară candidaților la preotie să rămână celibatari: 90 pentru; 6 contra; și 2 abțineri;

— Dacă episcopatul ar trebui să susțină ca, în principiu, să fie admiși la preotie oameni căsătoriți și să creeze condițiile necesare pentru această situație: 94 pentru; 1 contra; și 3 abțineri;

— Dacă preoții care s-au căsătorit sau cei care vor să se căsătorească ar putea continua să exercite sacerdoțiul fără restricții (având desigur aptitudinile personale și acordul credincioșilor), ținând seama că din această experiență episcopii din Biserica Romano-Catolică locale s-ar putea trage învățăminte care ar ajuta celui de al treilea Sinod al episcopatului catolic (ce urmează să aibă loc la Roma, în 1971) să-și facă o părere întemeiată asupra acestei probleme: 86 pentru; 3 contra; și 9 abțineri;

— Dacă Conciliul pastoral olandez să ceară episcopilor să întreprindă acțiunile necesare ca rezultatul acestor votări să fie înfăptuite: 79 pentru; 6 contra; și 4 abțineri.

Desigur că pe plan intern rezultatul votărilor din Conciliul pastoral olandez se dovedește o armă cu două tăișuri: pe de o parte rezultatul acesta constituie o sondare asupra părerilor comunității creștine; iar, pe de altă parte, el constituie într-o măsură îndemn la luarea în chip individual a unor libertăți, care în chip colectiv sînt cu neputință, în nădejdea că episcopatul va trebui să le treacă cu vederea.

În urma votărilor din Conciliul pastoral cel dintîi s-a manifestat grupul „celor 70”, numit „Septuaginta”. Într-adevăr un

număr de 70 de preoți și de călugări olandezi, între care și duhovnicii de la Universitatea din Amsterdam, s-au constituit într-un grup progresist, care înțelege să nu aștepte luarea de către episcopatul olandez a unei poziții oficiale în legătură cu aplicarea „recomandărilor Conciliului pastoral cu privire la abolirea celibatului bisericesc obligator”.

Imediat după încheierea lucrărilor celei de a cincea Adunări a Conciliului pastoral, grupul celor 70 de preoți au publicat o declarație în care anunță că va organiza, în curând, o serie de conferințe în cele mai multe parohii din jurul orașului Amsterdam pentru a cunoaște comunitățile care sînt de acord ca preoții căsătoriți să exercite toate funcțiile sacerdotale. Deja cinci parohii s-au declarat de acord să accepte în fruntea lor preoți căsătoriți.

Declarația „celor 70” precizează că acțiunea lor urmărește în fond să accelereze procesul de acceptare a abolirii celibatului obligator.

Cu toate acestea, față de fermitatea conducătorilor Conciliului pastoral, unii din membrii grupului „celor 70” au reușit să convingă grupul să renunțe la acțiunea începută și să aștepte rezultatul întrunirii episcopatului și a superiorilor ordinelor religioase olandeze, care avea să aibă loc între 13 și 19 ianuarie 1970.

Aceasta face foarte dificilă situația episcopilor olandezi și mai ales pe cea a Cardinalului Alfrink, în raporturile cu Vaticanul, a cărui autoritate se vede din ce în ce mai mult contestată în sînul Bisericii Romano-Catolice locale Olandeze, unde credincioșii catolici manifestă atitudini protestatare și se complac în perspectiva unei ecleziologii de tip reformat, în vreme ce, oficial prin Conciliul al II-lea de la Vatican, Biserica Romano-Catolică închisese „Contrareforma” începută prin Conciliul de la Trident.

Prima reacțiune a Vaticanului față de rezultatul votărilor din Conciliul pastoral olandez în legătură cu abrogarea celibatului, s-a produs chiar miercuri 7 ianuarie, ceea ce demonstrează că faptul este apreciat ca avînd importanță deosebită.

Purtătorul de cuvînt al Vaticanului, Mgr. Fausto Vallaine, subliniind că votul Conciliului pastoral olandez „nu are efect juridic”, a spus: „Este pur și simplu vorba de o anchetă efectuată de episcopii din Țările de jos pentru a cunoaște opinia preoților olandezi în problema celibatului. Nu este deci decît o opinie și nimic mai mult. Există în Biserica Romano-Catolică și alte opinii complet diferite. Și nu trebuie să se uite că Olanda nu este întreaga Biserică Romano-Catolică”. În continuare a precizat că semnificația votului din Conciliul pastoral olandez va fi studiată de Vatican „dar mai tîrziu”.

Cea de a doua reacțiune a Vaticanului față de recomandările Conciliului pastoral olandez pentru abrogarea celibatului preoților, s-a manifestat prin „L'Osservatore Romano”, care (în numărul de sîmbătă 10 ianuarie) a denunțat pe cei a căror doctrină duce „la întîmplări penibile și la o nerăbdare care tinde să se transforme în activism”.

Organul Vaticanului amintește cu acest prilej că papa și episcopii primesc autoritatea lor de la Dumnezeu: „Puterea de a conduce nu emană de la adunări (omenestî), ci de la Dumnezeu, Care a transmis această autoritate lui Petru și urmașilor săi, episcopii care sînt în comuniune cu el” (urmașul lui Petru).

Mult mai interesantă se dovedește precizarea pe care „Osservatore Romano” o face, în legătură cu aceasta, că „independența limitată pe care Bisericele Romano-Catolice locale au dobîndit-o în ultimii ani riscă să ducă la formarea de „secte intolerante”.

„L'Osservatore Romano” (de la 12 ianuarie 1970), publică textul scrisorii pe care Papa Paul al VI-lea a adresat-o, la 24 decembrie 1969 — adică înainte de începerea lucrărilor Conciliului pastoral olandez —, Cardinalului Alfrink, Arhiepiscop de Utrecht și Primat al Țărilor de Jos.

Acest fapt constituie a treia luare de poziție a Vaticanului față de votul Conciliului pastoral olandez împotriva celibatului sacerdotal.

În scrisoarea sa Papa Paul al VI-lea, în legătură cu rapoartele pregătite pentru lucrările Conciliului pastoral olandez, scria: „Nu putem ascunde faptul că unele declarații doctrinare (olandeze) ... ne-au lăsat perplecși și că provoacă o serie de rezerve ... Descrierea scopului și sarcinilor Bisericii este prezentată ca și cînd misiunea Bisericii ar fi pur pămîntească. Ministeriul sacerdotal este considerat ca o sarcină conferită de către comunitatea creștină. Se propune — și încă într-o formă imperativă — *disocierea sacerdoțiului de celibat* (subl. n.). Este criticată teza că numai bărbatul poate deveni preot. Nu se vorbește de papa decît pentru a minimaliza sarcina lui și puterile care i-au fost conferite de Hristos însuși ...”.

În continuare Papa Paul al VI-lea își exprima regretul că rapoartele pregătite pentru lucrările conciliului pastoral olandez se referă destul de rar la documentele oficiale ale Bisericii și îndeosebi la cele ale Conciliului al II-lea de la Vatican.

Prevăzînd perspectiva unui „pericol de devieri care ar putea deveni grav păgubitoare pentru credința poporului catolic din Țările de jos”, Papa Paul al VI-lea, pe de o parte, cerea din partea Cardinalului Alfrink și episcopilor olandezi sugestii pentru a putea „mai ușor depăși dificultățile prezente”; iar pe de altă parte, dădea două directive: să se facă cunoscută doctrina catolică în integritatea ei și să se insiste asupra necesității celibatului sacerdotal și asupra practicării castității desăvîrșite.

Anunțind publicarea acestei scrisori, ziarul „Le Monde” din 14 ianuarie 1970 adăuga că scrisoarea Papii Paul al VI-lea către Cardinalul Alfrink a fost anunțată la vreme în presa olandeză, iar Cardinalul Alfrink, întrebat despre aceasta, a răspuns că se află în corespondență cu Papa.

Totodată se semnalează că atît Cardinalul Alfrink cît și episcopii olandezi au intervenit în cursul dezbaterilor și și-au exprimat rezervele cu privire la rapoartele Conciliului pastoral olandez, ceea ce amintește în parte cuprinsul scrisorii Papii Paul al VI-lea.

Este greu de întrevăzut cum se vor dezvolta, în urma acestui rezultat al votărilor în Conciliul pastoral olandez, relațiile deja încordate între Biserica Romano-Catolică locală din Olanda și Vatican. Se poate însă presupune că, — avînd în vedere frămîntările variate ce au loc în Biserica Romano-Catolică în anii de după Conciliul al II-lea de la Vatican și atitudinea de prudență îngăduitoare cu care sînt tratate diversele atitudini contestatate —, în dezvoltarea raporturilor dintre Biserica Olandeză și Vatican va precumpăni simțul de solidaritate al Bisericii Olandeze cu Biserica Romano-Catolică generală și hotărîrea Vaticanului de a merge pînă la limitele extreme ale acestei prudențe îngăduitoare pentru a evita o nouă schismă.

Ca îndreptățire a acestei perspective de dezvoltare a situației în Biserica Romano-Catolică, prezentăm punctul de vedere al *Cardinalului Suenens*, Arhiepiscop de Malines-Bruxelles și Primat al Belgiei și poziția *Papii Paul al VI-lea* în problema dificultăților pe care le întîmpină în prezent Biserica Romano-Catolică.

În interviul său — care a făcut atîta vîlvă în ultimul an —, Cardinalul Suenens căuta să explice cauzele ceasurilor grele pe care le trăiește Biserica Romano-Catolică în prezent în țările atît de diferite între ele, și îndeosebi de ce atîți preoți părăsesc slujirea sacerdotală; de ce atîți călugări și călugărițe părăsesc mănăstirile; de ce această criză aproape mondială a vocației; de ce atîția tineri ezită să intre în rîndurile clerului?

Cardinalul Suenens socotește că răspunsul este complicat datorită faptului că prea multe elemente au contribuit la formarea acestui fenomen. De aceea el pornește în primul rînd de la faptul că trebuie înțeleasă „partea de adevăr care se ascunde în apariția unei erori, a unei devieri ori a unei violențe și ce le face primejdioase și contagioase; iar în al doilea rînd asemenea fenomene trebuie separate de toate exagerările care le desfigurează...”, și că totodată este necesar să fie identificate „cauzele care depind de noi, lacunele și deficiențele noastre”.

Trecînd la dezvoltarea răspunsului său, Cardinalul Suenens precizează că după părerea lui există trei categorii de oameni care manifestă atitudini împotriva Bisericii Romano-Catolice: *rebelii*, adică cei ce se rup de Biserică și o critică dinafară; *cei care* — incomodați de formele juridice ale instituției Bisericii Romano-Catolice — *o abandonează fără a face zgomot*; și *cei care contestă*, prin care trebuie să înțelegem — datorită faptului că etimologic verbul a contesta înseamnă a mărturisi (a testa) — pe creștinii care mărturisesc, contestă în sinul Bisericii, în numele Evangheliei și al patrimoniului comun, cu scopul ca ea să fie „fără racile și fără cusururi”.

Chiar dacă motivele de nemulțumire ale contestatorilor coincid cu cele ale *rebelilor*, aspectul acțiunii lor este cu totul altul: ei critică și denunță dinăuntru Bisericii: autoritarismul, nu autoritatea; legalismul, nu legea; sclerozarea, nu ordinea; uniformizarea, nu unitatea.

În legătură cu *autoritarismul* nemulțumirea este legată îndeosebi de Curia romană, dar persoanele oficiale pot atenua sau amplifica protestele, după cît ele sînt de deschise reînnoirii conciliare. Dincolo de persoane se află „sistemul”, „mecanismul” instituțional și sociologic al Bisericii Romano-Catolice din vremea noastră, și acesta este pus în discuție. În continuare Cardinalul Suenens arată că „nu autoritatea papii este pusă în discuție de către fiii credincioși ai Bisericii, ci „sistemul” care-l ține prizonier și-l face solidar cu cele mai neînsemnate decizii ale Congregațiilor romane, fie că semnează sau nu, cu numele său, anumite decrete. De aceea se cere reînnoirea radicală a acestui „sistem”, împotriva căruia se protestează de mai multe secole”. Căci „dacă papii se schimbă, Curia rămîne permanent”. Adică se cere eliberarea autorității supreme de un sistem autoritar care coboară pe papa pînă la semnarea de acte minore — ca detaliile felului de îmbrăcăminte (mantii cu ciucuri, scufițe etc.), în baza păstrării unei moșteniri grele „care uneori ne apasă pe toți, ca o mantie de plumb”.

O altă acuzare importantă este cea de trădare a purității Evangheliei — și în aceasta se află cheia problemei. Adică „nu ni se reproșează că sîntem creștini, ci că nu sîntem creștini în măsura în care trebuie să fim”. Ceea ce înseamnă că „contestarea devine o chemare înfricoșătoare de a ne elibera de tot ceea ce, în structurile noastre și în noi înșine, nu corespunde simplității, libertății și fraternității creștine”.

Toți cei care au ieșit din cler, ca și pentru mulți dintre clericii și credincioșii Bisericii Romano-Catolice, *celibatul*, oricîtă importanță i s-ar acorda de către autoritatea bisericească, rămîne o problemă secundară de disciplină fără a putea constitui o problemă fundamentală. De aceea nu se poate vorbi de o contestare în problema celibatului, căci ceea ce se contestă în acest

caz este așa-numita „credibilitate a Bisericii“, adică identitatea adevărului așa cum este manifestat în viața Bisericii Romano-Catolice ca mărturie a Evangheliei iubirii și adevărului, cu adevărul absolut al Bisericii în sine.

În legătură cu aceasta, Cardinalul Suenens arată că uneori Biserica Romei s-a așezat în opoziție cu Bisericile Reformate și Ortodoxe, socotind că una este Biserica lui Petru, alta — Biserica lui Pavel și alta — Biserica lui Ioan, întrucât Petru ar fi singurul chezaș al unității și autorității supreme; Pavel ar fi promotorul neobosit al libertății fiilor lui Dumnezeu și a deschiderii către popoare, dincolo de lege și de legalității timpului său; iar Ioan ar fi Apostolul contemplării și al dragostei. Și Cardinalul Suenens declară: „Acest joc al antitezelor nu poate fi acceptat de noi. Noi vrem să fim în același timp și în mod indisolubil Biserica și a lui Petru și a lui Pavel și a lui Ioan“. Pentru că „sîntem urmașii tuturor Apostolilor, nu numai ai unuia dintre Apostoli. Avem dreptul de a adera la autoritatea necesară a lui Petru, dar și la libertatea indispensabilă de fii ai lui Dumnezeu și de a respinge, împreună cu Pavel, orice jurisdicție care ar duce din nou la sclavia Legii Vechi și ar sufoca viața; și tot așa trebuie să recunoaștem, cu Apostolul Ioan, primatul rugăciunii și al iubirii, fără care nu poate exista creștinism“.

De aceea este astăzi nevoie ca Biserica Romano-Catolică să fie eliberată de toate îngrădirile care amenință libera ei manifestare. Pentru că Biserica Romei este ca un stejar care a crescut, și-a întins ramurile, dar „lianele parazitare îi cuprind trunchiul și îi sug seva“. Drama constă în faptul că „unii oameni confundă lianele cu scoarța stejarului... Orice copac are lianele lui, adică acel mănunchi de practici arhaice, de proceduri, de prohibiții care vatămă copacul și care-l ascund privirii tuturor. Trebuie să pierdem, oare, nădejdea de a vedea viața triumfând, dincolo de toate acestea? Nu!...“.

În încheierea interviului său, Cardinalul Suenens, ca o precizare a sensului întregului interviu, spune că „punctul de plecare este casa; iar a face casa mai spațioasă, mai aerisită, mai bună de locuit nu înseamnă îndemn la închiderea înăuntru, ci dimpotrivă înseamnă asigurarea unei solidarități familiale, care să ne îngăduie a străbate cu pas sigur, alături de alți oameni, marile drumuri ale lumii“, ținînd seama că „Biserica este pentru lume și că trebuie să-și învingă tensiunile interne pentru a-și asuma mai bine propria sa datorie față de oameni și față de imensele probleme cu care aceștia trebuie să dea piept“.

Iată acum și perspectiva sub care vede Papa Paul al VI-lea fenomenul frământărilor ce au loc în Biserica Romano-Catolică,

ca o consecință a unei lupte surde între „novatorii intoleranți” și „apărătorii imobilismului”.

În cursul audienței săptămânale (din 7 ianuarie 1970) Papa Paul al VI-lea a condamnat cele două „devieri primejdioase” care tulbură Biserica Romano-Catolică „în acest ceas critic din istoria ei”, ambele devieri căutând pe inamic înăuntrul Bisericii.

În legătură cu aceasta Papa a precizat: „Mulți oameni se află într-o stare de spirit care îi face total incapabili să mai accepte trecutul Bisericii... Acești *novatorii intoleranți* dovedesc un spirit critic implacabil față de toate sistemele bisericesti de ieri și nu mai văd decât greșeli și defecte, incapacitate și ineficacitate în manifestarea vieții catolice din anii care s-au scurs”.

În opoziție cu aceștia, a precizat Papa Paul al VI-lea, „alții consideră Conciliul al II-lea de la Vatican ca definitiv terminat și fără eficacitate pentru viitor. Aceștia confundă obiceiul cu tradiția și socotesc că adevărații dușmani ai Bisericii Romano-Catolice sînt cei care formulează și difuzează inovații decurgînd din Conciliul al II-lea de la Vatican.

Acești *apărători ai imobilismului* în viața bisericească — poate din exces de dragoste — sfîrșesc prin a-și exprima această dragoste prin polemică față de proprii lor frați de credință, ca și cînd aceștia din urmă („novatorii intoleranți”) ar putea fi mai necredincioși și mai primejdioși decît alții („apărătorii imobilismului”).

Prin publicarea, după votul Conciliului pastoral olandez, a scrisorii trimisă de Papa Paul al VI-lea Cardinalului Alfrink înainte de lucrările acestui Conciliu, organul oficial catolic lasă să se înțeleagă că „Vatican îl regretă că destinatarul scrisorii n-a făcut-o publică între credincioși înainte de începerea lucrărilor Conciliului și că episcopatul olandez n-a luat o poziție mai fermă în problema celibatului sacerdotal.

Totodată se poate socoti că „Osservatore Romano” atrage indirect atenția ierarhiei olandeze asupra acestor împliniri, acestor îndatoriri înainte de deschiderea lucrărilor reuniunii episcopilor olandezi și a superiorilor ordinelor religioase, ținute între 13 și 19 ianuarie 1970.

Vom urmări în continuare, în desfășurarea lor, momentele principale în care s-a produs declarația episcopatului olandez în legătură cu celibatul obligator pentru preoți, declarație care a creat o situație cu totul nouă în mersul frămîntărilor care tulbură viața Bisericii Romano-Catolice.

Marți 13 ianuarie 1970, episcopatul olandez s-a întrunit pentru a cerceta recomandările Conciliului pastoral olandez, recomandări care preconizau suprimarea celibatului obligator pentru

preoți. Despre discuțiile și hotărârile luate în această reuniune nu s-a putut afla nimic.

Ziarul milanez „Il Giorno” a publicat la 15 ianuarie 1970 răspunsul Cardinalului Alfrink, Primatul Bisericii Romano-Catolice din Olanda la întrebarea „dacă el se va supune în cazul când Roma ar menține interdicția înlăturării celibatului”.

Cardinalul Alfrink a răspuns că aceasta este „o ipoteză care nu va deveni realitate. Va avea desigur loc un dialog, care va îngădui să se găsească o soluție. Eu nu știu ce se va întâmpla. În orice caz va deveni evident că, în împrejurările actuale, nu se poate face nimic altceva decât să se mențină celibatul. Iar dacă s-ar deschide o dezbatere liberă între toate episcopatele se va vedea că mulți episcopi gîndesc întocmai ca noi. Va avea loc în mod cert un moment de conflict. În ceea ce mă privește, am conștiința că soluția găsită va obliga la a avea răbdare o perioadă de timp care va putea depăși pe cea a vieții mele”.

De altă parte, Episcopul Bluysen de Bois-le-Duc a declarat că problema celibatului ar trebui lămpede pusă și Romei și Bisericii Universale; și că pentru episcopi nu ar trebui niciodată să se impună o alegere între loialitatea față de Biserica lor proprie și față de Biserica Universală. El a declarat de asemenea că este foarte regretabil că se încearcă să se contracareze politica episcopatului punîndu-l în fața faptelor împlinite pe care nu le-ar putea accepta.

În această stare de lucruri s-au întrunit, luni 19 ianuarie 1970, pentru a dezbate recomandările făcute de Conciliul pastoral olandez, episcopii olandezi și superiorii ordinelor religioase din Olanda. Hotărârile ce aveau să se ia la această întrunire erau așteptate cu deosebit interes atît în lumea catolică în general — și olandeză în special —, cît și de către autoritățile romano-catolice centrale, mai ales după publicarea de către organul romano-catolic „L'Osservatore Romano” a textului scrisorii Papii Paul al VI-lea către Cardinalul Alfrink și după pronunțarea cu caracter imperativ a Papii Paul al VI-lea pentru menținerea celibatului obligator pentru preoți.

În seara zilei de luni 19 ianuarie 1970, episcopatul olandez a dat publicității următorul comunicat:

„Cea de a cincea sesiune plenară a Conciliului pastoral olandez a exprimat ideile pe care le împărtășește o parte importantă a Bisericii Romano-Catolice Olandeze cu privire la legătura între celibat și preoție. Episcopii sînt conștienți că o altă parte dintre credincioșii lor sînt de altă părere. Episcopii catolici olandezi nădăjduiesc că întreaga comunitate catolică va manifesta înțelegere față de această situație complexă în care se găsesc episcopii, în calitatea lor de păstori ai întregii lor turme.

Aceeași diversitate de idei se întîlnește și în alte regiuni ale Bisericii Romano-Catolice. Însă o parte a comunității catolice olan-

deze — oricît de importantă ar fi ea — nu poate pretinde ca părerea sa să fie împărtășită fără o discuție anterioară, de către Biserica în întregul ei.

Tradiția celibatului preoțesc de altfel nu este uniformă. Biserica din Răsărit are preoți căsătoriți. Hotărârile pastorale luate într-o provincie bisericească determinată au, în chip evident, repercursiuni în alte părți ale Bisericii, mai ales în acest caz și astăzi, cînd omenirea întreagă — mulțumită mijloacelor de comunicație — tinde să devină o singură comunitate.

Episcopii olandezi sînt răspunzători de acea parte din Biserică ce li s-a încredințat, dar în același timp ei sînt răspunzători și de Biserica universală. Acesta este adevăratul conținut al colegialității, pus în lumină de Conciliul al II-lea de la Vatican.

În fața acestei responsabilități episcopii olandezi socotesc că ei au, în primul rînd, datoria de a informa pe Sfîntul Părinte despre situația exactă din propria lor Biserică Romano-Catolică locală pe care o conduc, și să-i facă cunoscute dorințele care se manifestă de către credincioși în aceste Biserici, avînd convingerea că aceste dorințe nu există numai în Biserica Romano-Catolică din Olanda.

Episcopii olandezi socotesc că pentru Biserică ar fi un bine dacă alături de preoții care au ales de bunăvoie celibatul ar fi admiși în Biserica Latină și preoții căsătoriți, prin hirotonirea bărbaților căsătoriți și, în cazuri speciale și în anumite condiții, prin reintegrarea în ministeriul preoțesc a preoților care s-au căsătorit deja.

Însă nici o provincie bisericească nu va putea realiza acest lucru de una singură fără a se pune în acord cu Sfîntul Părinte și cu Biserica universală. O dezbateră a Bisericii întregi asupra problemelor atît de importante și urgente care se referă la celibat nu ar putea să fie decît folositoare.

Episcopii catolici olandezi doresc să lucreze în comuniune cu Sfîntul Părinte și să aprecieze împreună cu el interesele Bisericii din Olanda. De aceea, Cardinalul Alfrink se va adresa de îndată Sfîntului Părinte pentru a-l informa asupra ideilor existente în Biserica Romano-Catolică din Olanda și pentru a cerceta împreună cu el ce trebuie făcut în această situație în interesul Bisericii“.

Declarația episcopatului olandez asupra celibatului a provocat publicarea aproape simultană a unui comentariu asupra declarației din partea Conferinței episcopale și a Conciliului pastoral olandez, urmărind să explice unele puncte.

1. Astfel se socotește că în cursul noii faze care începe nu este îngăduit nici unui grup și nici unei persoane să întreprindă vreun fel de activitate care ar împiedica linia de conduită adoptată și care prin aceasta ar submina autoritatea episcopilor din

Olanda și din întreaga Biserică Romano-Catolică. Ceea ce ar face mai dificilă, dacă nu chiar imposibilă, „înfăptuirea practică a politicii definite“ (de grupul progresist al „celor 70“, care urmărea experimentarea imediată a folosirii preoților căsătoriți în parohiile care ar fi de acord cu aceasta).

2. Comentarul precizează apoi că episcopii olandezi înțeleg că bărbații căsătoriți ar putea fi hirotoniți numai ținând seama de pregătirea și de situația lor familială și conjugală, în conformitate cu precizările scripturistice (Tit. 1, 5—9). Rămân de asemenea deschise perspectivele ca persoanele care — după pregătire și participare la activitatea pastorală — să fie menținute ca apte pentru hirotonie, chiar dacă ele socotesc că nu sînt în stare să respecte celibatul.

3. În sfîrșit, Comentarul precizează că situația nouă în care se află preoții catolici care s-au căsătorit și vor să-și reia activitatea pastorală ca preoți căsătoriți impune unele condiții, între care: cercetarea motivelor care-l îndeamnă pe fiecare să reia activitatea pastorală, cercetarea convingerilor lui religioase, capacitatea profesională și pregătirea lui pastorală, precum și cercetarea stării de spirit în legătură cu reluarea activității lui pastorale în parohia unde urmează să fie folosit.

În darea de seamă (pe care o publică în „Le Monde“ din 22 ianuarie 1970, p. 7) asupra acestei noi situații în Biserica Romano-Catolică, Jean Felix-Faure reproduce, ca „prime reacțiuni“ următoarea notă publicată în ziarul catolic „Tijd“: „Prin hotărîrea lor de a admite disocierea între preoție și celibatul obligator, episcopii olandezi au îndeplinit un act care poate avea, în această problemă atît de spinoasă, o mare valoare pozitivă pentru unitatea catolicilor din Olanda, pentru menținerea legăturilor lor cu Biserica universală și pentru posibilitatea de a depăși, în parte, criza religioasă în ceea ce privește problema celibatului.

Comunitatea credincioșilor catolici din Olanda, transformînd un dialog local într-o acțiune politică mondială, a luat în mîinile sale o mare responsabilitate pentru Biserica universală, întrucît ruptura care s-ar putea produce acum în Biserica Romano-Catolică nu s-ar mai putea limita la o ruptură între Utrecht și Roma.

În aceasta constă însemnătatea istorică a hotărîrii pe care au luat-o episcopii olandezi, la 19 ianuarie 1970.

Este apoi semnalat faptul că la „forum-ul“ organizat la televiziunea olandeză, în seara zilei de marți, 20 ianuarie 1970, au devenit evidente divergențele de păreri asupra problemei celibatului însuși și asupra felului în care ar urma să fie rezolvat de către episcopatul olandez.

Este de așteptat, afirma Jean Felix-Faure, o agravare a tensiunii dintre autoritățile romano-catolice centrale și Biserica Romano-Catolică din Olanda, și se poate socoti că, dacă Roma

se va menține pe poziția sa de principiu în favoarea celibatului obligator, un compromis ar putea fi găsit numai sub forma acordării foarte largi de dispense pentru cazuri individuale.

Intervenția Prof. E. Schillebeeckx în dezbaterile acestea a insistat asupra drepturilor recunoscute episcopilor de a conduce provincia (eparhia) lor după propriile lor puncte de vedere. Însă punerea în aplicare a liniei de conduită pe care și-au propus-o — cum este cazul cu această problemă a celibatului, care nu este o chestiune de dogmă — episcopii locali trebuie s-o facă în acord cu Suveranul pontif, străduindu-se să evite amenințarea de conflict cu Roma și străduindu-se să ajungă la un dialog indispensabil cu papa și cu Biserica universală.

Purtătorul de cuvânt al grupei conservatoare „Confrontatie” a declarat în cursul aceleiași dezbateri: „Episcopii olandezi au dat un exemplu deosebit de rău în domeniul disciplinei și al solidarității cu Biserica. De aceea ei vor culege roade amare. Schisma este un fapt; nădăjduim ca Biserica universală să dea un răspuns categoric”.

În prezentarea stării de spirit ce domnește la Roma după publicarea Declarației episcopilor olandezi, Jaques Nobecourt scrie („Le Monde”, din 22 ianuarie 1970, p. 7) că „Sfântul Scaun așteaptă pentru zilele următoare vizita Cardinalului Alfrink pentru a cunoaște în chip exact condițiile în care s-au aflat episcopii olandezi” în desfășurarea evenimentelor din ultima vreme, deoarece din Amsterdam nu a fost primită nici o comunicare oficială, nici o documentare completă asupra dezbaterilor Conciliului pastoral și asupra cercetării de către episcopii olandezi a „recomandărilor” acestuia.

Atitudinea de tăcere adoptată și respectată de toate organismele Vaticanului — în afară de repetarea la Radio-Vatican a pasajului din scrisoarea Papii Paul al VI-lea către Cardinalul Alfrink în care Papa „își oferea ajutorul pentru rezolvarea problemelor puse episcopatului olandez” — demonstrează că Sfântul Scaun nu vrea să precipite lucrurile.

În continuare Jacques Nobecourt semnaleză că având în vedere importanța de precedent istoric pe care o va avea rezolvarea acestui „conflict”, în care nici în Olanda nici la Vatican nu se dorește schisma, există primele condiții pentru un dialog în care însă atitudinea comunității olandeze și a episcopatului ei pune două probleme: *prima* constă în reconsiderarea legăturilor între celibat și preoție (cu toate precizările Papii Paul al VI-lea — în *Enciclica* de la 24 iunie 1967 și în cuvântarea de la 15 decembrie 1969); *cea de a doua* se referă la ritmul consultațiilor între Bisericile locale și Sfântul Scaun.

Pare puțin probabil ca Vaticanul să recurgă la măsuri de autoritate, cu atât mai mult cu cât în alte domenii Papa Paul al VI-lea a demonstrat că este hotărât să iasă în întâmpinarea miș-

cărilor de reformă, și în acest caz măsurile punitive — ca depunerea imediată a Cardinalului Alfrink — ar putea avea efectul contrar. De aceea se impune urgentarea găsirii unei rezolvări de compromis.

Ca generalizare asupra evenimentelor recente și viitoare legate de rezolvarea poziției create de hotărîrea episcopatului olandez de „a disocia hirotonia preoților de celibatul obligator”, prezentăm în continuare felul în care interpretează situația creată, ziarul „Le Monde” (nr. 7783 de miercuri 21 ianuarie 1970) în articolul editorial „Bulletin de l'étranger” — *L'Episcopat hollandais contre la loi du célibat*.

„Hotărîrea luată de episcopatul olandez de a susține „recomandările” Conciliului pastoral din Olanda privitoare la suprimarea obligativității celibatului bisericesc cu toate că nu constituie propriu-zis o surpriză, a provocat totuși o vie emoție”. Pentru că „într-adevăr este pentru prima dată în istoria contemporană a Bisericii Romano-Catolice cînd un episcopat național întreg (Olanda are șapte diocese) ia, în chip deschis, o poziție direct opusă directivelor pontificale foarte precise”.

În demonstrarea acestei afirmații editorialul spune că de mai multe luni era evident că raporturile între Vatican și catolicii olandezi se aflau într-o tensiune progresivă. Faptul că pronunțul papal la Haga s-a abținut de a participa la ședințele Conciliului pastoral, care s-a pronunțat aproape în unanimitate împotriva legii celibatului, a constituit desigur o acțiune dirijată de instrucțiunile Vaticanului. Ceea ce confirmă trimiterea scrisorii la 24 decembrie 1969 Cardinalului Alfrink de către Papa Paul al VI-lea (scrisoare de care am amintit deja).

Poziția Papii Paul al VI-lea — continuă editorialul — acordă o importanță excepțională legii celibatului. Papa Paul al VI-lea „a făcut Conciliul al II-lea de la Vatican să renunțe la discutarea problemei celibatului, care deja fusese sporadic pusă, împiedicînd pe episcopi să intervină asupra acestei chestiuni în timpul discuțiilor; iar după aceea a publicat o enciclică în care susține echivoc că trebuie ținută intactă legea tradițională”.

Analizînd caracterul acestei „legi tradiționale”, editorialul arată că celibatul preoțesc nu constituie o dogmă pentru că „în Bisericile Orientale unite cu Roma preoții pot fi aleși dintre bărbații căsătoriți, urmînd Bisericilor Ortodoxe care respectă Tradiția Bisericii creștine din primele veacuri”. Editorialul socotește însă că episcopii olandezi merg și mai departe, „întrucît apreciază că în anumite cazuri preoții, care au primit deja autorizația să se căsătorească după ce fuseseră trecuți în starea de laici, ar trebui să poată fi reintegrați în slujba lor clericală”. Editorialul apreciază o astfel de posibilitate ca o cale potrivită pentru ajutarea disciplinei pe care majoritatea preoților și-o impun prin

fidelitatea față de angajamentul luat și prin atașamentul ce-i leagă de ministeriul lor sacerdotal.

După ce arată că episcopii olandezi invocă „argumentul colegialității, adică responsabilitatea lor cu privire la Biserica universală”, așa cum a definit Conciliul al II-lea de la Vatican colegialitatea, editorialul subliniază că „dându-și perfect seama că singuri nu pot lua o hotărâre unilaterală, episcopii olandezi se mulțumesc să exprime părerea lor — așa cum a făcut Cardinalul Suenens, arhiepiscop de Malines și Bruxelles și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Belgia la Simpozionul episcopatului catolic din Europa de la Coire (Elveția) — și manifestă dorința că problema celibatului trebuie să fie în chip liber dezbătută de întregul episcopat catolic.

În partea finală editorialul precizează că „declarația episcopatului olandez nu are nimic dintr-un ultimatum, căci afirmă în chip expres voința sa de a acționa în comuniune cu papa. Iar Cardinalul Alfrink a făcut cunoscută intenția de a se întreține cu Papa Paul al VI-lea pentru a vedea ce trebuie făcut „în interesul Bisericii”. De aceea nu trebuie să ne așteptăm la gesturi spectaculare din partea ierarhiei olandeze”.

Editorialul concludă că numai Roma va putea decide „dacă data celui de-al treilea sinod episcopal — prevăzut pentru anul 1971 și la care ar trebui să fie încadrată pe ordinea de zi problema celibatului — va putea fi pusă mai înainte”. De aceea „în starea actuală a lucrurilor” nu este sigur că în sinul episcopatului s-ar profila o majoritate în favoarea unui cler căsătorit. Și acest lucru episcopii olandezi îl știu. Dar ei cunosc de asemenea nerăbdarea clerului olandez pentru rezolvarea problemei și sînt conștienți că mulți preoți catolici din toată lumea sînt convinși că obligația celibatului are, în condițiile actuale un caracter depășit”.

Însă editorialul socotește că numai viitorul va spune dacă „atitudinea Papii Paul al VI-lea — foarte fermă pînă în prezent pentru respectarea celibatului în numele tradiției apusene — va putea fi multă vreme menținută”.

Criza acută dezlănțuită în legătură cu înlăturarea celibatului preoților catolici nu poate fi mărginită doar la Biserica locală din Olanda. Menționăm în continuare situația din alte trei țări pentru a arăta că ne aflăm în fața unei crize care în urma impulsului dat de declarația episcopatului olandez poate deveni o criză în marș.

În Italia se întinde în toate regiunile mișcarea preoților contestatari, ajungînd ca, nu de mult, „60% din persoanele bisericesti să declare că nu consideră că legea celibatului constituie o condiție indispensabilă pentru sacerdoțiu”.

Majoritatea preoților catolici din nord-estul Braziliei întruniți în primul lor Congres regional s-au pronunțat în chip public

în favoarea abolirii celibatului sacerdotal. Ei au adresat episcopatului catolic din Brazilia un document în care, pe lângă readmiterea în sânul Bisericii a preoților care s-au căsătorit, au cerut și posibilitatea hirotonirii ca preoți a bărbaților căsătoriți.

În același document preoții catolici din nordul Braziliei, deplîng timiditatea și insuficiența răspunsurilor date de ultima Adunare generală a Conferinței episcopale braziliene la aceste revendicări formulate într-un document oficial înaintat Adunării generale.

Preoții din dioceza München, grupați în Comitetul de acțiune münchenez, au cerut într-un memorandum publicat în presă, suprimarea celibatului sacerdotal și autorizarea pentru preoții care s-au căsătorit să-și exercite sacerdoțiul.

Preoții catolici din München invită pe Cardinalul Julius Döpfner, Arhiepiscopul de München și președintele Conferinței episcopilor germani, să găsească o soluție pentru situația alarmantă creată prin plecarea din Biserică a numeroși preoți doriți să se căsătorească. În încheierea memorandumului se demonstrează că rațiunile de ordin sociologic invocat în trecut pentru justificarea celibatului sacerdotal nu mai prezintă astăzi nici un fel de justificare.

Trei episcopi din nordul Braziliei pentru a demonstra că clericii catolici care s-au căsătorit nu trebuie să se considere înlăturați și disprețuiți de Biserică, au îngăduit unui număr dintre ei să îndeplinească sarcinile sacerdotale — „în afară de săvîrșirea missei (sfînta liturghie) și Taina spovedaniei —, considerînd aceasta ca o etapă în acțiunea de reintegrare completă a clericilor căsătoriți.

În Innsbruck a avut loc o Conferință a teologilor catolici din țările de limbă germană care a cerut episcopilor să întreprindă demersuri pentru ca „bărbații căsătoriți, care au fost încercați în viața morală și au primit o pregătire teologică completă, să poată fi acceptați la preoție“.

Vom prezenta, în continuare, cîteva din atitudinile manifestate în lumea catolică; unele *pentru poziția episcopatului olandez* altele care susțin *găsirea unei căi de compromis*; și în sfîrșit *atitudinile împotriva poziției episcopatului olandez*, culminînd cu declarația categorică a Papii Paul al VI-lea (de la începutul lunii februarie 1970).

Semnalăm ca atitudini favorabile poziției luate de episcopatul olandez următoarele:

Grupul de preoți căsătoriți, care s-au atașat mișcării „Echanges et Dialogue“, au dat un comunicat în care se declară „solidari cu pozițiile luate de membrii Conciliului pastoral olandez“ și își manifestă dorința de „a participa mai degrabă la un efort

de evanghelizare pentru a da naștere la noi comunități" decît de „a fi reintegrați pur și simplu în ministeriul sacerdoțiului în forma sa actuală”.

Mgr. Plourde, episcop de Ottawa și președinte al Conferinței episcopale canadiene, manifestă în legătură cu obligativitatea celibatului preoților o atitudine vecină cu atitudinea episcopilor olandezi, explicabilă dacă se ține seama de situația specială a clerului și a monahismului canadian.

Iată declarațiile făcute de Mgr. Plourde într-un interviu acordat ziarului „Devoir” din Montreal :

„Eu cred că episcopii olandezi au lucrat conform liniei colegialității. Dacă există responsabilitate comună în Biserică și dacă o țară întreagă (adică întreaga Biserică dintr-o țară) manifestă o anumită poziție, cred că este normal ca episcopii să înfățișeze și chiar să apere această poziție, dacă ei cred că este în interesul Bisericii... Rămîne ca Roma să încadreze problema în contextul Bisericii universale.

Dacă poziția luată de olandezi va provoca în poporul credincios canadian o reacție care ar pretinde episcopilor canadieni să ia poziție, cred că va trebui ca episcopii canadieni să facă acest lucru, care ar putea fi pe aceeași linie cu cea olandeză”.

Între atitudinile care susțin necesitatea găsirii unei căi de compromis, semnalăm următoarele :

Cardinalul Suenens, Arhiepiscopul de Malines și Bruxelles, Primat al Bisericii Romano-Catolice din Belgia, nu a intervenit pe lângă Papa Paul al VI-lea după publicarea Declarației episcopatului olandez împotriva obligativității celibatului preoțesc. El a făcut doar o declarație radiodifuzată în care a amintit că problema celibatului nu va putea fi rezolvată prin hotărîrea unei Biserici locale, întrucît problema privește Biserica Universală. De asemenea el s-a referit la dorința exprimată de Cardinalul Marty în timpul lucrărilor celui de al doilea Sinod al episcopilor catolici (octombrie 1969) ca al treilea Sinod, prevăzut pentru 1971, să înscrie în ordinea de zi problema sacerdoțiului.

Cardinalul Suenens a făcut totodată aluzie la poziția pe care el a susținut-o la Simpozionul episcopilor catolici europeni de la Coire (Elveția) că : „Este cazul să fie examinată chestiunea admiterii bărbaților căsătoriți la preoție, unde necesitatea pastorală impune aceasta din pricina lipsei de preoți”.

Episcopii din sudul Franței, întruniți sub președinția Mgr. Guyot, Arhiepiscopul de Toulouse pentru a discuta probleme legate de sacerdoțiu și de liturghie, au semnalat confuzia produsă în spiritele catolice de situația creată în Olanda, unde „episcopii catolici olandezi au de făcut față unei situații foarte dificile. Conștiința sarcinii pastorale ne îndeamnă să dorim ca, grație dialogului între episcopii olandezi și Papa Paul al VI-lea, să poată fi asigurate binele comunității catolice olandeze și unitatea catolică”.

Episcopul Ernst de Breda, într-un interviu acordat revistei sindicaliste „Ruim Zicht” a remarcat faptul că papii au autorizat în mai multe rânduri ca pastori protestanți să fie hirotoniți ca preoți catolici și s-a declarat de părere că această practică ar putea fi lărgită.

Însă el a recunoscut că o tradiție seculară ca celibatul obligator pentru preoți nu ar putea fi schimbată „dintr-odată”. Pentru aceasta nici episcopii olandezi n-au pus termen pentru punerea în aplicare a hotărârii lor, fiind convinși că o ruptură cu Roma este puțin de dorit și că o astfel de problemă interesează Biserica universală și urmează să dea naștere la tensiuni.

Iată acum atitudini în care se manifestă opoziția față de poziția adoptată de episcopatul olandez :

Subdirectorul organului oficial al Vaticanului, „L'Osservatore Romano”, — Federico Alessandrini, a semnat în „L'Osservatore della Domenica” un articol în legătură cu obligativitatea celibatului pentru preoți în care spune : „Alegând sacerdoțiul, preotul se dăruiește total pe sine însuși lui Dumnezeu și aproapelui, pe care este dator să-l conducă și să-l sprijine în efortul său moral”. De aceea „atitudinea Bisericii Olandeze reprezintă o concesie în Biserică, concesie care depășește litera și spiritul Conciliului al II-lea de la Vatican, o concesie de tip democratic-parlamentar care aparține domeniului instituțiilor politice”.

Cardinalul Bengsch, Episcop al Berlinului de vest, a criticat într-un comunicat dat presei — în chip aspru poziția adoptată de episcopii olandezi în problema celibatului sacerdotal. El s-a ridicat mai degrabă împotriva metodei folosite de episcopii olandezi de a pune pe papa în fața unui fapt împlinit, decât împotriva argumentului de fond al problemei.

Episcopul de Lausanne, Geneva și Fribourg, Mgr François Charrière, și vicarul său, Mgr Pierre Mamie, au difuzat un comunicat în care, după descrierea creată prin ofensiva împotriva legii celibatului, „care se dezvoltă cu o rapiditate surprinzătoare în diferite țări”, subliniază justetea poziției Papii Paul al VI-lea care, conform tradiției, nu încetează să manifeste necesitatea menținerii legii celibatului sacerdotal, cu toate că înalte personalități continuă să ceară abolirea acestei legi.

În încheiere comunicatul se adresează clericilor, monahilor și credincioșilor „să rămână fideli papii și Bisericii”.

Cardinalul Jean Danielou a declarat în cadrul unei conferințe rostită la Marsilia :

„În societatea contemporană, preotul are impresia că se află la marginea ei, și de aceea este ispitit să încerce reîncadrarea în societate pe o altă cale : fie prin căsătorie, fie prin meserie, fie prin politică. Aceasta constituie o eroare, deoarece integrarea preotului în societate trebuie să se facă pe calea preoției sale,

întrucât eu cred că societatea spre care ne îndreptăm va simți din ce în ce mai mult nevoia de un element care să nu fie tehnic”.

Într-un articol publicat în „La Croix” din 29 ianuarie 1970, Cardinalul Jean Daniélou scrie, între altele :

„Celibatul sacerdotal a fost totdeauna în istoria Bisericii în relație cu arderea credinței, cu elanul vieții spirituale. Punerea în discuție a celibatului sacerdotal a fost totdeauna în raport cu supunerea față de credință și față de viața spirituală. Ce exemplu lamentabil ar oferi sacerdoțiul în momentul în care credincioșii trebuie să lupte curajos pentru a menține fidelitatea lor față de credință și față de viața creștină, dacă ei ar renunța celibatul sacerdotal”.

Cardinalul Jean Daniélou scrie apoi că „motivele pe care cei ce luptă împotriva celibatului pretind că le pot aduce împotriva celibatului sacerdotal sînt mincinoase.

Se încearcă să se slăbească autoritatea papii, să se exercite un șantaj asupra ei și în chip final să fie suprimată. Pentru că ceea ce constituie fondul tuturor acestor campanii (contestatare) este ura împotriva autorității Romei. Însă Roma nu se va lăsa clătînată”.

Acest articol a fost republicat în *L'Osservatore Romano* unde s-a subliniat că „chestiunea celibatului constituie doar un fals obiectiv și că intenția adevărată este de a lovi în autoritatea papii și de a contrapune papii colegialitatea episcopală”.

Socotit ca reprezentînd punctul de vedere al Papii Paul al VI-lea, articolul a fost interpretat ca o „luare de poziție, care nu lasă nici un fel de îndoială și care agravează într-o măsură însemnată situația”.

În cuvîntarea rostită în ultima săptămîină din luna ianuarie, în biserica Sfîntul Petru, Papa Paul al VI-lea, reluînd problema că „autoritatea Bisericii nu provine de la bază nici de la număr”, a spus că : „Mulți pierd încrederea în gîndirea speculativă, în tradiție și în magisteriul Bisericii. Ei nu mai au încredere în doctrina catolică și cred că se eliberează de caracterul ei dogmatic întrucît ei nu mai vor definiții valabile pentru toți și obligatorii pentru totdeauna. Ei au iluzia că regăsesc o altă libertate, căci ei nu mai apreciază pe aceea pe care o au și deformează termenii doctrinei definite de către Biserică”.

După ce a repetat mai multe pasaje din Epistola II-a către Corinteni, referitoare la necesitatea ascultării, supunerii, Papa Paul al VI-lea a continuat : „Este împede că Biserica însăși este supunere (ascultare), în sensul general al cuvîntului. Supunerea (ascultarea) este virtutea fundamnetală care întemeiază relația noastră cu Hristos. Biserica a instituționalizat-o și ne invită să repetăm rugăciunea evanghelică : „Facă-se voia Ta”, care constituie dovada că supunerea (ascultarea) este legea constituțională a Bisericii.

Deoarece autoritatea Bisericii ca atare nu provine de la bază nici de la număr, ci derivă de la originea sa și din caracterul imuabil ca instituție provenind de la Hristos“.

Iar în cuvîntarea asupra unității creștinilor Papa Paul al VI-lea a insistat *asupra unității între catolici*, ceea ce se poate considera ca o aluzie la Biserica Olandeză. Papa s-a pronunțat împotriva „oricărei împărțiri, a oricărui litigiu, a oricărui separatism, a oricărui egoism în sinul comuniunii noastre catolice“, pentru că aceste atitudini „ating cauza ecumenică, întîrzie și frînează marșul pentru fericita întîlnire, și constituie o desmințire a Bisericii ai cărei membri sînt caracterizați — după cum ne-a învățat Domnul — prin iubire reciprocă“.

În continuare Papa Paul al VI-lea a respins orice fel de catolicism „dilatant sau aproximativ“ ca și „adoptarea formelor de viață creștină ușoare și discutabile“ care ar deforma mărturia și apostolatul și nu ar atrage „stima și încrederea“ celorlalți.

Iar în cuvîntarea către membrii „tribunalului bisericesc Rota“ (care are rolul de instanță de apel îndeosebi în problemele legate de căsătorie) Papa Paul al VI-lea a precizat că „supunerea față de autoritate rămîne permanent elementul de neînlucuit voit de Intemeietorul Bisericii, chiar dacă primatul ar rămîne doar spiritual...“. În continuare Papa Paul al VI-lea a arătat bazele scripturistice și metodele de aplicare ale aspectului coercitiv al autorității în Biserică, după care a încheiat: „Căci nimeni nu va putea contesta necesitatea, oportunitatea și exercitarea autorității, care este inerentă înseși esenței puterii judiciare“.

După aceste precizări oarecum indirecte în legătură cu poziția obligativității celibatului, Papa Paul al VI-lea — rămînd consecvent cu poziția manifestată în Enciclica *Caelibatus sacerdotalis* (de la 24 iunie 1967) și în cuvîntarea de la 15 decembrie 1969 rostită în fața Sfîntului Colegiu (în care preciza intenția de „a păstra intact“ votul celibatului), ca și în scrisoarea de la 24 decembrie 1969 către Cardinalul Alfrink — a luat (în cuvîntarea rostită duminică 1 februarie 1970 către credincioșii adunați în piața Sfîntul Petru) atitudine categorică împotriva poziției adoptate de episcopatul olandez în legătură cu abolirea celibatului sacerdotal.

Iată în esența lui textul acestei scurte alocuțiuni: „... Între toate marile cauze în care avem nevoie de ajutorul lui Dumnezeu există una, care în acest moment ne stă în mod deosebit la inimă și de care se vorbește foarte mult, este cea a celibatului sacru al preoților.

Celibatul sacerdotal constituie o lege capitală în Biserica Latină (adică nu în întreaga Biserică Romano-Catolică în care intră și Bisericile Orientale Unite, ci numai Biserica Occidentală, *n.n.*) și ea nu poate fi nici abandonată nici pusă în discuție.

Căci aceasta ar însemna să mergem înapoi, ar însemna să ne lipsim de fidelitatea de dragoste și de jertfă pe care Biserica noastră Latină și-a impus-o — cu o experiență desăvârșită, cu un curaj imens și cu o seninătate îngerească — în efortul său de veacuri de selecționare severă și de reînnoire constantă a ministeriului său sacerdotal, de care depinde vitalitatea întregului popor al lui Dumnezeu.

Desigur această lege este foarte înaltă și foarte exigentă. Respectarea ei cere hotărâre irevocabilă, harismă specială, adică un har superior și lăuntric. Ceea ce o face întru totul conform cu vocația de a urma numai pe Hristos, conformă cu adeziunea totală de discipol care lasă toate lucrurile pentru a urma numai pe Hristos, pentru a se dedica în chip desăvârșit și exclusiv, cu inima neîmpărțită, slujirii fraților săi și comunității creștine.

Toate acestea fac din celibatul bisericesc o mărturisire supremă a împărăției lui Dumnezeu, un semn unic și grăitor de valorile credinței, ale nădejdei și ale speranței, o condiție incomparabilă a slujirii sacerdotale depline, o asceză continuă de desăvârșire creștină.

Intr-adevăr celibatul este greu; dar tocmai acest caracter îl face atrăgător pentru sufletele tinere și înflăcărâte; și aceasta este mai valabil astăzi decât oricând pentru nevoile vremii noastre. Și totuși celibatul poate deveni ușor, pentru că este frumos, este fericit, este catolic.

De aceea noi trebuie să-l păstrăm și să-l apărăm. Noi trebuie să ne rugăm ca Domnul să ne ajute astăzi să-l înțelegem mai adânc, fie că sîntem sau nu chemați și să ne ajute să-l respectăm și să-l venerăm toți — laici, monahi și clerici. Iar Sfînta Fecioară să descopere celor aleși pentru ministerul sacerdotal demnitatea, posibilitatea și necesitatea lui.

Presa catolică (Henri Fesquet, în „Le Monde” din 3 februarie 1970) califică această declarație ca „netă” și „categorică” și că textul ei nu poate fi interpretat decât ca „neacceptare a recomandărilor Conciliului pastoral olandez și a poziției episcopatului olandez”. Prin precizarea că celibatul nu poate fi „nici abandonat”, „nici pus în discuție”, Papa Paul al VI-lea s-a situat — și în acest caz, ca în cazul regulării nașterilor — împotriva curentului.

În general prin această declarație Papa Paul al VI-lea a urmărit — după metoda folosită și în timpul Conciliului al II-lea de la Vatican — să pună episcopatul catolic în fața unei hotărâri deja luate de „Suveranul Pontif”, în genere, care urmează să se întrunească în al treilea sinod (în 1971), pe ordinea de zi a căruia se află și problema celibatului. Este cu puțință însă ca — după acel „nici nu poate fi pus în discuție” din declarația de acum a Papii Paul al VI-lea — problema celibatului să nici nu mai fie pusă pe ordinea de zi.

In special declarația Papii Paul al VI-lea a urmărit să pună în fața faptului împlinit pe Cardinalul Alfrink la vizita pe care urmează s-o facă la Vatican, așa cum, de altfel, și episcopatul olandez — cu sau fără intenție — pusese în fața unui fapt împlinit pe Papa.

În orice caz, după declarația Papii Paul al VI-lea, situația în care se află episcopatul olandez este foarte delicată. Aceasta reiese și din primele reacțiuni ce au avut loc în Olanda după difuzarea textului declarației papale.

Astfel, episcopii olandezi au luat cunoștință de textul declarației papale în timpul când se aflau întruniți la Amsterdam și au dat acest scurt comunicat: „Episcopii olandezi se află încă în contact cu Vaticanul. Ei nu au impresia că alocuția Papii Paul al VI-lea trebuie înțeleasă ca un răspuns la preocupările pe care ei le-au supus Papii”.

De altă parte teologul olandez Rev. Ed. Schillebeeckx comentind (duminică 3 februarie 1970 seara) la postul de radio textul declarației papale, a afirmat că, după părerea sa, declarația papală nu constituie un răspuns oficial la poziția episcopatului olandez asupra celibatului preoțesc. Papa Paul al VI-lea însă prin această declarație s-a distanțat de poziția adoptată de episcopatul olandez, a cărui situație a devenit „mult mai delicată”. „Eu nu pot vedea în această alocuție refuzul Papii Paul al VI-lea de a primi pe Cardinalul Alfrink pentru a discuta împreună această problemă. Căci aceasta ar însemna refuzarea principiului dialogului, ceea ce ar dăuna autorității Papii însuși.

Acțiunea de frinare a tendințelor înnoitoare și reformatoare din Biserica Romano-Catolică din Olanda a fost desăvârșită prin Scrisoarea adresată, la 2 februarie 1970, de Papa Paul al VI-lea către Cardinalul Villot, secretarul de stat al Vaticanului, căruia i se cere „colaborarea eficace” pentru stabilirea de contacte ce urmează a fi luate cu episcopii din lumea întreagă, „pentru ca toate Conferințele episcopale — menținându-se în perfectă comuniune cu noi și cu Biserica universală, în respect absolut față de legile sale sfinte” — să asigure pe preoți că Sfântul Scaun urmărește cu afecțiune paternă neliniștile lor apostolice și problemele lor; dar să le reamintească totodată frumusețea harului primit, angajamentele luate și exigențele misionare ale ministeriului lor.

În scrisoarea sa, Papa Paul al VI-lea afirmă că este profund mîhnit de „declarațiile făcute publice în Olanda asupra celibatului bisericesc”. Papa declară „contrare legilor sfinte în vigoare în Biserica noastră latină” motivele acestei „atitudini atît de grave”, ale cărei consecințe antrenează pe un drum greșit pe clerici și pe tinerii ce se pregătesc pentru sacerdoțiu, provocînd tulburare în viața întregii noastre Biserici.

După ce demonstrează pe larg în cuprinsul scrisorii punctul său de vedere asupra obligativității celibatului sacerdotal, Papa Paul al VI-lea precizează că problemele puse de declarația episcopatului olandez sînt într-adevăr grave și că dorește ca „venerabilii episcopi ai Olandei să întreprindă — printr-un contact sincer cu Sfîntul Scaun apostolic — o reflecție nouă” asupra poziției lor, găsind împreună cu Sfîntul Scaun „mijloacele pentru rezolvarea convenabilă a problemelor lor”, întrucît Papa socotește absolut „indispensabil ca Biserica Olandeză să reconsidere „făgăduințele exprimate și atitudinea luată într-o problemă atît de importantă pentru Biserica universală”.

Prin procedura trecerii problemei „Declarației episcopatului olandez” în seama Secretarului de stat care are ca sarcină să coordoneze activitatea și să realizeze unitatea de păreri a tuturor organismelor Sfîntului Scaun interesate în rezolvarea problemei celibatului sacerdotal (Congregația pentru cler, Congregația pentru episcopi și Congregația pentru doctrina credinței), Papa Paul al VI-lea a trecut problema în sarcina organelor în subordine — și deci „a îngropat-o” pentru multă vreme —, rezervîndu-și dreptul de hotărîre finală.

În acest fel tendințele înnoitoare și reformatoare ale Bisericii Olandeze au fost frîmate și totodată au fost închise perspectivele de autonomie și independență a Bisericilor Catolice locale, precum și nădejtile spre înfăptuirea unei conduceri colegiale în Biserica Romano-Catolică.

Precum se poate deduce frămîntarea din sinul Bisericii Romano-Catolice a trecut într-un stadiu nou, în care sînt puse mai acut în discuție raporturile între principiul conducerii monarhic-absolutiste și principiul conducerii colegiale, ca și raporturile între Biserica Romano-Catolică generală și Bisericile Romano-Catolice particulare, naționale, care tind spre o dezvoltare individuală și autonomă.

Indepărtîndu-se în multe laturi disciplinare ale vieții bisericești de forma în care acestea erau trăite în Biserica cea nedespărțită — formă păstrată nealterată în Biserica Ortodoxă —, Biserica Romano-Catolică a ajuns să nu se mai poată menține în izolare, ci să încerce a se adapta la realitățile vieții creștine actuale. Ca formă practică de împlinire a acestei necesități, papa Ioan al XXIII-lea a inițiat acțiunea, semnificativ numită „aggiornamento”, sub suflul căruia s-au desfășurat lucrările Conciliului al II-lea de la Vatican.

Încercarea de frînare a ritmului de înnoire în viața bisericească și de închidere a perspectivelor la care dăduse naștere Conciliul al II-lea de la Vatican au dus — cum era de așteptat — și cum în paginile revistelor bisericești ortodoxe s-a semna-

lat de multe ori — Biserica Romano-Catolică la un moment greu, și nu cel mai de seamă, în care șuvoiul frământărilor din ultimii ani s-a izbit de unul din stăvilele disciplinare, pe care avariindu-l pot provoca dezlănțuirea unei crize imposibil de controlat în multe alte domenii decât cel al celibatului obligator preoțesc.

Desigur autoritatea bisericească romano-catolică și centrală și locală, se va strădui să stăpânească mersul evenimentelor, pentru ca nu cumva la împlinirea a 100 de ani de la ruperea vechilor-catolici de Biserica Romei să aibă loc o nouă rupere care ar putea dezlănțui un șir de alte ruperi.

Perspectivile de soluționare pașnică a ciocnirii actuale, care este rezultatul unei acțiuni a masei credincioșilor și clerului inferior, pot duce însă nu numai la o rezolvare acceptabilă ambelor părți ale conflictului direct, dar și la o mai largă autonomie a Bisericilor Romano-Catolice locale față de puterea centrală a Vaticanului.

DIN TEOLOGIA ORTODOXĂ A SECOLULUI XIX

de: Pr. prof. dr. MILAN ȘESAN

Până în secolul al XIX-lea, teologia ortodoxă s-a desfășurat unitar pe întregul spațiu locuit de ortodocși și în toate bisericile ortodoxe locale, potrivit cu vechea tradiție de unitate a Bisericii Ortodoxe, precum se poate constata din expunerile subsemnatului cu privire la Istoria Bisericii Ortodoxe, la Sinodalitatea ortodoxă și la Teologia ortodoxă, publicate în revistele Mitropolia Ardealului, Mitropolia Banatului și Mitropolia Moldovei și Sucevei.¹

Revoluția europeană din 1848 a influențat nu numai în latura socială, economică, științifică și filosofică, ci chiar și în cea religioasă. Astfel în viața creștină din Răsărit, printre ortodocși, au pătruns marile postulate cu privire la libertate națională, socială, economică și culturală.

În acele timpuri, Rusia era statul cel mai puternic în Răsărit, pe cînd Bulgaria, Sîrbia, Moldova și Muntenia căutau să se elibereze de sub jugul imperiului turcesc. Dar ajungînd, din 1856, sub oarecare tutelă a puterilor europene, au cunoscut astfel și frămîntările Apusului creștin. Numai Grecia se bucura din 1830 de independență. Abia în urma războiului balcanic din 1877/8, susținut de Rusia și cu ajutorul trupelor române și balcanice a adus o oarecare limpezire în Balcani și independență pentru popoarele din acea regiune.

În *Patriarhia ecumenică* patriarhul cărturar Ioachim III (—1884) a sprijinit activitatea Academiei de la Halki și a purtat discuții, prin delegați, cu Anglicanii și Vechii catolici, după 1874. Între teologii Patriarhiei s-au distins: Ieronim Myriantheu, apologet; prof. A. Christodulos de la Halki, patrolog; arhivarul istoric Manuil Ghedeon; arhim. Filaret Vafidis, istoric bisericesc; At. Kerameus Papadopoulos și Calinic Dalikanis care au publicat documente patriarhale și ediții de opere teologice; mi-

¹ Vezi generalități în: *Patriarhia Română, Teologia dogmatică și simbolică*, vol. I, 1958, p. 34 s, 39 ss.; M. Șesan, *Die Orthodoxe Kirche*, în *Le Monde Religieux* nr. 30, Lausanne, 1969, p. 73 ss.

ropolitul Filotei Vryenios din Nicomedia (—1918) care s-a distins prin ediția unică a Epistolei lui Clement Romanul din anul 96 și a Didahiei celor 12 apostoli. Apoi din celelalte patriarhii s-au impus: ostenitorii de la Alexandria, din jurul bibliotecii patriarhale, ostenitorii din cadrul Asociației ortodoxe de la Beirut-Liban, din 1879; eruditul teolog patriarhul Gherasim al Ierusalimului și alții. Caracterul acestor publicații susținute de vechile patriarhii era de a apăra și păstra Ortodoxia și de a o lămuri atît propriilor credincioși, precum și creștinilor apuseni.²

În schimb, în Mitropolia ortodoxă greacă, din cadrul țării eliberate și cu relații largi diplomatice, teologia ortodoxă a venit mai rapid în contact cu frământările ideologice apusene. Exponenții acestor concepții apusene erau: pozitivistul A. Papadiamantopoulos, naturalistul P. Drakulis, eclecticii Chr. Papulakis și A. Makrakis, expuși condamnării în 1878.

Dar pozițiile ortodoxe au fost exprimate de exponenții curentului tradițional, prin C. Ikonomos, ca și ai celui liberal, prin T. Farmakidis, de la Facultatea de teologie de la Atena și de la Școala teologică Rhizareion. Între alții s-au impus: apologeții I. Moschakis, E. Papadopoulos, Vraila din Corfu, S. Sunkras și I. Skalzunis. Apoi au fost teologii C. Lykurgos și N. Pagidas, care a tradus dogmaticile rusești de răsunset ale lui Macarie Bulgakov și Antonie Amfiteatrov; exegetul G. Dervos, liturgul Rhompotis, teologul N. Damalas, catehetul D. Vernardakis, istoricii și patrologii C. Kontogonos, D. Kyriakos, mitropolitul Nectarie din Pentapole, omileții Kleopa și N. Kalogheras, care cu toții au publicat lucrări importante teologice și s-au impus atenției atît a ortodocșilor în genere, precum și a credincioșilor apuseni.³

Pentru slavii ortodocși balcanici a devenit ghid teologia ortodoxă rusă, în cadrul căreia s-au desemnat cîteva curente.⁴

Astfel în sudul Dunării a început o adevărată „renaștere” culturală, inițiată de cercurile ortodoxe și îndeosebi pe linia istoriei naționale și a ortodoxiei tradiționale.

² H. Meris, Chalki, Istanbul 1935; C. Dimaras, *Istoria literaturii neogrecești*, trad. rom. București 1968, pp. 662.

³ C. Dimaras cu colaboratori, *La Grèce moderne et la littérature*, Atena 1966, p. 81; D. Balanos, K. Lykurgos, Atena 1923; Idem, Ap. Makrakis, Atena 1920; Chr. Papadopoulos, Ap. Makrakis, Atena 1939; D. Balanos, *Despre Facultatea de teologie*, Atena 1937.

⁴ Ossip-Lowrie, *La philosophie russe*, Paris 1905; A. Luther, *Geschichte der russischen Literatur*, Berlin 1924, p. 377 ss; Colecția: *L'âme russe*, Paris, din 1925 ss; N. Arsienov, *Die russische Literatur*, Mainz 1929; G. Florovschii, *Puti russkaia bogoslovii*, Paris 1937, p. 292 ss.; A. Zercianinov, *Russkaia Literatura*, Moscova 1948; M. Pankratova, *Istoria U.R.S.S.*, trad. română 1950; Patriarhia română, *Manual de istoria bisericească universală*, vol. 2, 1956, p. 412 ss, 452 ss.; I. Smolitsch, *Geschichte der russischen Kirche (1700—1917)*, vol. 2, 1964; V. Korolevsky, *La Russie a la fin du XIX-eme s.*, Paris, 1924; Bishop Dionisios, *Russische Orthodoxie*, Amsterdam, ed. II, 1967; B. Titlinov, S. Smirnov, A. Kotovici și alții, *Despre școlile teologice* (publicații).

La bulgarii ortodocși⁵ renașterea a fost pregătită de Paisie de la Hilandar, din 1762 și a fost continuată de cei care au studiat în Rusia, precum încă din 1847: B. Aprilov, Z. Knijevski, J. Bogorov, G. Busilin, L. Karavelov, R. Zinzifov, C. Miladinov și alții. De pe pământul românesc au stăruit pentru renaștere numeroși bulgari, între care Diaconul Ignatie, cunoscut sub numele de Vasil Levschi, activ pe la 1864. În acest cadru s-a stăruit pentru un exarhat propriu bulgar, pentru școli naționale și „redeșteptarea” culturii poporului. Între ostenitori s-au impus: episcopul Paisie de la Plovdiv, mitropolitul Panaret de la Plovdiv, episcopul Ilarion de Loveci, exarhul Antim I, apoi episcopul Antim de Vidin, episcopul Dorotei de Sofia, mitropolitul Climent al Tîrnovei, patriotul mitropolit Natanail de Ohrida și cărturarul mitropolit Iosif al Tîrnovei. Numeroși tineri au fost trimiși la studii și multe tipărituri de teologie ortodoxă rusă, ca și cea greacă, au venit în Bulgaria, spre a îndruma clerul propriu. În mănăstirea Sfintului Ril au renăscut tradițiile ortodoxe monahale.

Biserica ortodoxă a sîrbilor⁶, era împărțită în Mitropolia de Belgrad și în cea de Karloviț, din Ungaria de Sus, cuprinzînd eparhiile din Bosnia, Croația, Banat, Dalmația și Muntenegru. Teologii sîrbi și-au îndreptat atenția spre creațiile teologiei ruse; pentru prestigiul sîrbesc, mitropolitul Iosif Raiacici (—1861) a primit în 1848 de la împăratul Francisc Iosif de la Viena dreptul de a se intitula patriarh; mitropolitul Danilo al Muntenegrului a susținut din 1862 atașarea teologilor sîrbi de cei ruși, și mitropolitul Mihail Iovanovici de Belgrad a dobîndit de la turci eliberarea cetăților Belgrad, Sabaț, Smederevo și Kladova și apoi în urma înfrîngerii turcilor în 1879 a accentuat autocefalia față de Patriarhia ecumenică.

Numeroși viitori clerici și teologi au studiat în Rusia pentru a deveni profesori la seminariile de la Karloviț, Belgrad, Zadar și Mostar, pînă s-a înființat Facultatea de teologie de la Belgrad, în 1905. Teologia sîrbă s-a dezvoltat însă, mai ales, pe două linii și anume: a istoriei naționale și bisericești și a teologiei practice. Astfel mitropolitul Mihail Iovanovici a inițiat publicarea unei

⁵ K. Smerdinski, *Bolgarska frkva v XIX*, Sofia 1901; V. Șişmanov, *Istoria renașterii bulgare*, Sofia 1930; B. Penev, *Istoria na bulgarnaia novata literatura*, Sofia 1930; Idem, *La renaissance bulgare*, Sofia 1933; St. Zankov, *Bulgarische orthodoxe Kirche*, Sofia 1939; I. Undjiev, *Basil Levski*, Sofia 1945; Chr. Kapitanov, B. Levski, în *Naroden Pastir* 6, Sofia 1955; Z. Natan, *Bulg. vazrajdanie*, ed. IV, Sofia 1949; Mitropolitul Kiril de Plovdiv a scris despre: *Paisie de Plovdiv* (1948); *Paranet de Plovdiv* (1950), Natanail de Ohrida (1952), Exarhul Antim (1956) etc.

⁶ B. Grafenauer- D. Petrovici, J. Sidak, *Istoria naroda Jugoslavie*, vol. 2, Zagreb 1954; Durković-Jakšići, *Istoria srpskich biblioteka* (1801—1900), Belgrad 1963 pp. 211; M. Pavlovaț, *Antologia frkvena štampa*, în *Glasnik srpske pravoslavne frkve* 5, 1965, p. 152 s.; V. Pospischil, *Der Patriarch in der serbischen orthodoxen Kirche*, Wien 1966, pp. 272; despre Mitropolitul Gheorghe Brankovici s-a scris în *Glasnik srpske frkve* 12, 1967, p. 259 s.

cărți cu sfinții sârbi, în 1861, numită „Srbljak“, prin care dădea semnalul pentru creații teologice locale, după ce au fost publicate numeroase ediții de cărți de cult, sau aduse din Rusia.

Pe linia pedagogiei au apărut: prof. P. Stamatovici, episcopul Platon din Bacika, preoții S. Pavlovici și N. Bogovici, luptători pentru independență, sub lozincă „pentru popor și din popor“, apoi episcopul Nicanor Gruici, episcopul Gheorghe Petranovici, episcopul Nicolae Velimirovici, predicatorii iscusiți, apoi arhimandritul I. Pamucina din Mostar, episcopul Ștefan Knejevici, arhimandritul Firmilian, Sava Kazanovici și alții.

Cu istoria națională s-au ocupat episcopul Gheorghe Popovici din Sabaț, prof. I. Ruvaraț, cel mai activ istoric și fratele său D. Ruvaraț; apoi episcopul Nicolae Rujici, episcopul Ilie Zeremski, mitropolitul Gheorghe Brankovici și alții. Cu teologia practică s-au impus: A. Stoikovici, din 1847, apoi I. Stankovici, care a fixat în 1865 melodia sârbă bisericească, pe motive naționale, după psaltul At. Popovici de la Karloviț; a fost urmat de G. Boliarici, N. Taisanovici, M. Topolovici, T. Ostovici, D. Kotur, J. Jivkovici, C. Stankovici, T. Ostoici, I. Bașici și alții; apoi I. Vucikovici, episcopul Lucian Mușitki și alții. Cu iconografia bisericească s-au ocupat în sens tradițional: C. Danilo, T. Kraciun, P. Simici, Șt. Alexici, P. Iovanovici și U. Predici.

Pentru nevoile canonic-administrative au ostenit, prof. E. Radici, arhimandrit N. Ducici și pe toți i-a întrecut episcopul Nicodim Milaș de la Zara, cu cel mai sistematic manual de drept bisericesc și cu comentarea sfintelor canoane, care l-au făcut cunoscut și utilizat în întreaga Biserică ortodoxă, prin traduceri în limbile rusă, română și în Apus prin traducere germană.

Ortodocșii albanezi datorează renașterea lor națională și culturală iluministului Naum Frasheri, care a studiat în școala greacă de la Ianina, a cunoscut filozofia clasică și iluminismul francez. Împreună cu fratele său Sani, și el iluminist, au studiat și cultura arabă. În concluzie au afirmat că: Dumnezeu creatorul stă la baza existenței dar în mod panteist, fiind immanent în toate și în om, fără însă a-l patrona deplin; omul însuși s-a definit prin evoluție și transformare și prin rațiune stăpânește lumea; prin urmare filozofia este arma cunoașterii. Ambii frați au contribuit la renașterea conștiinței albaneze.⁷

Ortodocșii gruzini au fost supuși, încă din 1783, și apoi efectiv din 1811 Sfântului Sinod dirigent rus. Aci s-a perpetuat teologia veche națională, iar cea modernă a fost însușită după autorii ortodocși ruși, în cadrul seminarului central de la Tiflis-

⁷ Zija Xholi, *La pensée de N. Frasheri*, *Buletinul Universității*, Tirana 2, 1959, p. 3—42.

Tbilisi. Sărbătoare națională o constituie hramul „Sfintului Thovel” al catedralei din Tbilisi.⁸

Revoluția din 1848 i-a pus pe *românii ortodocși* în fața unor probleme speciale de ordin național și social, exprimate în lozincă „vrem să ne unim cu țara”, care a răsunat pe Cîmpia Libertății de lângă Blaj, la 3/15 mai. De aceea s-au bucurat de atenție îndemnurile de caracter social și revoluționar lansate din Franța și din Rusia de către democrați și mijlocite prin „pașoptiștii” români, și prin revistele și ziarele românești. După unirea Principatelor din 1859, a venit atmosfera de „secularizare” din timpul lui Aleandru Ioan Cuza și a urmat „lupta pentru canonicitate”; apoi în 1878 a fost dobîndită independența Principatelor Unite Române — România; iar la 1885 a urmat, în mod firesc, *proclamaarea autocefaliei Mitropoliei ortodoxe române* de către Patriarhia ecumenică.⁹

Printre fruntașii gînditori, îndrumători ai românilor, care s-au ocupat cu „sufletul românesc”, s-au impus: N. Bălcescu (—1852), S. Bărnăușiu (—1864), Ion Eliade Rădulescu (—1872), Vasile Conta (—1882) și C. Leonardescu cu Mihai Eminescu (—1889), Mihail Kogălniceanu (—1891), B. P. Hașdeu (—1907), Titu Maiorescu (—1917).

Moment important pentru difuzarea cărții teologice române l-a constituit introducerea, din 1863, a limbii române în Biserică în toată plinătatea și apoi din 1867 trecerea la scrisul comun latin, în locul celui chirilic, după cum o constată T. G. Bulat¹⁰ și V. Molin.¹¹ Incepe și apariția periodicelor bisericești și ia ființă în 1872 Societatea iubitorilor de cultură duhovnicească. În Banat au apărut revistele: Luminătorul, Foaia de duminică și altele.

⁸ M. Tamarati, *L'Eglise georgienne*, Roma 1910; Gr. Peradze, Georgien, in *Religion in Geschichte und Gegenwart*, vol. II-2, 1967, p. 1031 s; D. Marshall-Lang, *The Georgians*, Londra 1966; E. Norocel, *Biserica gruzina, Mitropolia Moldovei* 9—10, 1967, p. 577 s; au mai scris: K. Kekelidze, in rev. *Moamba* 10, Tbilisi 1930, p. 313 ss; M. Tarchnișvili, in rev. *Kyrios* 3/4, 1940 p. 177 ss; Despre teologul Kalistrat Tințadze, s-a scris in rev. *Patriarhiei din Moscova* 4, 1951; Arhiepiscop Sergie, in *Golos Pravoslavia* 3 și 4, Berlin 1966, p. 39 ss.

⁹ V. Cheresteșu, *Adunarea națională de la Blaj*, București 1966; M. Păcurariu, *Atitudinea slujitorilor Bisericii ort. române față de actul unirii Principatelor*, B.O.R. 1—2, 1967, p. 73 ss; C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București 1966; N. Bagdasar, *Istoria filozofiei românești*, vol. I, 1941; Academia R. S. România, *Din istoria filozofiei în România*, vol. I, din 1955 și următoarele; *Dicționarul enciclopedic român*, vol. II, 1964, p. 392 s.; Al. Dușu, *Coordonate ale culturii românești în sec. XVIII*, București 1969; I. D. Lăudat, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, sec. XVIII, București 1968; D. Coravu, *Activitatea de tipărire și răspîndire a cărților bisericești românești în sec. XVIII*, B.O.R. 11—12, 1967, p. 1218 ss.

¹⁰ In *Glasul Bisericii* nr. 9—10, 1963, p. 902 ss.

¹¹ V. Molin, *Intocuirea alfabetului cirilic...*, *Mitropolia Olteniei* nr. 10—12, 1962, p. 624 ss.

În școlile bisericești era tratată „concepția ortodoxă” și „concepția contemporană despre lume”, precum în: Seminarul ilustrului teolog isihast-paisian modern mitropolitul Veniamin Costachi de la Socola, cu îndrumarea teologilor Neofit și Filaret Scriban și a arhimandritului V. Suhopan, alimentând Facultatea de teologie de la Iași din 1860. Paralel au funcționat Seminariile teologice de la Buzău, Seminarul de la Rîmnicul Vilcea, în frunte cu istoricul Radu Tempea de la Brașov, seminariile de la Huși, Neamț, Roman, Nifon și Central de la București, unde teologul Dionisie Romano a inaugurat colecția: Biblioteca religioasă și morală. Apoi au funcționat Academia teologică de la Sibiu, îndrumată de marele Andrei Șaguna, Preparandia pedagogică de la Arad și altele. În 1887 a luat ființă și Facultatea de teologie de la București, reorganizată în 1893. Numeroși transilvăneni au ajuns profesori în România, după exemplul lui Gheorghe Lazăr.¹²

Teologii români au tradus la început opere teologice de frunte din grecește și rusește și apoi au pornit la expuneri proprii de teologie ortodoxă, folosind noi ediții de Psaltiri, de Biblie, de Viețile Sfinților, din Cazania lui Varlaam, din Liturghii, din Cazania lui Teotoki și multe altele.¹³ La Centrul de la Socola-Iași, s-au evidențiat profesorii: Teoctist Scriban și Romul Scriban, editorul revistei „Dacia Română”, I. Mandinescu, episcopul Chesarie Sinadon, apoi frații Filaret și Neofit Scriban (—1884), cu bogată activitate publicistică ortodoxă; ucenicul lor, marele cărturar Melhisedec Ștefănescu (—1892), episcop de Roman, conducător al delegației ortodoxe la conferința cu Vechii catolici de la Bonn din 1874 și membru al Academiei Române, a sprijinit din 1883 și stăruința muzicologilor G. Muzicescu, G. Dima și Gh. Gheorghiu de a transcrie melodiile bisericești pe notație liniară. A fost urmat de prof. Iosif Bobulescu, de episcopul Silvestru Bălănescu de la Huși, de mitropolitul Iosif Naniescu și de alții.

¹² T. Bulat, Al. Ciurea, Facultatea de teologie din București, *B.O.R.* 11—12, 1957, p. 1070 ss; M. Manuca, *Facultatea de teologie din Iași*, *B.O.R.* 9—10, 1960, p. 872; T. G. Bulat, Seminarul central, *Studii Teologice* 7—8, 1963 p. 391 s.; Despre Institutul teologic din Sibiu, la 150 ani, s-a scris în „*Mitropolia Ardealului* nr. 11—12, 1961.

¹³ Patriarhia Română, *Manual de Istoria Bisericii Române*, vol. II, 1958, p. 473 ss., 541; M. Regleanu, *Les premiers boursiers roumains a Athenes*, *Baleania* 6, 1943, p. 417 ss; Gh. Moisesescu, *Bursieri români la școlile teologice din Rusia*, *B.O.R.* 1945 și extras 1946; M. Păcurariu, *Traduceri românești din literatura teologică rusă*, *Studii Teologice* 3—4, 1959; E. Norocel, *Relațiile între Biserica ortodoxă română și bulgară în sec. XIX*, *B.O.R.* 9—10, 1967, p. 1004 ss; M. Păcurariu, Profesori transilvăneni la școlile din Tara Românească și Moldova în sec. XIX, *Mitropolia Moldovei* 1—2, 1968, p. 29 ss; despre acești teologi mai de seamă s-au publicat și articole comemorative, în revistele patriarhale și mitropolitane ale Patriei Române; Gh. Tulbure, *Mitropolitul Andrei Șaguna*, Sibiu, 1938.

În Mitropolia Ungrovlahiei au excelat: episcopul Calinic de la Cernica, mitropolitul Nifon, prof. Al. Lesvioldax, episcopul Filotei din Buzău, episcopul Dionisie Romano de Buzău, apoi profesorii: Gh. Enăceanu, C. Erbiceanu, G. Timuș, C. Nazarie, I. Cornoiu, mitropolitul Iosif Gheorghian, profesorii At. Mironescu, N. Dobrescu și alții, care cultivau și istoria Bisericii române, spre a desprinde din ea „sufletul românesc”; în acest scop se dă atenție deosebită creației locale prezentate de mitropoliții Varlaam, Petru Movilă, Antim Ivireanu, Veniamin Costachi și a altor ostenitori. Contribuie și istoricul Nicolae Iorga și alți istorici.

În Mitropolia Transilvaniei și a Banatului s-a evidențiat figura neobositului cărturar mitropolitul Andrei Șaguna (—1873), înconjurat de ucenici valoroși, precum de: Miron Romanul și Ioan Mețianu, apoi de episcopul Nicolae Popeea de Caransebeș, Ilarion Pușcariu, exegetul I. Olariu, I. Popescu, Sava Popescu-Bercianu, Zaharia Boiu, N. Cristea, S. Popescu, D. Șpan, G. Pantazi și alții.

Au mai contribuit cu manuale de teologie și de cult: Teoctist Blajevici, mitropolitul Silvestru Morariu-Andreievici, exegetul Vladimir de Repta, A. Comoroșan dogmatist, I. Mitrofanovici liturg, și T. Tarnavski, apoi I. Ōnciul, V. Găină, Cl. Const. Popovici canonist și fratele său istoricul și enciclopedistul E. Popovici, I. Voiuțchi moralist; paralel s-a impus folcloristul Simeon Florea Marian și alții.

În sprijinul conștiinței creștine s-a alăturat pictura bisericească, înfloritoare, precum și muzica bisericească, sprijinită atât pe linie psaltică, precum și națională de numeroși compozitori ca D. Cunțan, T. Popovici și Gh. Dima, de G. Muzicescu și Gh. Ștefănescu, de I. Kiriac, de Silvestru Morariu, Isidor Vorobchievici, Ciprian Porumbescu, familia Mandicevski și mulți alții. Pe lângă cântarea de strună s-a îmbogățit și cântarea corală.¹⁴

Din cele expuse se poate constata că teologia ortodoxă, unitară în toate bisericile ortodoxe locale, în condițiile vremurilor date, și-a păstrat conștiința despre catolicitatea inițială a Bisericii, a promovat unitatea mărturisirii de credință ortodoxă, a înțeles mersul vremii și al străduințelor omenești pe plan social, și de aceea a răspuns alături de popor în năzuințele acestuia după dreptate, libertate, progres social și viață pașnică. Speculația teologică legată de filozofie și concluzii empirice, nu s-a înstrăinat de realitatea vieții, căutând, și în clipe de reflexii raționale, să țină seamă de nevoile vieții și de realitățile sociale, ca Ortodoxie vie și activă, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: „drept îndreptînd cuvîntul adevărului” (1 Timotei 2, 15).

¹⁴ N. Moldoveanu, *Cîntarea corală în B.O.R. Studii Teologice* nr. 7—8, 1967, p. 504 ss.

EBED-YAHVE IN LUMINA NOULUI TESTAMENT

de : Episcop ANTONIE PLAMADEALA

1. *Profeție și împlinire*

În căutarea elementelor fundamentale care au îngăduit de la început Bisericii să înțeleagă hristologia Noului Testament, elemente pe care le numește substructură, C. H. Dodd consideră Scripturile referitoare la Ebed drept determinative.¹ În conștiința Bisericii, evenimentul întrupării, activitatea și învățătura lui Iisus, destinul Său pămîntesc și sensul teologic al acestui destin, totul s-a petrecut „după Scripturi”, adică s-a realizat hotărîrea de mai dinainte a lui Dumnezeu. Tocmai de aceea s-a procedat de la bun început la o confruntare amănunțită între ceea ce a fost hotărît și ceea ce s-a împlinit. În Noul Testament se poate astfel identifica nu numai portretul fizic și spiritual al Ebedului, ci se regăsesc chiar expresiile lui Isaia, cuvintele cu care îl descrie. Iată cîteva ecouri al căror paralelism este greu de pus la îndoială :

<i>Isaia</i>	<i>Noul Testament</i>
47, 7, 16, 18 : Va da lumină orbilor, auz surzilor, libertate captivilor, lumină celor din întuneric.	Mt. 11, 5 : orbii își capătă vederea surzii aud. Lc. 1, 79 : luminează pe cei ce zac în întuneric.
43, 19 : Va face ceva nou.	II Cor. 5, 17 : Toate lucrurile s-au făcut noi.
43, 21 : Va alcătui un popor care să vestească laudele lui Dumnezeu.	I Petru 2, 9 : Voi sînteți un popor pe care Dumnezeu l-a cîștigat ca să fie al Lui, ca să vestească puterile Lui cele minunate.
44, 12 : Ebedul va fi un ales al Domnului.	Mc. 1, 11 : Tu ești Fiul meu cel iubit.

* Articolul reprezintă continuarea celui intitulat : „Cîteva probleme în legătură cu Ebed-Yahve în Deutero-Isaia”, publicat în numărul anterior al revistei, nr. 1—3/1970.

¹ C. H. Dodd, *According to the Scriptures*, London 1965, p. 94.

49, 3 : Dumnezeu va fi slăvit în Ebed

49, 5 : Va aduna la un loc poporul lui Dumnezeu.

49, 6 : Va fi lumina neamurilor și va aduce mîntuirea pînă la marginea pămîntului.

49, 8 : Va face legămînt cu poporul.

50, 6 : Își va da spatele și obrazii spre bătăi, scuipări și ocări.

52, 13 : Se va înălța foarte sus.

53, 7—8 : Va tăcea cînd îl vor întreba și chinui.

53, 4 : Va purta suferințele oamenilor și va lua durerile asupra Lui.

53, 5 : prin rănile Lui se va da tămăduire.

53, 6 : Cej din vremea Lui vor fi ca niște oi rătăcite.

53, 11 : Va lua asupra lui păcatele altora.

53, 11—12 : Va face tot ce va face „pentru mulți”.

Ioan 13, 31 : Acum Fiul Omului a fost proslăvit și Dumnezeu a fost proslăvit în El.

Ioan 17, 1 : Tată a sosit ceasul (să îmiplinești ce ai promis n.n.). Proslăvește pe Fiul Tău, ca și Fiul Tău să Te proslăvească pe Tine.

Ioan 11, 52 : Iisus moare ca să adune la un loc pe copiii lui Dumnezeu.

F.A. 13, 47 : Dumnezeu l-a pus să fie lumină neamurilor și să ducă mîntuirea pînă la marginile pămîntului.

I.C. 2, 29—32 : Acum... am văzut lumina neamurilor, după cuvîntul Tău.

Mc. 14, 24 : A făcut legămînt nou.

Mc. 14, 65 : L-au bătut, l-au scuipat pe față.

Mt. 26, 67 : L-au scuipat în față, L-au bătut cu pumnii și L-au pămuit.

Filip 2, 9 : Dumnezeu L-a înălțat neșpus de mult.

Mt. 26, 63 : În fața lui Caiafa Iisus tace.

F.A. 8, 32—33 : citează chiar din Isaia 50, 7—8.

Mt. 8, 17 : referință nominală la Isaia : ca să se plînească ce s-a zis prin Isaia prorocul, 53, 4.

I Petru 2, 24 : Prin rănile Lui am fost vindecați.

II Petru 2, 25 : Îi compară pe creștini cu niște oi rătăcite.

II Cor. 5, 21 : Dumnezeu L-a făcut păcat pentru noi.

Ef. 1, 9 : Va executa un plan de răscumpărare.

I Petru 2, 24 : a purtat păcatele noastre.

Mc. 10, 45 : Și-a dat viața răscumpărare „pentru mulți”.

Mc. 14, 24 : Sîngele Lui s-a vărsat „pentru mulți”.

Intenția de a identifica pe Iisus cu Ebedul e limpede. „Sfatul cel din veac al lui Dumnezeu” era proclamat împlinit, și el era reluat cu cele mai de amănunt expresii. Identificarea n-ar fi fost posibilă, dacă faptele care o sprijineau n-ar fi fost reale

și cunoscute de toți. Fără aceste fapte, evangheliștii n-ar fi putut face aceste însemnări. Ar fi însemnat să se expună unor contestări imediate din partea contemporanilor, care au fost martorii evenimentelor. Unii teologi conclud că Isaia capitol 53, în special, a exercitat inconștient o influență determinantă asupra tuturor în timpul patimilor și, cu acest prilej, tradiția evanghelică și-a însușit textul lui Isaia pe care l-a proiectat în întregime asupra lui Iisus.²

Afirmația poate însă favoriza dubii, dacă nu e precizată. A proiecta descrierile în termenii lui Isaia, înseamnă a-i recunoaște împliniți, nu a interveni arbitrar, din afară, cu acești termeni, dînd cu ei sensuri noi faptelor, inventînd faptele ca să li se potrivească profețiile! La Emaus li se amintește celor doi: „Nu trebuia să suferi Hristos?” (Lc. 24, 26). Aceasta înseamnă că atunci cînd Hahn spune că legătura între Ebed și Iisus s-a făcut tîrziu, nu ține seama de ceea ce era în conștiința tuturor de la început. Desigur omite același lucru și Morna Hooker cînd spune că Isaia, capitolul 53, n-a avut nici o semnificație pentru Iisus și pentru Biserica primară.³ Este cu totul în sensul adevărului H. Wheeler Robinson⁴ cînd spune că Ebedul a fost categoria curentă sub care a fost prezentat Iisus în Biserica primară. Dumnezeu a proslăvit „pe Robul sau Iisus”, „L-a ridicat pe Robul sau Iisus și L-a trimis” (Fa. 3, 13, 26). L-a uns pe „Robul său Iisus” și în numele „Robului său Iisus” au făcut minuni (Fa. 4, 27, 30). De aceea Isaia 40—55 a fost numit „o evanghelie înainte de Evanghelie”. Și C. R. North⁵ crede că „Nunc dimittis”, din Luca 2, 29—32 este o referință precisă la Isaia. Nunc dimittis echivalează cu o declarație solemnă de îndeplinire a unei promisiuni. Un sfîrșit și un început. O răscruce în istoria spirituală a omenirii.

J. S. Van der Ploeg, într-un studiu mai vechi dar bine informat la data scrierii, enumera șapte categorii de argumente care pledează în favoarea împlinirii tuturor profețiilor legate de Ebed, în Iisus. El arată mai întîi că Ebedul este Mesia și își numește interpretarea „individualistă”, în sensul că Ebedul este persoană și nu colectivitate. Am văzut din analizele anterioare, că aceasta este și azi concluzia teologilor moderni, cu corectivul că profetul a ajuns la o persoană, printr-o reducere progresivă, după cum spune Cullmann,⁶ de la Ebedul-Israel, la Ebedul-rămășiță și

² Ferdinand Hahn, *The titles of Jesus in Christology*, London, 1969, p. 62.

³ La Hahn, *o.c.*, p. 73.

⁴ H. Wheeler Robinson, *The Cross of the Servant; A Study in Deutero-Isaiah*, London 1926, p. 71.

⁵ C. R. North, *The Suffering Servant in Deutero-Isaiah*, London 1948, p. 9.

⁶ Oscar Cullmann, *Jésus, Serviteur de Dieu*, în „Dieu Vivant”, nr. 16, p. 21.

apoi la Ebedul-persoană. De această reducere este legată capacitatea specială cu care a fost înzestrat Realizatorul de a încorpora în Sine atât rămășița, cât și pe Israel și, în același chip, întreaga omenire.

Primul argument al lui Van der Ploeg se întemeiază pe universalismul misiunii Ebedului. El urmează să fie „lumina neamurilor”. Or, cu o astfel de misiune n-a mai fost investit nimeni afară de Mesia. Celelalte argumente intră în amănunte de interpretare, cele mai relevante fiind cele de proveniență iudaică, întrucât se presupune că exegeții iudei erau cei mai în măsură să dea cea mai potrivită interpretare textelor proprii. Or, tocmai exegeza timpurie iudaică interpretează Ebedul ca profeție mesianică, chiar dacă mai târziu, ca să contracareze credința creștină că Iisus este Mesia, această exegeză iudaică își va reconsidera pozițiile.

Van der Ploeg nu rămâne însă numai la confruntarea dintre Ebed și Mesia din teologia iudaică. El trece imediat la stabilirea argumentelor teologice care atestă împlinirea în Iisus. În acest scop, procedează la identificarea paralelismelor dintre Ebed și Iisus, dintre textele isainice și cele ale Noului Testament, descoperind referințe directe și citări implicite, care nu mai lasă nici o îndoială că Iisus este cel care împlinește misiunea Ebedului. Dar el merge și mai departe, și întreprinde ceea ce mai puțini teologi au făcut: o cercetare a problemei în Sfinții Părinți, dând referințe exacte și mai complete decât Condamin,⁷ și decât Reinke,⁸ de la care pornește. Sfântul Iustin Martirul și Filozoful,⁹ Sfântul Irineu,¹⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur,¹¹ Sfântul Ciprian,¹² Fericitul Ieronim,¹³ Tertulian,¹⁴ Eusebiu de Cezareea,¹⁵ și alții, referă la Iisus tete isainice ca 42, 1—4; 43, 1—6; 50, 4—11. În ceea ce privește Cîntul al patrulea, Ploeg trimite pur și simplu la Condamin, care citează mai mult de douăzeci de Sfinți Părinți.

⁷ A. Condamin, *Le livre d'Isaie* (Études Bibliques), Paris 1905, p. 326—327.

⁸ L. Reinke, *Die Messianischen Weissagungen*, vol. II, Giessen, 1860, p. 9—13; 94—95; 157—160.

⁹ *Dialogul cu Iudeul Trifon*, 16, 102, 121, 122, 135, P.G. VI, c. 532, 760, 788, 757, 713.

¹⁰ *Adv. Haeres*, III, II, 6, P.G. VII, c. 884; IV, 33, 12, 13, P.G. VII, c. 181—182.

¹¹ *Hom. 40 (al. 41) in Matth.*, 12, 9, 10, P.G. LVII, c. 440—441; *In Ps. 117*, P.G. LV, c. 328; *Hom. 30 in Act. Ap.* 13, 47, P.G. LX, c. 221.

¹² *II Test. 7 P.L.* IV, c. 703; *I Test. 21, P.L.* IV, c. 693; *II Test. 13, P.L.* IV, col. 707.

¹³ *In Isaia*, P.L. XXIV, c. 436—438, 623, 480—484.

¹⁴ *Adv. Jud.* c. 9, 12, P.L. II, c. 644, 673; *Adv. Prax.* II, P.L. II, c. 190; *III Adv. Marc.* 20, P.L. 2, c. 490; *De Res. Carn.* 20, P.L. 2, c. 868.

¹⁵ *Demonstr. Evang.* II, 2, 20, P.G. XXII, c. 108—109; *In Isaia*, P.G. XXIV, c. 385—389, 428—431, 441—444; *Demonstr. Evang.* II, 3, 34, P.G. 22, c. 117—120, *Idem* 6, 23, P.G. 22, c. 480.

Cîntul al patrulea (Isaia 52, 13—53, 12) este și cel mai important, el cuprinzînd clar „Evanghelia înainte de Evanghelie”, adică Patima și Invierea și doctrina Răscumpărării.¹⁶

Benjamin Willaert¹⁷ socotește că un argument în primul rînd exegetic și în al doilea rînd teologic, care leagă evident Ebedul de Iisus ca Împlinitor, este verbul *Paradidonai*, „a fi dat”, care apare la Isaia 53, 6, 12 și se regăsește în aceeași formă la evangheliști. Dar nu numai în aceeași formă. Conținutul noțiunii este preluat cu aceeași bogăție de sensuri. „A fi dat” implică pe a fi martir, mărturisitor, implică pe a fi hotărît astfel de Dumnezeu, implică împlinirea a ceea ce s-a scris despre El (Luca 18, 31; Matei 16, 24; Marcu 14, 21). „Trebuie” din Luca 24, 7 vine fără nici o îndoială din Isaia 53.

Teologia modernă se întoarce deci la interpretarea clasică a Ebedului, după ce, începînd din sec. XIX, a făcut serioase încercări de a găsi și alte căi. André Feuillet¹⁸ spune că Iisus a realizat la lître aceste profeții admirabile, iar Oscar Cullmann insistă asupra faptului că Vechiul Testament a fost scris anume pentru noi și că el a pregătît anume venirea lui Hristos. Acesta și este motivul principal pentru care Vechiul Testament este menținut în Scriptura creștină. Cullmann precizează, mergînd mai departe, că Noul Testament, evenimentele, împlinirile, sînt cele care luminează, clarifică ceea ce altfel rămîne incert în Vechiul Testament. El spune chiar că înțelegerea substituirii lui Iisus pe cruce este înțeleasă mai ales în lumina și pornind de la Fiul Omului și de la Ebed.¹⁹ Felul în care apare în Isaia ideea substituirii, este absolut nou, și presupune o inspirație specială a profetului.²⁰ Afirmția vine în sprijinul faptului că ceea ce profeția, era un eveniment de asemenea absolut nou, și care nu era pe măsura oricui, ci presupunea o chemare specială pentru un eveniment crucial.

Ideea de substituie este direct conexată cu interpretarea Ebedului ca Persoană care încorporează,²¹ care reia însăși istoria creației, ca s-o repună în situația originală. Așa cum de altfel

¹⁶ Textele patristice după J. S. Van der Ploeg, o. p. *Les Chants du Serviteur de Jahvé dans la Seconde partie du Livre d'Isaie* (Chap. 40—55), Paris, 1936, p. 149, sq. 159—160.

¹⁷ Benjamin Willaert, *Jesus as the „Suffering Servant”*, în „Theology Digest”, vol. X, nr. 1, 1962, p. 26 sq.

¹⁸ André Feuillet, *Richesses du Christ „Serviteur de l'Eternel”*, „Recherches des Science Religieuse” tome XXXV, 1948, p. 412, 417.

¹⁹ Oscar Cullmann, *Christ et le Temps*, Neuchâtel-Paris, 1947, 1947, pp. 95—97.

²⁰ J. S. Van der Ploeg, o.c., p. 189, 197.

²¹ Cu privire la teoria *Corporate Personality* am citat mai înainte multe titluri. Un studiu care o referă direct la Iisus: Jean de Traine, S. J., *Adam and Christ as Corporate Personalities*, în „Theology Digest”, vol. X, nr. 2, 1962. Păcatul strămoșesc și Răscumpărarea sînt luminate în mod special prin teoria corporată, p. 102.

se profetise și cum Isaia precizează. Faptul că această misiune este prezentată în termeni de *slujire* (Ebed, înseamnă cel ce slujește) și că ea s-a împlinit în acești termeni, este un element de primă importanță pentru teologie. Teologia este încă departe de a fi tras toate concluziile din această realitate. Firește, o teologie a răscumpărării în termenii ei cei mai exacti, a fost elaborată; ideea ispășirii prin jertfa pe cruce, pentru alții, pentru toți oamenii, ispășitorul însuși fiind nevinovat, a intrat în patrimoniul dogmatic al Bisericii; dar e ciudat că lucrurile n-au fost duse mai departe, în sensul de a se face din slujire în mod activ una din însușirile de căpetenie a Bisericii care este Trupul lui Hristos. Dar ideea a început să treacă de la existența latentă, la o restaurare în vremea noastră. Ea nu numai că are baze biblice, ci mai mult decât atât, este o poruncă biblică, este un sens al descoperirii dumnezeiești pentru ceea ce numește Cullmann „timpul Bisericii”,²² rostul și misiunea Bisericii între Intrupare și Parusie. Desigur un rost subsumat Impărăției care va începe la Parusie, dar această subsumare include tocmai pregătirea Impărăției, slujirea fiind modalitatea acestei pregătiri.

2. Iisus despre El Insuși

S-a pus întrebarea: S-a conceput Iisus Insuși, pe Sine și misiunea Sa, în termenii Ebedului lui Isaia?

Pentru cel care deschide Evanghelia cu evlavie, pentru credinciosul așa zis simplu, această întrebare este nu numai inutilă dar și ciudată. Nu te întrebi în legătură cu lucruri evidente. Dar teologilor evidența li se impune uneori mai greu decât altora. Totuși li se impune și se întorc la ea, chiar dacă fac drumul pe ocolite, plătind tribut „științei de a cerceta” și escaladând „îndoieli metodice”.

Evidența arată că Iisus s-a gândit pe Sine, dacă nu exclusiv, în orice caz preponderent, în termenii Ebedului. Chiar de la Botez, cuvintele pe care le însemnează Evangheliștii despre eveniment, sînt ecouri din Isaia. Vocea din cer anunța că „Acesta” este cel așteptat, „Cel iubit”, cu alte cuvinte „Cel din Isaia 42, 1”.²³ Această indicație era pentru Sine dar mai ales pentru ceilalți, că El este „Acesta”, adică Cineva care a fost promis.

În sinagoga din Nazaret, Iisus a citit un text din Isaia și, în chip clar, a anunțat împlinirea celor cuprinse în acel text (Isaia 61, 1 și Luca 4, 21) și de mai multe ori și-a definit misiunea ca slujire. (Marcu 10, 43—45; Luca 22, 24—27). U. E. Simon spune chiar că Slujitorul a devenit „noul titlu formal” pentru

²² Oscar Cullmann, *Christ et le Temps*, Neuchâtel-Paris, 1947, p. 106—107.

²³ Reginald Fuller, *The Mission and Achievement of Jesus*, SCM Press, London 1963, p. 73, 81; Si C. H. Dodd, *According to the Scriptures*, London, 1965, p. 89 consideră că aceasta este prima referință la Ebed, iar H. Wheeler Robinson, *The Cross...* citată mai sus, p. 67, spune că acest moment marchează ora în care s-a născut noua concepție mesianică.

Mesia.²¹ Asupra acestui lucru părerile sînt împărțite. Iisus însuși nu și-a atribuit ca titlu decît pe acela de Fiu al Omului. „Formal” nu s-a numit niciodată Ebed, dar conținutul misiunii pe care și-a descris-o adesea, acoperea exact titlul de Ebed. De ce Iisus nu l-a folosit totuși? Dar nu numai Iisus nu l-a folosit; nici evangheliștii nu l-au atribuit „formal”. Se poate totuși observa că mai mult decît autorii Noului Testament, l-a folosit totuși Iisus, căci El mereu a ținut să le amintească și să precizeze că „a venit să slujească”. Dacă și-ar fi dat în mod formal titlul de Ebed, poate că ar fi limitat ceea ce în Sine era mai complex. Cît despre ucenici și despre Biserica primară, desigur tuturor le-a fost incomod să-și numească Învățătorul Ebed; le era mai accesibil ca Domn, Kirios, și răspundea mai convenabil aspirațiilor lor și, într-un fel, concepției lor mesianice care, numai cu greu s-a eliberat de înțelegerea Lui ca exclusiv rege triumfător. Mijloacele prin care avea să ajungă la proslăvire, nu erau de loc indiferente sau secundare. Ele aveau să-L ducă la proslăvire, dar nici așa la una exclusiv pămîntescă. Răscumpărarea prin suferință, prin jertfă, își avea înțelesul adînc numai în cadrul unor categorii spirituale de gîndire; proslăvirea avea să aibă și ea loc, parte în limitele categoriilor materiale, căci învierea a fost un fapt material, parte în limitele categoriilor spirituale, căci Iisus nu s-a decretat niciodată rege pămîntesc. Învierea și-a avut de aceea prima semnificație tot ca slujire, căci Iisus a înviat pentru cei pe care îi încorpora, dîndu-le nădejdea proslăvirii împreună cu El. El era deci și Slujitor și Proslăvit, Kirios, pentru că El făcea parte, concret, din două ordini de existență, la modul actual, prezent. Lucrul era desigur mai greu de înțeles la vremea aceea. Mintea noastră, de cîte ori nu înțelege, simplifică. Contemporanii lui Iisus au simplificat în sensul cel mai convenabil pentru ei: voiau să fie ucenicii unui Domn, poate în speranța de a fi și ei (avem exemple chiar printre apostoli), și nu ai unui Rob. Poate că aceasta explică în parte, pe de o parte de ce Iisus nu și-a asumat titlul de Ebed „formal”, pe de altă parte de ce ucenicii și Biserica primară nu i l-au dat. Nu i l-au dat formal, dar am văzut că niciodată n-au fost străini de faptul că El împlinește o profeție. Petru care era mai atașat tradițiilor iudaice, are și cele mai apropiate referințe la Iisus în termenii Ebedului.²⁵ Poate că

²¹ Ulrich E. Simon, *A Theology of Salvation, A Commentary on Isaiah XL—LV*, London, 1953, p. 75. Notăm că în englezește Ebed nu a fost tradus cu *Slave* care înseamnă sclav, rob, ci cu *Servant*, care are înțeles de *Slujitor*.

²⁵ Jean Gible, *Jésus, Serviteur de Dieu*, în „Lumière et Vie”, tome VII, nr. 36, 1958, p. 31 sq. Referitor la teologia paulină în această privință, la același p. 32 sq. De asemenea: L. Cerfaux, *L'hymne au Christ-Serviteur*, în *Miscellanea Hist. A. de Meyer*, Louvain 1946 și același: *Saint Paul et le „Serviteur de Dieu”*, în *Recueil L. Cerfaux, Gamboux*, 1954, col. II. Pentru Biserica primară, vezi Epistola lui Barnaba care referă mereu pe Isaia la Iisus. Vezi V, 2; 14; VI, 1—3; X, 1—4; XIV, 8.

aceasta ne poate spune ceva și despre faptul că chiar dacă în mediul iudaic familiarizat cu profețiile, mai era posibilă înțelegerea lui Iisus în termenii Ebedului, în mediul noniudaic lucrul era cu desăvârșire imposibil. De aceea lor li s-a propovăduit cu preponderență un Iisus proslăvit, puternic, Domn, și numai după aceea au înțeles și pe Iisus în chip de rob. Mai ales când au devenit apți pentru teologie, pentru sens și semnificații. Dar chiar când l-au înțeles, au păstrat în imagine ultimă, mai ales chipul de Domn. Poate că aici este în parte și explicația faptului că Biserica însăși s-a structurat mai mult sub chipul Biruitor, decât sub acela de Slujire la care ea însăși revine astăzi într-un efort de reconsiderare. Căci Iisus i-a lăsat testamentar îndatorirea de a sluji. Să celebreze moartea și învierea întru amintirea Lui, Euharistia, însușindu-și concret roadele morții și proslăvirea învierii, atestarea răscumpărării, dar concomitent cu altă îndatorire, pe care a lăsat-o în aceeași termenii, pe care a instituit-o prin aceeași termenii cu care a instituit Euharistia; Slujirea, la Spălarea picioarelor. „Să faceți cum am făcut Eu“ a zis Iisus (Ioan 13, 15). Păstrându-ne la modul general, fără a intenționa o definiție dogmatică sau una istorică, am putea avansa ideea că acest moment este parte integrantă din instituirea Bisericii și nimic nu justifică trecerea lui pe rol secundar, cum s-a întâmplat adesea în istorie.

Dar să revenim la cercetarea modului cum s-a conceput Iisus vis-a-vis de Ebed și cum au evoluat discuțiile teologice pe această temă.

Norman H. Snaith²⁶ denaturează desigur lucrurile când spune că Iisus și-a modelat „în mod deliberat“ slujirea după concepția Ebedului.²⁷ Nu în sensul în care gândește Snaith (am văzut că el nici nu acorda Ebedului caracter profetic), ci pentru că evidenția adevărul, Iisus a dorit să se conexeze în mod explicit figura Ebedului cu misiunea Sa. El a interpretat Ebedul ca fiind anticiparea profetică a misiunii Sale. Declarația din sinagoga de la Nazaret, sau declarația prin care anunța că a venit să slujească (Marcu 10, 45), este echivalentă cu „Eu sînt Ebed-Yahve“ sau în alte cuvinte: „Cel ce trebuia să vină ca să slujească, a venit“. Chiar dacă aceste cuvinte nu există în felul acesta, în această redactare, în declarațiile lui Iisus, sensul lor e neîndoielnic. Există

²⁶ Norman H. Snaith, Isaiah 40—66, *A Study of the Teaching of the Second Isaiah and its consequences*, în volumul „Studies on the Second Part of the Book of Isaiah“, supplements to *Vetus Testamentum*, vol. XIV, Leiden 1967, p. 205, 209.

²⁷ Si Reginald Fuller, *o.c.*, p. 64 spune că Iisus „deliberat“ a intenționat să vină la Ierusalim ca să împlinească programul Ebedului.

bineînțeles teologi negativiști care îl înțeleg altfel, dar numărul și autoritatea celorlalți e preponderentă.²⁸

Mai există un moment în care referirea la Ebed, în vorbirea lui Iisus, este tot atât de neîndoieală. Momentul e foarte important pentru că Iisus e obligat să răspundă la o întrebare directă în legătură cu profeția: „Tu ești acela care are să vină, sau să așteptăm pe altul”? Era întrebarea pe care i-o trimitea Ioan Botezătorul prin mesagerii săi. Și ce răspunde Iisus? — „Duceți-vă de spuneți lui Ioan ce auziți și ce vedeți: orbii își capătă vederea, schiopii umblă, leproșii sînt curățiți, surzii aud, morții înviază și săracilor li se propovăduiește Evanghelia”. Și încheie cu un avertisment menit să prevină orice îndoială: „Ferice de acela pentru care Eu nu voi fi un prilej de poticnire” (Matei 11, 3—6). Răspunsul acesta poate fi interpretat și înțeles în două feluri. Pentru cineva care ar fi fost străin de climatul spiritual iudaic, de efevescența așteptării și de tradiția profetică a lui Israel, el putea însemna doar: „Spuneți-i lui Ioan că ați văzut lucruri minunate, pe care un om oarecare nu le-ar putea face; acestea mărturisesc despre puterea mea și despre faptul că sînt trimis de Dumnezeu”. Dar pentru Ioan, răspunsul nu avea acest înțeles. În primul rînd trebuie să remarcăm că Ioan s-a referit precis la „Cineva care trebuia să vină”, și pentru care el avea criterii de recunoaștere. Înțelegem din răspunsul lui Iisus că acel „Cineva” era Ebedul. Iisus îi oferă desigur răspunsul așteptat de el, îi confirmă criteriile și faptul că El e cel ce răspunde acestor criterii: îi citează fapte care împlinesc ceea ce trebuia să îplinească Ebedul (Isaia 61, 1 sq.). Este și momentul în care Iisus identifică Ebedul cu Mesia.

Trebuie să mai înțelegem pornind de aici, că ori de cîte ori Iisus va vindeca, va mîngîia, va predica vestea cea bună, va fi pe linia împlinirilor. Slujirea va fi semnul venirii, al împlinirii. Căci nu trebuie să uităm nici o clipă că Ebedul este Slujire. Este fața complementară a lui Mesia, pe care Iisus o accentuează mereu. Snaithe face observația subtilă că atunci cînd Iisus vindecă

²⁸ De pildă Morna Hooker în cartea „*Jesus and the Servant*”, London, 1959. Există, zice ea, foarte puțin în sinoptici în sprijinul ideii tradiționale că Iisus și-a identificat misiunea sa cu aceea a Robului din Isaia. Cf. Hahn, *o.c.*, p. 67. Hahn însuși însă nu are nici o îndoială, deși observă că în anumite locuri din Noul Testament nu există referințe directe, numite, la Isaia. El îl citează și pe Cullmann care spune că la Botez Iisus și-a asumat rolul de Ebed (în *Die Tauflehre im Neuen Testament* 1948, p. 11 sq.). Hahn... p. 63. Tot printre cei care neagă corespondența sa situează și C. K. Barret, *The Background of Mark X, 45*, în „*New Testament Essays*”, ed. by A. J. B. Higgins, Manchester 1959, dar F. F. Bruce (*This is that, the New Testament development of some old Testament themes*, 1968, p. 99), spune că argumentele lui Barret ca și ale lui Hooker, nu-l conving. Eu rămîn convins, zice el, că aceste cuvinte din Marcu 10, 45 arată propria înțelegere de către Iisus a misiunii sale, în spiritul Robului lui Isaia care își dă viața pentru mulți, pentru păcate, pentru ispășire.

un orb și un mut, și cînd mulțimea se întreabă dacă „nu cumva acesta este fiul lui David“, întrebarea leagă din nou pe Mesia cel așteptat ca fiul al lui David, de Ebed. Ca Ebed urma să vindece, ca fiu al lui David urma să triumfe. Sînt momente în care titlurile lui Mesia din literatura profetică se suprapun, se completează, se revelează ca părți ale aceleiași persoane și ale aceleiași activități. Iisus vine ca un triumfător pe linia împărătească davidică, dar linia e corectată de linia de suferință a Ebedului.²⁹ De suferința în contul păcatelor altora, deci de slujire.

În același sens, și cu aceeași intenție, unește Iisus și titlul de Fiul al Omului din Daniil, cu acela de Ebed. Cînd la Emaus își va țîlcui misiunea, elementele componente vor fi din regele davidic, din Fiul Omului și din Ebed: Mesia trebuie să sufere și să intre apoi în slavă, să triumfe (Luca 24, 26; Facere 17, 3).

Nu ne vom opri asupra titlului de „Fiul al Omului“ pe care și l-a asumat Iisus pe lîngă altele, decît pentru a-i explora sensurile legate de tema Ebedului.

Titlul e folosit exclusiv de Iisus în Evanghelii. Epistolele care se adresaș și creștinilor dintre neamuri, nu-l folosesc, pentru că el avea o putere deosebită numai asupra lui Israel.³⁰ În Daniil VII, unde își are sursa cu cel mai complex înțeles (în Iezechiel el denumește numai umanitatea profetului) Fiul Omului e expresia care denumește pe Israel sau pe un reprezentant al lui Israel.³¹ Așadar Iisus asumîndu-l și-a asumat reprezentarea întregului Israel, în sensul Corporate Personality și în sensul suferinței „unuia“ pentru „mulți“, a ispășirii „pentru păcatele altora“ pe care urma s-o îndeplinească Ebedul acum individualizat. Iisus conjugă astfel aceste două titluri alăturîndu-le prin ceea ce aveau comun și prin ceea ce vorbeau iudeilor, prin ceea ce însemnau ele pentru ei. Dodd remarcă îmbinarea destul de deasă în vorbirea lui Iisus între Ebed și Fiul Omului. Adesea el numește cu unul din aceste nume, activități descrise în profeție ca ale celuilalt.³² Spre exemplu Fiul Omului trebuia să sufere, dar suferința era în profeție numai despre Ebed. Fiul Omului a venit să slujească, dar aceasta era chiar chintesența rolului Ebedului (Marcu 10, 45). Și H. H. Rowley³³ spune că Iisus pune în relație intimă pe Fiul Omului cu Robul, „fără să le violenteze“ ci avînd convingerea că vin dintr-o rădăcină comună și cresc îmbinîndu-și crenșile. Nici unul din aceste două nume nu pot fi puse unul înaintea

²⁹ Norman H. Snaith, *Isaiah, 40—66*... cit. mai înainte, p. 207.

³⁰ John Mc. Kenzie, *The Power and the Wisdom*, London 1965, p. 93.

³¹ C. H. Dodd spune că în toate cele trei locuri din Vechiul Testament care au fost întrebuintate ca Testimonia în Biserica primară (Ps. VIII, Ps. LXXX și Dan. VII), Fiul Omului este reprezentant al unei comunități, care poate fi Israel ca popor al lui Dumnezeu, dar poate fi și omenirea, cercetată de Dumnezeu, cf. *According to the Scripture*, cit. supra, p. 117.

³² *Idem*, p. 92.

³³ H. H. Rowley, *The servant of the Lord*, Oxford, ed. II, 1965, p. 93.

celuilalt. Ele au fost transferate din profeție în kerigmă, în același timp, cu același înțeles, și chiar înainte de titlul de Mesia.³⁴ Kerigma primară a individualizat deci Ebedul din cele mai timpurii vremuri.

Denumirea de „Fiul al Omului”, ca și aceea de „Ebed-Yahve”, a ocupat mult cercetarea teologică. Oscar Cullmann crede că evreiescul Bar Nașa tradus literal cu yios tou anthropou nu redă exact sensul original care nu voia să spună altceva decât simplu „om”, într-o vorbire poetică.³⁵ Este în afară de orice îndoială că Iisus asumându-și-l a vrut să punteze prin aceasta omenitatea sa, dar numai pentru atîta nu ar fi avut nevoie să se adreseze unui cuvînt din profeții, care căpătase în conștiința credincioșilor valoare de termen tehnic. Așadar, mai întîi ca termen tehnic, ca termen de legătură între promis și realizat, l-a folosit Iisus și, în acest înțeles e de presupus că l-a preluat cu tot ce acoperea el în mintea și în viziunea celor care l-au întrebuintat în Scriptură, ca și în conștiința credincioșilor, în care avea un anumit ecou. Numai așa se explică forma întrebării lui Iisus: „Nu știți că Fiul Omului...”. Dar nu e mai puțin adevărat că titlul poate exprima și altceva. „Fiu al Omului”, adică un om ca toți, dar o sinteză a tuturor, un fiu al omului în general, al omenirii. Unul care va lucra în calitate de reprezentant, care va reprezenta, va încorpora. În lumina așa numitei teorii a personalității corporate, și în Daniil, Fiul Omului deși e la singular, înseamnă întregul Israel, Sfinții lui Dumnezeu (Daniil 7, 18). Așadar Iisus e și prin acest titlu în situația de a încorpora. Și aici direcția în împlinire este mai întîi de la corporat, de la colectiv, spre individual, spre cel care încorporează.³⁶ Și întrucît Iisus preferă în locul Ebedului ca termen tehnic pe acela de Fiu al Omului, chiar cînd are în vedere pe Ebed, e de presupus că are în vedere o încorporare nu numai a lui Israel, ci a tuturor. Termenul este astfel la izvoarele teologiei răscumpărării universale, la baza universalismului creștin.³⁷ Interpretarea oarecum mai tehnică care i s-a dat în Hristologie, că adică Fiul Omului ar reprezenta latura umană a lui Hristos, cu care a pățimit și cu care în general a suferit,³⁸ care era limitată în cunoaștere (nu știa cînd va fi sfîrșitul lumii), acopere desigur un alt aspect al complexe probleme a Dumnezeu-Omului Iisus Hristos. E mărturisirea desăvîrșitei omenități, a

³⁴ C. H. Dodd, *According...* p. 116.

³⁵ Oscar Cullmann, *Christologie du Nouveau Testament*, Neuchâtel-Paris 1958, p. 119.

³⁶ Iisus, zice Mc. Kenzie, cheamă pe Israel să devină Iisus, să se individualizeze, *o.c.*, p. 93.

³⁷ Trăind despre Corporate Personality într-un studiu intitulat *An outline of Biblical Theology*, Philadelphia, 1964, p. 145, Millar Borrows spune că în Biblie, tot ce se spune despre om, se referă la toată omenirea. Poate că nu e chiar peste tot așa, dar în timp această interpretare a fost generalizată.

³⁸ John Mc. Kenzie, *o.c.*, p. 101.

realității întrupării. Dumnezeu întrupat în chip de om, și anume de om care slujește.

Mergînd mai departe, Iisus asociază pe Fiul Omului cu un alt nume, cu acela de Mesia, Fiul lui Dumnezeu. Cînd îi întreabă pe ucenici: „Cine zice oamenii că sînt eu Fiul Omului?“, Petru răspunde echivalînd titlurile, desigur în asentimentul complet al lui Iisus: „Tu ești Mesia, Fiul lui Dumnezeu“ (Matei 16, 13—16). C. H. Dodd spune că Iisus a fost Mesia (uns) în sensul că s-a recunoscut în El Ebedul din Isaia, pe care Dumnezeu îl înzestrează cu Duh. Această înzestrare era ungerea. De aceea zice în F.A. 10, 38: „Dumnezeu l-a uns cu Duh Sfînt“. ³⁹ În această calitate Fiul Omului ⁴⁰ avea și puterea de a ierta păcatele și faptul trebuie înscris tot în lucrarea de slujire, integrat în personalitatea unică a celui ce întruchipa pe toate acestei trei figuri profetice: Fiul Omului, Ebedul și Mesia. Dintre toate trei însă, Ebedul e cel care dă corectivele teologice ale lui Mesia, care nu trebuie înțeles imediat ca rege lumesc, ci ca slujitor răscumpărător, a cărui biruință va veni prin suferință și ispășire.

Ebedul i-a stat totdeauna la îndemîna lui Iisus, pentru a corecta imaginea mesianică iudaică a regelui triumfător. ⁴¹

Sfîntul Ioan Evanghelistul, ca și Sfîntul Ioan Botezătorul, avea în minte, pentru recunoașterea lui Mesia, aceleași criterii

³⁹ C. H. Dodd, *o.c.*, p. 94—95.

⁴⁰ Două studii mai noi asupra conceptului de Fiu al Omului la Daniil: A. Caquot, *Les quatre bêtes et le „Fils d'Homme“* (Daniil VII), în rev. „Semitica“, XVIII, 1968, pp. 37—71. Caquot crede că „Sfînții celui prea înalt“ reprezintă pe Fiul Omului corporat, poporul ales. Împotriva acestei idei: J. Coppens, *La vision daniélique du Fils d'Homme*, în „Vetus Testamentum“, XIX, 2, 1969, pp. 171—182, crede că „sfînții“ sînt sfînții din cer. O notă a aceluiași J. Coppens: *Un Nouvel Essai d'Interpréter Dan, VII*, în „Ephemerides Theologicae Lovanienses“, an. XLV, Fasc. I, 1969, pp. 122—125. Conține și cea mai nouă bibliografie asupra temei. Alte cărți mai noi: Frederick H. Borsch: *The Son of man in Myth and History*, London, 1967. Susține că Iisus și-a dat titlul de Fiu al Omului cunoscîndu-i toate implicațiile mitice. Respinge legătura dintre Ebed și Fiul Omului. În același sens: Morna D. Hooker, *The Son of Man in Mark*, London, 1967. Ca și în *Jesus the Servant*, refuză și aici orice legătură între misiunea lui Iisus și Isaia. O interpretare tot mitologică: Julian Morgenstern: *The Son of Man of Daniel 7, 13*, în *A New Interpretation*, în „Journal of Biblical Literature“, vol. LXXX, 1961, pp. 65—77. Alte studii referitor la aceeași temă: J. Coppens, *Le Fils d'Homme daniélique et les relectures de Dan, 7, 13, dans les Apocryphes et les écrits du Nouveau Testament*, în „Ephemerides Theologicae Lovanienses“ nr. 37, 1961, pp. 5—51 (are și o bună bibliografie); Th. Preiss, *Le Fils de l'Homme*, în „Etudes Theologiques et Religieuses“, 1951, pp. 1—78; Michael Cambe, *o.p.*, *Les Fils de l'Homme dans les Evangiles synoptiques*, în „Lumière et Vie“ încă două studii: Yves-Bernard Trémel *o.p.*, *Le problème du Fils de l'Homme dans la littérature apocaliptique*, pp. 9—31. Două cărți cuprinzătoare: Vincent Taylor, *The Names of Jesus*, London 1926; Sabopold Sabourin SJ, *Les Noms et les titres de Jesus*, Bruges-Paris, 1963.

⁴¹ Marcu 11, 43—45; Luca 22, 24—27. H. Wheeler Robinson, *The Cross...*, citată mai înainte, p. 66: Isus însuși a modificat concepția mesianică iudaică.

isainice. Numai așa se explică de ce povestind Nunta din Cana Galileei, spune că prin aceasta Iisus a început să-și arate „semele” (Ioan 2, 11) ca și cum se aștepta de la El niște hîrtii de imputernicire și de recunoaștere. Fără îndoială că și Sfîntul Pavel cînd spune că „S-a deșertat pe sine însuși și a luat chip de rob” (Filipeni 2, 7) vrea să spună că s-a modelat după chipul Ebedului, a venit să realizeze misiunea acestuia.⁴²

Cuvintele eavton ekenosen nu au corespondent nici în literatura ebraică, nici în cea grecească, și teologii spun că întrucît sînt urmate de „Chipul de rob”, este în afară de orice îndoială că ele se asociază cu „Chipul” din Isaia capitolul 53. W. Warren cel dintîi a făcut această apropiere între Isaia 53, 12 și Filipeni 2, 7.⁴³ Apoi ideea a fost apărută de H. W. Robinson⁴⁴ de C. H. Dodd⁴⁵ și de alții. A. Feuillet argumentează corespondența prin aceea că în ambele texte înjosirea e voluntară, că amîndoi sînt ascultători pînă la moarte și că ambii sîrșesc prin a triumfa și a restabili dreptatea și slava.

Punîndu-și în final întrebarea decisivă, dacă Iisus a referit pasagiile Robului din Deutero-Isaia la Sine, J. Jeremias începe prin a spune: „Evangheliile spun că da”⁴⁶ și arată mai departe toate referințele. Dacă totuși numărul textelor din Isaia pe care Iisus le referă la Sine, nu este prea mare, Jeremias explică aceasta prin faptul că Iisus s-a descoperit pe Sine ca Ebed numai în cercul apropiaților săi, nu în predica sa publică⁴⁷. Pe apostoli i-a prevenit că urma să pătimească, lor le-a încredințat teologia întrupării, ideea ispășirii pentru alții, a morții răscumpărătoare. Era un lucru pe care a voit să-l spună în mod special, să inițieze asupra lui, să-l încredințeze anume. Dar le-a poruncit ca în cele din urmă să spună totul. Ideea ispășirii pentru alții, după cum am văzut, nu era străină gîndirii ebraice. Iisus nu avea a se teme că nu va fi înțeles. Și nu numai atît: Iisus nu avea nici un motiv să-și împlinească în secret misiunea sa, pentru că urma s-o transmită și s-o perpetueze.

Pentru Biserica primară, misiunea sa era strîns legată de tema Ebedului. Hristologia s-a modelat și s-a definit cu ajutorul

⁴² Comentarii referitoare la aceasta la Zimmerli-Jeremias, *The Servant of God*..., p. 97 sq. și A. Feuillet, *L'Himne Christologiques de l'Épître aux Philippiens (II, 6—11)* în „Revue Biblique”, Jerusalem 1965, pp. 352—380, 481—507 și tot Feuillet, *Le Christ Sagesse de Dieu*, Paris 1966, p. 341. De asemenea J. Dupont: *Jesus Christ dans son Abaissement et son Exaltation d'après Ph. 2, 6—11*, în „Recherches des Sciences Religieuses”, Paris, 37, 1950, p. 504 sq.

⁴³ Cf. A. Feuillet, *Le Christ*..., cit. mai sus, p. 341.

⁴⁴ H. W. Robinson, *The Cross*..., cit. mai înainte, p. 57, 104—105.

⁴⁵ C. H. Dodd, *According*..., p. 93.

⁴⁶ Walther Zimmerli and Joachim Jeremias, *The Servant of God*, SCM Press, 1965, p. 99.

⁴⁷ Idem, p. 106.

acestei teme⁴⁸. Incontestabil, cel care a dat în mod explicit sensul ei, cel care a definit teologic dimensiunile ei, a fost Iisus. Apostolii au continuat doar, au adâncit, au explorat toate implicațiile. Și pornind de la indicațiile lui Iisus, ei s-au ajutat în cercetările lor de aceeași sursă: Ebedul lui Isaia. Pe două evenimente extraordinare și-au argumentat ei predica, și au făcut din creștinism religia universală: pe „împliniri“, și în cadrul împlinirilor pe înviere.

3. Israel, Iisus și Biserica.

În profeția lui Isaia, după cum am văzut, Ebedul e prezentat fiind ca Israel, cînd ca persoană. În cele patru așa numite „Cîntece ale Ebedului“, delimitate de teologi în cuprinsul capitolelor 42—53, ca fiind poeme biografice, figura e fluidă.

În cel dintîi, 42, pare a fi vorba de misiunea lui Israel între neamuri, avînd la vesti tuturor judecata⁴⁹, dar versetul 2: „El nu va striga, nu-și va ridica glasul...“ indică o persoană însărcinată cu această misiune.

Cîntecul al doilea (49, 1—6), în primele patru versete prezintă pe Israel ca Ebed, dar în vers 5—6 perspectiva e schimbată radical: Israel e cel ce trebuie adus înapoi la Dumnezeu de către Ebed, care este acum persoană și care își va întinde misiunea asupra tuturor neamurilor. E evident că profetul își schimbă dintr-o dată perspectiva ca și cum s-ar corecta, ca și cum pe parcurs s-ar clarifica. În versetul 1 Ebedul se descrie astfel: „Domnul m-a chemat din sinul maicii mele și m-a numit de la ieșirea din pîntecele mamei“, iar în versetul 3 își declină identitatea: „Și mi-a zis: Israele, tu ești Robul meu“, dar în versetul 5, ca și cum vede altceva și trebuie să-și precizeze transmiterea mesajului, profetul reia de la început: „Domnul care m-a tocmit din pîntecele mamei ca să fiu Robul lui“ și în loc să se mai pre-

⁴⁸ Iată ce spune un teolog care s-a ocupat mult cu problema și al cărui nume e de mare circulație: „Nimeni nu poate pune la îndoială faptul că identificarea lui Isus cu Ebedul aparține celei mai primitive epoci a creștinismului, și numai cel mai subiectiv critic ar putea nega că identificarea a fost făcută de Iisus însuși. Căci nu există un altul de la care Apostolii s-o fi învățat. Și astfel se arată că Creștinismul a văzut întotdeauna în Iisus „împlinirea“ cuvintelor profetului. El este Israelul ideal, care însumează în sine darurile religioase, misiunea și destinul poporului lui Dumnezeu“. John L. McKenzie, SJ, *The Two-Edged Sword*, Milwaukee, Bruce, 1956, p. 243—244. Ideea e apărută de majoritatea comentatorilor. Vezi și Reginald H. Fuller, *The Mission and Achievement of Jesus*, London 1963, p. 54; și C. H. Dodd, o.c., p. 123; și C. R. North, *The Suffering...*, p. 218—219. De asemenea la McKenzie în altă carte, *The Power and the Wisdom*, London 1965, p. 101. Referitor la aceeași temă și: Ch. Duquoc, o.p. *Le Christ Serviteur*, în „La Vie Spirituelle“ nr. 502, febr. 1964, pp. 149—156; și J. Schmitt (prof. la Universitatea Strasbourg), *Le Christ Jesus dans la foi et la vie de la naissante Eglise apostolique*, în „Lumière et Vie“, nr. IX, april 1953, pp. 23—43.

⁴⁹ Mulți teologi preferă să traducă în loc de „judecată“ cu „religia“ sau „legea“, sau „învățătura“, ca fiind mai apropiate de intenția textului. Vezi Anthony T. Hanson, o.c., p. 20—23.

zinte drept Israel, spune că misiunea lui este „să aducă înapoi pe Israel” și (versetul 6) să fie „lumină neamurilor ca să ducă mîntuirea pînă la marginile pămîntului”. Desigur repetiția introducerii se poate explica și ca formă tipică în vorbirea profeților care, spre a accentua o idee repetă adesea întregul context, dar aici situația e inversă: e o altă idee în același context introductiv. Unii sugerează omiterea lui „Israel” din versetul 3, ceea ce ar clarifica situația, dar alții dimpotrivă, găsesc că el e la locul lui acolo, pentru că dacă Isaia ar fi vrut să se corecteze în versetul 5, ar fi renunțat la versetele anterioare, dar el n-a vrut să se corecteze, ci a prezentat două fețe ale aceluias personaj. Și în afară de aceasta: dacă locul ar fi singurul care încurcă, s-ar putea sugera omiterea cuvîntului Israel, dar el e în acôrd general cu gîndirea corporată a lui Isaia, exprimată și în alte locuri.

Cîntecul al treilea (50, 4—9) ne introduce în patimi. Nu mai precizează dacă e colectivitate sau persoană, dar elementele descrierii sînt mult apropiate de acelea întrebuintate pentru descrierea unei persoane.

Cîntecul al patrulea (52, 13—53, 12) cu toate că mai are unele detalii socotite obscure, „noi” din 53, 1—6 de exemplu, care nu precizează pe cine exprimă, dar e evident că e vorba de întreaga omenire, precizează totuși că e vorba de o persoană, căci i se arată înfățișarea și e numit „om”.

Am văzut cum au cercetat teologii această fluiditate și cum au soluționat-o prin CORPORATE PERSONALITY. Ebedul este Israel, dar și cineva care îl va reprezenta, îl va încorpora. Este adevărat că această soluționare și-a căpătat claritatea retrospectiv, privită dinspre Noul Testament. În limitele Vechiului Testament problema rămînea ambiguă și Ebedul un paradox.⁵⁰ Noul Testament iese complet din ambiguitate. Tot ceea ce în Isaia se referea în mod nedefinit fie la Israel, fie la o persoană, ca Ebed, autorii Noului Testament și Iisus însuși referă la Sine. El este Israel, Noul Israel sinteza lui Israel.⁵¹ El va încheia Noul Legământ (Mc. 14, 24), despre El s-a scris că va pătimi (Mc. 9, 12),

⁵⁰ Moise Moimonide, celebrul teolog evreu din evul mediu (1135—1204) spune că toate speculațiile în legătură cu împlinirea profețiilor sînt lipsite de sens, căci nu se poate ști dinainte felul în care se vor desfășura. Aceasta se va cunoaște numai în momentul realizării, cf. Kurt Hruby, *Israel, Peuple de Dieu, Existe-t-il une Théologie d'Israel dans l'Eglise?* în „Lumière et Vie”, tome XVIII, no. 92, 1969, pp. 77—78. Și Sfîntul Pavel de altfel zicea că aceasta era o „taină ascunsă din veșnicie și în toate veacurile” (Col. 1, 26) și însuși Iisus apreciază descoperirea ca „minunată” cînd s-a petrecut (Marcu 12, 11). Așadar e normal ca și clarificarea Ebedului să fi beneficiat de luminile împlinirii.

⁵¹ O singură dată în Noul Testament Israel este numit cu titlul isainic ca popor, în Cîntarea Mariei, Luca 1, 54 (cf. C. H. Dodd, *According...*, p. 96) dar referința nu e la termenul tehnic isainic. În versiunea grecească e tradus de altfel cu *Israël paidos avtou*, iar în cea latinească cu „Israel puerum suum” (Nestle, Stuttgart, 1910).

El va fi lumina neamurilor (Lc. 2, 32), El este cel ce va fi pus în numărul celor fărădelege (Mc. 15, 28), El va ispăși pentru toți (Mc. 10, 45, 14, 24, Mt. 8, 17), El va fi vestitorul vestei celei bune,⁵² El va fi SLUJITORUL, Robul (Lc. 22, 27; Filip. 2, 7).

Mergînd mai departe decît ceea ce implică împlinirea dezideratelor isainice, paralelismul între Israel și Iisus ca Nou Israel, ca unul ce încorporează întregul Israel, este evident în toată viața și activitatea Sa. Iată cîteva exemple: Israel trece prin Marea Roșie — Iisus se botează în Iordan; Israel trece 40 de ani prin deșert — Iisus se duce 40 de zile în pustie; Israel e ispitit în deșert — Iisus e deasemenea ispitit; Israel e dus în Egipt și se întoarce — e dus și Iisus în Egipt și se întoarce; lui Israel i se dă mană prin minune — Iisus înmulțește pîinile prin minune; poruncile i se dau lui Israel prin Moisi pe munte — Iisus își începe predica cu corectivele aduse legii vechi, tot pe munte. Spre deosebire de Israel însă, Iisus rezistă ispitirii în pustie. El corectează astfel ceea ce primul Israel a greșit. Că se referă exact la aceasta, și că are exact această intenție, se vede din faptul că respinge ispitele prin cuvinte din Pentateuh, deci se plasează exact în condițiile în care odinioară Israel a căzut. Astfel el reia destinul lui Israel, îl asumă spre a-l reabilita.⁵³

Iisus s-a gândit deci pe sine în termenii gândirii corporate. Și nu numai El, ci și ucenicii L-au înțeles așa, și cu ei întreaga comunitate primară. Dar această teologie a răscumpărării prin jertfa unuia, nu li s-a impus de la sine și poate ar fi rămas neînțeleasă dacă n-ar fi fost pregătită din vreme prin mesajul lui Isaia. H. W. Robinson remarca neconținută referința a autorilor Noului Testament și a lui Iisus însuși la „Scripturi”. Totul e înțeles, pentru că se petrece în conformitate cu Scripturile, „după Scripturi”, Scripturile fiind glasul și hotărîrea lui Dumnezeu.⁵⁴

Trebuie să vedem în aceasta economia lui Dumnezeu. Un plan larg, o desfășurare intenționată în toate amănuntele ei.

Cel care sintetizează însă întreaga semnificație, întreaga teologie a evenimentului, este însuși Iisus, care o face lapidar, clar, pe înțelesul tuturor: „Fiul Omului a venit să slujească” (Mc. 10, 43—45). În afară de aceste cuvinte, faptele Lui, ilustrarea concretă, practică, a mesajului teoretic, s-ar putea rezuma în episodul spălării picioarelor. Poate că s-a gândit că ilustrarea prin moartea pentru alții, pe cruce, nu va fi la îndemîna înțelegerii și repetării de către toți și va rămîne privilegiul său special, poate că a socotit că acest „maximum” îi se va prezenta ca de undeva

⁵² Marcu 1, 14—15. El reia aici exact expresia isainică din 40, 9 și 52, 7, cu același cuvînt *Mebhassereth*, cu rădăcina *Basar*, care va deveni expresia cea mai adecvată a mesajului sau de-a lungul timpurilor: Evanghelizo, a evangheliza, a binevesti.

⁵³ Vezi paralelismul Iisus-Israel la Mc.Kenzie, *The Power...*, p. 91.

⁵⁴ H. W. Robinson, *The Cross...*, p. 68.

dintr-o zonă a imposibilului, de aceea a oferit un exemplu la îndemina tuturor. Prin acesta urmau să-l înțeleagă și pe celălalt, exemplul morții Sale. Iisus, spune cineva, a venit în lume cu un servet și o cruce.

Dar aceste cuvinte și aceste exemple au putut fi clare și pe înțelesul tuturor numai după ce, ca un învățător de lege, și-a tilcuit amănunțit misiunea în lumina Scripturilor, arătând de ce, ce și pe cine împlinește, în ce context anume trebuie înțeles. Iar locul întâi l-a ocupat Ebedul isainic. Întoarceți-vă la Isaia, înțelegeți profetia lui, vedeți acolo cum trebuia să fie cel promis, ce avea de făcut și cu ce sens, și atunci veți pricepe cine sînt, ce am făcut și cu ce sens.

Aceasta a fost metoda lui Iisus. Evangheliile arată că ea a fost absolut necesară pentru a corecta doctrina mesianică statornicită în timp și însușită chiar și de către apostoli. Evangheliile arată deasemenea că folosind această metodă, Iisus a reușit. Apostolii au preluat și au transmis pe acest Mesia — Slujitor, și toată teologia lor s-a centrat pe această imagine și în jurul acestei idei. E și ceea ce a motivat incursiunea noastră în istoria premizelor, adică cercetarea Ebedului Isainic. Ne-am situat astfel în mediul ascultătorilor lui Iisus, spre a înțelege ca și dinșii ceea ce li se propovăduia.

Dar trebuie să ne mai întoarcem odată la Corporate Personality, pentru a face un pas mai departe în ceea ce constituie de fapt cheia așa numitului paradox al lui Isaia: colectivitate și persoană în același timp.

Teologii care au investigat cu migală acest paradox l-au soluționat, după cum am văzut, în sensul că un asemenea mod de exprimare era în tradiția lui Israel, și că se putea exprima realmente prin același termen cînd o persoană, cînd o colectivitate. În fond deci în Isaia era vorba și de una și de alta, dar forma lingvistică de exprimare era aceeași pentru amîndouă realitățile.

Chiar dacă pe această cale paradoxul pare depășit, el nu e epuizat. Iisus încorporează ceea ce profetul numea Israel colectivitate, dar însemna oare aceasta că El își însușește exclusiv mandatul Ebedului, care era încredințat și unei persoane dar și unei colectivități? Cu alte cuvinte, comprimată în Sine, misiunea Ebedului se reducea definitiv la o persoană? Nu. Dar Iisus este momentul de interferență a două moduri de a concepe și de a exprima Ebedul. Și este nu numai momentul de interferență, ci și factorul de transfigurare a misiunii. De transfigurare și de transmitere. El comprimă în Sine pe „mulți”, încheie în numele tuturor un nou Legământ cu Dumnezeu, obținînd pentru toți prin jertfa Sa, condițiile noi ale Legământului și apoi face din toți beneficiari ai acestor condiții. „În Isaia Ebedul este popor întii și persoană

apoi; în Noul Testament el este Persoană întâi și apoi popor".⁵⁵ Israel devine în Iisus „Nou Israel“, iar Iisus transmite această calitate Bisericii. Cu acest nume nou. Poate că e și în aceasta o împlinire a cuvîntului. „Domnul Dumnezeu va da robilor săi un nume nou“ (Is. 65, 15).

Isaia nu spune că în momentul cînd Ebedul — Persoană își va împlini rolul, tot atunci el se va și epuiza. Dimpotrivă: cu El doar va începe. Poporul lui Dumnezeu va deveni adevărat popor al lui Dumnezeu, Israel va deveni adevărat Israel. Iar adevăratul Israel este Biserica. Aceasta a fost convingerea primului nucleu creștin chiar cînd era neînsemnat și slab (1 Cor. 1, 27—28). Istoria a înregistrat această înlocuire. Biserica a tratat cu Dumnezeu ca Nou Israel.

Un teolog⁵⁶ spune că dacă Israel ar fi acceptat Evanghelia, s-ar fi riscat să se facă din creștinism un fenomen pur iudaic, ori el trebuia să fie esențial universal. Numai în afara lui Israel putea deveni astfel, scăpat de tot ceea ce Israel ar fi adus cu sine ca specific al său, limitat la sine. C. H. Dodd observă că Ecclisia a înlocuit pe Israel nu pentru că creștinii ar fi fost mai drepi, mai virtuosi, mai capabili decît Israel, ci pentru că așa a vrut Dumnezeu. A fost un act al lui Dumnezeu.⁵⁷ Dar Israel ca entitate spirituală a fost recapitulat în Iisus, Iisus a murit și a înviat pentru el, și el rămîne scump inimii lui Iisus, cum îi va fi și lui Pavel.

Esențial în determinarea lui Israel de a sta departe de Iisus și de a nu recunoaște în el pe cel așteptat, a fost faptul că Iisus a declarat de la început că vine să slujească. Cel așteptat de ei, trebuia să vină să conducă. Cînd s-a prezentat drept Mesia-Rege davidic, într-o scurtă împrejurare, s-au găsit destui care să-l aclame cu „Osana“, dar cînd îndată după aceea a început patima, l-au părăsit pînă și cei mai apropiați. În afară de profeți, de Isaia în special, Israel n-a conceput niciodată un Mesia slujind, un Mesia pentru alții, pentru toți, în care Israelul propriu zis să dispară, să-și fi terminat rolul și să se asimileze. Bine înțeles o asimilare spirituală, nu una națională. Acest portret al lui Mesia pentru alții, pentru toți, s-a impus mai degrabă celor ce nu aveau un preconcept atît de înrădăcinat despre un Mesia erou național. Israel avea toate motivele să-l înțeleagă totuși: ideea ispășirii îi era familiară, ideea încorporării multora în unul îi era deosebite familiară, dar ei n-au asociat Ebedul cu Mesia. Și cînd Iisus s-a prezentat sub chipul Ebedului, nu i-a interesat. Erau deja sub stăpînire romană, sufereau și poate, ca și cei de la Qumran, se credeau ei înșiși în suferință ca Ebed, ca robi ai Domnului.

⁵⁵ George Adam Smith, *The Book of Isaiah*, vol. II, London 1927, p. 304. Am arătat mai înainte că ideea este reluată în vremea noastră de Cullmann.

⁵⁶ Kurt Hruby, *o.c.*, p. 74.

⁵⁷ C. H. Dodd, *According . . .*, p. 113.

Și ceea ce așteptau era promisiunea eliberării, a victoriei, nu a unor noi suferințe. Ori, Iisus nu venea cu această victorie imediată. Iisus venea cu o victorie în perspectivă teologică. Eshatologia inaugurată de Iisus era una spirituală, și urma să se împlinească în viitor; eshatologia lui Israel era una politică și națională, care urma să se împlinească imediat, odată cu prefacerea lui Israel în favoritul definitiv și exclusiv al lui Dumnezeu. Iisus, după cum spune Sfântul Pavel, a inaugurat un „om nou“ (Col. 3, 10) nu o situație politică nouă. Și ceea ce putea fi de-a-dreptul scandalos pentru Israel, o societate în care „nu mai este nici grec, nici iudeu“ (Col. 3, 11; Gal. 3, 28), iar aproapele este fiecare om, indiferent de originea lui, și chiar indiferent de credința lui (Lc. 10, 25—37). Și, mai mult decât atât, în loc să prefacă Noul Israel într-o putere dominantă, el pare a-l aservi, sau în cel mai bun caz, pare a separa idealul politic de cel spiritual. „Dați Cezarului ce este al Cezarului, și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu“ (Mt. 22, 21), iar ucenicilor le transmite drept cuvânt de ordine în misiune, propria sa misiune: slujirea. Ei urmau să-i prelungescă propria sa misiune. Așa cum El încorporase întregul Israel, ei, adică Biserica, urmau să-l recompună, preluând ca Biserică, misiunea lui Iisus ca Nou Israel. Ideea Corporate Personality se contractase în Iisus, și acum se extindea din nou.⁵⁸

Noul Israel, sub numele de Biserică, va fi în același timp „mulți“ și „unul“ căci Iisus va fi prezent mereu. Biserica e „trup“, iar El e „Cap“, deci o unitate, iar în această unitate, activitatea tuturor e aceeași (Rom. 12, 4; I Cor. 12, 12; Col. 1, 18; Ef. 1, 23). E o *chinonia*, în același timp cu Hristos-Capul și cu ceilalți care formează împreună trupul.⁵⁹ Hristos este totul în toți (Col. 3, 11) pentru că pe toți i-a răscumpărat, le-a dat sensul înfierii (Gal. 4, 7), deci al înfrățirii, și în același timp al participării prin *chinonia* la viața Sa, El însuși luînd chip de om. Ce fel de om? De Rob (Fil. 2, 7). De slujitor. De aici, pentru toți, pentru fiecare în parte și pentru Biserică în întregime, a dat porunca slujirii, căci acum toți sînt un singur trup în Hristos (Rom. 12, 5). „În Hristos“ este expresia prin care se denumește acum unitatea creștinilor și Biserica. Așa cum înainte se definea „În Adam“. Hristos este Noul Adam (Rom. 5, 12) care în aceeași termeni corporați răscumpără ceea ce tot corporat greșise Adam.⁶⁰ Vor-

⁵⁸ H. W. Robinson, *The Cross...*, p. 75.

⁵⁹ H. W. Robinson, *The Cross...*, p. 79 referă această doctrină strins la Ebed.

⁶⁰ C. H. Dodd, *The Epistle of Paul to the Romans*, London, 1963, p. 100—101. Pentru întreaga problemă, o carte care poate fi folosită dar cu grijă, întrucît se străduiește să demonstreze „preexistența“ concretă a lui Iisus în Vechiul Testament: Anthony Tyrrell Hanson, *Jesus Christ in the Old Testament*, London, S. P. K., 1965. De asemenea o carte bună din 1931 retipărită la Cambridge în 1955: T. W. Manson: *The Teaching of Jesus*, în special de la pagina 171 înainte.

bind de patimă, moarte și proslăvire, Iisus spune că înălțându-se îi va trage pe toți la Sine (Ioan 12, 32) „ca toți să fie una” (Ioan 17, 21).

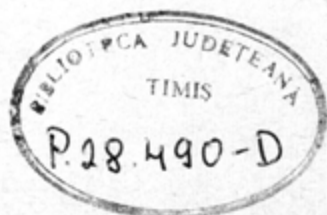
În aceasta constă misterul eclesiologic ascuns în paradoxul Ebedului: persoană și colectivitate. El urma să dea înțelesul misterului Bisericii.

Iisus își preda misiunea în aceiași termeni în care a primit-o (Ioan 17, 8—18). Nici o deosebire nu face între El și cei pe care îi trimite. Ei trebuie primiți la fel (Mt. 10, 40). Și așa cum misiunea lui Iisus fusese să mărturisească, și ei sînt trimiși să mărturisească (Mt. 10, 32); misiunea Lui fusese să sufere, și ei vor suferi (Mc. 13, 9); El fusese chemat să fie „lumină neamurilor”, ei sînt trimiși să continue răspîndirea acestei lumini (Rom. 15, 16; Mc. 13, 10) și să fie evanghelizatori (Mt. 24, 14; Lc. 9, 2). Și toate acestea fiindcă misiunea lui Hristos odată începută nu încetează, ea se prelungește și lucrează prin Biserică.

Și așa cum Iisus a fost Rob, dar și Fiu, ucenicii și Biserica sînt chemați la slujire și înfiere. Ei știu ce au de făcut, deci trec din categoria de robi în aceea de prieteni (Ioan 15, 15). Dar această trecere presupune îndeplinirea misiunii ce li s-a încredințat. Numai prin îndeplinirea misiunii robia se sfîrșește, așa cum spune Isaia (40, 2) și numele li se schimbă (Is. 65, 15) și urmează victoria. Ebedul victorios este Iisus care prin slujirea Sa a meritat pentru toți, dar slujirea rămîne mijlocul de reînnoire a victoriei în perspectivă eshatologică.

Slujirea cerută bisericii apare în Noul Testament cu termenul „diaconia” în contextul în care Iisus o definește solemn, și anume în perspectiva eshatologică (Mt. 25, 44). Nu trebuie să căutăm îndelung spre a afla din ce este ea alcătuită; nu trebuie mare subtilitate teologică spre a pricepe; nu sînt necesare condiții speciale de cultură sau stare socială spre a o putea exercita. A da de mîncare celui flămînd, apă celui însetat, adăpost celui străin, haină celui sărac, a cerceta pe cel bolnav sau întemnițat (Mt. 25, 35). A fi în slujba oamenilor, a alina suferința. Este criteriul dobîndirii Împărăției Cerurilor și criteriul acordului cu Hristos.

Iisus a definit programul Bisericii în două ocazii de limită, deci testamentare: cel dintîi este cel arătat mai sus, cînd a vorbit despre Judecata din urmă, iar altul este înainte de Patimi, cînd a lăsat ucenicilor ultimul mesaj, pe care a ținut să-l exemplifice practic, ca să nu rămînă vreun dubiu: le-a spălat picioarele, după care i-a întrebat: „Înțelegeți voi de ce am făcut aceasta? Voi mă numiți Învățătorul și Domnul, și bine ziceți, căci sînt. Deci, dacă eu Domnul și Învățătorul vostru v-am spălat picioarele, și voi sînteți datori să vă spălați picioarele unii altora. Pentru că eu v-am dat o pildă ca și voi să faceți ce am făcut Eu” (Ioan 13, 12—15).

Ebedul conținea deci una din tainele, una din cheile viitoareii eclesiologii. El urma să încorporeze pe Israel și să îndeplinească misiunea lui de „ales“ ca să slujească, dar urma să se proiecteze apoi în Noul Israel, în Biserică, transfigurată prin jertfa răscum-părătoare, într-un nou Ebed-colectivitate, de data aceasta apt să-și însușească slujirea de care n-a fost în stare vechiul Israel. O nouă slujire într-adevăr, în virtutea și în duhul înfierii și al regăsirii în situația de frați, dar Iisus o asemănă cu slujirea Sa. Slujirea este, oricum ar fi, alcătuită din aceeași substanță.

În această perspectivă, orice definiție a Bisericii nu se poate socoti completă dacă îi lipsește atributul slujirii. Aspectul acesta n-a fost îndeajuns de luat în considerație în dogmaticile noastre creștine. El ar putea constitui baza unor meditații pentru înche-garea unei teologii a slujirii.

IDEEA DE UNIRE A BISERICILOR ÎN DOGMATICA LUI EMIL BRUNNER

de : Pr. prof. dr. DUMITRU BELU

În volumul trei al lucrării sale de dogmatică intitulat : *Die christliche Lehre von der Kirche, vom Glauben und von der Vollendung* (Zwingli Verlag Zürich und Stuttgart, zweite Aufl. 1964), cunoscutul teolog Emil Brunner se ocupă între altele (p. 17—155) și cu problema unirii Bisericilor.

El începe prin a face distincție între termenii binomului teologic : *Ekklesia-Biserică*.

După opinia sa, *Ekklesia*, așa cum se prezintă ea în Noul Testament și îndeosebi în Scrisorile Sf. Pavel, n-ar cuprinde nici un fel de structuri instituționale, ea nefiind altceva decât o frăție, o comunitate a credincioșilor apărută din credința și dragostea lor față de Hristos și între ei. Între începutul vieții în Hristos și al conviețuirii în comunitate a credincioșilor nu există nici un interval de timp. Începutul conștiinței credinței în Hristos coincide cu acela al conștiinței trăirii în comuniune cu semenii. *Ekklesia* este expresia modului original al comuniunii credincioșilor în Hristos și între ei.

Inițiativa în constituirea *Ekklesiei* n-o are credinciosul, ci Iisus Hristos. Explicația trebuie căutată în faptul că, în urma căderii, credinciosul s-a închis față de Dumnezeu și, ca urmare, și față de semenii. După Brunner păcatul constă tocmai în pierderea comuniunii, adică a legăturii de iubire față de Dumnezeu și față de oameni, constă în închiderea în eul propriu, în izolare, în însingurare.

Din această izolare credinciosul nu putea fi scos decât printr-o incursiune în sfera lui de existență, a iubirii însăși, a lui Iisus Hristos, care-l reintegrează în dubla comuniune : cu Dumnezeu și cu oamenii.

Umanitatea aceasta nouă, reintegrată în ritmul legii de temelie a iubirii sau comuniunii cu Dumnezeu și cu lumea constituie *Ekklesia*.

Ekklesia e coetus electorum, adică o comunitate voită de Dumnezeu din veci. Din eternitate, așa i-a voit Dumnezeu pe credincioși: nu ca pe niște euri izolate, ci ca un popor al Lui, ca o comunitate în care Dumnezeu se împărtășește oamenilor ca iubire, cerându-le ca, la rîndul lor, să-și întemeieze și ei viața tot pe iubire.

Dar Ekklesia, continuă Brunner, este și un corpus Christi. Adică e și o realitate văzută. O realitate văzută care, însă, după părerea lui, nu poate constitui obiect al credinței. După cum înainte de Vinerea Mare, adaugă teologul despre care vorbim, comuniunea ucenicilor cu Hristos și între ei constituia o realitate în care nu era necesar să se creadă, la fel și în perioada ulterioară, cînd Domnul continua să fie prezent între credincioși prin Duhul Său n-a fost necesar ca frăția acestora să fie transformată în obiect al credinței.

Unitatea Ekklesiei nu s-a exprimat printr-o formulă de credință, ci prin experiența vie, prin trăirea directă de către credincioși a comuniunii cu Hristos și între ei, prin Duhul Sfînt.

Ekklesia e în sfîrșit, o communio sanctorum, adică o comuniune a celor chemați în serviciul lui Hristos. Iisus Domnul își zidește trupul Său prin aceea că, punînd stăpînire pe inimile ascultătorilor, îi adaugă la ceata ucenicilor Săi.

Fiecare din cele trei determinări ale Ekklesiei relevă cîte o dimensiune a ei. Electio relevă dimensiunea ei transcendentală; corpus Christi — pe cea istorică; communio sanctorum pe cea spiritual-subiectivă.

Ekklesia ia ființă prin credința din propovăduire. Cuvîntul dă naștere credinței în Hristos. Credința duce la primirea iubirii de sus care crează Ekklesia.

De prin veacul al doilea, însă, locul Ekklesiei a început să fie luat, după părerea lui Brunner, de către o realitate nouă: de instituția Bisericii. Aceasta ar fi înlocuit treptat caracterul de frăție, de comunitate al Ekklesiei, promovînd pe prim plan elemente instituționale, juridice.

După Brunner, punctul de plecare al transformării Ekklesiei în instituție bisericească a fost interpretarea greșită ce s-ar fi dat Cinei celei de Taină. Din act săvîrșit de credincioși în scopul întăririi legăturii lor cu și în Hristos, precum și al nădejdi în parusie, Cina a început a fi înțeleasă ca Sacrament axat pe transformarea elementelor constitutive. Sacramentalizarea Cinei, zice Brunner, avu ca urmare o radicală schimbare a Ekklesiei. Astfel:

a. Din *comunitate* a credincioșilor lui Hristos și între ei, Ekklesia devine o *participare* și anume o participare la distribuirea de către persoane anume rînduite, a elementelor mîntuitoare. Unirea credincioșilor urmează să se realizeze numai prin primirea acestor elemente de la preoți.

b. Transformarea Cinei în Sacrament duce la promovarea acestuia la un rang incomparabil mai important decât acela al cuvîntului. Nu predica, ci Sacramentul ocupă acum locul central în viața credincioșilor. Ekklesia primește rol de instituție liturgică dotată cu o preoție sfîntă menită să administreze elementele mîntuitoare, în timp ce credincioșii devin tot mai mult niște primitori pasivi ai acestor elemente.

c. Actul distribuirii elementelor purtătoare ale mîntuirii se situează pe o treaptă superioară actului de primire a lor. Urmarea a fost distanțarea preoților administratori ai Sacramentelor, de mulțimea credincioșilor simpli.

d. Distanțarea aceasta s-a accentuat și mai mult atunci cînd Cina a-nceput a fi interpretată și ca jertfă.

Pretutindeni în lumea religiilor, principala funcție a preotului consta în aducerea jertfei. Acesta e oficiul care promovează persoana preotului la rang de persoană sfințită și de aceea plasată pe o cu totul altă poziție decât aceea a credincioșilor, care rămîn niște simple ființe profane. De unde Noul Testament desființea opoziția dintre profan și sacru, Biserica, zice Brunner, introduce din nou asemenea opoziție, prin distanțarea preoților de lumea credincioșilor.

Așadar, după Brunner, avem pe de o parte Ekklesia Noului Testament, ca frăție, comunitate a credincioșilor cu Dumnezeu și între ei, întemeiată pe credință și iubire, iar pe de altă parte — Bisericele axate pe elemente instituționale juridice. Se pune acum întrebarea: Ce raport este între o realitate și alta? Ce raport este între Ekklesia și Biserică?

Mai întîi trebuie să constatăm, zice Brunner, că fiecare dintre Biserici pretinde a fi cu excludivitate adevărată continuatoare a Ekklesiei primare. Dar, adaugă el, între pretenție și realitate există o mare deosebire. După părerea lui Brunner, realitatea ar arăta că nici una dintre Biserici nu acopere acea comunitate care a fost Ekklesia vremurilor nouetestamentare. Ekklesia primară a constituit, e adevărat, o formă de viață comunitară unică. Dar ea trebuie să fie mereu farul călăuzitor pentru orice formă de viață socială creștină. Adevărata Ekklesia nu e și nu poate fi decât acolo unde credincioșii trăiesc înfrățiți într-o comunitate întemeiată pe credința în Dumnezeu și manifestată efectiv prin iubirea față de oameni. Bisericele romano-catolică și ortodoxă s-ar fi depărtat mult, după părerea lui Brunner, de la Ekklesia inițială. Cît despre Bisericele reformate, care și-au luat ființa tocmai din redescoperirea Ekklesiei Noului Testament, nu și-au atins nici ele scopul în mod deplin. Prin însuși faptul că se numesc și ele Biserici, congregațiile reformate dovedesc că au primit în ființa lor elemente instituționale, pierzîndu-și astfel și ele caracterul de comunități frățești ekklesiale.

Și cu toate acestea, Bisericile, continuă Brunner, și-au adus aportul lor pozitiv. Biserica romano-catolică, de exemplu, a păstrat și transmis, zice el, acel tezaur unic care este Sf. Scriptură, precum și acea comoară de mare preț care este literatura patristică. Meritele acestea revin în primul rând Bisericii ortodoxe care grosso-modo — cum se exprimă Brunner, a rămas pe pozițiile anterioare perioadei în care Biserica apuseană s-a orientat într-o direcție proprie.

Subliniind aportul pozitiv al Bisericii istorice, Brunner relevă în același timp criza prin care trec și care își are izvorul după părerea lui, — tocmai în distanța dintre instituționalismul lor și frăția bazată pe credință și dragoste a Ekklesiei primare.

Pentru a ieși din criza în care se află, Bisericile trebuie să se apropie unele de altele. Iar calea de apropiere și de unire a Bisericii nu poate fi alta după Brunner decât aceea a realizării de către fiecare a Ekklesiei primare, fapt care va duce în cele din urmă la unirea lor.

Așadar, după teologul la care ne referim, există o Ekklesia și există Biserici. Cea dintâi e din inițiativa lui Dumnezeu; Bisericile sînt din inițiativa oamenilor. Opoziția dintre Biserici e în fond opoziția dintre fiecare Biserică istorică și Ekklesia originară.

Pentru a ieși din această situație de instituții în relații antagonice — situație care marchează o criză gravă — Bisericile trebuie să facă eforturi de a se apropia unele de altele și acest lucru nu-l pot face decât apropiindu-se de modul de viață al Ekklesiei primare. Cu cît Bisericile vor realiza mai mult o viață comunitară în care să vibreze puternic dragostea față de Dumnezeu și semenii, cu cît vor pune accentul mai mult pe slujirea dezinteresată a oamenilor, cu atît ele vor fi mai aproape de Ekklesia și cu atît vor fi mai apropiate de unirea și unitatea lor.

Nu vom discuta aici premisele dogmatice ale tezelor lui Brunner. Ele sînt cunoscute. După cum cunoscut e și punctul de vedere ortodox în această privință. E greu, e imposibil de admis teza că structurile instituționale ar fi străine Ekklesiei. Dacă Ekklesia e comunitatea credincioșilor în care lucrează Iisus Hristos prin Duhul Sfînt în vederea realizării mîntuirii acestora, trebuie să se admită neapărat și elementul instituțional ca dimensiune constitutivă a Ekklesiei. Viața spirituală și concretă a Ekklesiei nu s-a putut manifesta decît pe umerii anumitor structuri, care dădeau certitudinea prezenței obiective a realităților duhovnicești; dădeau siguranța intrării în comuniune cu ele; asigurau fiecărui credincios locul în cadrul comunității; asigurau transmiterea către generațiile următoare de credincioși a conținutului de viață comunitară și spirituală etc.

De altfel însuși Brunner remarcă, după cum am văzut, că comunitățile reformate, care au luat ființă printr-o acțiune de

oponență față de instituționalismul romano-catolic, nu și-au putut preciza nici ele individualitatea fără să admită și să se slujească de elemente instituționale (cult, predică, administrarea tainelor etc.). Fapt care dovedește și el că structurile instituționale sînt constitutive oricărei comunități creștine conștientă de misiunea ce-i revine.

Dar altceva vrem să relevăm aici. Ortodoxia, se știe, nu admite o distanțare a Ekklesiei față de Biserică în felul în care vorbește despre aceasta Emil Brunner. Ortodoxia pune fără rezervă semnul egalității între Ekklesia inițială și Biserică.

Totuși și ecleziologia ortodoxă face o distincție între Biserica în devenire și Biserica desăvîrșită, între Biserica luptătoare și cea triumfătoare.

Biserica în devenire, „în drum spre“, e Biserica cu dimensiunea ei istorică, e fața ei așa cum se conturează în viața de acum și de aci, cu eforturile și izbînzile, cu suirile și căderile, cu slăbiciunile și virtuțile ei.

Biserica desăvîrșită constituie dimensiunea ei adîncă, înfăptuită deplin în Hristos și sfinții Săi.

Biserica desăvîrșită, însă, nu este separată de cea în devenire, ci e situată chiar în inima acesteia. Ambele alcătuiesc un singur tot, Biserica desăvîrșită constituind un permanent centru de atracție pentru Biserica luptătoare, spre zona căreia lansează mereu efluvii de energii menite să incite, să stimuleze și să orienteze eforturile și conștiințele credincioșilor. Interpretată în felul acesta, distincția făcută de Brunner între Ekklesia și Biserică poate constitui pentru noi ortodocșii o chemare la smerenie. O chemare la smerenie de care se cuvine să ne aducem aminte mai ales atunci cînd năzuim sau sîntem solicitați să intrăm în dialog cu celelalte Biserici. E necesar să ne aducem aminte că poziția Ortodoxiei de a fi Biserica cea adevărată nu poate justifica nici un fel de infatuare, nici un fel de imobilism. Dimpotrivă, lipsurile, scăderile, slăbiciunile de care suferim ne obligă la smerenie și la eforturi susținute în scopul de a ridica viața Bisericii văzute spre trepte de desăvîrșire tot mai apropiate de acelea înfăptuite de Hristos și de sfinții Săi.

Al doilea lucru pe care vrem să-l relevăm e că în universul spiritual al ortodoxiei e suficient spațiu pentru dezvoltarea și a acelui potențial doctrinar, care, dacă ar fi pus efectiv în valoare, s-ar ajunge ca Biserica răsăriteană să-și dovedească în și mai mare măsură plenitudinea ei față de celelalte Biserici. O mai amplă actualizare a potențialului duhovnicesc ortodox ar arăta, într-un chip mai convingător celorlalte Biserici că sînt și mai numeroase învățăturile pe care ele și le pot identifica în ortodoxie și în felul acesta, s-ar spori și mai mult șansele apropierii, înfrățirii, colaborării și chiar ale unirii Bisericilor.

În sfârșit, socotim binevenită chemarea lui Brunner adresată Bisericii în sensul că acestea să se orienteze mai cu hotărîre spre forma de viață a Ekklesiei primare, adică spre viața axată pe iubirea care slujește și se jertfește pentru binele credincioșilor, al oamenilor.

Continuatoare prin excelență a Ekklesiei inițiale, Ortodoxia e conștientă de răspunderea ce-i revine în direcția păstrării și mărturisirii nealterate a tezaurului duhovnicesc încredințat ei de Domnul. Dar în același timp ea își dă seama și de imperioasa obligație de a dovedi practic lumii creștine, tuturor oamenilor, că e deținătoarea nu numai a credinței depline, dar și a iubirii plenitudinare.

Biserica Ortodoxă e convinsă de asemenea, că eficiența practică a iubirii sporește în măsura în care crește numărul celor dispuși a se așeza în slujba ei.

Acesta e principalul motiv care determină întreaga dinamică a ecumenismului ortodox: Convertirea plenitudinii credinței în plenitudine a iubirii practice, capabilă să slujească nelimitat tuturor credincioșilor.

FRECVENȚA SAVÎRȘIRII SFINTELOR TAINE

de : Diacon GAVRIL CERNAUȚEANU

Dacă Harul dumnezeiesc care se comunică credincioșilor prin Sfintele Taine este una din condițiile mîntuirii, importanța și necesitatea săvîrșirii lor se impune în mod evident dintru început.

Viața liturgică presupune în primul rînd participarea la Sfintele Taine — se înțelege, cele repetabile : Pocăința, Sfînta Euharistie, Maslul — și aceasta nu într-un sens afectiv,¹ ci, mai ales, direct. „E propriu spiritului și vieții spirituale, deci și Bisericii ca o comunitate de viață spirituală prin excelență, tensiunea de a se autodepăși. Starea pe loc în viața spirituală înseamnă, după Grigorie de Nisa, căderea de la condiția vieții spirituale, înseamnă tocire, repetiție automată de gesturi și formule care nu mai prilejuiesc experiența conținutului spiritual pe care-l semnifică. Tainele, după ființa și sensul lor, nu sînt numai repetiția unor formule și rînduiri, ci și prilejul unei reînnoite chemări și pogorîri a Duhului.”²

Dar o participare repetată la viața în Duh ce ni se oferă prin Sfintele Taine — pînă la identificare totală cu Duhul Domnului — implică, firește, și o mai deasă săvîrșire a Tainelor despre care spune Nicolae Cabasila că sînt „casa și poarta cerului, prin care nu coboară numai îngerii... ci... și Domnul îngerilor”.³

Hotărît lucru este că Tainele au valoare sacră deplină și mîntuitoare nu numai în ele înșile întrucît sînt sfinte și dumnezeiești, ci și în măsura în care creștinul — pentru care au fost

¹ Pr. prof. dr. Petre Vintilescu, *Sfînta Împărtășire în spiritualitatea creștină. Deasă ori rară împărtășire?*, în rev. *Studii Teologice*, seria II-a, an. V, nr. 5—6, mai iunie 1953, pp. 393—4.

² Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, din aspectul sacramental al Bisericii, în rev. *Studii Teologice*, seria II-a, an. XVIII, nr. 9—10, noiembrie-decembrie 1966, pp. 533—4. Vezi și Arhim. prof. dr. Nicolae Mladin, *Valoarea morală a Sfințelor Taine*, în rev. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an. XLI, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1965, p. 31.

³ Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos, Cartea I-a*, trad. de Pr. dr. Teodor Bodogae, Sibiu, 1946, p. 10.

date — își sfințește viața, îndumnezeindu-o prin participarea la ele, prin credință și Har.

În cele ce urmează vom trata în mod special despre fiecare din cele trei Taine repetabile stăruind, îndeosebi, asupra importanței și necesității mai dese săvârșiri-a Pocăinței, Sfintei Euharistii și Maslului.

I. *Pocăința* poate fi privită, „ca taină și ca virtute“. Elementul esențial al tainei este mărturisirea și iertarea păcatelor, iar ceea ce caracterizează virtutea pocăinței este căința și îndreptarea, ridicarea de la păcat la virtute.⁴ Practic însă, Pocăința, în sens plenar, înseamnă și mărturisire și căință; înseamnă dobândirea Harului prin iertarea păcatelor și îndreptarea vieții prin viața credinciosului orientată spre bine în colaborare statornică cu ajutorul dumnezeiesc.

În acest înțeles Pocăința cuprinde în sine întreaga lucrare de desăvârșire a vieții creștine, de la starea de păcătoșenie și pînă la culmile trăirii în duh, în iubire deplină față de Dumnezeu și de semenii. De aceea, ea poate fi numită „marea renaștere a inimii“⁵ și „cheia“ mîntuirii noastre. Fără pocăință „nu este cu putință a plăcea lui Dumnezeu“ (Luca 13, 5).⁶

„Nimeni nu e lipsit de întinăciune, chiar de ar fi viața lui o zi“ (Iov 14, 4). Aceasta este o urmare a căderii în păcat. „Păcatul este răul sub toate formele, e dezacordul cu legile naturii, ale vieții și fericirii omenești și dumnezeiești... Toți păcătuiam și toți trebuie să ne recunoaștem păcătoșenia, căci păcatul este universal și are o realitate psihologică ce nu poate fi tăgăduită“. ⁷ Se cuvine să fim pe deplin conștienți „că păcatul, oricît de mic și de neînsemnat ar fi el, este un dușman — și anume cel mai primejdios dușman — al liniștii și al fericirii noastre“. ⁸

Pentru viața duhovnicească necesitatea Sfintei Taine a Mărturisirii se desprinde din faptul că „greșelile morale n-au devenit imposibile pentru credincios după ștergerea păcatului originar în Sfînta Taină a Botezului. Ispitele, solicitările la abateri din drumul indicat de învățătura Mîntuitorului nu ocolesc pe

⁴ Arhim. Irineu Crăciunaș, *Învățătura ortodoxă despre pocăință*, în rev. *Ortodoxia*, an. XII, nr. 3, iulie-septembrie 1960, p. 389 și urm.

⁵ Diacon prof. Orest Bucevski, *Vină și căință*, în rev. *Glasul Bisericii*, an. XV, nr. 10, octombrie 1956, p. 546.

⁶ Preot Simion Radu, *Subiectul Sfintei Taine a Pocăinței și adevărata lui căință*, în *Omagiu înalt Prea Sfintei Sale dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului. La douăzeci de ani de arhipăstorie*, Sibiu, 1940, pp. 693—4.

⁷ Pr. Ilarion V. Felea, *Pocăința, teză de doctorat*, Sibiu, 1939, pp. 1—2, apud Pr. Serafim F. Mozoranu, *Taina Pocăinței la Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, an. VIII, nr. 7—9, august-septembrie 1956, p. 491.

⁸ Pr. prof. Ene Braniște, *Cuvînt de îndemn la spovedanie*, în rev. *Glasul Bisericii*, an. XVII, nr. 4, aprilie 1958, p. 321.

nimeni, uneori fiind înfrînte, alteori înfrîngînd ele pe credincioși, ducîndu-i la căderi morale de natură mai grea sau mai ușoară”.⁹ „Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este în noi. Dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios și drept ca să ne ierte păcatele și să ne curățească pe noi de toată strîmbătatea”. (I Ioan 1, 8—9).

Adevărul acesta îl scoate în relief Asterie al Amasiei, zicînd : „Cine ar putea să-și închipuie că este atît de cinstit și de curat încît să socotească că iertarea este de prisos și că nu are nevoie de mila lui Dumnezeu cînd are să-și dea seama de faptele sale înaintea tribunalului lui Dumnezeu?”¹⁰ Fapt sigur este că „fiecare dintre noi trebuie să aibă conștiința neajunsurilor sale, conștiință, care este izvorul pocăinței și îndreptării noastre”.¹¹

Părinții Bisericii ne arată calea prin care ne putem izbăvi de toată răutatea : alergarea grabnică și cu căință la mărturisire, căci în Biserică este iertare nu osîndă ; ai căzut o dată, nu zăbovi să te spovedești, și chiar dacă ai cădea de mai multe ori, de tot atîtea ori cere mila Domnului fără întîrziere... și „niciodată să nu desnădăjduim dacă cădem în păcate”,¹² spune marele cuvîntător Ioan Gură de Aur, ci să punem cu încredere iarăși și iarăși început bun viețuirii noastre creștinești. „Chiar în momentul în care ai început mărturisirea ta — cu duh de căință — în fața duhovnicului, a început renașterea ta, înnoirea ta prin tot ceea ce faci acum ajutat de duhovnicul dat ție de Dumnezeu”.¹³

Firește „este de dorit ca nimeni să nu săvîrșească păcatul, dar din moment ce se admite ipoteza unei căderi este un non sens a exclude obligația de a te ridica la bine”,¹⁴ de a repara ceea ce s-a stricat. „Lepădați de la voi toate păcatele voastre, cu ceea ce ați greșit și vă faceți o inimă nouă și un duh nou” (Ezechiel 18, 31), este porunca formulată de Cartea Sfîntă. „De păcătuiți în toate zilele — spune Sfîntul Ioan Gură de Aur — în toate zilele faceți pocăință. Și după cum procedăm cu casele învechite și stricate, unde — după ce am scos părțile putrede —

⁹ Diacon prof. Orest Bucevschi, *Despre Sfînta Taină a Mărturisirii*, în rev. *Studii Teologice*, seria II-a, an. XI, nr. 3—4, martie-aprilie 1959, p. 131.

¹⁰ Asterie al Amasiei, *Omilii și predici*, trad. de Pr. D. Fecioru, col. *Izvoarele Ortodoxiei* nr. 8, București, 1946, p. 238.

¹¹ Simeon Popescu, *Explicarea Evangheliilor duminicale și a sărbătorilor împărătești*, Sibiu, 1905, p. 168.

¹² *Comentariile sau explicarea Epistolei a II-a către corinteni a Sf. Ioan Gură de Aur*, trad. de Arhiereul Theodosie A. Ploșteanu, București, 1910, p. 70.

¹³ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Căința și învierea sufletească*, în *Revista teologică*, Sibiu, an XXXV, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1945, p. 22.

¹⁴ Pr. Ion Bunea, *Pocăința, îndatorire de căpetenie a creștinului*, în rev. *Mitropolia Olteniei*, an. IX, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1957, p. 738.

¹⁵ Sf. Ioan Gură de Aur, *Predici despre pocăință și despre Sf. Vavila*, trad. de Șt. Bezdechi, Sibiu, 1938, p. 86, apud Arhim. Irineu Crăciunaș, o.c. p. 398.

reparăm locul cu material nou, și mereu sîntem în grijă și cu luare aminte, tot așa să facem și cu noi înșine. Dacă din pricina păcatului te-ai stricat, înnoiește-te prin pocăință".¹⁵

Prin Botez am renunțat sau ne-am lepădat de tot ce e rău înaintea lui Dumnezeu, și nu numai „la un lucru, la două, la zece, ci la tot răul” cum învață Sfîntul Efrem Siru,¹⁶ tocmai de aceea, obligația creștinului crește în raport cu acest legămint de a trăi în curăție și nepătimire, ceea ce presupune o continuă primenire a vieții prin baia celui de-al doilea botez, prin pocăință. „Dacă n-ar fi pocăința, abia de s-ar mîntui cineva”¹⁷ spune Sfîntul Ioan Scărarul.

Pocăința adevărată se referă însă „și la faptele bune săvîrșite din cauza nedeplinătății lor”.¹⁸ De aceea orice creștin, „pe orice treaptă de îmbunătățire duhovnicească ar fi — chiar pe cea mai înaltă — are nevoie de Pocăință, căci și dreptul cade de șapte ori pe zi (Pilde 24, 16) și se ridică numai prin mărturisire și căință plăcută lui Dumnezeu.”¹⁹

Dacă, deci, Pocăința ca taină „înviează sufletul cel mort al păcătoșului și îi dă din nou podoaba dumnezeiescului dar”²⁰ iar ca virtute este socotită ca fiind „cea mai bogată”,²¹ în înțelesul că este temelia faptei bune, despre care spune Sfîntul Simion Noul Teolog că „topește păcatul și face ochiul minții curat și netulburat”²² atunci înțelegem cu ușurință importanța deseia mărturisiri pentru creșterea vieții noastre pînă la chipul plinătății lui Iisus Hristos.

Căci aceasta este Pocăința: „o schimbare completă a minții, a vieții, o totală refacere și înnoire sufletească”²³ și o mereu înnoită încercare de a birui răul prin făptuirea binelui, căci „abia

¹⁵ Villemain, *Tableau de l'éloquence chrétienne* au IV-e siècle, Paris 1955, p. 255, apud Doctorand Sebastian Șebu, Sf. Efrem Sirul și dezvoltarea predicii creștine, în rev. *Studii Teologice*, seria II-a, an. XIX, nr. 7—8, septembrie-octombrie 1967, pp. 476—7.

¹⁷ Scara, Cuv. VII, trad. rom., p. 92, apud Arhim. Irineu Crăciunaș, o.c. p. 396.

¹⁸ Arhim. Irineu Crăciunaș, o.c., p. 401.

¹⁹ Prot. dr. Simion Radu, Pocăința în religiile necreștine, în rev. *Mitropolia Ardealului*, an. X, nr. 4—6, aprilie-iunie 1965, p. 347.

²⁰ Diacon Ștefan Gh. Milea, Despre pocăință, în rev. *Mitropolia Olteniei*, an. XVIII, nr. 3—4, martie-aprilie 1966, p. 321.

²¹ Pr. Gheorghe A. Nicolae, Teluri morale în predicile despre pocăință ale Sfîntului Ioan Gură de Aur, în rev. *Studii Teologice*, seria II-a, an. XVIII, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1966, p. 99.

²² Sf. Simeon Noul Teolog, Cuv. 16 — Pentru vedere și descoperire și rugăciunea cea luminată, trad. rom. de Isac Dascălu, col. I, p. 145, apud D. Popescu, Faptele bune după Sfîntul Simeon Noul Teolog, în rev. *Ortodoxia*, an. XIV, nr. 4, octombrie-decembrie 1962, p. 552.

²³ Pr. Mihai V. Ciobanu, Viața și activitatea Sf. Ioan Botezătorul, în rev. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an. XLI, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1965, p. 59.

faptele bune deschid sufletul la razele soarelui ceresc și-i mărește puterea receptivă de Har".²⁴

Credinciosul se mărturisește ori de câte ori își simte sufletul împovărat de păcate și greșeli, căci pentru propășirea vieții în Hristos chiar și umbra răului poate căsuna un regres spiritual și să fie o pricină de continuă neliniște. Firește, creștinii se pot spovedi de mai multe ori, dar mai ales în timpurile indicate, adică a posturilor Bisericii, pentru ca răul să fie dezrădăcinat cu totul, iar binele să devină obicei și în felul acesta să se apropie de însuși Dătătorul harurilor și a tot binele.

Dar în mod obișnuit, Taina mărturisirii este strâns legată de primirea Sfintei Împărtășanii.

II. *Sfinta Euharistie* „reprezintă — în ordinea perfecțiunii creștine — nu numai termenul sau punctul culminant al spiritualității, ci este în același timp și o răsplată sau un premiu, cu care sînt încununati cei care se nevoiesc spre ea cu nevointă bună”.²⁵ Taina împărtășaniei este „hrana vieții celei noi, a vieții spirituale, prin care viața aceasta se menține și se desăvârșește. Căci în ea ne împărtășim cu trupul și sîngele Domnului și cum trupul și sîngele este nedespărțit de sufletul Lui, de dumnezeirea Lui, rezultă că în ea împărtășim cu Hristos, ca Dumnezeu-om”.²⁶

Prin Sfinta Euharistie „se realizează cea mai intimă unire posibilă între Hristos și credincioși”.²⁷ Această Taină este „dătătoare celor mai înalte forțe morale, odată ce-L dăruiește pe Hristos însuși”.²⁸ Indumnezeindu-ne firea ne ajută să putem spune ca odinioară Sfîntul Apostol Pavel: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine” (Galateni 2, 20). Numai prin Sfinta Cuminecătură ne este dată posibilitatea unei neconținute transformări morale după „chipul și asemănarea lui Hristos”.²⁹

Nicolae Cabasila spune despre această Sfîntă Taină că este „lumină pentru cei care o dată s-au curățit pentru cei ce au de gînd să se spele de păcate, putere care împintenește pe cei ce vreau să lupte contra duhului rău și a patimilor”.³⁰

²⁴ Prof. Nicolae Chițescu, Condițiile însușirii mîntuirii, în rev. *Studii Teologice*, seria II-a, an. II, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1950, p. 18.

²⁵ Pr. prof. Vintilescu, Sfinta Împărtășire în spiritualitatea creștină, p. 389; vezi la același autor: Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și în textul ei — Capitolul împărtășirii în cadrul Sfintei Liturghii, în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an. LXXXI, nr. 3—4, martie-aprilie 1963; și: Împărtășirea la Sfinta Liturghie privită sub aspectul spiritualității creștine în rev. *Biserica Ortodoxă Română*, an. LXXXI, nr. 9—10, septembrie-octombrie 1963.

²⁶ Arhim. prof. dr. Nicolae Mladin, *Valoarea morală a Sfintelor Taine*, p. 34.

²⁷ Ibidem, p. 34.

²⁸ Ibidem, p. 35.

²⁹ Idem, ibidem.

³⁰ Despre viața în Hristos, *cartea IV-a*, o.c., p. 93; vezi și: Pr. Ilie D. Negoită, Efectele Sfintei Euharistii (studiu patristic liturgic), în rev. *Glasul Bisericii*, an. XXVII, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1968.

Din chiar importanța Tainei pentru viața duhovnicească a credincioșilor, ca una ce este condiția vieții spirituale și a dobândirii vieții de veci: „De nu veți mânca trupul Fiului Omului și de nu veți bea sîngele Lui nu veți avea viață în voi. Cel ce mîncă trupul Meu și bea sîngele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi” (Ioan 6, 53—54), rezultă necesitatea primirii ei. „Împărtășirea deasă, făcută cu vrednicie, nu din obicei este cel mai puternic mijloc de înaintare spre zările sfîinției. Viețile sfiților mărturisesc despre aceasta”.³¹

Este vrednic de luat în seamă faptul că „împărtășirea duminicală era considerată de Sfîntul Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului (+1360) ca o datorie a fiecărui creștin. Astfel, amintind în al său „Decalog al legiurii celei după Hristos” că Duminica este ziua în care a înviat Mîntuitorul, el subliniază că această zi este prilej pentru credincioși de a petrece stăpîniți de gîndul la viața viitoare, meditînd la Legea Domnului, cercetîndu-și lipsurile morale și silindu-se să se îndrepteze, pentru ca astfel, mergînd la slujba divină: „cu credință sinceră și cuget nevinovat te vei împărtăși cu Sfîntul Trup și Sînge al lui Hristos și vei pune început vieții desăvîrșite și te vei înnoi pe sine-ți și te vei pregăti pentru primirea bunurilor veacului viitor”.³² Iar în învățătura celor doisprezece apostoli se spune: „adunați-vă în ziua duminicii, care-i ziua Domnului, frîngeți pîinea și dați mulțumiri, după ce mai întîi v-ați mărturisit păcatele voastre, pentru ca sacrificiul vostru să fie curat. Oricine are vreo neînțelegere cu fratele său să nu se adune mai înainte de-a se fi împăcat cu el, ca nu cumva să se profaneze sacrificiul vostru, căci iată ce a spus Domnul: „În orice loc și în orice timp să Mi-se aducă sacrificiu curat, căci Eu sînt un Împărat mare și numele Meu este minunat între neamuri...” (Didahia, cap. XIV—XVI).³³

Dacă porunca a patra a Bisericii este just interpretată, înțeleasă și aplicată, creiază „cele mai perfecte condițiuni pentru ca îndemnul Liturghiei „cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați” de Sfintele Taine, să nu răsune în deșert în nici una din bisericile parohiale... Oricînd se găsesc credincioși, care să vină în fiecare duminică sau sărbătoare, la Cina euharistică, în cadrul împărtășirii lor lunare ori mai rare din cursul posturilor”.³⁴

³¹ Arhim. prof. dr. Nicolae Mladin, *Valoarea morală a Sfîntelor Taine*, p. 36.

³² Grigore, Arhiepiscopul Tesalonicului, *Decalog...*, P. G., t. CL, col. 1093 D., apud Pr. prof. Petre Vintilescu, *Sfînta Împărtășire în spiritualitatea creștină...*, p. 396.

³³ Pr. Ioan Chirvasie, *Taina Sfîntei Împărtășanii, temeiul vieții noastre creștine*, în rev. *Glasul Bisericii*, an. XVI, nr. 8—9, august-septembrie 1967, p. 519.

³⁴ Pr. prof. Petre Vintilescu, *Sfînta Împărtășire în spiritualitatea creștină...*, p. 397.

Firește că „eșalonarea acestor împărtășiri este în funcție de momentul apreciat ca cel mai potrivit, de conștiința credincioșilor”.³⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur „blama pe aceia dintre ei, care veneau la primirea Sfințelor Taine mecanic, luați de curent, fără socoteală și chibzuință, „mai mult din obicei și pentru a se supune rînduiei”. Impotriva deprinderii luate de credincioși de a veni la împărtășit numai la marile praznice de peste an el sublinia că nu acesta este criteriul după care trebuie stabilit timpul potrivit pentru apropierea de Sfînta Împărtășire: „căci nici Epifania, nici Păresimile, nu se fac vrednici să ne apropiem de Sunetele Taine, ci curăția și nevinovăția sufletului. Dacă le ai pe acestea apropiere-te neîncetat”, zicea el; „fără ele însă niciodată...”. Precum v-am spus adesea — învață în continuare Sfântul Ioan Gură de Aur — s-ar cuveni ca pentru împărtășit să ții seama nu de sărbători, ci de curăția conștiinței și atunci să vă atingeți de Sfînta Jertfă. Căci cel ce este vinovat și pătat nu se cuvine să se împărtășească nici sărbătoarea cu acest sfînt și înfricoșător Trup; cel curat însă și spălat de păcatele sale prin pocăință desăvîrșită, este vrednic a se împărtăși cu dumnezeieștile Taine și să se bucure de darurile lui Dumnezeu, atît în zi de sărbătoare, cît și în oricare alt timp... Timpul (termenul) potrivit de împărtășire să fie pentru voi conștiința curată”.³⁶ Iar renumitul povătuitor duhovnicesc și preot, Ioan Serghiev din Kronstadt spune: „Cît de fericit și cît de plăcut e lui Dumnezeu acela care trăiește în așa fel și-și păstrează sufletul atît de curat, încît să se poată împărtăși în fiecare zi dacă ar voi și dacă n-ar supăra pe frații săi prin aceasta”.³⁷

Esențialul este ca să „dorim fierbinte apropierea de Sfințele Daruri, dar că mai înainte de a ne atinge de ele trebuie să ne curățim sufletele în chip deosebit, căci e lucru lămurit că Împărtășania nu numai că nu stă mai jos decît celelalte Taine dar e mult mai presus decît ele”.³⁸

Fiecare Taină „e un punct de plecare pentru un nou efort de imitare a unei stări a lui Hristos, dar în același timp un nou efluviu de forță emanată din acea stare”.³⁹ Iar Sfînta Euharistie este „marea realitate a trăirii noastre în Hristos și cu Hristos,

³⁵ Idem, Ibidem.

³⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, Omilia III, 4, asupra Epistolei către efeseni. P.G., t. LXII, col. 28; vezi și Omilia XXVIII, 1 asupra Epistolei I-a corinteni. P.G., t. LXI, col. 293 și Omilia XVII, 4 la Epistola către ebrei. P.G., t. LXIII, col. 131—132; apud Pr. prof. Petre Vintilescu, *Sfînta Împărtășire în spiritualitatea creștină...*, o.c., pp. 597—8.

³⁷ Urmînd pe Domnul, trad. de Pr. D. C. Vișan, București, 1927, p. 279, apud Pr. prof. Petre Vintilescu, *Sfînta Împărtășire în spiritualitatea creștină...*, p. 404.

³⁸ Nicolae Cabasila, Despre viața în Hristos, *Cartea IV-a*, o.c., p. 103.

³⁹ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Din aspectul sacramental al Bisericii, p. 538.

Capul nostru, noi devenind — prin împărtășire cu El — mădulele Trupului Lui tainic”.⁴⁰

III. *Maslul* este Taina ungerii credincioșilor bolnavi cu untdelemn sfințit prin rugăciunile preoților, cu scopul de a li se împărtăși puterea dumnezeiască, care vindecă bolile trupului și ale sufletului; e taina vindecării prin credință și har. Și cum „bolile însoțesc ca umbra viața unora, se-nțelege deosebita însemnătate a Sfântului Maslu pentru viața morală a creștinului. El dă putere să facă din suferințe scară către cer”.⁴¹ În toată vremea credincioșii și-au întins mâinile, rugătoare, spre Dumnezeu: „Intins-am către Tine mâinile mele și sufletul meu ca un pământ însetat. De grab auzi-mă, Doamne, că a slăbit duhul meu! Nu întoarce fața Ta de la mine, ca să nu seamăn celor ce se coboară în groapă!” (Psalmul 142, 6—7).

Valoarea creștină a sănătății trupesti este nespus de mare și este bine ca să fim lămurii asupra „locului pe care-l ocupă trupul în iconomia mântuirii noastre”.⁴² Există „o fuziune reală și veșnică în ființa omenească a trupului și a sufletului”.⁴³ Uităm adesea că „numai pînă ce sîntem în trup ne putem mîntui sufletul. Numai în tovărășia trupului putem da lupta pentru mîntuire”.⁴⁴ „Trupul, scrie Tertulian, este baza mîntuirii sufletului: trupul este acela care ajută sufletul să ajungă proprietatea lui Dumnezeu. Căci trupul este spălat la botez, pentru ca sufletul să se purifice de petele sale; trupul e uns pentru ca sufletul să se sfințească; trupul e umbrit prin punerea minilor pentru ca și spiritul să fie luminat prin Duhul. Trupul gustă trupul și singele lui Hristos pentru ca sufletul să se hrănească din Dumnezeu...”.⁴⁵

Dacă creștinismul dă trupului omenesc o așa înaltă valoare și cinste, totuși „el limitează foarte precis grija pentru trup numai la păstrarea sănătății și a curăteniei lui morale”,⁴⁶ deoarece după Sfântul Apostol Pavel nu numai că trupurile noastre sînt mădulele ale lui Hristos, ci însuși trupul nostru este „Biserica a Duhului Sfînt” (1 Corinteni 6, 15—20).

De aceea, grija pentru sănătatea trupului trebuie să fie nu numai o îndatorire permanentă a creștinului, ci și a preotului. Or, din acest punct de vedere Maslul este mijlocul divin pe care

⁴⁰ Pr. Ioan Chirvasie, Taina Sfintei Împărtășanii, temeiul vieții noastre creștine, p. 524.

⁴¹ Arhim. prof. dr. Nicolae Mladin, *Valoarea morală a Sfintelor Taine*, p. 38.

⁴² Pr. Nicolae Vonica, *Preotul și sănătatea poporului*, Sibiu, 1940, p. 8.

⁴³ Pr. prof. dr. D. I. Belu, Sfintii Părinți despre trup, în rev. *Studii Teologice*, Seria II-a, an IX, nr. 5—6, mai iunie 1957, p. 305.

⁴⁴ Pr. Nicolae Vonica, o.c., pp. 8—9.

⁴⁵ Tertulian, De resurr. car. 8—9, apud Pr. prof. dr. D. I. Belu, Sfintii Părinți despre trup, p. 305.

⁴⁶ Pr. Nicolae Vonica, o.c., p. 10.

Biserica îl oferă întotdeauna credincioșilor bolnavi; este dovada negrăitei bunătăți și a miliei dumnezeiești față de cei suferinzi.

Chiar dacă bolnavul nu dobîndește întotdeauna vindecarea trupească, fie din puținătatea credinței sau din nevrednicie, fie din voia Celui Care a întemeiat Taina, totuși, efectele Sfîntului Maslu au un rol mîntuitor, ajutînd forțelor sufletești ale creștinului pentru a suporta cu tărie suferințele pricinuite de boală; ⁴⁷ credincioșii primesc de la Hristos Cel răstignit și înviat, „putere să poarte crucea suferinței lor trupesti cu răbdarea ușurată de bucuria spirituală că cine suferă cu Domnul va și învia cu El. E o putere pe care o primesc în mod special prin Taina Maslului”. ⁴⁸

Dar Taina Sfîntului Maslu vindecă și bolile sufletului, ⁴⁹ și cine dintre noi ar putea să spună că nu are măcar o anumită slăbiciune sufletească, care, oricum, este o stare de nesănătate a spiritului; și, deoarece, bolile, fie ele ale trupului sau ale sufletului, sînt de cele mai multe ori cauzate de păcate, este firesc ca să ne apropiem mărturisii prin Taina Pocăinței de această Taină a vindecării. Tocmai pentru că Maslul are ca scop nu numai tămăduirea trupului ci și a sufletului, poate fi considerat „o completare a Tainei Pocăinței”. ⁵⁰ Aceasta o întărește și Sfîntul Ioan Gură de Aur cînd zice: „Aceia (părinții trupesti) nasc spre viață trupească, iar aceștia (preoții duhovnici) spre cea sufletească. Aceia nu pot să apere de moarte trupească, nici să alunge boala provenită, aceștia dimpotrivă au mîntuit de multe ori sufletul bolnav și gata să se piardă, unora impunîndu-le o pedeapsă mai ușoară, pe alții ferindu-i chiar de la început de cădere. Și aceasta nu numai prin învățătură și sfătuire, ci și prin ajutorul rugăciunilor. Căci ei au puterea de-a ierta păcatele nu numai cînd se renasc prin Botez, ci și după aceea, precum s-a zis: „De este cineva bolnav între voi să cheme... etc.” ⁵¹

De aceea, Sfîntul Maslu e săvîrșit și pentru cei sănătoși fizicește și, nu numai o singură dată, ci de mai multe ori. Simion al Tesalonicului îndeamnă pe „fiecare creștin să se nevoiască

⁴⁷ Ilie Stoia, Problemele de bază în epistola Sfîntului Iacob, *teză de licență*, mss., Sibiu, 1962, p. 114.

⁴⁸ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, Din aspectul sacramental al Bisericii, p. 556.

⁴⁹ Pr. prof. dr. Grigorie Marcu, Actualitatea epistolei Sfîntului Iacob, în rev. *Mitropolia Ardealului*, an. II, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1957, p. 47; vezi și *Molitfelnic*, tipărit cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București 1965, p. 99.

⁵⁰ Pr. dr. Ioan Mihălcescu, Sfînta taină a Sfîntului Maslu, în rec. *Biserica Ortodoxă Română*, seria III-a, an. XLVI, nr. 5, mai 1928, p. 392.

⁵¹ Sfîntul Ioan Gură de Aur, Despre preoție III, 6; apud Hristu Andruș, Dogmatica Bisericii Ortodoxe răsăritene, trad. de dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu 1930, p. 428, nota 1.

a-și face maslu".⁵² Despre puterea pe care o dă această Taină, același Părinte învață așa: „Maslul dă dezlegare păcatelor, ridică din boli și dă sfințire”.⁵³

Tocmai pentru acest motiv „Biserica Ortodoxă unește Maslul cu Pocăința, săvârșindu-l și la cei sănătoși când se pregătesc pentru Sfânta Împărtășanie”.⁵⁴ Se cere din partea noastră o încredere desăvârșită în puterea harului dobândit prin Taina Maslului, Har, care este vindecător, sfințitor și mîntuitor; de aceea, Sfîntul Macarie Egipteanul ne atrage luarea aminte asupra bunătății lui Dumnezeu: „El este gata să ne ajute. Pentru aceasta El este îndurător și dătător de viață și vindecător de patimi nevindecabile și mîntuitor celor ce-l cheamă pe El și se îndreaptă spre Dînsul, ... alipindu-se de El cu dorință fierbinte”.⁵⁵

Dacă aceasta este importanța Tainei, dat fiind roadele duhovnicești ce pot fi dobîndite prin participare cu vrednicie la ea, se înțelege implicit și oportunitatea mai dese săvîrșiri a acesteia.

Maslul poate să fie săvîrșit oricînd este nevoie și ori de cîte ori preotul este solicitat a-l săvîrși. Și de vreme ce se obișnuiește săvîrșirea Sfîntului Maslu „mai cu seamă în zilele de post — luna, miercurea și vinerea în cursul oricărei săptămîni — și în toate posturile”,⁵⁶ firește, că, este de dorit ca preotul să-și aleagă una din zilele acestea, spre pildă: vinerea, săvîrșind împreună cu preoții vecini, o dată pe săptămîină Maslu de obște, pentru credincioșii bolnavi, și nu numai pentru ei, ci pentru toți credincioșii parohiei. Se poate rîndui în așa fel încît într-una din zilele amintite ale săptămîinii în parohii vecine să se slujească într-o ordine care să permită și alcătuirea soborului necesar. Aceasta ar fi și un prilej de comuniune frățească, aducător nu numai de bucurie duhovnicească pentru cei ce slujesc aceluiasi Domn și Mîntuitor Iisus Hristos, ci și un spor de viață creștină pentru întreaga parohie. Biserica Ortodoxă cere, potrivit tradiției „existența a cel puțin doi preoți”⁵⁷ pentru săvîrșirea Maslului. Intrucît există

⁵² Simion al Tesalonicului, Despre Sfîntul Maslu, Cap. 291, p. 188; apud Învățătura de credință creștină Ortodoxă, tip. cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvîntarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Justinian, Patriarhul României, București, 1952, p. 307.

⁵³ Carte de rugăciuni..., tip. cu binecuvîntarea Sfîntului Sinod și prin stăruința Înalt Prea Sfîntului Firmilian, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei, Craiova, 1955, p. 249.

⁵⁴ Hr. Andrușos, Simbolica, trad. de prof. dr. Iustin Moisesescu, Craiova, 1955, pp. 324—5; vezi de același autor Dogmatica Bisericii Ortodoxe răsăritene, p. 430.

⁵⁵ Sfîntul Macarie Egipteanul, Omilii duhovnicești, trad. de Pr. Cicerone Iordăchescu, Chișinău, 1931, p. 29.

⁵⁶ Carte de rugăciuni..., o.c., p. 249.

⁵⁷ Pr. prof. dr. Spiridon Cîndea, Taina Sfîntului Maslu, în rev. Mitropolia Ardealului, an IX, nr. 9—10, septembrie-octombrie 1964, p. 659.

posibilitatea ca numărul cerut de slujitori ai altarului „să se poată aduna oricând pentru a oficia după cuviință Taina Sfintului Maslu”⁵⁸ este de dorit o săvârșire mai deasă a Maslului de obște, aceasta nu numai pentru a urma pilda dată de Mântuitorul Hristos urmașilor Săi, căci „nimeni nu se întorcea de la El nevindecat, nemîngîiat și neîntărit”,⁵⁹ ci și pentru porunca dată de Fiul lui Dumnezeu Apostolilor și prin aceștia preoților: „... în dar ați luat în dar să dați!” (Matei 10, 8). Și mai virtuos decît toate, Hristos S-a identificat cu cei suferinzi (vezi: Matei 25, 36 și 43), ceea ce face pe un Părinte din cei de demult (Ava Șenuti), să spună: „Ca pe însuși Domnul Iisus să-i iubiți (pe bolnavi), căci ei nu sînt numai cei mai neputincioși, ci și cei mai sfinți”,⁶⁰ vrînd prin aceasta să arate datoria de a împlini porunca divină în a-i îngriji și sluji.

Și de vreme ce Maslul prilejuiește preotului de a mîngîia suferințele oamenilor, de a le ușura cu căldura dragostei părintești, cu balsamul îngeresc al rugăciunii și cu cuvîntul ceresc al Evangheliei,⁶¹ o mai frecventă săvârșire a Tainei se va dovedi a fi revărsare îmbelșugată de har și dar.

Desigur nu se poate prescrie o normă rigidă cînd e vorba de o mai deasă sau mai rară săvârșire și participare la Sfintele Taine. Există totuși modalități prin care se poate depăși concepția că numai legat de anumite praznice mari (Crăciun, Paști) este accesibilă reintegrarea în comuniunea harică cu Hristos prin Taine. Încă pe vremea Sfîntului Ioan Gură de Aur obiceiul acesta devenea obiectul muștrării duhovnicești a Părinților Bisericii.

Condițiile de viață ale unui credincios diferă foarte mult față de cele ale celui alt; la fel, există o deosebire de nivel al trăirii credincioșilor pe plan duhovnicesc. Aceasta impune o antrenare a credincioșilor de către preoți la participarea vieții sacramentale printr-o permanentă învățare și invitare a lor în așa mod încît întregul an liturgic să ofere vieții credincioșilor o neconținută și mereu înnoită posibilitate de apropiere prin Taine de Hristos Domnul.

N-ar fi oare în folosul Bisericii lui Hristos și, implicit a membrilor Ei, ca în fiecare duminică să participe cîțiva credincioși la ospățul dumnezeiesc al Euharistiei? În nici un caz che-

⁵⁸ Diacon dr. Nicolae Corneanu, Cîți preoți oficiază Sfîntul Maslu? în rev. *Mitropolia Banatului*, an VI, nr. 1—3, ianuarie-martie 1956, p. 95.

⁵⁹ Pr. Nicolae Vonica, o.c., p. 14.

⁶⁰ Ladeuze și Leipoldt, *Schenute von Atripe*, Leipzig, 1903, în *Texte und Untersuchungen*, XXV, N. F. X, 1, p. 120; vezi *Diction. d'Archéol. Chrét. et de Liturgie* (D.A.C.), publ. par F. Cabrol et H. Leclercq II, art. *Cenobitisme*, Paris, 1910; apud Protos. Ioasaf Popa, *Temeiuri patristice pentru viața de obște* — Ava Șenuti din Atripe (334—452), în rev. *Studii Teologice*, Seria II-a, an. VII, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1956, p. 97.

⁶¹ Pr. Nicolae Vonica, o.c., p. 15.

marea preotului cu Potirul în mână nu e de dorit să rămână fără răspuns! Aceasta presupune o prealabilă participare la Taina Spovedaniei, și de ce nu, într-una din zilele săptămânii și la Taina Sfântului Maslu.

Prin aceasta credinciosul participă intens la viața Bisericii, la viața în Hristos, cum se exprimă Nicolae Cabasila, la înnoirea vieții prin puritate, prin vindecare, și, mai ales, prin Har. Și întrucât săvârșirea Tainelor are ca scop participarea la ele, frecvența apropierii de izvoarele energiilor necreate ale dumnezeirii încetează să mai fie o problemă, ci devine o sfântă realitate, generatoare de minunate fapte creștinești în și prin Hristos.

ARHITECTURA BISERICILOR DE LEMN DE PE VALEA BEGHEIULUI

de: MIRCEA TELEGUT

Arhitectura bisericilor de lemn românești aparține vastului domeniu al creației populare. Continuitatea unei străvechi tradiții în arta construcțiilor nu poate fi urmărită azi mai bine decât prin micile biserici de lemn, operă colectivă și anonimă a țărânului român, operă ce reflectă condițiile social economice din timpurile în care s-au ridicat aceste biserici.

În cadrul construcțiilor de lemn care au dominat în decursul evului mediu zona centrală și de răsărit a Europei, bisericile de lemn românești formează un grup aparte, constituind un culoar de legătură între construcțiile nord slave și peninsula Balcanică.¹ Fenomenul nu e încă suficient cunoscut, deoarece monografiile de până acum au un caracter local iar informațiile istorice sau studiile asupra raporturilor cu arta popoarelor vecine sînt puține.²

Arta prelucrării lemnului dezvoltată în jurul arcului carpatic e de o valoare și de un interes științific deosebit, fiind orientată atît înspre clădiri cît și spre obiecte uzuale.

Dacă am încerca să fixăm principalele momente prin care au trecut bisericile de lemn în ceea ce privește materialele de construcții și răspîndirea lor, am constata următoarele:

a) Într-o primă fază bisericile de lemn acoperau cea mai mare parte a țării (munte, deal, cîmpie) existînd alături de casele de lemn ale locuitorilor din aceste zone.

b) O a doua fază relevă o evoluție diferită, acoperișurile de paie se înlocuiesc cu învelitoarea de șindrilă, în același timp spre extremitatea teritoriului român, la limita între pădure și stepă, bisericile de lemn se retrag înspre dealurile din centrul țării.

c) În timpul celei de a treia fază, care corespunde în general secolului XIX, construcția bisericilor de lemn devine din ce în ce

¹ Paul Henri Stahl, *Vielles eglises en bois de Roumanie*, în „Revue des études sud-est européennes”, t. III, nr. 3—4, 1965, p. 612.

² Paul Petrescu: *Unitatea de concepție constructivă și decorativă a bisericilor de lemn românești*, în „Studii și cercetări de istoria Artei”, nr. 1, 1966, p. 38.

mai rară: interesul lor artistic — mare în timpul fazei a doua — scade simțitor. Vechile biserici de lemn sînt demolate și înlocuite cu biserici de piatră sau zid, care devin dominante acum pe întreg teritoriul românesc.

De notat existența bisericilor mixte, care în secolul XVIII și XIX au partea inferioară sau absida din cărămidă, restul construcției se menține sporadic, în schimb apare învelitoarea de țiglă sau tablă.

d) În sfîrșit, într-o a patra fază, corespunzînd secolului XX, bisericile de lemn își pierd importanța lor și sînt adesea dublate de biserici de piatră sau zid, iar unele rămîn ca biserici de cimitir.³

Periodizarea și localizarea bisericilor de lemn bănățene e destul de greu de realizat. Majoritatea aparțin secolului XVIII și XIX, dar nu se poate specifica dacă aceste biserici — în majoritate datate — nu sînt restaurări, copii, repetări sau multiplicări ale lăcașurilor de închinare mai vechi, care au trebuit reparate sau înlocuite din cauza perisabilității lemnului; în privința localizării dificultatea constă în faptul că aceste biserici erau donate sau vîndute dintr-un sat în altul, adesea la distanțe apreciabile trecînd chiar dintr-o regiune în alta. În Banat se întîlnesc asemenea cazuri cu bisericile de lemn, care au trecut de la nord de Mureș spre Banat și invers, din Banat spre Zărand sau Hunedoara. Multe asemenea mutări sînt cunoscute în cadrul regiunii sau chiar a aceluiași zone cedîndu-se biserica veche de lemn satelor învecinate în momentul cînd o parohie reușea să-și construiască mult dorita biserică de piatră sau zid.

În tot cazul, aceste biserici, reprezintă ultima etapă, cu forme artistice superioare, ca urmare a unei lungi evoluții, ale cărei origini se leagă nemijlocit de începuturile artei de a construi a poporului nostru.

Lucrarea studiază bisericile de lemn din Valea Begheiului, teritoriul în care cele două brațe ale rîului scapă din zăgazurile masivului Poiana Rusca, scurgîndu-și undele prin văile lungi ale Luncănilor și Poenilor pentru a coti, după ce au părăsit cheile Ardealului, înspre cîmpia bănățeană. Satele mici, pitite printre coline departe de drum și de calea ferată au fost evitate de grosul colonizărilor și de organizația militară a graniței dezvoltîndu-se pînă în zilele noastre și păstrînd vechile mijloace și forme de construcție, la care s-a adaptat, atît cît a fost posibil inovațiile de stil, generalizate în întreaga regiune.

Incontestabil, pentru cunoașterea tipului caracteristic al bisericilor de lemn din Banat, trebuie urmărite monumentele de acest gen de pe valea Begheiului, parte pentru că aici le avem înșirate la mici intervale pe o suprafață relativ mică și pot arăta mai plastic părțile esențiale pentru o caracterizare, parte pentru că

³ P. H. Stahl, *o.c.*, p. 624.

cele din Caraș sau Timiș, cu foarte ușoare abateri, reproduc același tip.⁴

Cu toate că bisericile din Valea Begheiului aparțin secolului XVIII și numai două secolului XIX (Poieni 1812 și Luncani 1876), ele însă repetă un tip mai vechi, mult anterior datei ridicării actualelor biserici, care în majoritate sînt construite pe locul fostelor lăcașuri de închinare.

Aspect exterior și amplasare.

Primul element care reține atenția cînd privim aceste monumente la exterior e turnul de deasupra acoperișului tuguat. Aspectul acoperișului pare să constituie forma originală care aduce o notă de unitate în arhitectura religioasă românească. Dar acoperișul cît și felul de construcție a acestor biserici nu se deosebesc prea mult de casele de lemn ale țăranilor din aceste ținuturi. E de presupus că, în decursul timpului, generațiile de meșteri țărani obișnuiți cu lucrul lemnului, să fi ajuns la unele formule proprii de construcție, fără să fie nevoie să aștepte contactul cu arhitectura de piatră apuseană, contact produs abia mai tîrziu.

E cazul să se amintescă aici controversa între ideea că arhitectura bisericească a lemnului, nu ar fi decît o copie „primitivizată” sau simplă și servile transpuneri ale monumentelor de piatră. În acest sens I. Miloia, în cercetările întreprinse în Banat, menționează: „... iată cum arhitectura în piatră forțează linia arhitecturii în lemn, atunci cînd e știut că, normal, lucrurile s-au întîmplat invers. Bisericile de piatră din Hunedoara, datate din secolul XIII—XIV sau cea de la Căvăran (Banat) secolul XIII, cu altarul în formă de semipatrat sau o jumătate de hexagon, evident deci că nu sînt altceva decît traducerea în piatră a altarelor noastre de lemn”.

Construcțiile noastre de lemn au trăsături originale ținînd de filonul străvechi al tradițiilor constructive populare. Realitatea e că împrumuturi s-au făcut în ambele sensuri, în măsuri și la epoci diferite.⁵

Pătrunderi apusene trebuie amintite la bisericile de lemn bănățene, dar aceste apariții de forme baroce în construcția turnului și în decorul sculptat sau pictat, apar abia după eliberarea Banatului de sub turci, la începutul secolului XVIII (1718) fiind aduse de administrația austriacă și de valurile de coloniști din vechiul imperiu habsburgic.

Fondul local a selectat și adaptat formele de contact, topindu-le în unitatea sa originală. Rezultatul a fost crearea unor construcții de mare originalitate, și au asigurat existența fără întrerupere a unei străvechi arte de a construi în lemn, concretizată într-un tip de biserică unitar pe tot teritoriul românesc.

⁴ Miloia, *Bisericile de lemn din Banat*, în „Vestul”, Timișoara, 1933, nr. 719—720.

⁵ P. Petrescu, *o.c.*, p. 37.

Impresionantă e tocmai această unitate de materie primă, tehnică și decor a bisericilor de lemn din toate cele trei mari provincii românești: Moldova, Transilvania și Țara Românească, reflectând unitatea poporului nostru.⁶

Majoritatea bisericilor de lemn din valea Begheiului se găsesc așezate izolat, pe o colină din apropierea satului printre pomi și crucile cimitirului din sat, dominând întreaga viață laică ce se desfășoară la picioarele ei, nu prin dimensiuni ci prin poziția lor.

Pe planul fizic, încălțat, al bisericii de lemn străjuită de cruci de morminte, nu aduce nimeni gânduri adverse; pietatea locului, prin însăși poziția și rostul său strecoară în suflete gânduri de împăcare, iar rugăciunea e rostită mai senin, mai aproape de Dumnezeu.⁷

Biserici amplasate pe coline deasupra satului, fiind totodată biserici de cimitir avem la: Zolt, Jupînești, Povergina, Topla, Românești și Crivina de Sus. La Margina, biserica e în cimitirul de la marginea satului. Într-o grădină mare cu pomi din mijlocul satului e mica biserică din Bătești. La Poieni și la Luncani, cele două biserici din secolul XIX se găsesc în centrul comunei, iar cea din Curtea, în curtea noii biserici de cărămidă.

Acoperișul bisericilor de lemn e cel clasic în patru ape, fiind unic pentru întreaga clădire, afară de turn care are un acoperiș separat piramidal. Turnuri cu acoperiș conic nu avem în Banat.

Absida altarului intră sub aceeași foaie de acoperiș apărind coamele învelitorilor recente din țiglă la unele biserici cu acoperișul refăcut (Topla, Crivina) care scot în evidență hexagonul altarului.

O singură biserică de lemn din valea Begheiului are acoperiș separat pentru absidă (Luncani) dar aceasta se datorește faptului că biserica e cea mai nouă din această zonă, fiind construită abia în 1870.

În privința învelitorii, se poate spune că parte din marele număr de biserici de lemn bănățean, situate înspre zona de câmpie să fi fost acoperite cu paie, întrucît și casele țărănești din aceste părți erau tot din lemn și cu acoperiș de paie, după cum arată monografiile mai vechi.⁸

Sindrila s-a generalizat în secolul XVIII și XIX, o dată cu cuiele metalice care au ajuns și la îndemîna țăranului.

Reparațiile și renovările, restaurările și mutările de biserici au denaturat stilul inițial, prin introducerea de alte materiale. Fără îndoială că cele mai mari schimbări le-a suferit acoperișul, durabilitatea sîndrilei fiind acurată, ea a fost înlocuită cu tablă, țiglă sau carton gudronat. Astfel bisericile din Crivina și din Topla au fost acoperite cu țiglă fălțuită, care nu numai că strică aspectul

⁶ Idem, p. 26.

⁷ I. Miloja, *o.c.*, p. 719.

⁸ F. Wettel, *Der Buziascher Bezirk*, Timișoara, 1915.

acestor monumente dar amenință cu deplasarea zidurilor prea slabe pentru a suporta greutatea mare a învelitorii. Biserica din Poieni — în cursul aceluiași restaurări — a fost acoperită cu tablă zincată, soluție mai bună decât țigla dar tot atât de nepotrivită.

Pantele acoperișului sînt mari, ceea ce mărește aspectul clădirii, totuși raportul dintre înălțimea pereților și cea a acoperișului nu depășește niciodată $1/3$, fiind în general de $1/2$ — $1/2, 5$.

Streșinile nu ajung să depășească lățimea de 1 metru, de obicei sînt de 0,60—0,70 m, protejind cuielele de lemn fixate pe perețele de la intrarea bărbaților.

Turnul are un rol esențial în aspectul exterior. Turnurile bisericilor de lemn bănățene nu prezintă o realizare tehnică deosebită, ca în cazul bisericilor din Maramureș, nici sub raportul înălțimii nici a contravînturilor. De altfel stilul în care s-au ridicat aceste monumente nu a fost gotic ci baroc. Se pot menționa două excepții: biserica din Crivina de Sus, datată de I. Miloia în secolul XVII care are un turn cu coif gotic și cea din Coșevița situat la numai 6 km de prima, o construcție de dată mai recentă, probabil inspirată din aceasta. Cercetările ulterioare au dovedit că biserica din Crivina de Sus a fost adusă ca dar al unei văduve din Ilia (nord de Mureș) la începutul secolului XVIII (1713). La restul turnurilor domină linia barocă, avînd partea inferioară în formă de prismă, cu secțiunea de obicei patrată, învelită în scînduri. Aceasta e unica porțiune răspunzînd unui scop practic; adăpostirea clopotelor. Ceea ce se înalță deasupra acestei părți e un suplimenț decorativ în care influența artei culte apare evident, prin unul sau mai multe toruri sau numai printr-un simplu acoperiș piramidal și terminînd în cazuri mai pretențioase într-un coif mai mult sau mai puțin elegant și bineînțeles în cruce.

În corpul prisme turnurilor sînt prevăzute ferestre mici, unele deschise, altele prevăzute cu un sistem de jaluzele.

Turnul bisericii din Bătești are cîte două ferestre pe fiecare latură a prisme ceea ce dă un efect ornamental mai deosebit față de toate celelalte turnuri.

Bisericile din valea Begheiului au păstrat vechile forme și mijloace de construcție, la care s-au adaptat, cît a fost posibil, inovațiile de stil generalizate în întreaga regiune, mai cu seamă prin turnuri, care redau atît cît permite lemnul modelațiile caracteristice barocului apusean.

Formarea turnurilor pe valea Begheiului e destul de variată, totuși înălțimea lor nu depășește 12 metri. Afară de turnul de la Crivina de Sus (11) și Coșevița, care au aspect gotic asemănător turnurilor bisericilor de piatră din Hunedoara, celelalte au toate un acoperiș piramidal peste prisma care adăpostește clopotele,

deasupra căreia apare o sferă la biserica din Topla (1) un bulb de ceapă la Bătești (9), o formă de pară la Românești (10) și Luncani (5). Cîte două sau trei sfere la turnurile bisericilor din Zolt (2), Curtea (6), Margina (8), Povergina (4). (vezi fig. 3—4).

Se remarcă muchii rotunjite la piramida acoperișurilor de la biserica din Topla (1), Poieni (3), Povergina (4) dar acestea se datoresc renovărilor mai recente, cînd s-au introdus pe lîngă materiale străine construcției inițiale (tablă) și o linie cît mai apropiată de coiful turnurilor bisericilor de cărămidă devenite dominante în toată regiunea.

Crucile sînt simple cu capetele treflate, afară de biserica din Zolt, care are o cruce dublă.

Puține dintre bisericile de lemn din Banat au clopotnițe separate, care toate par a fi de dată mai recentă decît biserica. Biserica din Românești are o astfel de clopotniță.

Planul bisericilor din valea Begheiului e fără excepție cel longitudinal, deci dacă l-am considera moștenit din vreme: cel bazilical. Pereții din birne de stejar sînt așezați pe o fundație sumară de piatră brută, mai rar, direct pe pămînt. Fundația sumară din bolovani la colțurile clădirii și la mijlocul laturii mari se observă la Jupinești, Topla, Românești.

Birnele sînt cioplite cu secura din cel mai sănătos stejar ajungînd la dimensiuni impresionante de 0,60—0,70 m pentru grinzile de talpă. Această cunună care formează baza poate fi socotită ca un adevărat soclu pe care se așează apoi, tot în poziție orizontală, birnele cioplite.

Dimensiunile acestor biserici sînt reduse, în medie lungimea e de 10—13 m iar lățimea de 5—7 m (vezi fig. 2).

Privit din exterior pereții din birne orizontale așezați pe bolovani, par și mai scunzi sub acoperișul înalt și streășina care se prelungește în afara lor.

Ceea ce impresionează la acești pereți sînt dimensiunile birnelor de stejar și calitatea lor care explică durabilitatea acestor clădiri din secolul XVIII.

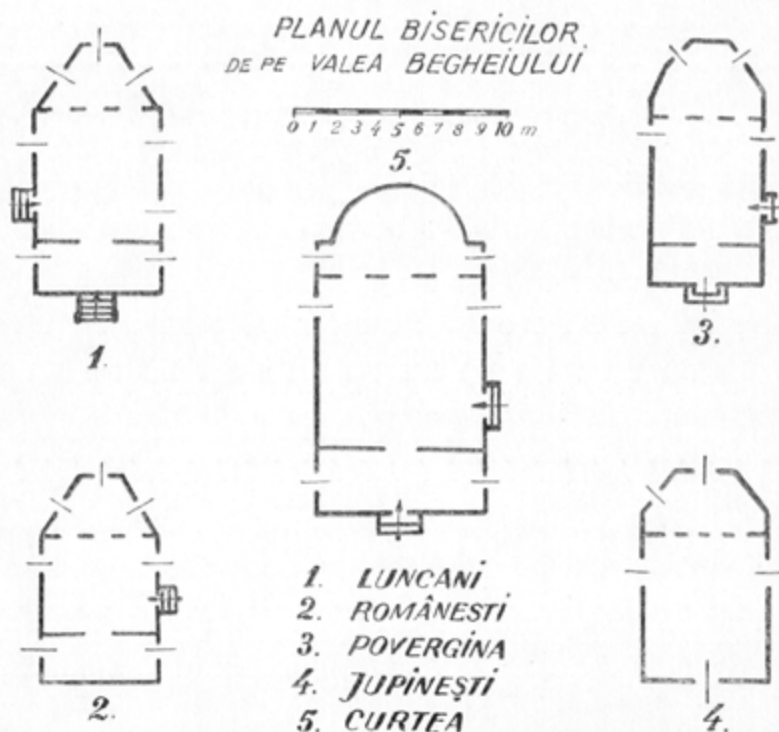
La unele biserici s-a aplicat o tencuială sau lipitură care în general favorizează degradarea materialului lemnos; astfel bisericile din Margina, Curtea, Povergina sînt lipite cu lut și văruiate apoi.

Pe pereții unor biserici ca cele din: Crivina, Jupinești, Românești, sînt aplicate niște cruci sau troițe de formă deosebită (Crivina) care reprezintă un cîmîtir simbolic pentru decedații din război sau acelor decedați în alte localități.

Ornamentațiile exterioare la aceste biserici sînt puține. În rîndul lor pot fi citate îmbrînările dintre grinzi și în special cele la colțuri executate în formă de coadă de rîndunică, tăiată cu multă măiestrie și precizie. Tot ca un ornament cu rol con-

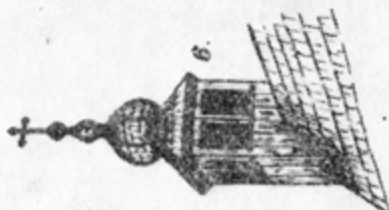
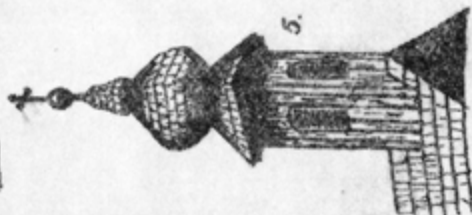
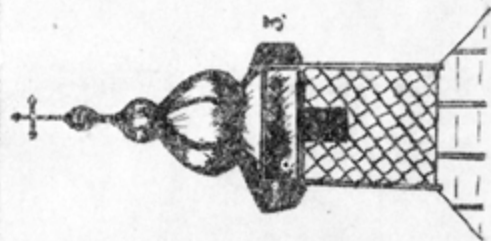
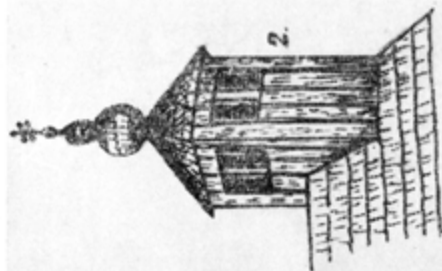
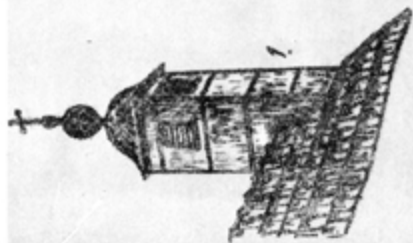

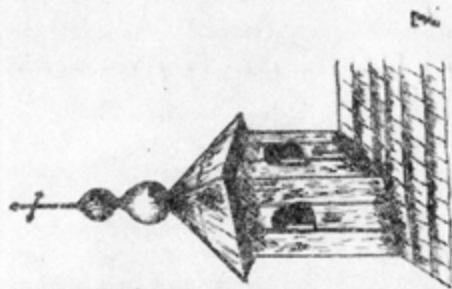
Amplasarea bisericilor de lemn de pe Valea Begheiului

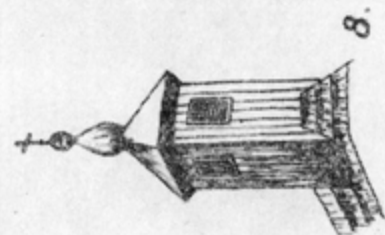
FORMA TURNURILOR DE PE
VALEA BEGHEIULUI

1. Topla.
2. Zolt.
3. Poieni.
4. Pavergina.
5. Lunca.
6. Curtea.

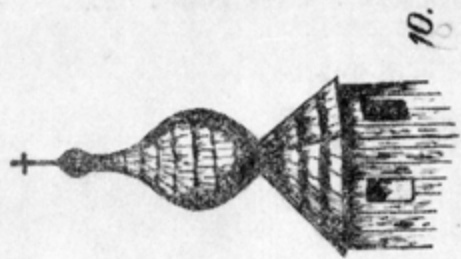

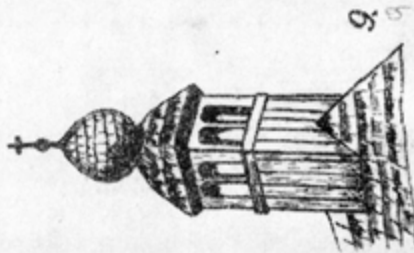
7.

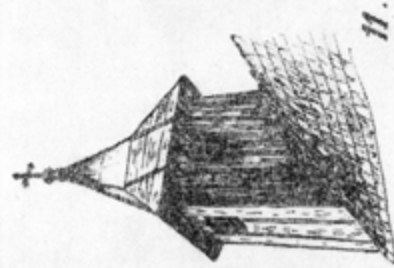
8.

10.

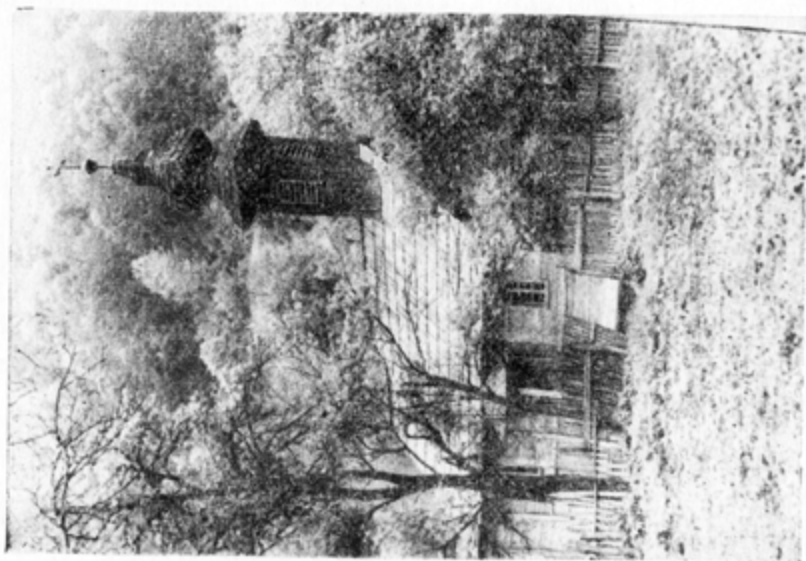
9.

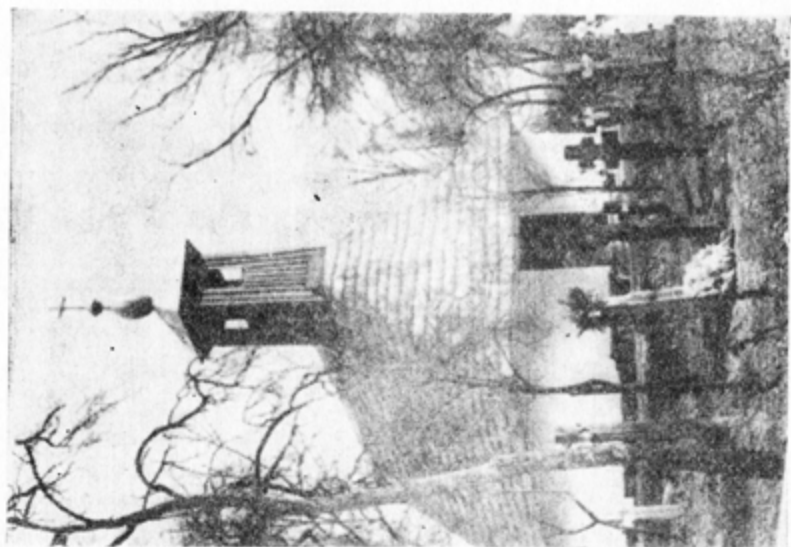
11.

FORMA TURNURILOR DE PE
VALEA BEGHEIULUI

- 7. Jupinești.
- 8. Margina.
- 9. Bătești.
- 10. Rominești.
- 11. Crivina.

Biserica de lemn din Luncani

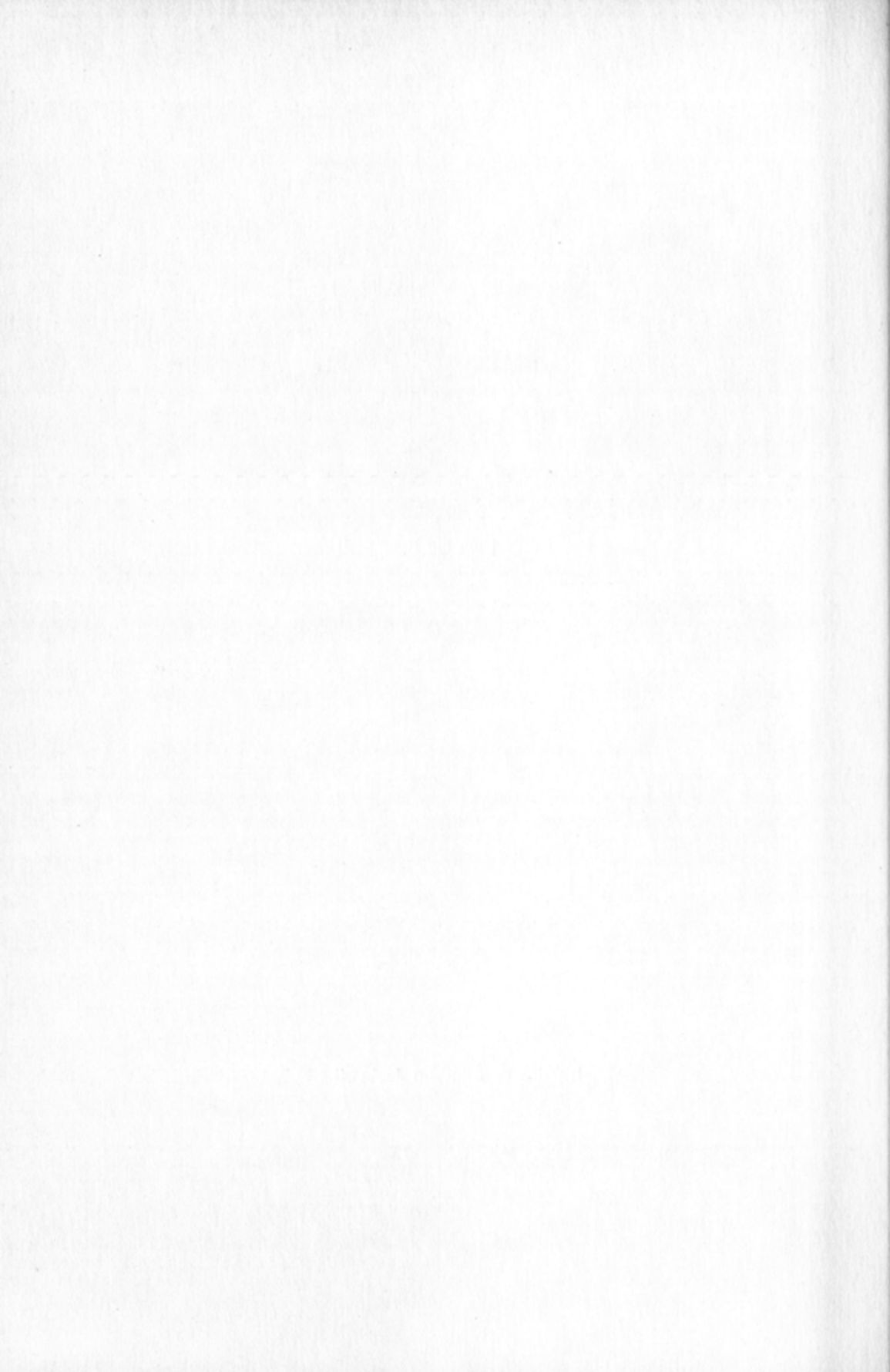
Biserica de lemn din Marginea

Biserica de lemn din Românești

Biserica de lemn din Jupînești

structiv sînt îmbinările de la partea superioară a colțurilor absidei sub formă de aripi de fluture sau cheoturi formate din 5—6 grinzi suprapuse, cu capetele frumos rotunjite din bardă. Cele mai frumoase realizări în domeniul îmbinărilor sînt la bisericile din: Curtea, Bătești, Topla.

Ornamentație exterioară propriu-zisă întîlnită numai la biserica din Tolpa unde un briu în formă de frînghie sculptat în reliefuri adînci înconjură biserica. Același briu încadrează printr-o linie elegantă ușa dinspre apus. Un singur ornament deasupra ușii de apus mai e la biserica din Bătești, format prin sculptarea pragului superior în formă de boltă alungită în care s-a crestat un model modest de dinți sau triunghiuri formate dintr-o linie frîntă. Ușa acestei biserici — mult mai mică decît un stat de om — ($0,90 \times 1,40$ m) s-a confecționat dintr-o singură bucată de lemn gros de 10—12 cm prinsă cu cuie de lemn de balamalele care erau tot din lemn.

Ferestrele bisericilor de lemn de pe valea Begheiului sînt mici și de formă aproape patrată avînd latura de 0,40—0,55 m. O fereastră simplă în formă de lance s-a aplicat la ferestrele altarului bisericii din Bătești. În rest majoritatea ferestrelor, avînd cîte patru ochetri mici, sînt fixe neputîndu-se deschide.

Ușile acestor biserici sînt de dimensiuni mici 0,70—1,00 m lățime, iar înălțimea nu depășește 1,80 m. Nu au lucrături deosebite, ornamentul fiind realizat prin felul de așezare al scîndurilor care formează canatul. Toate bisericile au cîte două uși, una în partea de miazăzi, intrarea bărbaților, iar cealaltă în partea de apus pentru intrarea femeilor.

De menționat că dintre bisericile studiate numai cele din Poieni, Luncani, Crivina, Povergina, Topla și Jupînești se folosesc și azi pentru oficierea serviciului divin. Celelalte sînt biserici duble sau au rămas biserici de cîmîtir.

Aspect interior.

Unitatea atît de puternică, în linii mari, a planului, nu trebuie să conducă la ideea unei uniformități. Dimpotrivă, ca și la casa țărănească cu care se aseamănă, sîntem în prezența unei mari varietăți, realizate mai ales prin multitudinea soluțiilor la elementele variabile ca turn sau absida altarului.

Bisericile de lemn, oricît de mici ar fi observă riguros împărțirea interioară în altar, naos și pronaos. Separarea acestor trei despărțăminte, cerute de necesitățile cultului, s-a realizat printr-un zid sau perete de scînduri traforat de înălțime 0,80—1,20 m care desparte naosul de pronaos. Partea superioară a acestei despărțituri are o poliță pe care se înșiră icoanele prăznicare. Pronaosul e de obicei cu pardoseala mai ridicată decît naosul, trecerea făcîndu-se printr-un portic din doi stîlpi de lemn sau zid care sprijină tavanul scund al pronaosului. Înălțimea tavanului în pronaos e mică 1,80—2,20 m, iar plafonul e drept, avînd de

obicei o deschidere sub turn prin care se văd clopotele și șarpanta acestuia.

Bisericile de lemn, mai vechi nu sînt podite, pămîntul bătut a fost pardoseala inițială, abia după renovări s-a introdus pardoseala de scînduri. Intrarea în pronaos se face prin ușa dinspre apus, situată întotdeauna în axul bisericii. Pronaosul are în mod obișnuit două ferestre mici, acestea lipsesc însă la bisericile cu lungime mică.

Naosul e întotdeauna boltit, în forma unui butoi tăiat în lungime și cu doagele așezate în lung. Înălțimea acestui tavan semicilindric variază între 3,75 m la Bătești și Jupinești pînă la 5,00 m la Curtea. Capătul dinspre pronaos al bolții e drept, închizînd partea spre pod și turn printr-un perete de scînduri dispuse în poziție verticală. În partea opusă, spre altar, bolta se sprijină pe un semicerc care pornește din dreptul stranelor și care micșorează deschiderea și înălțimea deasupra iconostasului. În fața iconostasului pe o distanță de 2—3 m, naosul e ridicat cu o treaptă de 10—15 cm, formînd un fel de amvon în fața altarului. Numărul ferestrelor în naos e de obicei de trei: două pe perețele de miazănoapte și una pe cel de miazăzi, unde se găsește și ușa de intrare a bărbatilor.

Altarul e despărțit de naos prin iconostas. Forma altarului variază de la trapez la hexagon sau octogon cu tendințe de a deveni la unele biserici semicirculară (Curtea, Povergina). În tendința de a imita forma absidelor semicirculare de la bisericile de cărămidă, constructorii bisericilor de lemn au multiplicat cît a fost posibil numărul de laturi a poligonului, iar rotunjimea au asigurat-o prin umplutură de mortar (lut). Bolta altarului, formată din triunghiuri sferice, face legătura cu bolta cilindrică a naosului prin acel arc de cerc de deasupra iconostasului, care în afara unui rol ornamental dar mai ales constructiv, realizează în mod armonios această trecere.

În mod obișnuit, altarul e prevăzut cu trei ferestre amplasate în laturile hexagonului.

Iconostasele bisericilor de lemn de pe valea Begheiului, sînt pereți simpli de scîndură, fără sculptură. Rar apar creștături modeste în jurul ușilor împărătești. Iconostasele reflectă tipul tradițional, întîlnit și în alte regiuni ale țării încă din secolul XVII, fiind compuse din două pînă la patru registre, despărțite între ele prin motive ornamentale sau prin simple cadre drepte, ovale sau circulare. Lipsa sculpturii la iconostas și înlocuirea ei prin pictură se explică prin starea social economică a populației românești abia eliberată de sub jugul otoman și încăpută sub cel habsburgic.⁹

⁹ M. Teleguț, *Cioplituri și sculpturi la bisericile de lemn din Banat*, în „Mitropolia Banatului”, 1969, nr. 1—3, pp. 54—60.

Iconostasele bisericilor de lemn de pe valea Begheiului, au numai uși împărătești, celelalte două uși laterale (diaconești) spre altar sînt închise printr-o draperie sau perdea colorată. Chiar și ușile împărătești, în marea lor majoritate, sînt simple panouri din scinduri tăiate la partea superioară după o linie rotunjită, care amintește barocul. Ornamentarea lor s-a făcut tot prin pictură, în care covorul de culori estompate de timp pătrund prin praful și fumul de luminare, dînd întregului ansamblu un aspect impresionant.

Deasupra iconostasului se găsește întotdeauna o cruce traforată, avînd pictată scena răstignirii, iar în dreapta și stînga acestei cruci, care ajunge pînă sub boltă, sînt plasate două scinduri rotunjite pe care sînt înfățișați de obicei arhanghelii.

Decorul bisericilor de lemn e gîndit în același fel echilibrat menit să sublinieze trăsăturile fundamentale ale arhitecturii lor. Principalele categorii ale decorului interior la aceste biserici de lemn sînt: sculptura și pictura.

Motivele decorative folosite în sculptura unor uși împărătești și a cîtorva obiecte de cult, aparțin ariei balcanice. Repertoriul lor ornamental e alcătuit aproape exclusiv din motive vegetale (viță de vie, struguri, flori) cu 4—6 petale simple sau duble ale căror frunze alungite iau adesea forma unei panglici cu capete răsucite.

Ușile împărătești ale bisericilor din Margina, Curtea, Povergina și Poieni au sculpturi frumoase executate în acest stil. Același gen de sculptură se observă și la chivoturile păstrate pe masa altarului.

Mobilierul nu prezintă o valoare deosebită din punct de vedere artistic. Scaunele din jurul pereților, stranele, sau lăzile pentru luminări, au creștături modeste pe alocuri, dar în general lipsesc.

Sfeșnicile sînt sculptate la biserică din Curtea, iar la Margina sînt din fier forjat pe un soclu cu vulturi. Candelabrele sînt de metal mai ales de sticlă provenite din vechea fabrică de sticlă sau „glăjărie” de la Tomeștii de pe valea Begheiului.

Masa altarului sau prestolul e de obicei din lemn la aceste biserici, avînd uneori un picior de piatră sau zidărie. Data construcției bisericii de lemn din Margina ne-o precizează o inscripție săpată greoi în piciorul masiv de gresie al prestolului: „loc... gu acesta l-au făcut ion ișvan și am scris eu popa jurca munteanu (pe datul sud) ani 1730 7 martie k, B (pe latul est)”

Interiorul bisericii din Povergina, Luncani, Jupînești, etc. e ornate cu ștergare, ținînd tot de domeniul artei populare și reflectînd specificul regional al acesteia.

Ca obiecte de cult și în același timp de decor interior sînt praporii sau steagurile bisericesti dintre care unele sînt țesute

la fel scoarțele țărănești, dar majoritatea sînt din materiale din comerț, avînd cîte o pictură pe pînză aplicată.

Pictura bisericilor de lemn prezintă un interes deosebit, din pricina aceleași transmisii de vechi tehnici și scene iconografice trecute prin viziunea meșterilor zugravi țărani. Suportul de lemn al preparației de mortar cu care se umplu spațiile goale dintre birne și doagele care formează bolta, și al stratului superior de var sau ghips nu constituie un element de soliditate comparabil cu zidăria. De aceea pictura bisericilor de lemn de pe valea Begheiului a suferit în majoritatea bisericilor, în special la interstițiile sau rosturile dintre scinduri, care pentru obținerea suprafeței plane erau lipite cu fișii de pînză, care azi încep să se dezlipească creînd rupturi în lungul panourilor pictate. Intemperiiile și renovările au acționat nefavorabil asupra acestor covoare de pictură, făcînd ca din ansamblurile actuale nici unul să nu mai fie complet. Iconografia bisericilor de lemn de pe valea Begheiului, constituie un tezaur de știri culturale și istorice, aproape de loc cercetat. Acest imens covor, plin de farmec și de varietate, uimitor și surprinzător prin originalitatea tratării scenelor biblice în culori cînd potolite cînd înfocate, în limitele unor desene precise trasate cu chenar negru gros, își așteaptă cercetătorii.

Scenele pictate încadrate în medalioane sau cartușe izolate prin linii roșii și negre, acoperind pereții și bolta, formează o compoziție al cărei caracter decorativ popular e dominant. Cîțiva zugravi care au pictat biserici pe valea Begheiului sînt cunoscuți: Gheorghe Diaconovici, Pavel Zbegan și Lazăr și Gheorghe Gherdanovici din Lugoj, restul zugravilor a rămas deocamdată anonim. În tot cazul, opera acestor meșteri ne arată gradul de cultură și stadiul artelor plastice în epoca de refacere a Banatului între anii 1780—1840.

Alături de scenele pictate pe pereți, în biserici e de remarcant pictura de pe iconostase și mulțimea icoanelor pictate în ulei pe lemn. Dintre acestea majoritatea sînt prinse pe iconostas, iar cele mai mici în pronaos, care nu întotdeauna e zugrăvit.

Icoanele pe sticlă apar frecvent în bisericile de pe Valea Begheiului, ca urmare a industriei de sticlă înființată în această zonă. În cadrul vechilor forme de artă religioasă, încep să apară în aceste părți, mai întîi timid și rar, apoi din ce în ce mai frecvent și îndrăzneț, elementele unei noi viziuni a lumii reale introdusă în pictura cu temă religioasă.¹⁰ O formă în care se manifestă acest gen care are legile lui determinate de natura materialului și de efectul scontat, îl constituie pictura pe sticlă și chiar pe suprafețe de oglindă. Numeroase picturi pe dosul sticlei

¹⁰ Ion Frunzetti, *Școlile țărănești de pictură din Banat*, „Studii și cercetări de istoria artei”, 1954, nr. 1—2, p. 220.

se găsesc în biserica nepictată din Luncani, în cea din Jupînești, Povergina și Topla.

Pe lângă puținul pe care l-a înregistrat istoria românească sau străină despre trecutul cultural al Banatului, bisericile de lemn de pe valea Begheiului sînt dintre puținele monumente de arhitectură și artă din această provincie, care dovedesc continuitatea elementului românesc în Banat care a stat aproape două veacuri sub jug otoman (1552—1716). Cu toate că vechimea lor abia depășește 200 ani, e cazul să amintim că puternicei unități arhitectonice a bisericilor de lemn românești îi corespunde și o unitate culturală legată, în timpul orînduirii feudale, de o anumită orientare teologică, amîndouă reflectînd profunda unitate

Nr. crt	Satul	Comuna	Data construirii	Tip ^{*)}	Pictura murală	Hramul
1	Bătești	Făget	1783	I	da	Cuv. Paraschiva
2	Coșevița **	Margina	sec. XIX	II	nu	Adorm. Maicii Domnului
3	Crivina de Sus	Pietroasa	1713	I	nu	Sf. Paraschiva
4	Curtea	Curtea	1790	II	da	
5	Dubești	Ohaba Lungă	sec. XVIII	II	da	Sf. Dumitru
6	Jupînești	Făget	sec. XVIII	I	nu	Cuv. Paraschiva
7	Luncani	Tomești	1876	I	nu	Adorm. Născ. de Dumnezeu
8	Margina	Margina	1730	II	da	Sf. Paraschiva
9	Pietroasa	Pietroasa	sec. XVIII	II	nu	Adorm. Maicii Domnului
10	Poleni	Pietroasa	1812	I	da	Sf. Paraschiva
11	Povergina	Făget	1783	II	da	Sf. Mihail și Gavril
12	Românești	Tomești	sec. XVIII	II	da	Sf. Ioan Botez.
13	Topla ***	Mănăstur	1746	I	da	Sf. Arh. Mihail și Gavril
14	Zolt	Firdea	1771	I	da	Sf. Petru și Pavel

Observații: *) Tip I—construcție din birne

**) Constituită în sec. XVII adusă de la Ilia

***) Adusă de la Remetea Luncă

Tip II—construcție lipită cu lut

națională și de limbă a poporului român.¹¹ Sint de amintit aici vechile relații interromânești pe ambele versante ale Carpaților, de sesizat legături strânse foarte vechi între Banat și Țara Românească, îndeosebi Oltenia, iar în valea Begheiului se vede că această parte a Banatului a stat sub înrîurirea culturală a Rîmnicului și Tismanei. Tipografia de la Rîmnic, a furnizat tot timpul cărțile necesare cultului; iar reprezentanții ei vii, călugări cărurari și călugări artiști, trimiși în Banat pentru răspîndirea slovei și artei românești, au îndeplinit un oficiu de înaltă însemnătate culturală.¹²

Cu toate că lucrarea s-a referit la o zonă restrînsă ca cea a văii Begheiului, totuși bogăția de date și informații pe care aceste modeste monumente le pot oferi, în domeniul artei și culturii, va îndemna cercetătorii să-și înmănuncheze studiile într-o monografie care va sta la baza cercetărilor viitoare, punînd o cărămidă la temelia istoriei artei bănățene.

¹¹ Paul Petrescu, *o.c.*, p. 40.

¹² I. Miloia, *o.c.*, p. 720.

DRUMUL STRUGURELUI

(Duminica V-a din Postul Mare)

La prima vedere, pare firească pretenția fiilor lui Zevedei, Iacov și Ioan, la gloria mesianică: „Dă-ne nouă, Doamne, să stăm unul de-a dreapta Ta și altul de-a stînga Ta, întru slava Ta” (Marcu 10, 37). Și, într-adevăr, nu mulți îi fusese mai ardent devotați lui Iisus ca acești doi adepți, supranumiți de dînsul: Boanergheș, aducă Fiii Tunetului (Marcu 3, 17), în stare să ceară foc din cer asupra unui sat de samarineni, ce refuzaseră ospitalitatea Învățătorului lor iubit (Luca 9, 54). Oare nu era Ioan „ucenicul pe care îl iubea Iisus”; și nu sta, el singur dintre toți, împreună cu Maica Precista, lângă Crucea Mîntuitorului (Ioan 19, 26), în ceasul grav, cînd ceilalți se risipiseră? (Marcu 14, 50).

Însă riposta Domnului Hristos, față de această înșolită pretenție: „Nu știți ce cereți!” (Marcu 10, 38), le-a denunțat poziția falsă pe care ei s-au situat între ceilalți Apostoli, care, de altfel, pe bună dreptate „au început a se minia pe Iacov și pe Ioan” (Marcu 10, 41). De ce? Ar fi prea simplist să ne gîndim la o ignobilă invidie din partea colectivului de oameni ce au lăsat toate și au dăruit totul Învățătorului lor (Marcu 10, 28), împărțind frățeste această mare cinste și fericire, ca și toate inconveniente apostolatului. Și tocmai de aceea, nu-i greu de justificat atitudinea lor de neplăcută contrarietate. Nemaîținînd cont de confrății lor, Fiii Tunetului se izolează, în acest moment, de ceilalți, și se gîndesc numai la sineși.

În Viețile Sfinților citim că, într-o bună dimineață, cineva îi aduse sihastrului Macarie un strugure frumos. Îl primi bucuros, blagoslovind pe aducător. Dar, privindu-i boabele ca aurul în soare, pustnicul își zise: Oare n-ar fi mai bine să i-l dărui bătrînului călugăr ce-mi e vecin? Acesta, cu mare mulțumită, îl primi. Dar își aminti că fratele Nazarie, din obște, e tare bolnav. Și i-l duse. Fratele însă se împotrivi: „Cum voi gusta eu asemenea dulceață, cînd știu că Mîntuitorul meu fu adăpat pe cruce, cu fiere și oțet?” Și așa trecu strugurele, din chilie în chilie, pînă ce ajunse, de cu seară, din nou la părintele Macarie, de unde pornise...

Drumul strugurelui, trecînd de la chilie la chilie și mai cu seamă de la inimă la inimă, are o semnificație adînc socială și profund creștină — după inima lui Iisus, Care însuși nu se gîndea la sine, cînd a venit „să-și dea viața răscumpărare pentru mulți” (Marcu 10, 45) — precum citim în Evanghelia de azi. În consecință, ne arată care trebuie să ne fie comportarea față de semenii noștri: nu ești singur pe lume, la bine; nu te însingura în turnul de fildeş al individualismului, la nevoile semenilor tăi. Deci nu te gîndi numai la tine — gîndește-te și la ceilalți, ca să poți simți, în sufletul frămîntat de diverse contrarietăți, că adeseori e mai fericit a da, decît a lua (cf. F. Ap. 20, 35).

Bineînțeles, omul își are de la natură sădit în ființa sa instinctul de autoconservare, că „nimeni vreodată și-a urît trupul său, ci fiecare îl hrănește și îl încălzește”, după cum scrie Sfîntul Pavel (Efeseni 5, 29). Insuși bunul Dumnezeu a dat omului tot pămîntul să-l stăpînească (Facere 1, 28). Dar nu singur, pentru sine și fără ceilalți, nu ca și cum am fi în centrul existenței universului întreg: lumea toată se rotește în jurul meu; numai pentru mine străluce soarele, numai pentru mine înfloresc grădinile și rodesc ogoarele. Lîngă fiecare mai sînt și alții, pe care egocentrismul împiedică a-i vedea.

S-a dezbătut de atîtea ori tema aceasta a drumului strugurelui, cu înțeleapta-i semnificație pentru viața noastră morală. Cu ce inimă ne-am îngrijit numai de noi, adunînd peste măsură mîncare și băutură și îmbrăcăminte, cînd prin aceasta s-ar sfida preceptul biblic (Matei 6, 25—32) și elementara omenie. Să căutăm a faptui totdeauna cele de folos tuturor.

Să stăm și noi lîngă Domnul Hristos, într-o inedită slavă, așa cum el însuși o înțelegea și pentru fiii lui Zevedei și pentru noi: „Puteți să beți paharul pe care îl beau eu și să vă botezați cu botezul cu care mă botez eu?” Și să-i răspundem și noi, cu dragoste și jertfă de sine: „putem!” (Marcu 10, 38—39).

Prot. Petru Bogdan

ATOTPREZENȚA LUI DUMNEZEU

(Ziua a II-a de Paști)

Sfîntul Evanghelist Luca, prin pericopa evanghelică de astăzi, ne istorisește un fapt real petrecut în duminica învierii din morți a lui Hristos Mîntuitorul, ziua minunatelor Lui arătări. Este vorba, despre apropierea lui Hristos cel înviat de doi dintre ucenicii Săi, de Luca și Cleopa în drumul lor spre Emaus: Și Hristos Domnul mergea împreună cu ei, „dar ochii lor erau împiedecați de-al cunoaște”. (Luca 24, 15—16). Ne istorisește deci,

despre doi oameni care au umblat în calea lor cu Cel ce s-a dovedit, prin Învierea Sa, a fi „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat“.

Această întâmplare nu este singurul caz când cineva merge împreună cu Dumnezeu pe calea vieții lui. De cercetăm Sf. Scriptură vom cunoaște nenumărate asemenea cazuri.

Despre Enoh cel plăcut lui Dumnezeu, Sf. Scriptură face de două ori mențiunea, că : „Enoh a umblat cu Dumnezeu“.

Pe Noe, Carlea Sfântă ni-l prezintă, ca : „om drept și fără prihană în veacul său și Noe umbla cu Dumnezeu“.

Despre patriarhul Avraam cel ascultător, ni se spune că Dumnezeu i-a cerut în mod deslușit să umble între lumina feței Sale : „Eu sînt Dumnezeu cel atotputernic, umblă înaintea mea și fi desăvîrșit“.

Iar cînd unul din profeți a întrebat ce trebuie să facă pentru a fi bineplăcut lui Dumnezeu, i s-a spus : „Să fie drept, să iubească milostivirea și să umble smerit cu Dumnezeu“.

Acestea sînt doar numai cîteva cazuri, din care reiese că Dumnezeu este întotdeauna aproape de aceia care vreau să se îndrepteze pe sine și să-și conducă purtarea lor pe o cale mai curată, mai frumoasă și mai dreaptă. Cu alte cuvinte, Dumnezeu este întotdeauna lîngă aceia care doresc să umble întru înnoirea vieții lor.

Aceasta este și învățătura noastră de credință, că : Dumnezeu este prezent în tot locul, că El este de față pretutindenea. Rugăciunea ce-o îndreptăm Sfîntului Duh ne spune lămurit în această privință : „Împărate ceresc Mîngăitorule, Duhul adevărului care pretutindenea ești...“.

Dumnezeu este deci de față în tot locul, după cum citim în Sfînta Scriptură : „Nu este nici o făptură ascunsă înaintea Lui, ci toate sînt goale și descoperite pentru ochii Celui în fața căruia ne vom da socoteala“. Sau, după cum ne întreabă Domnul Dumnezeu prin scrisul profetului Ieremia : „Poate cineva să stea într-un loc ascuns fără să-l văd eu ? Oare, nu umplu Eu cerurile și pămîntul ?“

Datorită acestei însușiri a atotprezenței lui Dumnezeu, noi credincioșii trăim în Dumnezeu și El trăiește în noi. El este lîngă fiecare ne pătrunde și este mai aproape de noi, decît sîntem noi, nouă înșine. „Dumnezeu nu este departe de fiecare din noi — ne învață Sf. Apostol Pavel — căci în El avem viața, mișcarea și ființa.

Cîtă bucurie și pace așează în sufletele noastre ale credincioșilor această frumoasă învățătură despre atotprezența dumnezeiască! Și cum să nu ne bucurăm cînd știm că cel Atotprezent nu este altul decît Dumnezeu-Tatăl, Părintele cel bun și iubitor, care ne vrea asemenea Lui, care dacă am alunecat în păcate, vrea să ne fie iertător, dacă avem lipsuri să ne fie sprijin, iar în suferință, Tată plin de mîngîiere. Cum să nu ne bucurăm, cînd știm că cel Atotprezent este Dumnezeu-Fiul, care într-atîta ne-a iubit încît și-a dat viața pentru noi, iar prin sfînta lui înviere cea de a treia zi, ne-a dat putința să ne ridicăm din nou la starea cea dintîi. Și iarăși, cum să nu ne bucurăm cînd știm că Cel pururea de față nu este altul decît Dumnezeu-Duhul Sfînt, care prin darurile Sale cele bogate ne întărește și ne sfințește. Cum să nu ne bucurăm, deci, cînd cunoaștem că Dumnezeuul nostru cel unu în ființă și întreit în persoană, „stă în preajmă, și putem să vorbim cu El prin rugăciune în toată vremea și-n tot ceasul“.

Dar acest adevăr a prezenței Celui atotputernic, ne mai dă și încrederea deplină în ducerea la bun sfîrșit a întregii noastre activități pozitive din fiecare zi. Căci, oricît ar fi de multe slăbiciunile noastre și oricît de mari ar fi oboselile noastre, oare, nu sîntem siguri de izbînda finală cînd ne gîndim la sprijinul Celui Atotputernic, care trăiește în noi și pune în slujba noastră din energiile Sale?

Și, în sfîrșit, acest adevăr de bază a credinței noastre, este și un minunat ajutor de înconjurare a tot ceea ce este rău și neplăcut lui Dumnezeu și semenilor noștri. Căci, cine oare va căuta să jignească majestatea dumnezeiască sau pe semenii săi, cînd știe că toți sîntem frați întreolaltă, iar Dumnezeu Tatăl nostru, care sălășluiește în fiecare din noi cu sfințenia, cu dreptatea, cu puterea și cu bunătatea Lui nemărginită?

De aici rezultă, că în măsura în care vom simți, cu puterea credinței noastre pe Dumnezeu alături de noi în strădaniile noastre spre mai bine, inimile fiecăruia din noi vor fi în stare să „ardă pentru Domnul“. Atunci, vom iubi cu adevărat pe Dumnezeu și prin El pe semenii noștri, cu acea iubire sfîntă și desinteresată care unește și întărește. Atunci vom putea alunga din sufletele noastre tot ceea ce este întinăciune și păcat, devenind oameni noi, și adevărați creștini.

Să fie pentru noi toți, înțelegerea acestui fundamental adevăr de credință a atotprezenței lui Dumnezeu, ajutor și întărire pe calea vieții noastre, pentru a birui pe omul păcatului din noi, și îmbrăcîndu-ne în omul faptelor bune, să slujim lui Dumnezeu și semenilor noștri acum și totdeauna. Amin.

Diacon Ioan Gașpar

LUCRAREA CREDINȚEI CREȘTINE

(Duminica II-a după Sf. Paști)

Se poate spune cu convingere că întreaga Scriptură a fost scrisă ca să credem că Iisus este Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și, ca astfel crezînd, să avem viață întru numele Lui (Ioan 20, 31).

Aceasta ne cere Evanghelia citită astăzi.

În centrul credinței creștine stă personalitatea vie a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. El este izvorul adevărului religios și al harului sub lumina și înfrîurirea cărora pășește de douăzeci de veacuri creștinătatea, cu certitudinea de nezdruccinat asupra ineputizabilelor lor puteri eficiente și a permanentei lor valabilități.

„Cine dintre oameni a știut ce este Dumnezeu înainte de venirea lui Hristos? Prin El — spune un Părinte din vremurile apostolice, Sf. Policarp — am dobîndit cunoștință”.

Mîntuitorul însuși, ne cere să credem în El, spunînd: „Credeți în Dumnezeu, și în Mine credeți” (Ioan 14, 1). „Cînd ne vom fi îndreptat cu toată credința către Fiul — spune Sfîntul Irineu de Lyon — atunci vom avea și o iubire tare și nestrămutată către Tatăl”.

Credința în Hristos își întinde raza ei de acțiune pînă în ascunzișurile cele mai tainice ale sufletului; ea face posibilă cea mai intimă unire a ființei noastre cu Dumnezeu.

Credința creștină este o lumină ce se varsă în suflete, de către însuși Dumnezeu; ea luminează — cum spune Sfîntul Chiril al Ierusalimului — orice conștiință; este o putere și un dar al Duhului Sfînt. Credința creștină este mai ales învoirea creștinului de a primi ca adevăr tot cuvîntul lui Dumnezeu rostit prin Iisus și prin trimișii Săi. Este încrederea deplină în persoana lui Hristos că e Fiul lui Dumnezeu.

După zisa Sfîntului Atanasie al Alexandriei, credința în Iisus Hristos este „semnul libertății de voință a creștinului”. Este o atitudine fundamentală în care credinciosul se angajează, fără rezervă, cu toate puterile sale sufletești și trupești.

Credința creștină este înainte de toate o certitudine înteroară, morală, care face apel la inteligență, pentru a o explica și sesiza cît mai bine. Conținutul credinței în Hristos este împlătirea înțelepciunii și vieții duhovnicești.

Sfîntul Ignatie Teoforul spune despre credința creștină că este „puterea, care ne trage în sus, spre Dumnezeu”. Ea este prima condiție a mîntuirii: „Cel ce va crede și se va boteza se va mîntui, iar cel ce nu va crede se va osîndi” (Marcu 16, 16). Credința nu rămîne vie, puternică, dreaptă, decît în legătură și în prezența lui Hristos.

Credința ajută pe creștin să-și însușească roadele jertfei și învierii lui Hristos. Prin ea dobândim iertare, îndreptare, mîntuire și viață dumnezeiască. Prin credința în Hristos Iisus, creștinul obține „slobozenia și îndrăzneala de a se apropia de Dumnezeu cu încredere“.

Credința în Hristos, și numai această credință, va descoperi creștinului că Domnul însuși iese întru întîmpinarea lui. Sfîntul Ciprian spune că „cel care a crezut în Fiul, s-a făcut el însuși fiu al lui Dumnezeu“. Credința creștină transfigurează personalitatea creștinului și-o ridică la sublima putere a sfințeniei și sacrificiului entuziast pentru triumful adevărului, iubirii și dreptății divine.

Credința în Hristos poate da creștinului plenitudinea spirituală și puterea de a săvîrși în mod dezinteresat fapte bune, căci ea este izvorul virtuților. Din credința creștină izvorăște o energie sufletească în stare să mute munții, o nesfîrșită iubire de semenii și în care credinciosul îmbrățișează lumea întreagă.

De aceea spune Sfîntul Tihon că „în credință constă toată ființa fericirii creștine, deoarece cine are credință cu adevărat vie, acela are binecuvîntarea lui Dumnezeu, adevărul lui Hristos, sfințenia și fericirea“.

Indemnul unui Părinte al Bisericii acesta este: „Să ne curățim inima de îndoială și să ne îmbrăcăm cu puterea credinței, avînd încredere în Dumnezeu, și vom primi toate cîte le cerem de la El“. Iar marele Apostol Pavel ne povățuiește ca să privim neconținut la Iisus Incepătorul și Desăvîrșitorul credinței noastre (Evrei 12, 2).

Și, ori de cîte ori gînduri lăturalnice ar căuta să ne despartă de credința în Hristos, să ne amintim de următoarea convorbire dintre ucenici și Mîntuitorul: „Atunci a întrebă Iisus pe cei doisprezece: oare și voi voiți să vă duceți? Simon Petru i-a răspuns: Doamne, la cine să ne ducem? Tu ai cuvintele vieții veșnice. Și noi am crezut și am cunoscut că Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu“ (Ioan 6, 67—69).

Fără credință în Hristos deci nu-i adevărata cunoaștere de Dumnezeu. Mîntuitorul însuși e cel ce dă sensul vieții veșnice.

Diacon Gavril Cernăuțeanu

LINGA INIMA MAMEI

(Duminica III-a după Paști)

În Evanghelia de azi, aproape exclusiv și peste tot nume de femei, înveșnicite cu numele de mironosițe. Maria Magdalena, Maria lui Iosif, Maria lui Iacov, Salomi... pe fețele cărora străluciră cu precădere, zorile învierii lui Hristos, răzbind frica aceea

ce-i copleșea pe bărbații din ceata apostolilor Lui, risipiți încă de la începutul suferințelor sale: „Bate-voi păstorul și se vor risipi oile turmei” (Matei 26, 31). Pe aceleași fețe se vedea răzbind și aparenta neputință innăscută a firii feminine; răzbind și starea de umilință reală a sclavelor acelor bărbați de pe atunci, care — în definitiv — nu erau ei înșiși decât niște bieți robi. Un adevărat miracol, desăvârșit în conștiința umană și-n viața socială, pe care numindu-l simplu: emanciparea femeii, poate e prea puțin spus. Fiindcă e ceva mult mai mult. Este o dimpreună înviere cu Hristos a umanității întregi, pe care, într-adevăr femeia o înalță, de lingă inima ei, prin bărbații pe care îi educă: soți sau feciori sau fiice, cărora ea le aprinde flacăra din candela mereu aprinsă a sufletului său.

Să recunoaștem cât de naivă este iluzia că făuririle istorice aparțin în ultima analiză bărbaților, ca superbul erou antic implătoșat în bronz și înarmat pînă-n dinți, Alexandru Macedon, ori ca un abil Ulise, navigînd prin vremi departe de Ithaca femeii dragi și credincioase, și de inima ei. Pentru că pe toți însă femeia îi poartă în ființa sa. Și nu numai trupește.

Intr-adevăr, încă de la strămoașa Eva, femeile și-au avut partea lor nebănuț de substanțială, în fericirea sau durerile umanității întregi. Un rol de care trebuie să ținem seama, pînă cînd va exista pe lume o semincioară de ființă omenească. Ei bine, deși considerată „vas mai slab” (I Petru 3, 7), femeia ieșise cea dintîi din peștera întunecoasă a veacului primitiv și-a început cele dintîi semănături, cultivarea pămîntului și creșterea copiilor (Simion Mehedinți: „Altă creștere), în timp ce bărbatul ieșea în natură ca și-n istorie, cu arma în mînă, ca să vîneze și să ucidă. Pe de altă parte, o mulțime de neajunsuri s-au tras tot de la femeie: intrigi, măceluri, ba chiar și dezbinări religioase.

În acest sens, Sfînta Scriptură sesizează în chip moral rostul femeii în lume, punînd în contrast cei doi antipozi ai genului feminin: Eva, cu rolul său negativ, prin care a intrat blestemul în sînul omenirii, și Preacurata Maică Precistă, prin care s-a fost curmat răul și a venit mîntuirea neamului omenesc, cu Iisus Hristos. „Și nu Adam a fost amăgit — scrie Sfîntul Pavel — ci femeia amăgită fiindcă s-a făcut călcătoare de poruncă. Dar se va mîntui prin naștere de fii, dacă stăruie, cu deplină înțelepciune, în credință, în iubire și în sfințenie” (I Timotei 2, 14—15). Așadar se va mîntui pe sine și pe ai săi, nu doar prin nașterea urmașilor, ca orice altă ființă necuvîntătoare, ci mai ales prin creșterea lor, educația lor morală și cetățenească. Iar, prin toate acestea, femeii i se datorește nu numai nașterea, ci și renașterea neamului omenesc.

Se spune că pruncii alăptați și legănați pe mîna stîngă a mamei sînt mai reușiți, mai echilibrați și mai cu sorți de izbîndă în viață. La care am putea adăuga: pentru că aceștia, astfel

creșcuți, ascultă continuu bătaile inimii mamei lor, ca un tonic înviorător din care ei cresc instinctiv și dobândesc mereu noi forțe, în lupta vieții. Ei sînt întocmai ca mitologicul Anteu, cel ce războindu-se, pe viață și pe moarte, cu Hercule, de cîte ori era trîntit la pămînt — mama sa Gee — primea de la dînsa alte noi puteri de luptă, încît a trebuit să fie sugrumat numai în aer, departe de izvorul puterii lui...

Iată dar, în ce constă puterea femeii: uitîndu-se pe sine, mîntuind pe ai săi, adică o lume de urmași. Aceasta prin răbdare îngerească, dragoste și sacrificiu, ținînd aduce în brațe de mamă destinul neamului omenesc, cît mai aproape de inima ei. Fericirea noastră a tuturor se infiripă la bătaia calmă a inimii mamei noastre. Aci zace o forță morală care întotdeauna a biruit starea de prezumtivă inferioritate și de teamă în fața puterii specifice bărbaților. Cu această putere femeia face din frică îndrăzneală, ca și mironosițele, care au cutezat să stea lîngă crucea Domnului Hristos, atunci cînd ucenicii — cu excepția lui Ioan — stăteau ascunși (Ioan 19, 26). Drept care lor li s-a dat să vadă înaintea bărbaților, la mormîntul deschis, în dimineața Învierii, biruința asupra morții — cum spune cîntarea: „Doamne, după învierea Ta cea de a treia zi, Petru a strigat către Tine: Femeile au luat îndrăzneala, iară eu m-am temut...” (Sedealna, glas 5).

Mai presus de orice ocupație, stă grija față de urmași. Iar în brațele materne, lîngă inima de mamă, se făuresc caractere pentru patrie și societate. De aci se poate vesti omenirii întregi sub toate aspectele, o nouă înviere!

Prot. Petru Bogdan

CINSTIREA SFINȚILOR

(Duminica I-a după Rusalii)

Numai pe aceia îi cinstim ca Sfinți, pe care Biserica i-a *canonizat*, adică i-a declarat în mod solemn și în consens ecumenic, ca *Sfinți*, după ce cu foarte multă grijă le-a verificat credința, viața pilduitoare, darurile minunate și — peste tot — vrednicia în fața lui Dumnezeu și a oamenilor.

Universalismul creștinismul se afirmă și aici, deoarece și *Sfinții* sînt din toate popoarele și stările. Niciunul din ei nu e mai venerat dacă e din stare mai înaltă și nici mai lipsit de cinste dacă e din stare mai de jos. De pildă, starea de cioban, în privința aceasta e la fel de prețuită ca oricare alta. Dar nu orice cioban care bilbie că a văzut pe Dumnezeu și că i s-ar fi încredințat lui misiunea de a moraliza viața oamenilor este și „sfinț”, care trebuie trecut în rîndul Sfinților Bisericii și cinstit cu ei alături, sau chiar încă mai mult...

Așa cum, ca credincios al Bisericii ortodoxe, nu poți crede orice și s-ar părea, ci numai ceea ce e *dogmă*, adică ceea ce Biserica a stabilit ca adevăr de credință sigur, pe bază de cercetări adânci în Scripturi și în Tradiția Sfântă, tot așa nu poți cinsti ca Sfinți decât pe cei canonizați de Biserică. Iar aceștia sînt înșirați, cu biografiile lor, în „Sinaxarele” din cărțile bisericești numite „Minee”, în care se arată care Sfînt se pomenește, sau chiar se serbează, în fiecare zi a lunii. De aici apoi sînt trecuți și în calendare.

Cinstirea Sfinților în Biserica ortodoxă este o Tradiție Sfîntă și o dogmă. Este practică din vechime. Trecerea ei în cărțile bisericești dovedește că exista încă înainte de ele. Ori, cărțile bisericești au luat ființă din cea mai adîncă vechime creștină și au devenit, prin consensul Bisericii întregi, Tradiție Sfîntă, cu valoare de dogmă. La mărturia și autoritatea lor se mai adaugă cartea numită „Constituțiile Apostolilor”, scrisă în vremea Apostolilor. Aceasta ne dă informația că creștinii primului veac țineau ca zi de praznic ziua morții de matir a Arhidiaconului Ștefan și a celorlalți martiri ai Domnului. Astfel, Sf. Ștefan este pomenit și venerat ca Sfînt încă de atunci, din veacul morții sale, care este veacul întii al creștinismului. Iar aceasta s-a făcut pe temeiul Scripturii, care pe Sfinți îi numește *prieteni ai Domnului* (Io. 15, 14; Iac. 2, 23), *casnici ai lui* (Ef. 2, 19), *judecători ai lumii* la Judecata de apoi (1 Cor. 6, 2; Mt. 19, 28), cinstirea lor trecînd la cinstirea Domnului (Mt. 10, 40), la al cărui tron din altarul ceresc duc ei rugăciunile noastre în fum de tămîie (Apoc. 5, 8). Creștinii de atunci, care ne-au lăsat datina aceasta, pricepeau Scriptura mult mai bine și o trăiau cu pietate în toată viața lor.

Prin veacul al IV-lea, *Sfîntul Ciril din Ierusalim* († 386) spune că, pe vremea sa, cinstirea Sfinților era deja o practică veche. În veacul al VIII-lea (787), *Sinodul al VII-lea ecumenic* face amintire de practica cinstirii Sfinților ca despre un fapt firesc, hotărînd ca dogmă cinstirea Maicii Domnului, a îngerilor, apostolilor, martirilor și a altor sfinți, precum și invocarea lor pentru mijlocirea mîntuirii noastre. Sinodul aruncă sub anatemă pe credincioșii care n-ar urma această învățătură.

Toate *Mărturisirile de credință*, în care se arată ce învățătură de credință și de viață mărturisește Biserica, fac pomenire și de cinstirea Sfinților, alături de învățăturile cele mai vechi ale Bisericii.

Vechile cărți bisericești, vechile documente istorice, vechile Sinoade ecumenice, Părinții și Scriitorii bisericești din vechime sînt tot atîtea mărturii că temeiurile biblice ale cinstirii Sfinților au fost înțelese de Biserică așa cum le înțelege ea și azi, și că ni le-a dat ca moștenire pentru totdeauna.

Cinstirea Sfinților este practică și în Biserica romano-catolică, cu oarecare deosebiri față de învățătura ortodoxă. Au

înlăturat-o însă Protestanții de toate nuanțele, începînd de la data apariției lor, în secolul al XVI-lea : la fel și neoprotestanții din zilele noastre.

În privința cinstirii Sfinților, Biserica noastră nu exagerează, atribuind Sfinților și ce n-au avut. Căci Sfinții au fost sfinți, dar ei n-au avut surplus de merite. În cele ale mîntuirii, nimeni nu poate face mai mult decît este dator (Lc. 17, 10). Sfinții au însă vrednicia de a-și fi înmulțit talanții și de a-și fi împlinit datoria ca slugi credincioase, care peste puține au fost puse, peste multe vor fi puse (Mt. 25, 21). Biserica nu are deci „merite prisositoare” ale Sfinților și n-are de unde să dea din ele, nici pe bani, nici gratis, celor ce n-au merite deajuns.

Sfinții sînt temelii Bisericii. Piatra cea din capul unghiului este însuși Mîntuitorul (Ef. 2, 20—22). Ei sînt pilonii de susținere a Bisericii și garanția curățeniei învățăturilor ei, pe care le apără. Viețile Sfinților din Sinaxare ne dovedesc cîtă dreaptă credință au avut și cîtă rîvnă de a o păstra curată ; cîtă iubire de Dumnezeu și de oameni au dovedit, cît și-au jertfit viața pentru triumful binelui în lume, al păcii, al dreptății sociale și al progresului duhovnicesc.

Pe unde lua ființă, religia creștină, prin puterea ei spirituală, făcea ca religiile păgîne să slăbească și să dispară. Dar ele mai răbufneau din cînd în cînd, din propria lor cenușă, prin împărați ca Iulian Apostatul, sau prin alți reprezentanți ai lor, vîrsînd tot focul miniei lor asupra creștinilor. Pavăza Bisericii o constituiau tot Sfinții. Prin ei a apărut Dumnezeu Biserica. Iar Biserica i-a canonizat și i-a cinstit apoi fără întrerupere, preamărînd puterea lui Dumnezeu care a lucrat în ei.

Rămînem uimiți de seninătatea morții primului martir al Domnului, Arhidiaconul Ștefan. Drama morții lui a fost eternizată în chiar cuprinsul Sf. Scripturi, care atunci lua ființă (F. Ap. cap. 6 și 7). Ne uimesc viața și moartea Apostolilor, dintre care *Petru*, fugind din Roma îngrozit de persecuția împăratului Nero, dar reîntorcîndu-se, după întîlnirea cu Domnul pe cale, și murind ca martir, împreună cu Pavel, celălalt neînfîcat Apostol, cum ne atestă o veche Tradiție. Ne uimește seninătatea, cu adevărat evanghelică, a Sfîntului Ignatie al Antiohiei, fast învățacel al Apostolilor, care fiind osîndit a fi dat pradă fiarelor, pe cale spre locul de osîndă îi mîngîia el pe credincioșii ce-i ieșeau plîngînd în cale. Despre două mame creștine (Simforoză †120 și Felicitas †164) ni se spune că au murit martire, după ce și-au dat din brațe, pe rînd, la moarte, cîte șapte fii ai lor, ca martiri ai Domnului. Sinaxarele sînt pline de asemenea exemple, dar nu numai de martiri, ci și de atîția alții, înzestrați de Dumnezeu cu daruri diferite și uimitoare.

Biserica îi cinstește pe Sfinți, închinîndu-le zile de pomenire, sau chiar și de praznic. Încă din vechime, pe morminturile lor

se zideau biserici. Iar azi, în fiecare biserică, pe sf. Prestol și în sf. Antimis se pun oseminte de ale vreunui Sfânt. Cinstire deosebită s-a dat întâi Maicii Domnului, Apostolilor și primului martir Arhidiaconul Ștefan. Au urmat apoi alți martiri, ierarhi de seamă, propovăduitori și tot șiragul de Sfinți trecuți în Sinaxare și în calendarele Bisericii. Astfel, cultul Sfinților a luat mereu proporții, pe măsură ce creștea numărul lor și s-a păstrat cu pietate pînă în ziua de azi în Biserica noastră.

Toți oamenii deosebiți, care au o vrednicie, un talent, o mare virtute, sau calități superioare, închinare unui țel superior și unui progres, sînt încărcăți de cinste și pomeniți cu laudă. Așa sînt și Sfinții în Biserică. De aceea, cultul lor e ceva firesc și de sine înțeles. În vechile cărți liturgice, care ne-au păstrat continuitatea cultului Sfinților, li s-au închinat imne și cîntări de laudă. Ele răsună în biserici pentru cinstirea Sfinților, atunci cînd aceștia își au ziua de pomenire.

Ce fel de creștini am fi, dacă nu i-am cinsti și noi pe Sfinți, ca pe niște luceferi pe cerul creștinătății, plăcuți lui Dumnezeu, care alcătuiesc, împreună cu Ingerii, suita lui Dumnezeu și podoaba Bisericii? De nu i-am cinsti pe ei, am scădea cinstirea față de Dumnezeu și nu ne-am mai găsi pe linia de credință a Bibliei, și de viață creștină a strămoșilor.

În viața Sfinților au strălucit virtuțile creștine. Cu ele, ei au devenit podoabe ale Bisericii, valori duhovnicești, mărgăritare în cununa de pe capul Domnului, ștergînd stropii de sînge și urmele cununii de spini. Sînt modele de viață pentru noi: a fi femei și mame ca Maica Domnului, caractere ca Ioan Botezătorul, ierarhi și preoți ca Ignatie, cuvîntători ca Ioan Gură de Aur, creștini cu durere pentru cei din nevoi ca Vasile cel Mare.

În Sfinți vedem cine și ce este creștinismul autentic.

Minunați sînt Sfinții, suita lui Dumnezeu! Și „minunat este Dumnezeu întru Sfinții Săi” (Ps. 68, 36). Hristos, adevăratul Dumnezeu al nostru, pentru rugăciunile Prea Curatei Maicii Sale și pentru ale tuturor Sfinților, să ne miluiască și să ne mîntuiască. Amin.

Prot. dr. Petru Deheleanu

PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA MIRUIRE

de: Arhim. TIMOTEI SEVICIU

După cum îndeobște se cunoaște, miruirea credincioșilor este una dintre practicile cele mai uzitate în Biserica Ortodoxă. Mai puțin reglementată însă de norme tipiconale scrise, ea înregistrează diferențe ce suscită o studiere mai amănunțită pentru a da posibilitatea unei uniformizări. În paginile de față nu ne vom opri asupra temeiurilor biblice și dogmatice sau dezvoltării istorice a ritualului, ci asupra unei sume de indicații practice care îl reglementează.

Înainte de toate se impune distincția, de altfel respectată, între miruirea propriu zisă adică ungerea cu Sfântul și Marele Mir și ungerea cu untdelemn binecuvântat la taina Sfântului Botez și a Sfântului Maslu, la slujba Litiei precum și la diferite ierurgii. Fiecare dintre ele au obiectul determinat, materia statornicită, timpul, modalitatea și formula administrării aparte.¹

Ceea ce preocupă acum e miruirea în cea de-a doua accepțiune, mai generală, și care obișnuit am designa-o sub denumirea de „ungere”.

Ungerea ca atare cu untdelemn a îmbrăcat încă din vechime și chiar în afara cultului, forme diferite, potrivit scopului urmărit. De exemplu uleiul se folosea ca balsam pentru cei bolnavi, ca tonic pentru cei sănătoși, mai ales pentru cei ce se pregăteau să realizeze anumite performanțe fizice, ca aromat atît pentru cei vii, cît și pentru cei morți. Desigur larga utilizare și-a găsit corespondența și în viața cultică, ungerea cu untdelemn fiind însăși icoana milei dumnezeiești, mijlocul prin care se confirma primirea cuiva în comuniunea lui Dumnezeu prin mulțimea darurilor cerești sau care aducea sănătate trupească și sufletească.² Formu-

¹ *Agiazmatar* cuprinzînd slujbe, rînduiri și rugăciuni ce se săvîrșesc de preot la diferite împrejurări din viața creștinilor, București, 1950, pp. 34—35, 102, 113, 120, 214; Slujba sfințirii bisericii, București 1938, pp. 38—39, 59 sq.

² Pr. Victor Aga, Simbolia biblică și creștină, *dicționar enciclopedic*, Timișoara 1935, p. 343 sq.; J. Betz, Onction des malades, în *Encyclopédie de la foi*, tom. III, Paris 1966, p. 229; Pr. prof. dr. Vasile Gheorghiu, *Miruirea Domnului nostru Iisus Hristos*, în „*Mitropolia Moldovei și Sucevei*” an XXXIV (1—2) 1958, p. 10 sq.; F. Cabrol, *Huile in Diction. d'archéologie chrétienne et de liturgie*, t. VI, p. 2, col. 2778 sq.; Dr. V. Mitrofanovici, *Prelegeri academice despre Liturgia Bisericii dreptcredincioase răsăritene*, 1909, p. 222.

iele cu care ungerea este însoțită la slujba Botezului sînt concludente în această privință.³ Ungerea cu untdelemn deci, devine în Biserică semnul văzut al împărtășirii Harului Duhului Sfînt (I Imp. 10, 1, 8; 16, 13).

Din cadrul general al problemei se poate observa că ungerea cu untdelemn avînd felurite scopuri și foloase, ritualul însuși poartă pecetea specifică fiecăruia din acestea. Astfel dacă ungerea principalelor părți ale corpului la slujba Sfîntului Maslu e legată de rostul tămăduitor al acestuia (cf. Iacob 5, 14), ungerea doar a frunții amintește mai mult ceremonia consacrarii celor aleși în Vechiul Testament (Exod 40, 13—5). „Miruitul împărtășește în general binecuvîntare și alte binefaceri, corespunzător măsurii în care cererile și intențiile credincioșilor sînt susținute de credință și de vrednicie personală.⁴ El nu dă cu necesitate harul vindecării însoțit de al iertării păcatelor, ca ungerea cu untdelemn binecuvîntat, în Taina Sfîntului Maslu, nici desigur pe acela al întăririi și sporirii în viața duhovnicească, așa ca Taina ungerii cu Sfîntul și Marele Mir.⁵ „Miruitul” sau „miruirea” în înțelesul ungerii cu untdelemn binecuvîntat trebuie să urmeze așadar un ritual bine precizat.

Materia actului este exclusiv untdelemnul, de predilecție cel de măsline folosit în Orient și totodată pentru simbolismul său, măslinul fiind simbolul păcii.⁶ Este obișnuit și cel de floarea soarelui, simbolismul plantei la fel avînd o înaltă valoare, aceea a creștinului care privește mereu la Hristos, soarele dreptății.⁷

Cu privire la consacrare, precum lasă să se întrevadă rînduiala scurtei ceremonii a miruitului, untdelemnul este sfințit printr-o rugăciune specială; caracterul de element sfințit și puterea binefăcătoare sînt conferite în concepția credincioșilor de raportul său cu un obiect sfînt, cu care vine în atingere.⁸ De aceea adevăratul untdelemn pentru „miruire” îl reprezintă acela care arde în candelile de la icoanele din biserici.⁹ Totuși s-a generalizat obiceiul, de altfel și recomandat, ca toți credincioșii să fie unși cu untdelemn sfințit la slujba Litiei sau a Sfîntului Maslu de obște.¹⁰ Acest untdelemn se și îndrumă a fi pus în candelă,¹¹ iar pe alocuri se obișnuiește într-un vas special ce se așează lîngă o icoană.

³ *Aghiazmatar* ..., p. 35.

⁴ Pr. prof. Petre Vintilescu, *Miruitul*, în „*Studii Teologice*”, an V (9—10), 1953, p. 652.

⁵ *Ibidem*.

⁶ cf. Pr. Victor Aga, o.c., p. 226; Prof. dr. V. Gheorghiu, o.c., p. 10.

⁷ cf. *Idem*, o.c., p. 117.

⁸ Pr. prof. Petre Vintilescu, o.c., pp. 653—654.

⁹ *Idem*, o.c., p. 654.

¹⁰ *Idem*, o.c., pp. 654—656.

¹¹ *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, p. 308; *Liturgier*, București 1956, p. 47.

Privitor la timpul săvârșirii menționăm că în multe parohii se practică ungerea, dacă nu la toate slujbele publice, cel puțin la sfânta liturghie.¹² Această frecvență se poate pune eventual în legătură cu o variantă a „miruitului” numită în limbaj bisericesc „Miruri”, care provin din untdelemnul ce se arde în candelile de la anumite icoane și se împart de regulă după rugăciunile pentru cereri speciale, comune ori particulare, așa cum sînt acatistele și paraclisele.¹³ În realitate ceremonia ungerii a fost acceptată numai în legătură cu sărbătorile domnești care prin natura lor comemorează evenimente însemnate ale operei divine din istoria mîntuirii, precum și în legătură cu sărbătorile de pomenire ale sfinților mari, îndeosebi a celor care au avut darul vindecărilor și¹⁴ au fost adevărați „purători de miruri”. S-a extins însă mai apoi și la sărbătorile sfinților mai mici.¹⁵

Ca orientare deci pentru zilele în care se face ungerea cu untdelemn sfințit servește însăși slujba litiei, urmată apoi de utrenie cu polieleu și așezarea icoanei respective la locul potrivit.

Intervin însă pe alocuri diferențe privind însăși momentul „miruirii” ca urmare a orarului și chiar modului de săvârșire a slujbei.

Astfel, cînd vecernia se oficiază singură, ungerea se face la sfîrșit, adică după litie.¹⁶ Cînd se face slujba priveghierii, ea se amîna în mod firesc la sfîrșitul acesteia. Cînd slujba utreniei se săvîrșește aparte, ungerea se face de asemenea la sfîrșit. Dacă, așa cum se obișnuiește în unele părți, litia precede utrenia, se respectă același procedeu, la vecernie nefăcîndu-se ungere. Atunci cînd slujba utreniei se împreună însă cu cea a sfintei liturghii, ungerea cu untdelemn se face la sfîrșitul celei din urmă.

Se mai impune însă o precizare. Timpul după utrenie sau imediat următor sfintei liturghii fiind adesea ocupat de îndeletniciri pastorale, se preferă de către unii împlinirea ritualului în timpul slujbelor respective și anume la cîntările mai extinse, laude și doxologie, heruvic sau axion cu osebite. Dacă această modalitate se aplică la utrenie, pe considerentul că ungerea însoțește actul închinării la icoana praznicului, cînd se încadrează în tipicul slujbei, ea nu e justificată pentru răstimpul sfintei liturghii unde ar întrerupe cursul ei tainic.¹⁷ De fapt „miruirea” a fost altoită pe marginea slujbelor pentru preamărirea manifestărilor Providenței divine și de venerare a sfinților cum este utrenia, dar nu este întru nimic mai puțin la locul său la sfîrșitul sfintei liturghii, deoarece aceasta se săvîrșește nu numai întru pomenirea

¹² Liturghierul de fapt indică săvîrșirea acesteia (p. 247).

¹³ A se vedea amănunte la Pr. prof. P. Vintilescu, o.c., p. 651 sq.

¹⁴ Idem, o.c., p. 651.

¹⁵ Idem, o.c., pp. 654, 657—658.

¹⁶ Liturghier, p. 47.

¹⁷ Pr. prof. Petre Vintilescu, o.c., pp. 658—659.

jertfei de pe Golgota și spre mărirea lui Dumnezeu, ci și întru cinstea și pomenirea sfinților de El încununăți.¹⁸

Intrucât săvârșită la sfârșitul sfintei liturghii, ungerea se face concomitent cu împărțirea anaforei, preotul va găsi modalitatea de-a împlini ambele acte.¹⁹

Referitor la săvârșitorul ritualului ungerii cu untdelemn sfințit, trebuie precizat că aceste este numai preotul.²⁰

În legătură cu modalitatea administrării actului este de adăugat că ungerea se face numai la frunte în semnul crucii. Însemnarea și a altor părți ale corpului pe care unii preoți sînt ispitiți a o face, se pare a fi un împrumut netipiconal din rînduiala administrării untdelemnului sfințit la Taina Botezului și a Maslului, care în ritualul acestora are un rol bine determinat, după cum s-a arătat. Aceeași observare se poate face și în privința obiceiului ungerii diferitor obiecte, ce nu e propriu ceremoniei „miruirii”, ci altor ritualuri deja indicate la început.

Administrarea untdelemnului binecuvîntat ca orice ungere, stropire sau distribuire, se face cu o formulă îndătinată. Cea mai uzitată și recomandată e „Ajutorul meu de la Domnul, cel ce a făcut cerul și pămîntul” (Psalm 120, 2). În orice caz trebuie evitate formulele ungerii de la Sfintele Taine și care au o semnificație specifică lucrării acestora.²¹

Se poate conchide că în împlinirea ritualului „miruirii” începînd cu materia acesteia, continuînd cu sfințirea ei sau cu momentul și modalitatea săvârșirii, preotul trebuie să dovedească atenția cuvenită, pentru a nu produce prin adausuri străine tipicului, confuzii între credincioși asupra valorii sfintelor taine, a ierurgiilor sau a unor practici pioase, ci din contră să-i edifice asupra pluralității mijloacelor harismatice ale Bisericii.

¹⁸ Idem, o.c., pp. 651, 660.

¹⁹ cf. Idem, o.c., p. 659; *Liturghier*, p. 247.

²⁰ cf. Idem, o.c., pp. 649, 651.

²¹ cf. Idem, o.c., p. 659.

POMENIREA UNUI VREDNIC ÎNAINTAȘ

„Aduceți-vă aminte de mai marii voștri... și privind cum și-au sfârșit viața, să le urmați credința”. Așa grăia oarecînd Sfîntul Apostol Pavel (Evrei 13, 7), iar cuvintele sale ne-au venit în minte aproape fără să vrem comemorînd împlinirea celor 100 de ani care s-au scurs de la moartea unuia din marii noștri înaintași: bănățeanul Eftimie Murgu (1805—1870). Intr-adevăr, „aducîndu-ne aminte” de el și „privind cum și-a sfârșit viața”, devine mai puternică și mai spornică credința noastră în destinul națiunii căreia aparținem, în continuele-i năzuințe de dreptate, progres, libertate și neafermare. Nu pentru că am fi slăbănogiți, nu pentru că ne-ar fi necesară propteala pe ceva de odinioară ne îndreptăm cugetul spre cei de dinaintea noastră, ci pentru că avem conștiința apartenenței la acel șuvoi de-a pururi viu al istoriei poporului cu trecutul, prezentul și viitorul său glorios, șuvoi în care s-a integrat organic și Biserica Ortodoxă Română.

Intr-adevăr ori de cîte ori ni se oferă prilejul rememorării vieții și faptelor celor de altădată, constatăm iarăși și iarăși modul armonios, creator aș zice, în care s-au îmbinat eforturile tuturor fiilor neamului spre înfăptuirea mai binelui obștesc. Unul din momentele epocale de opintire națională a fost incontestabil cel din 1848. Atunci, în toate laturile pămîntului strămoșesc, românii s-au ridicat în iureș nestăvilit, luptînd pentru viață demnă și liberă, pentru unitate. O figură s-a impus mai cu dinadinsul în acele vremuri prin clarviziune, hotărîre și jertfelnicie: Eftimie Murgu. Odrăslit în părțile Almăjului, și-a desfășurat activitatea în Moldova și Muntenia, dar mai ales în Banatul său, devenindu-i unul din exponenții cei mai de seamă. Trebuia să conducă marea Adunare Națională de pe Cîmpia Libertății de la Blaj, dar a preferat să se pună în fruntea poporului din părțile bănățene, convocînd și prezidînd Adunarea Națională de pe alt Cîmp al Libertății, de la Lugoj.

Evenimentele s-au succedat cu repeziciune într-o ambianță politică extrem de complicată. Fiecare a risipit atunci eforturi pe care cronicarii le-au consemnat cum au știut. Nu o dată confuziile inerente ori provocate de vrăjmași au putut arunca umbre asupra unuia sau altuia din cei care s-au avîntat în volbura revo-

luției. Ecourile interpretărilor de tot felul se mai fac resimțite uneori și azi. Dar oamenii care scriau istoria cu prețul vieții nu aveau timp să gândească la ce se va spune despre ei. Se aflau pe baricade și luptau.

Pe aceste baricade era și Murgu. Nici el și nici ceilalți confrați nu și-au văzut împlinit idealul. Sacrificiul lor stă însă ca o temelie de granit la edificiul împlinirilor de mai târziu.

Pe românii de dincoace de munți stăpînitorii habsburgi au încercat să-i învrăjbească între ei, să-i asmută împotriva naționalităților cu care conviețuiau. Murgu a înțeles primejdia și a căutat s-o înlătura. Ceea ce l-a interesat în primul rînd era însă națiunea proprie, lipsită atunci de cele mai elementare drepturi. Pentru dobîndirea acestora a făcut tot ce i-a stat în putință. A înfruntat asupririle, chinurile, ocna și chiar moartea. Iar gîndul i-a fost mereu îndreptat spre românii din toate provinciile pe care îi dorea uniți politicește, așa cum erau de fapt dintru început sub raportul limbii, culturii, credinței...

Nu sînt acestea toate motive suficiente care să justifice cinstirea pe care i-o aduce mazi marelui tribun de altădată? Desigur! Noi ortodocșii români din Banat mai avem însă o pricină. Apreciind contribuția adusă luptei națiunii îndreptate spre redobîndirea drepturilor ei legitime, Murgu înscrise în programul său de luptă reorganizarea Bisericii strămoșești din Banat și a eparhiilor componente, reactivarea Mitropoliei pe care el o considera doar „vacantă”. De aceea încă la amintita Adunare Națională de la Lugoj (15/27 iunie 1848) a cerut cu tărie alegerea „obișnuitului mitropolit românesc” al Timișoarei. Prin aceasta Murgu a devenit ctitorul din nou al Mitropoliei Banatului, bine meritînd recunoștința noastră a tuturor.

Ce trebuia să însemneze o Biserică românească temeinic organizată a demonstrat-o istoria care dă mărturie învederată despre aportul ei la înfăptuirea sfintelor răzuiți ale întregii obști românești.

Cum spuneam însă, atît Murgu cît și ceilalți revoluționari de la 1848, n-au ajuns să-și vadă împlinite dorurile. De abia în vremurile de astăzi ele au prins viață, fiind întocmai ca semințele care aruncate în brazdă reavănă rodesc continuu.

Pentru toate acestea și pentru multe altele, fie-i memoria binecuvîntată și pomenirea neștearsă.

*Nicolae
Mitropolitul Banatului*

MARELE PATRIOT BANĂȚEAN EFTIMIE MURGU *

de : Dr. CORNEL CORNEANU

Revoluția din februarie 1848 care a dus la întemeierea celei de a doua republici franceze a trecut în 13 martie același an la Viena¹ iar în 15 martie la Budapesta. Aici a eliberat din închisoarea Neugebäude și pe deținutul Eutimie Murgu.²

Eutimie Murgu s-a născut la 28 decembrie 1805 în Rudăria Almăjului din părinții Simu și Cumbria, cununați în biserica din Bănia la 22 ianuarie 1805.

Simu Murgu, născut la 12 noiembrie 1780 în comunionul 191 din Rudăria, a fost locotenent în regimentul româno-iliric (1775—1835)³ iar din 1835 profesor la Școala normală matematică (1807—1854) din Caransebeș. A murit în 1840 având gradul de căpitan.⁴ Cumbria Pungilă, născut la 26 februarie 1784 în Bănia a răposat în Caransebeș la 28 februarie 1870.⁵

Eutimie Murgu a urmat școala „trivială” din Caransebeș, gimnaziul și anul I de filozofie în Seghedin, iar anul al II-lea de filozofie și dreptul între 1826—1830 la Universitatea din Budapesta. Diploma de avocat și-a luat-o la 28 septembrie 1832, iar cea de doctor în drept la 26 iulie 1834. A fost coleg cu Andrei Mocioni, Gheorghe Ioanovici, Paul Vasici, Ioan Dobran, Meletie Dreghici, Ioan Rațiu din Mehadia și alții. În cursul studiilor sale a fost instructorul contelui P. Eszterházy de Pápa cu care a făcut călătorii de studii în Anglia, Franța, Germania și Italia, țări ale căror limbi le învățase.

* Printre manuscrisele rămase de la dr. Cornel Corneanu, fost secretar al episcopiei de altădată a Caransebeșului, s-au găsit și paginile de față reprezentând forma definitivă a unui studiu mai vechi închinat lui Eftimie Murgu, pe care redacția revistei găsește nimerit să-l publice cu ocazia comemorării marelui patriot Banățean.

¹ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, vol. II, Sibiu, 1889, pp. 7 și 21.

² *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 29 din 8 aprilie 1948.

³ Raportul nr. 1377 din 17 august 1835 al companiei 9 din Orșova veche.

⁴ După datele furnizate de nepotul său de frate Ilie Murgu (1864—1946), fost funcționar superior la poștă.

⁵ A lăsat în urmă-i patru copii: Eutimie, Versavia (1808—1887) căsătorită cu locotenentul Petru Dascălu (+1859), fost primar al Caransebeșului, căpitanul Nicolae (1812—1848) și sublocotenentul Ilie (1815—1847).

Era de statură mijlocie, bine încheiat, cu ochii căprui și privirea pătrunzătoare, iar după descrierea discipolului său C. A. Rosetti, „frumos și plăcut la înfățișare, cu părul și barba castanie, lungă și ondulată”.⁶

În 1830 îi apare broșura „Wiederlegung und Beweiss dass die Wallachen der Römer unbezweifelte Nachkömmlinge sind”.⁷ Combate în ea pe Sava Tökölyi care susține că „românii nu ar fi de origine latină”.⁸

În același an își începe colaborarea la revista „Biblioteca românească” (1821 și 1829—1834) a lui Zaharia Caracalechi din Budapesta redactată de Damaschin Bojincă,⁹ la „Albina românească” (1829—1849) a lui Gheorghe Asachi din Iași și la „Curierul românesc” (1829—1848) a lui Ioan Eliade Rădulescu din București.

În 28 iulie 1833 „Epitropia învățăturilor publice din Moldova”, de sub președinția mitropolitului Veniamin Costachi, îl numește „public profesor de filozofie și de dreptul naturii” la Academia Mihăileană din Iași. Ilustrează această catedră, iubit de numeroșii săi discipoli și cinstit de „liberaliști” Alexandru și Grigore Ghica, Alexandru și Constantin Sturdza, Alexandru Rosetti, Mihai Cantacuzino ș.a., de la 20 noiembrie 1834 până la 22 mai 1836 când, însoțit de Neofit Scriban, pleacă la București. Aci funcționează „vremelnicește”, de la 1 mai 1837 până la 19 decembrie 1839, ca „îndeplinitor de profesor pentru predarea învățăturilor loghice și a dreptului român” la Colegiul Sf. Sava și activează alături de Ioan Cîmpinianu, Cezar Boliac, Dimitrie Bolintineanu, C. A. Rosetti, Nicolae Bălcescu, Dimitrie Filipescu, Marin Sergiecu, I. A. Vaillant ș.a. propovăduind „ideia unirii tuturor românilor din bazinul dunărean”.¹⁰

La parte ca „cel dintîi începător” la „alcătuirea trainică” din octombrie 1840 a celor 2000 „rău cugetători împotriva liniștei obștești” care își ținea „adunările de chibzuire pentru pricina revoluției”¹¹ în casa sa, spre a întemeia o „România nouă” cu două clase sociale: ostași și plugari, cu un corp legislativ bazat pe „slobozenie, dreptul deopotrivă și pe vîrtute”, cu armată națio-

⁶ C. A. Rosetti, *Note intime* (1844—1859). Adnotate și publicate de Vindilă C. A. Rosetti, vol. I (1844—1846), București, 1902, p. 144.

⁷ Editată de tipografia Universității din Buda (*Nota redacției*: text și traducere în ediția lui I. D. Suciu, *Eftimie Murgu: Scrieri*, București, Editura pentru literatură, 1969, pp. 97—438).

⁸ Sava Tökölyi, *Erweis dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind*, Galle, 1823. Ediția doua a apărut la Buda în 1827.

⁹ Aurel Cosma, *Începuturile revistei literare la românii bănățeni*, în rev. Luceafărul, Timișoara, an. III, nr. 5—6, mai-iunie 1937, pp. 188—9.

¹⁰ G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, col. Studii și cercetări a Academiei Române, vol. XXXI, București, 1937, p. 91 și Traian Topliceanu, *Eftimie Murgu. Un capitol din istoria politică-națională a Banatului*, Timișoara 1938, p. 23 sq.

¹¹ C. Filitti, *Tulburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840—1843*, București, 1912, p. 80.

nală „fără orășeni“, recrutată numai din populația satelor care avea „să unească țările“, cu țărani „scăpați de sub jugul proprietarilor“ și stăpîni pe pămîntul ce-l muncesc...

E prins, expulzat și ținut în prevenție de tribunalul militar din Caransebeș pînă în primăvara anului 1842, cînd se așează la Lugoj, profesînd avocatura. Aci ajunge în conflict cu nemeșii feudali ai comitatului cărora le cere ca să-și împartă moșiile cu țărani iobagi.¹² Aceștia îl denunță autorităților administrative de sub conducerea fîșpanului Christofor Iakabffy¹³ pentru „răscularea poporului“ și pentru „eliberarea naționalității românilor cu scopul de a întemeia un stat românesc“.¹⁴

Este din nou arestat la 28 martie 1845 și trimis, legat în lanțuri, acuzat de a fi „criminal și uzurpator de țară, națiune și constituție“ la Budapesta, unde e ținut fără să fie judecat, într-o „celulă cu ferestrele zidite“, pînă la 8 aprilie 1848, cînd îl scapă revoluția.

Această acțiune pentru întemeierea unui stat unitar român îl cîntește și îl așează în fruntea marilor patrioți români. Unul dintre biografi săi, prof. Silviu Dragomir, îl califică drept precursor al integralității românismului.¹⁵ Contemporanii de pe întreg cuprinsul pămîntului românesc îi preamăresc martiriul pentru libertate. Iar fruntașii ardeleni Simeon Bărnuțiu, Timotei Cipariu și Ioan Popasu s-au pus de acord ca să-l aleagă președinte al adunării naționale din 3/15 mai 1848 de la Blaj, căci el „era mai indicat, în acea epocă, de a fi conducătorul politic al românilor din Ungaria și Transilvania“.¹⁶

Dar Eutimie Murgu nu acceptă, ci se întoarce în 6 iunie 1848 la Lugoj și convoacă pentru 15/27 iunie 1848 „Adunarea Națională a Țării Banatului“. Participă la ea 16 000 delegații¹⁷ în frunte cu Axente Bojincă, Ilie Miescu, Ștefan Ionescu, Aloisiu Vlad ș.a., plus 200 preoți,¹⁸ care jurînd credință națiunii române hotărăsc: „Inarmarea poporului, înlăturarea ierarhiei uzurpatoare, proclamarea Țării Banatului ca capitanat autonom român,

¹² În județul Caraș din 850 228 jughere teren agricol cei 1420 nemeși dețineau 690 766 jughere, iar cei 203 842 iobagi numai 174 566 jughere.

¹³ Tr. Topliceanu, o.c., p. 39.

¹⁴ Raportul vișspanului Andrei Kiss din 14 iulie 1846 și cel al lui E. Miko din 9 decembrie 1848: „Insbesondere geht aus die gefährliche Absicht der romanischen Aufwiegler sich von der Gesamtmonarchie los zu reisen und sich mit der Walachei zu vereinigen“, publicat de Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848/49*, vol. I, Sibiu, 1944.

¹⁵ S. Dragomir, o.c., vol. V, Cluj, 1946, p. 346.

¹⁶ Idem, *ibidem*.

¹⁷ După însemnările lui Ludovic Kossuth 30 000. Vezi S. Dragomir, o.c., vol. V, p. 385.

¹⁸ Vezi notele protopopilor Dimitrie P. Stoichescu și Partenie Gruescu al Făgetului.

cu mitropolie proprie¹⁹ și cu naționalitate și dreptul limbii românești în armată și în toate dicasteriile banatice...²⁰ deziderate repetate în 1861 și de Andrei Mocioni...²¹

Dus pe brațe la tribună, „bărbatul care dispunea, în acele timpuri, de voința tuturor românilor bănățeni”,²² și-a început astfel cuvîntarea de deschidere a „generalnicei adunări a Banatului”.

„Frați români, eu nu sînt nici nălucă, nici înșelător, nici născut în palate, în leagăn de aur sau vison. Eu sînt născut ca voi din opincă — și le-a arătat opincile în care era încălțat — sînt născut din opreg — și le-a arătat brăcira tricoloră cu care era încins — și sînt asemenea voastră — și și-a arătat părul lung lăsat pe umeri în jos, așa cum îl purtau atunci românii fără deosebire de provincie. Am aceleași dureri și necazuri pe care le aveți și voi și vreau să dobîndesc, pentru voi, tot ceea ce vreți și voi...”

Poporul îi sublinia cuvîntarea cu cîntecul armonizat de preotul Ambrosiu Jurma (1822—1889) din Bata Mureșului, ce izbucnea din mii de piepturi :

Bună veste ne-a sosit
O veste de bucurie :
Murgu scapă de robie.

Și în căruță se sui
În căruță fără cai,
Cinste mare ca la crai
Cînd românii îl trăgeau.

Multă pompă îi făcură
Cu făclii îl petrecură.
Căpitan îl ridicară
În Banat cu mare fală...

Mintea lui cea strălucită
Ca coroana aurită
Gîndul lui cel prețuit
Ca steagul de aurit.

Murgule, bine ai venit !²³

¹⁹ I. D. Suciu, *Nicolae Tincu Velia (1816—1865), Viața și opera*, București, 1945, p. 28.

²⁰ Teodor V. Păcățianu, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I, ed. 2-a, Sibiu, 1904, p. 115.

²¹ G. Barițiu, o.c., p. 115.

²² Revista „Biserica și Școala”, Arad, nr. 35 din 26 august 1879.

²³ Nota redacției : Una din versiunile „cîntării lui Eftimie Murgu” care a circulat multă vreme din gură în gură, este reprodusă de Mircea Teleguț, *Două „cîntări” din epoca Adunărilor de la 1848 la Lugoj*, în rev. Orizont, Timișoara, an. XX, nr. 1 (177), ianuarie 1969, pp. 93—95.

Martorii oculari Iulian Ianculescu, Vasile Oanea ș.a. din Lugoj spun²⁴ că entuziasmul pentru E. Murgu care, „îmbrăcat în togă romană”²⁵ și înconjurat de delegații luptătorilor pentru ideea de unitate a întregii națiuni române din Principate: Alexu Russo, Lascăr Rosetti, Manolache Epureanu ș.a. și de cei ai arădanilor și bihorenilor în frunte cu Gheorghe Popa, era fără margini.²⁶ Popularitatea lui era imensă în tot Banatul.²⁷

În alegerile parlamentare ce au urmat, Banatul l-a ales deputat la Lugoj, Făget și Oravița.²⁸ Și l-a ales și Caransebeșul²⁹ din care cu câteva săptămâni în urmă, la 13 iunie 1848, fusese scos cu „escortă militară” ca „buruiiană veninoasă” pentru vina de a fi „aflătat poporul valah la eliberarea pământului românesc” și pentru „proclamația” sa incendiară către „frații săi concetățeni români”, că dacă „voiesc să rămână oameni slobozi, toți cu toții să apuce armele ca pentru la o întâmplare înșiși să-și poată apăra drepturile lor românești...”³⁰

Satisfăcut de această izbândă el scrie la 8/20 iulie 1848, fostului său elev de la București, Nicolae Bălcescu: „Dumnezeul libertății s-a deșteptat. El priveghează peste soarta popoarelor. Nu ne trebuie decât obșteasca voință și... asupritorii vor fi, în curând, cu toții înfrinți”.

Hotărârile „marei adunări provinciale a poporului bănățean” el le trimite la 1/13 iulie 1848 Ministerului dinăuntru de la Budapesta. Dar acesta nu-i răspunde. Cere deci Dietei, în documentul său discurs din 14/26 august 1848, împlinirea a „ceea ce a decis poporul bănățean”. L. Kossuth și parlamentul său respinge dezideratele... Li respinge și intervențiile ulterioare pentru desființarea colonizărilor din vatra autohtonă, pentru confesionalizarea școlilor primare, pentru întemeierea unui gimnaziu românesc în Lugoj și pentru acordarea de drepturi cetățenești și de proprietate țăranului român. Tot atâtea pietre de temelie pe care el își clădise ideologia politică de redeşptare națională și a Moldovei și a Munteniei. Și, cu toate că se găseau în pragul războiului civil din 1848, conducătorii unguri de atunci nu își dădeau seama că „Banatul constituie, cu adevărat, cheia politică de boltă pentru țara lor...”. Dezmeticirea le-a urmat numai

²⁴ Revista „Luminătorul”, Timișoara, nr. 53, 55 și 58—60 și rev. „Foaia Diecezană”, Caransebeș, nr. 35 din 16 august 1892.

²⁵ Revista „Biserica și Școala”, loc. cit.

²⁶ Memoriile comisarului guvernului Vukovics Sebő, vicecomite al Timișoarei, prezent la Adunarea din Lugoj. Vezi G. Bogdan-Duică, *o.c.*, pp. 158, 162.

²⁷ S. Dragomir, *o.c.*, vol. V, p. 354.

²⁸ Tr. Topliceanu, *o.c.*, p. 86.

²⁹ Raportul nr. 1486 din 14 decembrie 1849 al Regimentului confinar nr. 13 către Tribunalul militar din Budapesta.

³⁰ Raportul Comendurii pieții din Caransebeș datat 18 iunie 1848. Vezi Dr. Valeriu Braniște, *File din trecut*, în ziarul „Drapelul”, Lugoj, 1901, nr. 14, 18, 44, 47, 48, 55 și 56.

după înfrângerea din 13 august 1849 de la Șiria cind susținând ca și C. Boliac, Al. Golescu, N. Bălcescu ș.a.³¹ „unirea celor două popoare și alianța celor două țări vecine pe temeiul principiilor de independență națională, de egalitate și de frățietate”,³² E. Murgu le-a putut reîmprospăta confesiunea de odinioară a conducătorului lor L. Kossuth, că „fără ajutorul românilor, ungurii nu-și vor putea făuri un viitor ferice...”.³³

Acest refuz l-a determinat pe E. Murgu să-și modereze acțiunea-i politică în Banat. Desavuat, el și oamenii săi, lasă istoria să-și urmeze cursul... Banatul nu mai ia parte activă la răscoala de la 1848/49.

După potolirea ei, comisarul c.r. Achil Dejan îl acuză că „a instigat populația împotriva dinastiei” și că a semnat, el cel dintîi, la 13 aprilie 1849, detronarea. La 15 septembrie îl arestează în comuna Luncani și îl depune în cazematele din Arad. Percheziția domiciliară din 17 septembrie 1849 făcută mamei sale³⁵ și depozitia martorilor Eftimie Biju și Dimitrie Răbăgia, „grăniceri” din Caransebeș, de la 28 septembrie 1849, nu-i dovedesc „înalta trădare”.³⁶ Din ordinul „judeului ostășesc suprem”, generalul I. Haynau, Curtea marțială îl condamnă însă în 8 octombrie 1851 la moarte.³⁷ Împăratul îi comută, ulterior, această pedeapsă la 4 ani temniță grea, pe care el „o rabdă nevinovat și în stare foarte tristă și grea” în închisoarea din Iosefstadt și Budapesta.³⁸

Dar în timpul istovirii sale în temnițe, Habsburgii edictează petentele din 16 noiembrie 1849 și 1851, care trasează hotarele din Banat ale „Voivodinei”, iar după circulara de desavuaire din 26 iunie 1848 a vlădicii Pantelimon Jivkovits din Timișoara, îngăduie și arestarea celor 70 preoți bănățeni³⁹ în frunte cu vicarul lor Dimitrie Petrovici Stoichescu, judecat la 12 ani robie, dintre care 3 i-a împlinit la Kupfstein. Vicarul Ignatie Vuia s-a expatriat în Serbia, unde a murit la 19 februarie 1854 în Negotin. Astfel s-a adevărit din nou că „orientarea politică spre Viena (Habsburgilor) a fost cea mai tristă și mai scump plătită erezie a ideologiei ardeleni”.⁴⁰

³¹ G. Barițiu, *o.c.*, p. 598.

³² N. Bănescu și V. Mihailescu, *Ioan Maiorescu, Scriere comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui 1811—1911*, București, 1912, p. 166.

³³ G. Bogdan-Duică, *o.c.*, p. 174 și S. Dragomir, *o.c.*, vol. V, p. 387.

³⁴ T. V. Păcățianu, *o.c.*, vol. I, p. 403 și G. Bogdan-Duică, *o.c.*, p. 372.

³⁵ În casa ei proprie din strada numită atunci a Ardealului, nr. 353 (mai târziu nr. 26), înscrisă la Cartea Fundară, coala 674.

³⁶ Rapoartele nr. 1378 și 1493 ale companiei 11 din Regimentul confinar nr. 13.

³⁷ T. V. Păcățianu, *o.c.*, vol. I, p. 706.

³⁸ Scrisoarea deputatului Sigismund Pap din 19 martie 1850.

³⁹ Preot Caius Pascu, *Un preot bihorean în revoluția din anii 1848-49 din Banat*: Ștefan Chirilescu, București, 1941, p. 9.

⁴⁰ Tr. Topliceanu, *Banatul de altădată*, vol. I, p. 702.

Eliberându-se, Universitatea din Jena îi oferă catedra de filozofie,⁴¹ iar cea din Budapesta îl proclamă membru ordinar al Facultății de drept. Circumscripția Moravița îl alege, la 29 aprilie 1861, deputat, alături de bănățenii Aurel Maniu, Ioan Faur, Constantin Ioanovici, Ioan Misici, Aloisiu Vlad și Vicențiu Babeș. După împăcarea ce a intervenit între Budapesta și Viena, el se retrage la 22 august 1861 și din parlamentul maghiar, refuzând în același timp secretariatul de stat politic ce i l-a oferit noul prim ministru Iuliu Andrásy, care fusese condamnat, deodată cu dînsul, la moarte, întocmai ca și înscirarea în partidul său.

Bucuria ce i-o prilejuiește restaurarea mitropoliei Transilvaniei și a Banatului de la 24 decembrie 1864 și despărțirea ierarhică pentru care el a luptat trei decenii, îi înseninează bătrînețele debilitate de suferințele temnițelor. Ea se reflectă emoționant în ultima sa carte de 65 pagini: „Über das Sarben Congress Memorandum“, apărută la Pesta în 1865.⁴² E ultima licărire a marelui său geniu bănățean.

Apoi asfințește...

„Martirul libertății românești“⁴³ moare de febră tifoidă la 12 mai 1870 în casa sa din Buda.⁴⁴ Cu o lună în urmă, la 7 aprilie 1870 își testase⁴⁵ averea pentru ajutorarea la studii a copiilor Almăjului care i-au ridicat, după șase decenii, la 28 aprilie 1929, statuie, în piața Bozoviciului.

Biblioteca și prețioasa-i arhivă, cu documente de hotărîtoare importanță pentru viața românească și Biserica Banatului, au trecut după moartea surorii sale, Versavia Dascălu, din 1887, prin mijlocirea curatorului succesoral dr. Maurițiu Erneyei, în posesia episcopiei sîrbești din Buda.

Osemintele-i, îngropate la 14 mai 1870 în cimitirul Kerepesi din Budapesta, Banatul i le-a adus în 21 decembrie 1932 la Lugoj, așezîndu-le în pămîntul Cîmpiei Libertății.

L-a parentat Vincențiu Babeș: „dr. Eutimiu Murgu a purtat cu demnitate, prin trei provincii române, apostolatul naționalității românești. A fost al nostru al bănățenilor. Iar nației i-a fost un mare îndrumător...“.⁴⁶

⁴¹ L. Jurchescu, E. Murgu, în „Indreptarea“, Timișoara, nr. 7 din 15 martie 1944.

⁴² Nota redacției: text și traducere la I. S. Suciu, Eftimie Murgu: Scrieri, pp. 503—550.

⁴³ Gr. Tocilescu, Nicolae Bălcescu, Viața, timpul și operele sale (1819—1852), București, 1874, p. 28; S. Dragomir, o.c., vol. V, p. 345 și Gazeta Transilvaniei din 8 aprilie 1848.

⁴⁴ Krisztina város, Városmajor utca 17/291 sz.

⁴⁵ Fundația e înregistrată la Ministerul Instrucțiunii sub nr. 2749 din 1870.

⁴⁶ Ziarul „Albina“ din Budapesta, 1870.

Și l-a deplîns și Asociația „Astra” prin admiratorul vieții și faptelor sale, George Barițiu : „E. Murgu a fost unul din puținele talente extraordinare și caractere de bronz ale neamului său. Temperamentul său, zelul său excesiv, înflăcărata sa dorință de a-și vedea cu orice preț națiunea fericită, au fost sorgintele adversităților, suferințelor și marilor sale decepții, pe care le-a îndurat cu resemnare. Timpul în care a trăit și contemporanii săi nu l-au înțeles...”.⁴⁷

L-au înțeles însă urmașii, integrîndu-i, cu recunoștință, legendara figură în istoria Banatului...

⁴⁷ Organul Astrei „Transilvania” din Sibiu, nr. 11 din 1 iunie 1870.

EFTIMIE MURGU ȘI BISERICA BANĂȚEANĂ

de : Prof. ION B. MUREȘIANU

În Banat, Ortodoxia românească a dus o luptă dramatică împotriva tuturor presiunilor de catolicizare, calvinizare și uni-atiste exercitate continuu și violent de-a lungul veacurilor, asupra credincioșilor care i-au aparținut. Iar când apar marii exponenți ai spiritualității și gândirii politice bănățene, ea va ocupa un loc central în lupta dusă pentru dreptate, libertate și unitate, ca urmare firească a unui complex de împrejurări istorice.¹

După mai bine de un secol și jumătate de dominație turcească vin pe meleagurile Banatului în 1716 Habsburgii, cu hotărîrea de a-l preface într-un post înaintat al expansiunii lor spre răsărit. În acest plan pus dintru început în aplicare, intră și folosirea abilă a privilegiilor acordate ierarhiei sîrbești în 1690 de împăratul Leopold al Austriei, ca răsplată pentru sprijinul dat în războaiele purtate contra otomanilor, privilegii în virtutea cărora și-au exercitat jurisdicția asupra Bisericilor ortodoxe din imperiu și asupra bunurilor lor. Ea s-a extins și peste Biserica românilor bănățeni cu rezultate pozitive, evidente îndeosebi pînă în anul 1790. În această vreme, mai precis în anul 1812, dieceza Aradului număra 292 897 români și 11 621 sîrbi, dieceza Timișoarei ce includea un important teritoriu din Serbia avea 254 540 români și 170 432 sîrbi iar dieceza Virșetului 220 746 români și 29 959 sîrbi.² În 1848, singur județul Caraș recensa 194 361 români, 11 650 coloniști germani, 10 040 coloniști croați, 2 500 coloniști maghiari și 640 evrei. O altă statistică, din 1850, deslușește că în dieceza Timișoarei erau 232 biserici românești, 67 sîrbești și 18 mixte, iar în cea a Virșetului 236 biserici românești, 23 sîr-

¹ G. E. Marica ș.a. *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, București, 1968, p. 299.

² Ștefan Niagoe, *Calendariu românesc pe anul de la Cristos 1829*, Buda 1828, p. 120.

bești și 11 mixte, în total 468 biserici românești, 90 sirbești și 29 românești și sirbești.³

Aceste împrejurări au prilejuit lupte adesea pătimașe între păturile sociale, fenomen ce de altfel este caracteristic epocii,⁴ și justifică gândirea social-politică a bănățenilor, atitudinea lor cum și acțiunile în care domină un vădit caracter protestatar. Exprimate la început în marele număr de memorii trimise împăratului din Beci care a ucis atâtea din speranțele poporului, cereau stăruitor autonomia bisericească, o ierarhie românească, prin care înțelegeau că netezesc drumul spre libertate și unire națională. Ele se conturează în 1799, 1807, 1811, 1820, 1831 și 1838, se precizează în mișcarea Constituției ca să culmineze în hotărârile de pe Cîmpia Libertății lugojene, unde au dus inevitabil poruncile istoriei din acest colț de țară.

Cînd dieta maghiară votase în 18 martie 1848 legea ce înlătura absolutismul habsburgic, se alătură revoluției condusă de Kossuth intelectualitatea română din Banat și Crișana, teritorii apropiate nu numai geograficește ci și prin dezideratele comune, cu condiția asigurării deplinei egalități, a reînființării Banatului Timișan și a legalizării autonomiei bisericești, pe care aceiași Habsburgi le considerau ca idei subversive.

Memoriul cu valoare de document din 9/21 mai 1848, străbătut de o puternică conștiință națională, semnat de preoți și intelectuali bănățeni și crișeni cerea în primul său punct: „Ocîrmuirea bisericească cu totul neatîrnată... care și pînă atunci pînă ce legiuitul nostru sinod în privința aceasta va hotări, să ocîrmuiască provizoriu sub numele de vicar-mitropolit, luînd lîngă sine doi bărbați adevărați români, unul din ceata preoțească și altul dintre mireni“, iar în următoarele, conducere bisericească și școlară românească, folosirea limbii materne în Biserică, în școală, „... pretutindenea în toate treburile nației noastre cele din lăuntru“ și dreptul de a ocupa funcții în cadrul statului și a regimentelor grănicerești.⁵

Evenimentele se precipită. Revoluția zguduie din temelii întregul imperiu habsburgic multinațional. Popoarele asuprite cer dreptate și libertate. Anacronic, împăratul Ferdinand nu mai poate judeca cu vremea. Și atunci, apare ca exponent al conștiinței naționale Eftimie Murgu, mobilizatorul sensibilității neamului și așează românii bănățeni pe poziția adunării din 15/27 iunie 1848, poziție bine conturată cu mult înainte de Paul Iorgovici, Dimitrie Țichindeal, Mihail Roșu, Dimitrie Stoichescu. Potrivnic

³ I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1968, p. 28.

⁴ V. Chereșteșu, *Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu*, în „Studii. Revistă de istorie“, anul IX, nr. 1 din ianuarie-februarie 1956, p. 67.

⁵ T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I, ed. II, Sibiu 1904, p. 344.

aparențelor, în scopurile ce le urmăresc e poziția politică românească a lui Iancu, a muntenilor și moldovenilor, dictată însă de situații și primejdii deosebite.

Murgu e sinteza spiritualității, a aspirațiilor românești din acest veac de foc, cu valori trecute dincolo de hotarele provinciei căreia-i aparține prin origine. Cugetarea lui pornește de la deplina cunoaștere a realităților și istoriei ce-l silesc să găsească sprijinul în afara Habsburgilor el — fapt semnificativ — fiu de ofițer habsburgic, alături de Ludovic Kossuth și împreună cu revoluționarii din Țările Românești, unde fusese admirat pentru știința lui și unde își însemnase prezența în același spirit de revoltă împotriva nedreptății și în duhul deplinei unități a neamului. Căci viziunea lui, a îmbrățișat tot spațiul românesc.

Stegar al unor idei mărețe, al misiunii unei generații care era în acel timp a neamului, și-a plătit credința, convingerile, cu expulzări, suferințe și șapte ani de temniță. Pentru el, marile realizări nu erau daruri ale mărimumiei împărătești și nici rezultatele diplomației. A refuzat tranzacționismul pe care îl socotea creator de iluzii. Și e consecvent cu el și în vremi de mare glorie, dar și în prăbușire. A știut să vorbească ca nimeni altul în parlamentul revoluționar, însă după 26 august 1848 când și-a expus ireal de limpede principiile ce i-au stat neclintită călăuză și când a fost dezavuat de Kossuth, a tăcut, tăcere în care se adâncește și după alegerea sa de deputat din 1861, până la capătul truditei vieți. Faptul acesta a prilejuit atâtea răstălmăciri, cauza fiind refuzul de a înțelege că Murgu a rămas totdeauna credincios crezului său în viitorul măreț al poporului român, că nu și-a trădat niciodată convingerile.⁶

Drumul lui nu a fost antiunguresc, antisîrbesc sau antigerman, ci acela al solidarității popoarelor contra absolutismului feudal, contra dominației clasei încărcate de favoruri, a exploataării. Se ridicase în 1843 și 1844 împotriva Ungariei iobăgiste, dar s-a atașat cinstit de Ungaria revoluționară care în 11 aprilie 1848 desființase privilegiile feudale și iobăgia, așa cum s-a atașat și cauzei naționale a sîrbilor când se stinsese litigiul creat de interesele politice ale Habsburgilor.⁷ „Duhul veacului de acum, accentuiază el în manifestul adresat în 1848 mulțimilor, răscolitu-s-au în Europa asupra tiranilor, asupra cîrmuitorilor ce ținînd întru întuneric pre cetățeni, a-i avea ca și robi, și cugetă a-i avea robi pentru totdeauna. Acest duh care este duhul slobo-

⁶ S. Bocu, *Discurs la prima adunare eparhială a episcopiei de Timișoara*, în „Vestul”, Timișoara, an. XI, nr. 2380 din 9 mai 1940; *Mitropolia Banatului*, articolul aceluiași autor în același ziar, an. IV, nr. 859 din 29 iulie 1933; Grigore Ion, *Eftimie Murgu*, în același ziar, an. IX, nr. 2495 din 30 aprilie 1941 și urm.; C. Buracu, *Dr. Eftimie Murgu*, același ziar, nr. 547 din 11 iunie 1932 și urm.; I. Jivan, în „Studii și articole de istorie”, vol. XV, 1970, p. 107.

⁷ V. Cheresteșiu, o.c., pp. 65—67, 73.

zeniei (libertății) și care pentru acea ținea a rumpe și scutura lanțele robiei, ce de atita vreme apăsase pe omenire, au pătruns și pînă în părțile țerii ungurești". Și continuă, încadrînd revoluția bănățeană în rosturile marii revoluții europene din care face parte: "... veți cunoaște fraților români ai noștri concetățeni că acel pămînt, pentru care veacuri luptîndu-ne ne-am vărsat sîngele, și pre care, în țara ungurească, o clasă de oameni, ce se numiau nemeși, îl socoteau ca o avere a lor, acum este veșnică și netăgăduită moșie a voastră". În numele acestor principii el și Bălcescu, fostul său învățăcel, gîndeau la o confederație de naționalități avînd fiecare drepturi egale, idee ce se va dezvolta apoi, luînd alte forme.

A apărut cu pasiunea luptătorului pentru dreptate teza continuității elementului românesc în Dacia și latinitatea limbii, apărînd dreptul la viața istorică a poporului român din provinciile transilvănene și cu un larg orizont cultural și politic le-a extins asupra tuturor românilor, ridicînd pentru prima oară în 1830, teoria circulației cuvintelor în limbă, a frecvenței, a esențialității lor, a raportului dintre limbă și societate, într-o formă cuprinzătoare, erudită și modernă.⁸

La Lugoj, Eftimie Murgu apare în 1848 eruptiv, sfărîmă toate tiparele de gîndire ale timpului. Face acte de suveranitate. Decretă Banatul ca provincie românească, proclamă vlădici și prin voința multîmilor, deschide larg porțile istoriei.

Se reafirmă prin el, străvechile tradiții ale civilizației noastre de aici ce n-au putut fi nimicite de cei 164 ani de dominație turcească și care lucrează creator în ideologia renașterii noastre, tradiții ce fac ca în 1730, deci după 14 ani de la plecarea osmanilor să se țină la Timișoara un sinod ecumenic la care a participat un Duca, un Nopcea, ce se mîndreau că sînt români.

Era preconizat ca adunarea să se țină tot la Timișoara, dar apar împotrivirile. Guvernul revoluționar maghiar invită pe patriarhul Iosif Raiacici și pe episcopul Pantelimon Jifcoviici să ia măsuri urgente în vederea organizării congresului. Episcopul adresează însă la 17 iunie 1848 o întîmpinare comisarului regal Sava Vucoviici, din care reproducem în traducere, după originalul în limba maghiară, documentul fiind inedit și cuprinzînd lămuriri noi în legătură cu revendicările bănățenilor, aprecieri față de ideile pe care le vestea Murgu și poziția ce se ia față de ele: „Domnul Eftimie Murgu care acum călătorește prin Banat, după afirmațiile sale intenționează să strîngă laolaltă mai multe mii de cetățeni de limbă română, ca urmare a proclamației răspîndită în popor de avocatul Emanoil Gojdu din Budapesta, pentru a ține o adunare cu scopul de a împărți fundațiile comune popoarelor de

⁸ Al. Graur, *Circulația cuvintelor*, în „România literară”, anul II, nr. 49 din 4 decembrie 1969, p. 14.

religie greco-neunită, de a se alege la episcopia din Banat episcop de origine și limbă română, de a transforma Banatul într-o provincie românească și a trezi în popor mai multe asemenea idei separatiste. Domnul Eftimie Murgu afirmă că atât pentru adunarea poporului cât și pentru ridicarea și rezolvarea problemelor amintite, ar avea delegație din partea înaltului minister și că prin prezența sa în sinul poporului precum și prin inițierea acestei mișcări, aduce la îndeplinire presupusele intenții ale guvernului. După spusele domnului Murgu, viitorul episcop ales din sinul poporului român ar urma să aibă reședința sa stabilă în Timișoara, intenționându-se a se destina în acest scop reședința episcopală care există aici de peste o sută de ani. Dar fiindcă aici pînă acum o episcopie a poporului de religie greco-neunită, fără deosebire de limbă, sub un singur episcop, dacă partea de limbă română a acestui popor voiește să se separe și dacă această separare se va face după toată rânduiala, este firesc ca poporul sîrb rămas în situația anterioară să-și păstreze drepturile sale, iar poporul român astfel separat să se îngrijească de toate trebuințele sale legate de episcopia nouă care ar urma să ia ființă.⁹ Nu e lipsit de importanță istorică nici textul de asemenea inedit, trimis de același episcop ministerului de resort maghiar și despre care amintește în documentul anterior, text redactat cu multă abilitate, plin de semnificație în tot ce se ascunde după cuvinte.

Conținutul acestor două documente și modul în care a fost privită o problemă cu mare pondere între revendicările bănățenilor, le justifică atitudinea cum și cursul pe care îl iau evenimentele.

În împrejurările date, guvernul maghiar consecvent politicii sale, limitează adunarea de la Timișoara la o modestă întîlnire ce a avut loc în Biserica ortodoxă română din cartierul Fabric între reprezentanții românilor din diecezele Arad, Timișoara și Virșeț. S-a cerut cu această ocazie ca slujitorii bisericești și școlari să fie aleși în fiecare eparhie în mod liber, să se asigure limbii și naționalității române drepturi în dicasterii, numirea de funcționari români în serviciile publice, protestîndu-se cu energie împotriva scrisorilor lui Jifcovici.¹⁰

Guvernul a aprobat însă ținerea adunării la 15/27 iunie în Lugoj, convocată de Eftimie Murgu prin chemarea din 5/17 iunie.

În raportul său despre adunare, Murgu precizează: „... și fiindcă să cunosc mitropolia Timișoarei ce se află vacantă că trebuie să-și dobîndească obișnuitul său mitropolit românesc, de bunăoară ce acesta precum și episcopii sunt a se alege întru anume adunare bisericească, pînă la ținerea acestei adunări să

⁹ Arhiva Arhiepiscopiei ort. rom. a Timișoarei și Caransebeșului, documentul nr. 11, L. Traducerea aparține P. On. Părinte I. Pop.

¹⁰ I. D. Suciu, o.c., p. 70.

făcu întrebare cine să ocirmuiască diecezele pînă la alegerea altor episcopi după canoanele bisericești cu putere legiuită? La aceasta răspunse tonul poporului, că prezidiul să propună bărbați vrednici de ceata preotească spre a fi denominați de popor de vicari vacanțelor scaune a mitropoliei și episcopiei, deci dintre mai mulți propuși să aleasă de vicar general mitropolitan d. protopop din districtul Lipovei, Dimitrie Stoichescu alias Petrovici, iar de vicar episcopescului scaun de Caransebeș să aleasă Ignatie Vuia, protopopul Oraviței...¹¹

Se restaura deci străvechea mitropolie bănățeană, alegîndu-se de cei peste 15 000 trimiși ai poporului un vicar care deținuse și în trecut un rol fruntaș în acțiunile românești de emancipare, plătite cu ani de temniță și un vicar al vîldiciei caransebeșene, fruntaș al vieții social-culturale din Banat, sfîrșit pîntre străini.

Hotărîrile sînt privite de guvernul revoluționar maghiar cu neîncredere și atunci Eftimie Murgu își rostește revolta în discursul rostit în parlament la 26 august 1848: „Știu că legea ne asigură libertatea religioasă, că în virtutea acestei libertăți poporul poate să dispună de treburile sale bisericești și că hotărîrea lui este valabilă și conform legii. Nu neg că guvernul are drept de control și eu îi admit acest drept de a anula totuși o decizie adusă în contra intereselor țării. Dar pentru că aici, dimpotrivă, decizia aducîndu-se pentru a restabili liniștea și pacea, o consider legală, deoarece poporul are dreptul ca să ordone în locul acelor vîldici înlăturați o conducere bisericească interimară formată din bărbați în care are încredere și de la care poate aștepta că vor restabili liniștea în scurt timp, cunoscînd că ocirmuirea bisericească are foarte mare influență în ceea ce privește sufletul și orientarea poporului. Iar conducerea bisericească nu ar fi existat decît pînă după încetarea tulburărilor, cînd s-ar fi putut proceda în sinod, la alegerea mitropolitului. Eu nu am întîrziat să raportez ministerului cerînd ca să intre în relații oficiale cu conducerea bisericească aleasă de popor, pentru că aveam convingerea bine întemeiată că în acest fel s-ar reaseza pacea în curînd. Deci în ceea ce mă privește, atît eu cît și poporul, am făcut tot ce era de datoria noastră, dar durere, această hotărîre nu a putut avea rezultat...”.

Și concludă în cele trei puncte: „... astfel, prima mea dorință este să se recunoască legală independența pe care a hotărît-o poporul român, adică să se recunoască în mod legal independența ierarhiei române de ierarhia sîrbească. În aceasta nu e nici o nedreptate. A doua este aceea de a se recunoaște de guvern conducerea bisericească interimară care a fost orînduită de popor, spre a se pune capăt mișcărilor și agitațiilor; deoarece aceasta

¹¹ „Amicul Poporului”, Budapesta nr. 10 din 29 iunie/10 iulie 1848, col. 150.

nu se întâmplă, nu pot garanta căci cu timpul nu vor fi acolo mișcări. Cea de a treia cerere, cu privire la care am și o propunere, este ca la timpul său, cînd ordinea și pacea vor fi restabilite, poporului român să-i fie îngăduit conform legilor noastre bisericești, să țină sinod în care să-și poată alege mitropolit și episcop, independenți de mitropolitul și vîldicii săi răzvrățiți; aceasta este propunerea mea. Susțin că cererile poporului român nu sînt nedrepte și dacă acestea se vor lua în considerare toată cîmpia, mai ales Banatul, vor lua cu totul o altă înfățișare.¹²

Tot în aceeași ședință, supune aprobării un proiect de lege compus din patru paragrafe: „1. Se recunoaște ca legală autonomia bisericească a cetățenilor români pronunțată în adunările lor populare. 2. Se recunoaște ca legală conducerea bisericească provizorie înstituită în locul vîldicilor înlăturați de adunarea populară din Banatul Timișan, pînă la alegerea legală în sinod bisericesc a unui mitropolit și a episcopilor obișnuiți. 3. Se va ține sinod bisericesc român pentru alegerea mitropolitului și a episcopilor de lipsă, pentru înființarea episcopilor noi în funcție de numărul populației și pentru luarea de măsuri bisericești și școlare necesare. 4. Se investește cu putere de lege hotărîrea adunării populare române bănățene, găsindu-se justă, prin care în această regiune nu va fi recunoscută din punct de vedere politic națiunea rasciană, și ca atare, nici episcopi străini în Banatul Timișan”.¹³

Kossuth, în răspunsul dat oficializează poziția negativă a guvernului revoluționar față de români.¹⁴ Și atunci atașamentul față de revoluția maghiară se destramă. Recunoașterea oficială a vicarilor aleși se face prea tîrziu, atunci cînd evenimentele se precipitau spre fatalul deznodămînt de la Șiria. Dar Murgu cu toate suferințele pe care le îndură după sfîrșitul revoluției, cu toate prăbușirile prin care trece, militează cu aceeași energie pentru autonomia Bisericii, prin care trebuia să se pregătească libertatea națională și unitatea politică a românilor. Reia problema, el doctor și în dreptul bisericesc, cu toate aspectele juridice într-un lung articol publicat în 1862, prețios pentru temeiurile istorice și argumentele aduse în sprijinul despărțirii ierarhice, cu mărturisita dorință ce era a tuturor, ca astfel, „... să ne putem bucura de autonomia bisericeii noastre și neavînd între noi certe să trăim ca frați de o lege”. Și ridică problema restaurării mitropoliei Timișoarei și a episcopiei Caransebeșului, analizînd-o în timp: „De la repauzarea celui mai de pe urmă mitropolit moșnean al Bisericii ortodoxe orientale în secolul trecut, bărbații de stat ce steteră atunci în fruntea guvernului nu avură preget a împiedeca

¹² Tr. Topliceanu, *Eftimie Murgu*, Timișoara 1938, pp. 130—137.

¹³ I. D. Suciu, *Eftimie Murgu. Scrieri*, București 1969, p. 477.

¹⁴ T. V. Păcățian, *o.c.*, p. 403.

adunarea și ținerea sinodului bisericesc ce se ceru de atâtea ori pentru alegerea legiuitului arhiepiscop al Bisericii moșnene de legea ortodoxă răsăriteană... Est mod de un veac și mai bine cu tot adinsul se împrăștiă întunerecul în Biserica moșneană, ținînd a ni-se stinge lumina sufletească, ca cu atît mai de sigur să ne poată face pentru totdeauna pradă jafurilor și nelegiuirilor. Din timpul acesta așa dară, înădușită afîndu-se adunarea legiuitelor sinoade bisericești provinciale și diecezane, moșneana-ne mitropolie românească din Timișoara precum și episcopiiile din Caransebeș, Arad, Oradea Mare, rămaseră în decurgere de un veac și mai bine neîmplinite în înțelesul dreptului canonic". Și justifică în continuare afirmația: „Neîmplinite zicem! căci deoarece la noi răsăriteni de legea ortodoxă, arhiepiscopii și episcopii nu se pot pune după lege, decît numai prin legiuitele sinoade provinciale și adecă diecezane, deci după drept numai prin clerul și poporul respectiv se pot alege cu putere legiuită — astfel de sinoade însă aici în Ungaria, din timpul repauzării celui din urmă mitropolit moșnean al țării nefiind iertate, din această cauză nici că potură fi legiuite, prin urmare nici nu putu fi ales din partea poporului țării, or legiuitul mitropolit or episcopi legiuiți și primiți în înțelesul dreptului bisericesc; de aci se învederează prea îndestulat ceea ce ziserăm cum că sus amintitele dieceze moșnene și arhidieceza țării din lipsa unei alegeri legiuite în înțelesul cel adevărat al dreptului rămaseră vacante după toată forma".¹⁵

Aceleași idei au fost reluate mai dezvoltat în *Über das Serben-Congres Memorandum* apărută la Pesta în 1865, an în care unul din deziderate se îplinește prin restaurarea episcopiei Caransebeșului, sfîrșindu-se astfel o lungă perioadă de lupte și tensiuni cu multe jertfe. Gîndul cel atît de scump al lui Eftimie Murgu „moșneana-ne mitropolie românească din Timișoara", restaurată de fapt și de drept în 1848 prin votul poporului, s-a realizat mult mai tîrziu, și tot sub o guvernare populară.

Iar atunci cînd propaganda uniatică se străduia să folosească aceste împrejurări în favoarea ei, ademenind în vederea cîștigării de adepți pe credincioșii ortodocși cu nenumărate favoruri, Eftimie Murgu intervine cu energie: „Stați pe loc. Trebuie să reintrați în drepturile voastre tales quales, fără a vă schimba profesiunea de credință, căci de aici ar urma că de v-ar merge rău și ca uniți cu Roma să vă schimbați iar, să vă faceți de ex. calvini și așa mai departe".¹⁶

¹⁵ *Ierarhia românească față cu ierarhia sîrbească*, în „Concordia" Buda-pesta, nr. 46/90, 47/91, 48/92 și 49/93 din iunie și iulie 1862; I. D. Suciu, *o.c.*, pp. 487—501.

¹⁶ G. Barițiu, *Eftimie Murgu*, în „Transilvania", Brașov, anul VI, nr. 16 din 12 august 1870, p. 16.

Independența Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, Banat și Crișana, ocupă de asemenea un loc de frunte în cele 17 puncte ale proiectului prezentat de Nicolae Bălcescu guvernului revoluționar maghiar în iunie 1849, acceptat în principiu cu unele modificări neesențiale în 14 iulie din același an de Kossuth, sub presiunea evenimentelor care se precipitau spre final.

În același sens și cu aceleași vveri au desfășurat acțiuni susținute delegații bănățeni în frunte cu Petru Mocioni, adresându-se însă Habsburgilor și cerînd în numele națiunii și a hotărîrilor de la Blaj și Lugoj, în memoriile din 20 iulie și 24 octombrie 1849 ridicarea la treapta de episcop al Caransebeșului a arhimandritului Patriciu Popescu, bănățean și el, cum și înființarea unei mitropolii, cereri care erau susținute și de episcopul Șaguna.¹⁷

Andrei Mocioni, ca și Murgu, cerea căpitănat pentru românii bănățeni, limbă oficială română, autonomia administrativă și bisericească, mitropolie și episcopii românești. E același program, același ideal, dar două atitudini. Spirit de frondă și el, cînd e ales în 1861 deputat în parlamentul împăratului, refuză să se prezinte la ședințele camerei și într-un măreț afront îi face o vizită la Torino lui Kossuth, vrăjmașul exilat al Habsburgilor.

Dar nici o acțiune n-a avut profunzimea de gîndire, nici una nu a cuprins în perspectivele viitorului înțelesul istoric al cauzelor pentru care a luptat cu preț de multă jertfă Eftimie Murgu, în convingerea căruia națiunea română era o națiune unitară iar anul 1848, o etapă hotărîtoare spre realizarea libertății poporului român și a unității sale politice, în care Biserica avea de îndeplinit o misiune.

Se cuvine, la împlinirea unui veac de la prîstăvirea acestei voievodale figuri a trecutului nostru care și-a dăruit întreaga-i trăire poporului, și a dat Bisericii posibilitatea de a-i sluji mărețele cauze iar istoriei un sens nou, să-i păstrăm neștersă amintirea, pilda vieții lui fiind îndemnul totdeauna lucrător pentru mai binele poporului.

¹⁷ T. V. Păcățian, *o.c.*, pp. 622—627.

EFTIMIE MURGU ȘI EMANCIPAREA LIMBII ROMANE

de : NICOLAE CORNEAN

Răspunsul pe care Eftimie Murgu îl dă în al său „Widerlegung...“¹ lui Sava Tököli descoperă și importante preocupări și probleme de limbă.

Firește, ceea ce apărătorul teoriei lui Sulzer și a lui Roesler susținea despre limba noastră ca una „răspîdită prin lenevia și ignoranța oamenilor care o vorbesc“,² vizînd și atacînd o dată cu latinitatea limbii însăși latinitatea poporului român, Murgu reușește să o combată ca pe o teorie tendențioasă și apriori greșită.

Dispută însă, în care este antrenat profesorul de filozofie de mai tîrziu, și a cărei finalitate va constitui punctul de mîncare al acțiunii sale revoluționare aci acasă, îi va angaja efectiv și pînă la epuizare toate resursele sufletești pentru a susține victorios — atunci cînd ea va fi transpusă pe teren — afirmarea latinității limbii noastre. Este domeniul în care continuînd pe Paul Iorgovici, Dimitrie Țichindeal, Damaschin Bojineă, el desfășoară steagul sub care se înșiruie Constantin Diaconovici Loga, mai apoi Vasile Maniu, Vichentie Babeș și toți protagoniștii și luptătorii care au stăruit neîncetat, cînd mai accentuat cînd mai potolit, după cum pulsul vremii era mai mult sau mai puțin prielnic, pentru emanciparea spirituală a românilor din Banat și de pretutindeni, pentru descotorosirea de tot ce amintea deformare, începînd cu limba cu rezonanță slavonă din Biserică și expresia ei în scris, alfabetul cirilic.

„Cultura linguae et cultura nationis pari passu ambulat“ afirmă Murgu în capitolul amintitei lucrări, intitulat „Despre necesitatea literelor latine în limba română“. ³ Mai apoi, îndemnat de o convingere tot mai intimă, motivează sentențios cu inspirație de vizionar : „este o datorie firească să stimulezi per-

¹ *Widerlegung der Abhandlung, welche unter dem Titel vorkommt... Beweis dass die Wallachen der Römer unbezweifelte nachkömmlinge sind... Ofen, 1830.*

² Cf. și trad. I. D. Suci, *Eftimie Murgu*, București, 1968, p. 115.

³ *Idem, Ibidem*, p. 329.

fecțiunea, precum și îndepărtarea tuturor obstacolelor din cale : este de aceea o îndatorire firească a românilor de a abolii cât mai curînd literele străine...".

Nu e greu de urmărit Eftimie Murgu, începînd de la drumul care îl ducea în 1830 la Buda, mai precis Ofen, unde este împri-mat al său *Widerlegung* și *Beweis*, cînd avea numai 25 de ani, deci în plină ascensiune a caracterului său de almăjan visător și plin de încredere, și acela care peste mai puțin de două decenii, la vîrsta matură de 43 ani raliază în jurul său la Lugoj toată lamura Banatului.

Desigur că ceea ce susținea cu vigoarea unui bărbat în vir-tejul anului 1848 primăvara la Lugoj, era sinteza unei acțiuni care începuse a se contura în laboratorul Iașilor mai apoi în București; ea primise o formă precisă doar acasă în Banat unde răul era același, efectele se etalau pe aceleași planuri, confuzia fiind mai deplină și mai evidentă.

Cînd și-a deschis ochii peste colinele Rudăriei, Europa mai era plină de praful puștilor napoleoniene. Lumile se încrucișau. La orizont minjea... Se făcea ziuă și pentru români: în pofida tuturor pactelor care s-au mai încheiat înainte și după aceea, lumina libertății popoarelor nu mai putea fi zăvorîtă.

Tînărul care inspira aceste realități și adevăruri deodată cu aerul ce cobora pe greabănul Semenicultului și care în școală și la terminarea ei de la catedră avea să spună adevărului pe nume, a pornit să arunce la foc toate piedicile, pe rînd.

Întîi, că ceea ce nu este nici logic, nici firesc, nu mai poate dăinui nicăieri, nici în limbă.

Eftimie Murgu, partizan al școlii latiniste, împărtășea desi-gur și exagerările acestei școli. Adevărul însă trebuie exagerat ca să poată fi văzut.

Pe drept, în dependența ierarhică Murgu n-a putut să vadă altceva decît mina hrăpăreață a Habsburgilor și deviza lor divide et impera. În tumultul revoluției el cerea limpede revenire la linia naturală, firească a lucrurilor: restituirea în drepturi a nației române și a ierarhiei sale.

Împrejurările într-atît au sporit confuzia încît ortodox părea a fi sinonim cu slav și viceversa.⁴ Tot așa s-a procedat și față de limbă. „Nu rareori a fost cazul în care limbile române și slavă au fost considerate înrudite numai pentru aceea că sînt scrise cu aceleași litere“. Or, între ele diferența este substanțială. Se im-punea o schimbare „definitivă și irevocabilă, pornită de la constatarea că limba română este o limbă neolatină și deci cu un fone-

⁴ În această privință este tipic cazul cînd episcopul din Virșeț reproșează lugojenilor că pe crucea ridicată în centrul orașului textul l-au săpat cu litere... „latine“.

tism altul decât cel al limbii slave, pentru care se inventase alfabetul cirilic.⁵

„Cel dintîi lucru la care trebuia să se gîndească Micu sau Șincai pentru ea să probeze de la prima vedere latinitatea limbii noastre, susținea marele filolog Ovid Densusianu, era înlocuirea alfabetului cirilic cu cel latin. Caracterele slavone erau o haină care ascundea noblețea atît de veche a limbii noastre; ele trebuiau deci alungate numai decît... Petre Maior zice în Dialogul asupra limbii române „de îndoindu-mă de vreun cuvînt oare latinesc este, cît l-am scris cu slove sau litere latine, îndată cu strălucire i se văzu latina lui față și părea că rîde asupra mea de bucurie că l-am scăpat de solavie și de caliceștile cirilicești petece”.⁶

Confuzia aceasta nu mai putea să rămînă. O simțea toată lumea dar o constatau îndeosebi cei care se îndeletniceau cu preocupări intelectuale, începînd cu modeștii descăli ai satelor. Ce folos, că ea continua să existe, cufundîndu-se tot mai mult în mlaștina fără de ieșire a mistificărilor.

Înțelegem dar pentru care motiv Eftimie Murgu și intervenția lui de pe Cîmpia Libertății, rămîne piatră de hotar!

Conglomeratul de naționalități purtînd numele de imperiu austriac sau habsburgic avusese o singură țintă pînă ce existase pericolul turcesc. Organizarea militară a granițelor orienta doar spre acest scop, înlăuntrul ei disciplina militară — singura care conta — abia masca germanizarea impusă întregului stil de viață a supușilor. Mai evidentă devenise aceasta după încetarea pericolului otoman, cînd teritoriile recucerite „jure gladii”, au fost împetritate cu coloniști feluriți, de preferință germani sau exclusiv catolici.

După primele talazuri de radicale înnoiri, propaganda reformată a înțeles că pentru moment măcar e consult ca românii să-și păstreze scrisul cirilic. Așa, Ioan Sigismund înființînd o tipografie pentru stimularea propagandei, Cristofor Báthory o aprovizionează și cu caractere cirilice, afișînd deosebit interes pentru instrucția în credință a românilor din Transilvania.

Inșiși Habsburgii catolici nu sînt preocupați să împiedice pe români de a-și continua odiseea lor în sistemele cele mai confuze

⁵ Emil Virtosu, *Paleografie româno-chirilică*, București, 1968, p. 13.

⁶ Ovid Densusianu, *Opere*, București, 1968, p. 162. Cf. și E. Virtosu, *o.c.*, p. 38 unde reproduce pe Krumbachher, *Miscellen zu Romanos*, citat la D. Russo *Studii istorice greco-române*, II, București, 1939, p. 566: „Ochiul nostru, fiind deprins cu citirea milioanei de litere minuscule, simte mare greutate și oboseală cînd citește texte scrise cu majuscule; chirilica fiind scrisă cu majuscule și majuscule din care multe se confundă între ele, obosește foarte mult pe cititor. Din cauza aceasta dacă o pagină scrisă cu litere latine se citește în 3—4 minute, o pagină cu chirilică cere de două ori atîta timp”.

ale graficeii slavone. Sub influența iluminismului apar unele școli,⁷ toate lucrute însă pe același calapod; așa cum ca Biserica și ca naționalitate românii am fost considerați drept o singură „națiune ilirică”.

Abia se potoliseră frământările revoluției, când din teascurile blăjene Timotei Cipariu vine cu un balsam: cartea sa „Principia de limbă și scriptură”,⁸ în care îndată la început pune întrebarea: „au nu a venit și pentru ea timpul ca fiii să nu o mai trateze ca pe una barbara, să nu o mai schimbe după toate limbile cu care vine în contact, ci să o cerceteze ceva mai cu de amănuntul, ce este, ce a fost, și ce se cade să fie? . . . Însă și așa cum sînt principia-le de limbă întru adevăr sînt și de scriptură”.⁹

Munca nobilă dar titanică, de revenire la albia naturală, care ne inițiasse în laboratoarele spirituale din Blaj întîmpina la noi în Banat destule rezistențe bine camuflete.

Dacă un om de carte ca Meletie Dregheci combătea abolirea scrierii cu alfabetul cirilic, trebuie să știm că acesta era preot și unul supus ocîrmuirii bisericești. Cu totul altul era însă spiritul public. Mai erau și preoți cu formația lui Țichindeal, care duseseră mulțimile din primăvara lui 1848 cu Murgu în frunte la Lugoj. Deși o seamă din ei aveau să pățească pentru curajul acesta, sînt o seamă de indicii că talazurile stîrnite mergeau înainte.

Se lucrase puțin dar totuși suficient ca poporul să-și simtă conștiința latinității sale. Și s-a lucrat atît pe plan cultural cît și politic, încît se ajunsese la barierele în care unitatea credinței ortodoxe învoca argumente de multe ori discutabile.

Eftimie Murgu nu era partizanul etichetei — supărase doar și pe Domnul Moldovei la timpul său —; era în schimb prietenul devotat al poporului, apărîndu-i patrimoniul cultural și moral al lui.

Ca să susțină apărarea lui Damaschin Bojincă și ca să combată afirmațiile lui Sava Tököli, el își formează o serioasă armătură spirituală, bazată pe cunoștințe serioase în toate domeniile.

Adăugăm cele cîteva șire la buchetul de prinoase adus marelui bărbat la împlinirea unui veac de cînd s-a dus dintre cei vii.

⁷ Cf. și E. Virtosu, *lucrarea citată*, p. 46.

⁸ Ed. I publicată cu alfabetul de tranziție în 1854. Ed. II în Blaj 1856 cu alfabet latin.

⁹ Timotei Cipariu *o.c.*, pp. 3—6.

¹⁰ Eftimie Murgu, *Publ. Acad. Române*, București, 1937.

O NOUĂ „AUTOBIOGRAFIE“ A LUI MIHAIL
MARTINOVICI ROȘU

de: COSTIN FENEȘAN

Mihail Martinovici Roșu se așează cu cinste în galeria marilor bărbați ai Banatului, care, cu gândul și cu fapta, au năzuit la ridicarea spirituală a poporului românesc din acest colț de țară. Meritele ce îi revin sînt cu atît mai mari, cu cît este printre primii care înțeleg, ca prin educație și învățămînt să trezească la o nouă viață conștiința națională a românilor bănățeni.¹

Dimitrie Țichindeal, o altă figură luminoasă a deșteptării spirituale a românilor bănățeni, dedică contemporanilor săi Mihail Roșu și parohului Constantin Suboni din cetatea Timișorii cuvinte pline de recunoștință pentru neobosita muncă de educare a tinerimii: „... și prin acești doi învățători luminați, cu cît mai mult îi ascultăm, cu atîta mai mult mulțumesc lui Dumnezeu, celui ce a dat nouă pre așa grădinari, care curățesc inimile noastre de pălămida neștiinței și toarnă într-însa adevărul credinței cei adevărate și înrădăcinează iubire de oameni”.²

Datele biografice privind pe Mihail Roșu sînt, din păcate, destul de sumare. Cel mai consistent izvor asupra vieții neobositului dascăl o constituie o „autobiografie”, descoperită încă la sfîrșitul secolului trecut de Emilian Micu, un harnic cercetător al trecutului bănățean. În această „autobiografie” Mihail Roșu ne istorisește pe scurt viața sa: „... la anul 1750, Ianuarie 4 m-au născut pe mine Mihai... iară eu Mihai m-am dus la școală la un preot, adevă Barbul, să-i ierte D-zeu păcatele, pe vremea aceea, iară la anul 1763 Aprilie 14 m-au dus tatăl meu Mărtin Roșu la Timișoara la școală, fiind episcop Vichentie Ioanovici Vidac, iară dascăl George Popovici din Ardeal și foarte bine învățam, după aceea la anul 1771 au murit fiul bisericii Nicolîț în

¹ Pentru viața și activitatea lui Mihail Martinovici Roșu cf. I. Vuia, *Școalele românești bănățene în secolul XVIII.*, Orăștie, 1896; A. Cosma, *Bănățeni de altă dată*, vol. I, Timișoara, 1933; St. Stoicănescu, *Mihail Martinovici Roșu, dascăl bănățean din sec. XVIII.*, Timișoara, 1934; V. Bugariu, *Figuri bănățene.*, 1942; L. Protopopescu, *Contribuții la istoria învățămîntului din Transilvania (1774—1805)*, București, 1966.

² D. Țichindeal, *Sfaturile înțelegerii celei sănătoase.*, Buda, 1802, p. XII.

16 Februarie, iar eu fiind în școală, preotul Chiril care sluja la Episcopul și fără voia mea, ci cu sila mi-au dat cheile bisericii Timișorii și mult și mult silindu-mă, toate cîte erau acolo am trebuit să le iau. Iară eu am rămas în slujba bisericii Timișorii pînă la 1794 Noembrie 4 și atunci am ieșit la acest sat adevă Jadani *) și șezînd, pe încet am scris 5 cărți: fabulele lui Esop la 1790, vîstieria sufletească, calea către mîntuire, cuvîntarea firească, acestea s-au scris la 1810 și la 1811 foarte înțelepte cărți românești.³ Tot Mihail Roșu continuă astfel: „La 1779 s-au început Norma (cursurile normale — n.n.) la Timișoara în școala cetății, fiind director Teodor Iancovici de Mirivo, sîrbește și la dascăli sîrbi directorul le țilcuia, eară la români eu le prescriam românește și le țilcuia; apoi Iancovici s-au dus la muscali (chemat în Rusia de împărăteasa Ecaterina-n.n.) și o venit Avram Mrazovici de la Bacica, de la Zombor, apoi Vasile Nicolici, apoi Dimitrie cumnatus-o, apoi Obradovici Grigorie și după el s-au rînduit școalele românești la Arad (deschiderea preparandiei -n.n.) și alți doi directori Luca Kengelați la Timișoara, iar la Lugoj un Arsici și el a răposat la 1815 în luna lui Februarie.”⁴

Emilian Micu, care a comunicat această „autobiografie” a lui Mihail Roșu, nu indică sursa de unde a luat-o. O altă „autobiografie” a marelui pedagog bănățean, găsită nu de mult, scrisă pe filele unei cărți, ne face să presupunem că și cea menționată mai sus s-a păstrat tot pe filele uneia din cărțile ce au aparținut lui Mihail Roșu. Într-adevăr la Muzeul Banatului din Timișoara se găsește un exemplar din „Adunarea Cazaniilor”, tipărită la Viena în 1793,⁵ pe a cărei pagină de titlu proprietarul a ținut să-și afirme drepturile de proprietar: „Mihail Martinovici fiul bisearici(i) Timișori(i) la Anul 1796”. Pe versoul foi de titlu de la partea a III-a Mihail Roșu a ținut să sublinieze din nou drepturile sale asupra cărții: „Această carte iaste a lui Mihail Martinovici Roșul născut în satul acesta Jadani la Anul 1750 și cînd am fost de 21 de an(i) m-au pus Vichentie în slujba besearici(i) la Timișoara dila 1771 pînă la 1794.”

Cea mai interesantă însemnare este însă scurta „autobiografie” scrisă de dascălul Mihail Roșu pe versoul părții a II-a a aceleiași cărți: „Sînt născut la Anul 1750 Ianuarie în 4 miercur(i) la 6 ceasuri dimineața. Iară la Anul 1763 am început a învăța carte la popa Barbul, apoi la 764 a(m) mers la Timișoara și apoi au murit Nicolîță care au fost fiul besearici(i) Timișori(i), deci episcopul Vichentie Ioanovici m-au pus pre mine, nevrînd eu, pînă la 1794 noemvrie în 4. Și apoi am lăsat slujba de bună voia

* azi Cornești (jud. Timiș).

³ I. Vuia, *op. cit.*, p. 108 și urm.

⁴ *Ibidem.*, p. 110.

⁵ I. Bianu-N. Hodoș, *Bibliografia românească veche.*, vol. II (1716—1808), București, 1910, Nr. 558.

mea și am eșit din cetate la acest sat întru care m-am și născut. Mihail Martinovici care am fost în beseareca Timișorii slujitoriu 24 de ani. Scrisă cu mina mea."

Dacă „autobiografia”, descoperită acum, concordă uimitor, pînă și în exprimare, cu cea dintîi, rămîne totuși să se lămurească o contradicție ridicată de confruntarea celor două versiuni și încercarea de a explica semnificația unei fraze ce completează datele primei „autobiografii”.

În textul comunicat de E. Micu, Mihail Roșu afirmă că „... m-am dus la școală la un preot Barbul... iară la anul 1763 Aprilie 14 m-au dus tatăl meu Mărtin Roșu la școală...”, pe cînd al doilea text afirmă „... iară la Anul 1763 am început a învăța carte la popa Barbul, apoi la 764 a(m) mers la Timișoara...” Se pare că Roșu a greșit în versiunea I (comunicată de E. Micu), concepută, e drept, și mai tîrziu (după 1815) decît cea prezentată acum. Coroborînd datele primei și celei de-a doua versiuni, rezultă un fapt destul de neverosimil: Roșu își începe învățătura în 1763 cu preotul Barbu (versiunea II.), însă deja la 14 aprilie 1763 (versiunea I.), deci după maximum 4 luni, este dus de tatăl său la școala românească din Timișoara (Mehala), fapt contrazis de noua „autobiografie” (versiunea II.), care stabilește anul 1764 pentru venirea tînărului Roșu la Timișoara. În urma acestor considerente optăm pentru datele furnizate de textul nou descoperit, care ne precizează și modul în care Roșu părăsește postul de paraclisier la biserica din cetatea Timișorii, și anume „de bună voia mea”. Se pare că Mihail Roșu, în urma unor conflicte avute la episcopia din Timișoara, unde era folosit de altfel și ca scrib în cancelaria episcopală,⁶ a preferat să se retragă în satul natal, dedicîndu-se cu totul ridicării culturale a poporului său.

Un aspect destul de puțin cunoscut al personalității multilaterale a lui Mihail Roșu îl constituie pasiunea sa de bibliofil. După ce urmează școala românească din Mehala, atrăgînd prin sirguință atenția asupra sa, tînărul Roșu este înscris de episcopul Vichentie Ioanovici la școala sîrbească din cetatea Timișorii, apoi la cea germană și cea italiană, unde dobîndește temeinice cunoștințe. Activitatea sa pedagogică și teologică îl aduce în și mai strîns contact cu slova tipărită, pe care va înțelege apoi să o folosească la luminarea neamului său. Pasiunea bibliofilă a lui Mihail Roșu găsește un stimul deosebit în urma funcției sale de scrib la cancelaria episcopală, care îi înlesnește un contact permanent cu bogata bibliotecă de acolo. În acest mediu pasiunea lui Roșu pentru cuvîntul tipărit cîștigă definitiv teren, neobositul dascăl trecînd la înjghebarea unei biblioteci personale, una din primele biblioteci românești din Banat. În afară de cartea conținînd „autobiografia” amintită, menționăm un exemplar care a aparținut

⁶ V. Bugariu, *op. cit.*, p. 26.

lui Mihail Roșu, fiind actualmente păstrat la Biblioteca Municipală din Timișoara.⁷ Este vorba de „Indreptarea legii”, tipărită la Tîrgoviște în 1652⁸, care a cunoscut o largă circulație pînă a ajuns în proprietatea cărturarului bănățean.⁹ La pagina 543 Roșu a notat: „S-au cetit această pravilă de multe ori de la început pînă în sfîrșit de rîndul în cîțiva Ani. Mihail Roșu din Jadan(i) în 20 aprilie om bătrîn de 70 de ani”, iar pe pagina de garda de la sfîrșitul aceleiași cărți se află semnăturile autografe ale bătrînului dascăl și ale nepotului său Petru Roșu, învățător în Ianova. Însemnarea citată este plină de semnificație; ea ni-l arată pe bătrînul dascăl nedespărțit de pasiunea sa, cărțile, pe care le ia cu sine oriunde ar poposi. În toamna lui 1814 Mihail Roșu se stabilește la nepotul său Petru Roșu, la Ianova, de unde în 1817 se va muta la Murani. Cărțile sale l-au urmat cu credință pretutindenea pînă în clipa cînd la 18 septembrie 1822 închide ochii în Jadanul natal.

Acum, cînd se împlinesc 170 de ani de la nașterea marelui promotor al culturii românești de pe teritoriul Banatului, închinăm un gînd de pioasă aducere aminte memoriei harnicului dascăl Mihail Martinovici Roșu.

⁷ cota D. IV. 4856.

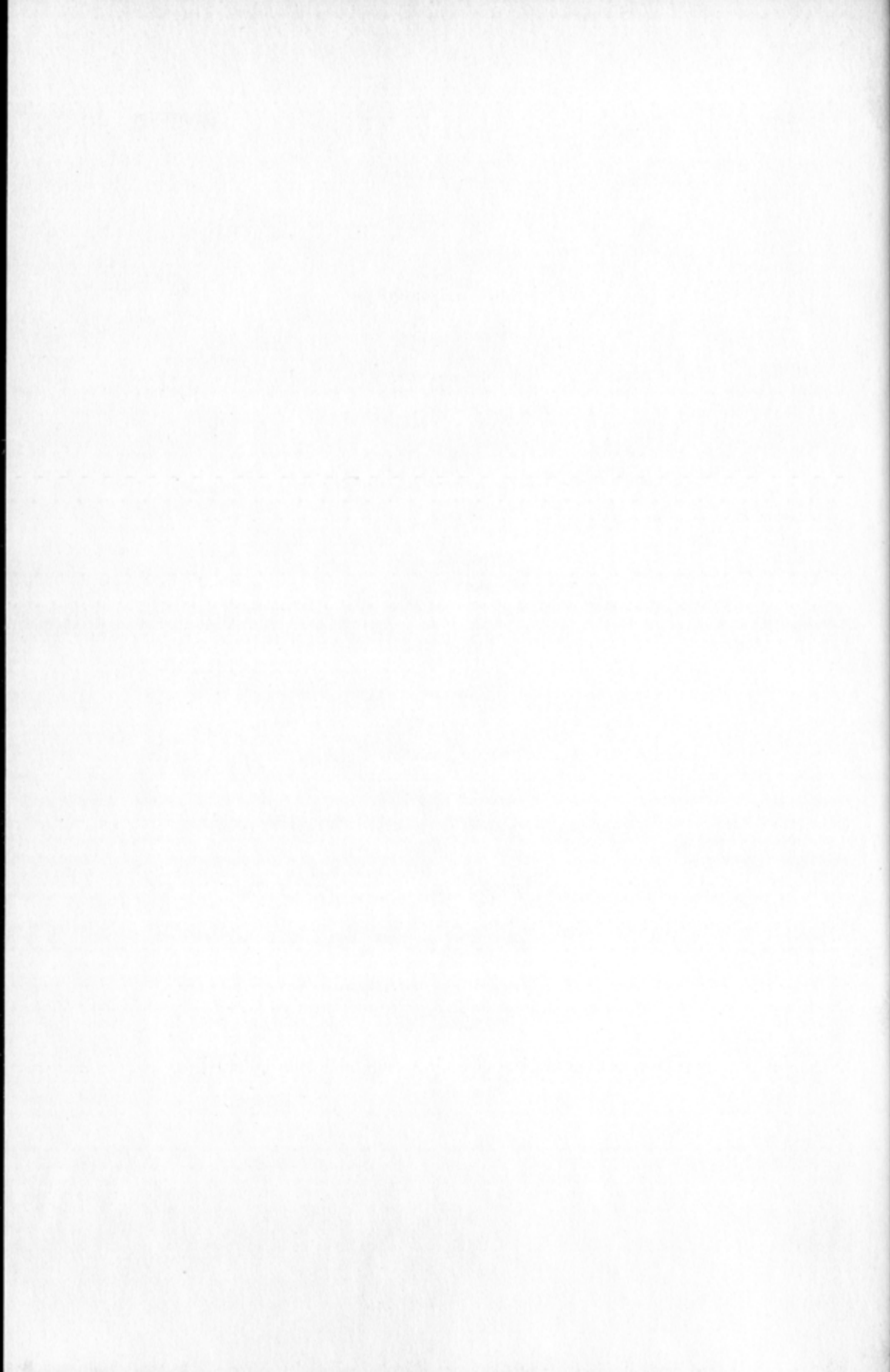
⁸ I. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, vol. I (1508—1716), București, 1903, Nr. 61.

⁹ Din secolele XVII—XVIII provin următoarele însemnări care atestă largă circulație a cărții pe teritoriul Țării Românești: „Adecă eu deadiul scris-am la dumneata părinte popo...”; „Ac(e)as(ta) au scris Ilarion ot Cozia...”; „Isaia moneh ot Dăgopol (Cîmpulung Muscel—n.n.) și am scris”; „Scris-am eu Ar(s)ene mă rogo domn(iei) tale să fac...”; „Ghenadie er(o)monah”; Până la tine iaromonah ot Cotești și până la tine logofăt o a serie...”; „Adică eu dia(c) Ion Stoica ot Cotești scris-am acesta alăturată la mîn(a) jupîn(u)lui Stame(i)ul ot Berceni(i) dă mar(e) credință com să s(ă) știe că mi-u făcut bin(e)”; „Adecă eu dia(c)u(l) Ianco Stoica am scris cînd a fost în zeel(e) creștin(e)...” — restul textului s-a pierdut la legarea cărții. De la începutul sec. XIX datează și primele însemnări făcute în Banat: p. 543: „Pravila sau îndreptarea soboarelor a tuturor și a tuturor din lumea aceasta am întins plătelor (?). Scrisă prăotul Nicolae Gheorghievici Preotul Muranului în al 26-lea octomvre anului curgător 1809”; se pare că de la acest proprietar a achiziționat Mihail Roșu cartea, desigur după 1817, data stabilirii sale la Murani. O altă însemnare ne dezvăluie soarta cărții după moartea lui Mihail Roșu, cînd își va schimba proprietarul: „823 în 14 Mai și eu am citit Nicolae Manoila din Fenlac negătătoriu” (p. 408). Exemplarul pe care îl menționăm constituie încă o dovadă peremptorie a permanentelor legături spirituale ce au dăinuit între populația celor trei țări române, indiferent de evoluția situației politice.

Оваде изенде ла Анна 1750 Јануари 24. Директор
 ла в-гасери димитрија Барз ла Анна 1763 април
 март април карте ла петра бар. в. апон ла 764
 ватери ла титимешера Лашиса ла дашама Барин
 Ланз ла 1771 ши апон ас мдрале нилешера
 каре ас рече фиса бекрети титимешери дот
 едешера риненте Јануари ас рече титимешери
 нилешери в. Ланз ла 1794 нилешери 24. ши апон
 амь ас рече фиса дотимешери ас рече титимешери
 дотимешери ла ас рече фиса дотимешери
 ши ас рече
 амь фиса 24. нилешери
 24. нилешери

Ас рече карте Јануари ас рече Милан
 Мартинешери рошала нилешери Јануари
 ас рече Јануари ла Анна 1750 ши Ланз
 амь фиса 24. в. дотимешери нилешери
 фиса бекрети ла титимешери дотимешери
 нилешери ла 1794

Insemnările autobiografice ale cărturarului Mihail Roșu

INFORMAȚII NOI CU PRIVIRE LA VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI NICOLAE HORGA-POPOVICI

de: EUGEN ARADEANUL

Cercetătorii trecutului arădean au manifestat un permanent interes față de viața și activitatea lui Nicolae Horga-Popovici, pioner al culturii românești în aceste părți. El a trăit într-o perioadă de adinci transformări, care a premers revoluția de la 1848 din cele trei țări române. În această perioadă se intensifică lupta de eliberare națională și socială a maselor.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, această luptă este marcată în Transilvania prin răscoala din 1784, *Suplex Libellus Valachorum* (1791) și pregătirea acțiunii în eparhia Aradului, pentru realizarea unei conduceri naționale. Uriașa activitate a școlii ardelenene nu putea să rămână fără ecou în această străveche regiune transilvăneană, deși condițiile mai vitrege, în special lipsa unui centru cultural și bisericesc sub jurisdicție românească, au redus aportul Aradului. Marele merit al lui Nicolae Horga-Popovici constă în încadrarea lui în acest flux al dezvoltării culturii românești, lăsând posterității printre altele valoroasa lui operă cunoscută sub titlul prescurtat „Oglinda omului înțelept”.

În ultima vreme, s-a adus o însemnată contribuție cu privire la opera lui Nicolae Horga-Popovici. Biografia lui a rămas însă pe mai departe deficitară, ceea ce împiedică încadrarea justă a operei în perspectiva epocii în care a trăit.¹ Cercetătorii de până acum susțineau că a fost și „nobil”, inspectorul școlilor românești, a făcut „medicină”, a fost ales „asesor de tablă al comitatului Arad”, a fost „hirotonit în 1799” și în sfârșit s-a învocat că a fost respins de la scaunul protopopesic al Butenilor de episcopul Avacumovici. De asemenea nu se cunoștea activitatea lui din deceniul care a premers hirotonia.

¹ Dr. Octavian Lupaș, Preotul Nicolae Horga-Popovici, cărturar arădean de acum un veac și jumătate, „*Mitropolia Banatului*” anul XIII (1963) nr. 5—8, pp. 262—272. Autorul pe lângă o analiză amplă a operei sale, are meritul de a fi sintetizat și cea mai mare parte din bibliografia aferentă.

Documentele noi, infirmă sau modifică în mare parte aceste afirmații bazate pe câteva texte tardive. Nicolae Horga-Popovici a fost într-adevăr descendentul unei vechi familii românești, înnobilită în 1645, alături de alți apărători ai cetății Ineu, important bastion al granițelor transilvane și în general al sistemului apărării antiotomane a Țărilor Române.²

Începînd cu ultimul deceniu al secolului al XVII-lea această familie a dat mulți slujitori altarului bisericii din Seleuș (județul Arad). Tatăl său, Simion Horga, servea de la 1740, după alte izvoare din 1743 sau 1748.³ Nicolae încă se străduia să devină preot, cel puțin pe la 1792,⁴ dar drumul lui era barat de dispoziția urbariului Mariei Tereza din 1771, care admitea la Seleuș dotatie pentru o singură parohie.⁵ Doar conscripția parohiilor din 1791 constată existența legală a celei de a doua parohii, motivată prin creșterea caselor de la 110 la 160 (fără Cigherul). De aceea conscripțiile din 1774, 1782 și 1785 înregistrează presbiteri supra-numerari, care se titularizează numai pe măsura vacanțelor.⁶

În aceste condiții Nicolae Horga-Popovici, pe la mijlocul deceniului al nouălea devine învățător la școala „din partea ortodoxă a Țării”.⁷ Această școală pare a fi una din vechile așezăminte românești din ținutul arădean. Datorită dezinteresului comitatului, școala din Țării pe la 1778 dăinuie într-o casă particulară, unde învățătorul instruia 16 băieți în scris și citit. El însuși avea un salariu derizoriu de 17 florini anual și stola, locuind în casa parohială.⁸

Reformele lui Iosif al II-lea ținteau tocmai îmbunătățirea acestor stări rudimentare vizînd și școala Țării.⁹

În 1787 inspecția școlilor arădene revine lui Alexe Veselici, dar care avea un domiciliu îndepărtat.¹⁰

În noua școală din Țării a activat Horga cîțiva ani. După cum ne arată el într-o petiție, în câteva rînduri a fost însărcinat și cu vizitație, ori din partea inspectoratului care se deplasa greu, ori din partea comitatului.¹¹

² Márki Sándor, Arad varmegye és Arad szabad királyi város története (*Istoria comitatului Arad și a orașului liber regesc Arad*), vol. II, Arad 1895, p. 192.

³ Arhivele Statului Arad, Fondul Prefectura județului Arad, *Conscrierea preoților* ort., Arad 1774, 1782, 1786.

⁴ Arhiva Episcopiei ort. rom. Arad, *Pachet acte 1792*, fasciculul 3, act. 122.

⁵ Arhivele Statului Arad, Fondul 248 R. 38, Dos. 140 — *Urbariul Seleușului*.

⁶ Ibidem, Fond Prefectura județului Arad, *Conscrierea preoților* ort. 1774, 1782, 1786. Arhiva Episcopiei ort. rom. Arad, *Pachet acte 1791. Conscripția parohiilor*.

⁷ Arhivele Statului Arad, Fond Prefectura județului Arad, *Protocol Acta congregationum*, 1793, p. 1062.

⁸ Ibidem, *Conscripția școlilor* 1778.

⁹ Ibidem, *Protocol Acta congregationum* 576, 675/1784.

¹⁰ Márki, o.c., II, p. 766.

¹¹ vezi nota 7.

Dar majoritatea reformelor lui Iosif al II-lea sînt retrase sub presiunea nobilimii maghiare. La 19 martie 1790 comitatul Arad casează normele sale școlare și Nicolae Horga este concediat.¹² La 31 ianuarie 1791 el solicită comitatului să i se dea funcția de vizitator al „școalelor naționale”.¹³ Rezultatul negativ al cererii ni-l arată el însuși într-o petiție la 11 februarie 1793 din care aflăm că din 1790 este fără post.¹⁴

Între timp îl găsim la Seleuș antrenat într-un litigiu al fratelui său Marian, cu notarul comunei precum și candidat în 1792 la postul de secretar protopopesic la Șiria pe lângă fratele său Ioan.

După o lungă inactivitate la 26 iunie 1794 pășește prima treaptă a administrației comitanteze, devenind „pentru cinstea lui” jurassor honorarius (jurat onorar).¹⁵ Această funcție s-a asimilat greșit de cercetătorii mai vechi cu funcția de asesor de tablă, funcție onorifică viageră.

Se pare, că de această dată avusese sprijinul vicecomitelui Sigismund Edelspacher, un iluminist, căruia îi va dedica printre alții opera principală și care a susținut și candidatura fratelui său la scaunul protopopesic al Șiriei. Dar cariera lui administrativă este de scurtă durată. Moartea fratelui său face ca una din parohiile Seleușului să devină vacantă. La 29 februarie 1796 adunarea generală comitanteză primește demisia lui din funcție, motivat de faptul că vrea să se hirotonească.¹⁶ Între timp se căsătorește cu Terezia Dima din Ghioroc, fiica unui comerciant.¹⁷ La 9 aprilie 1796, consistoriul arădean dă curs cererii sale.¹⁸ La 7 noiembrie 1796, o hotărîre comitanteză înregistrează hirotonierea ca efectuată.¹⁹

De acum activitatea lui îl leagă de Seleuș. Lipsa actelor justificative ale nobilității, pe care nu le poate obține, cu toate străduințele sale, îl exclude din rîndurile puținilor nobili români care au oarecare acces la viața publică și i se întentează proces fiind acuzat că s-a declarat nobil în mod ilegal.²⁰

¹² Ibidem și Márki, cit., II, p. 766.

¹³ Arhivele Statului Arad, *Registrum Actorum Publico-Politicorum*, 1737—1800, Litera P—R, vol. V, p. 1847.

¹⁴ Ibidem, vezi nota 7.

¹⁵ Ibidem, *Registrum Actorum Publico-Politicorum* 1737—1800, litera S—Z, vol. VI, p. 2218.

¹⁶ Ibidem, *Protocol Acta congregationum* 166/1796.

¹⁷ Arhiva Episcopiei ort. rom. Arad, *Procola Consistorialia* 1811 nr. 72. Arhivele Statului Arad, *Registrum Actorum Publico-Politicorum* 1737—1800, litera P—R, vol. V, p. 1880.

¹⁸ Arhiva Episcopiei ort. rom. Arad, *Protocola consistorialia* anii 1796 nr. 42.

¹⁹ Arhivele Statului Arad, Fond Prefectura județului Arad, *Protocol Acta congregationum* 965/1796.

²⁰ Ibidem, *Registrum Actorum Publico-Politicorum* 1737—1800, litera P—H, p. 792; literele M—O, vol. IV, p. 1428. *Acta congregationum* 1797 fasc. 4, nr. 1, 606.

Dar și problema materială îl apasă. Zestrea de 200 florini a soției nu o poate încasa nici în anul 1800 ca și restanțele venitului fratelui său Ioan.

Candidatura lui la scaunul protopopesesc de la Buteni e îndoielnică, deoarece în perioada 1791—1811 titularul este Gavril Bucatoș.²¹ La fel nu găsim date contemporane care să ateste studiile lui de medicină pe care nu le-ar fi omis din cererile de serviciu dacă erau date reale.

Se stinge în 1811 și după cât se pare, fără să fi lăsat urmaș.

În acest context modest s-au desfășurat ultimii 26 ani ai vieții lui Nicolae Horga. Nu trebuie să ne mire că scrierea sa, o operă românească din părțile Aradului, din epoca de rededeșteptare națională și adinci transformări sociale, a răsărit din micul sat al Șeleușului. Aceeași viață retrasă, aproape anonimă, ducea și contemporanul său Ladislau Nagy de Peretsény, notar în Seleuș, apoi jurat comitanț, scriitor maghiar din aceste părți, autor a mai multe lucrări în proză și poezii, scrise în ungurește dar și în românește. În volumul său denumit *Orodiaș*, apărut la 1803, la Oradea, publică un fragment din opera lui Gheorghe Șincai.

Condițiile materiale și sociale nefavorabile care au fost hărăzite lui Nicolae Horga-Popovici, au redus la un singur volum apreciabil produsul său literar, tipărit în 1807 la Buda. În 1808 tipărește o poezie românească la Oradea pe o foaie volantă închinată lui Ștefan Atzél, cu ocazia instalării sale în domeniul din Gurba. Modesta lui parohie compusă din 80 case nu-i permitea să tipărească ceva pe cont propriu, ceea ce colegul său Peretsény își mai putea permite uneori.

„Oglinda”, după cum s-a relevat în studiul cercetătorului Octavian Lupaș, cuprinde 22 de întâmplări luate din viața unor oameni mari din antichitatea greacă și romană trăgând din fiecare întâmplare învățături morale. De asemenea tratează și alte subiecte, toate însă abordând problemele social-morale ale epocii sale, ca problema căsătoriei și a legii, pe care o consideră a fi promulgată pentru oameni și nu oamenii să fie pentru lege, etc. Deosebit de interesante sînt materialele privind unele localități din părțile Aradului, ca Șiria, Ineu, Pîncota etc. Afirmațiile sale, pe lângă date istorice veridice, conțin și elemente legendare ca de exemplu atribuirea pe seama lui Decebal a cetăților medievale de la Șiria, Dezna, etc., explicabile prin lipsa posibilităților pentru cercetări științifice mai ample.

Interesul său pentru istoria românilor de pe celălalt versant al Carpaților se materializează prin legenda fondării Bucureștiului și alte fragmente, expresie a legăturilor ce se întăreau în această epocă. Nu începe îndoielă că „Oglinda” a fost scrisă

²¹ Cf. *Protocoalele ședințelor consistoriale 1792—1811 și conscripția eparhiei 1791*.

de Nicolae Horga-Popovici cu scop militant, situându-se pe o poziție iluministă.

El preconiza progresul poporului român, dorind a obține prin învățătură „țăranilor haznă”, a ridica oamenii „la meșteșug de prinzător” și „neguțătorii ispititori”. Intr-un cuvânt prin învățătura lui morală el milita, așa cum sublinează cercetătoarea Cornelia Bodea, pentru ridicarea vieții sociale și a nivelului de trai al poporului român, pentru propășirea culturii și civilizației.²²

Deosebit de importantă ni se pare concepția lui istorică, apropiată de corifeii școlii ardelen. Nicolae Horga-Popovici susține descendența poporului român din strămoșii daci și romani, susținând implicit continuitatea românilor pe aceste meleaguri. Or, în această perioadă stăpinită de ideea drepturilor istorice, tezele lui echivalau cu argumente pentru drepturile poporului român din care izvorăsc, pretenții legitime la o viață națională liberă. În viziunea lui, așa cum dovedește și interesul său pentru istoria românilor de la ambele versante ale Carpaților, poporul român reprezintă o unitate indisolubilă.

„Oglinda” lui Nicolae Horga-Popovici nu a fost doar un fenomen arădean. Ea a circulat pe toate teritoriile locuite de români unde au pătruns cărțile ieșite din aceeași tipografie.

Ideile sale înaintate au fost dezvoltate de alți cărturari arădeni, în primul rând de distinșii profesori ai Preparandiei din Arad, înființată în 1812, făcându-se pași însemnați pe calea înfăptuirii lor.

Este neîndoios că Nicolae Horga-Popovici a făcut unii din primii pași pe calea afirmării Aradului, ca un centru al luptei sociale și naționale a poporului român, al cărui țel final a fost înfăptuirea unui stat național, unitar, democratic și liber.

²² Lupaș, o.c., p. 262 sq.

²³ Cornelia Bodea, Preocupări economice și culturale în literatura transilvăneană dintre anii 1786—1830. *Studii, Revistă de Istorie*, anul IV, (1956), nr. 1, p. 96.

MARTURII ALE UNITĂȚII POPORULUI ȘI PRESTIGIULUI ȚĂRII

Lumea întreagă a luat cunoștință de încercarea prin care zile de-a rîndul în lunile mai și iunie, a trecut poporul român în urma dezlănțuirii stihiiilor naturii care a dus la inundarea mai multor regiuni ale țării. Alături de admirația pentru modul în care întregul popor a făcut față clipei, s-a manifestat deopotrivă și pretutindeni simțăminte de simpatie.

Din mulțimea dovezilor de atașament din lăuntru ca și din afară, putem menționa cîteva mai ilustrative înregistrate pe latură bisericească. Ele se adaugă la multiplele gesturi umanitare venind din partea unor state, organizații internaționale, înalte instituții sau cunoscute întreprinderi, distinse personalități sau simpli anonimi, etc.

În țară încă din primele clipe după producerea calamității, telegrame adresate Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, au dat din partea reprezentanților tuturor cultelor religioase asigurarea participării deservenților și credincioșilor la opera de refacere ce stă înaintea. Astfel în telegrama trimisă de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian, între altele se spune: „Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române sînt profund mișcați de grelele încercări și de pagubele imense ce s-au abătut asupra poporului nostru, în urma calamităților provocate de revărsarea apelor... Conștienți că acum trebuie mobilizate toate energiile pentru înlăturarea cît mai urgentă a pagubelor pricinuite patrimoniului nostru național, Vă încredințăm că toți slujitorii și credincioșii animați de cele mai alese sentimente de patriotism, nu vor precupeți nimic pentru a sprijini cu tot elanul, alături de vrednicul nostru popor, munca plină de abnegație care se depune pentru redresarea și înflorirea patriei noastre”.

Instituțiile centrale ale Sfintei Patriarhii ca și toate eparhiile apoi s-au angajat cu sume menite să augmenteze fondul destinat ajutorării și reconstrucției zonelor sinistrate, sumele depășind unul sau chiar mai multe milioane lei. Celelalte culte religioase din țară s-au angajat de asemenea cu contribuția lor la această nobilă acțiune.

De peste hotare, Biserici sau instituții și personalități ecle-siastice la fel au căutat, în virtutea principiilor evanghelice și umanitare să se dovedească alături de populația sinistrată cu trimiteri de alimente, îmbrăcăminte, medicamente, obiecte de uz casnic, corturi și paturi, instalații de purificarea apei, utilaje pen-tru obiectivele industriale, diferite materiale, sume necesare pro-curării celor de primă necesitate etc. Intre acestea amintim : parohiile ortodoxe române din străinătate, Arhiepiscopia Atenei, parohia ortodoxă greacă din Lausanne, Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Papa Paul VI, organizația catolică „Caritas” și cea protestantă a „Diaconatului”, Federația luterană mondială, Intra-jutorarea protestantă din Elveția, Comitetul de ajutorare a Bise-ricilor germane din Republica Federală a Germaniei, Consiliul Bisericii luterane daneze, Ajutorul Bisericii daneze, Uniunea Bisericilor protestante din Olanda, Ajutorul bisericesc din Nor-vegia, Comitetul Federației evreilor români din America, etc.

Donățiile au fost însoțite de simțămintele alese ale celor ce le-au făcut și care se reflectă în scrisorile adresate conducerii de Stat ca și în numeroasele apeluri reproduse și în paginile de presă rezervate României.

Astfel în apelul lansat într-un supliment al revistei „Cre-dința” (nr. 5, mai 1970) de către Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America se spune : „Simțul nostru de solidaritate națională cu frații din Patria-Mamă, indiferent de vederile noastre religioase sau politice, nu poate să rămână nepăsător în fața acestor nenorociri. E de datoria noastră, a celor ce viețuim în aceste țări bogate și ne bucurăm de belșug, să le dăm fraților noștri din România o mână de ajutor. Noi nu putem fi mai prejos de alte naționalități care se simt solidare cu cei de un sânge și sar și în ajutorul și al altor neamuri”.

Cu privire la acțiuni pe un plan mai mare, hebdomadarul „Service oecumenique de presse et d'information” (nr. 15 din 4 iunie 1970, p. 2) arată următoarele : „Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Federația luterană mondială al lansat în 29 mai un apel de 100 000 dolari Bisericilor membre și organizații de într-ajutorare care depind de acestea, pentru ajutorarea imediată a regiunilor din România atinse de inundații. O parte din această sumă va fi întrebuințată la opera de reconstrucție ulterioară”.

Toate acestea mărturii pun o dată mai mult în lumină uni-tatea întregului nostru popor și simpatia de care se bucură azi în lume, rod al hărniciei și al însuși prestigiului internațional al țării. Aci stă și cheazăia unui ritm rapid de refacere a zonelor ce au avut de suferit de pe urma calamităților naturale, și perspec-tiva înscrierii cu un nou elan pe făgașul prosperității.

IN VIZITA LA FRAȚII DIN REPUBLICA DEMOCRATA GERMANA

Conferința creștină pentru Pace împlinește de mai mulți ani un rol deosebit de important în ce privește antrenarea Bisericii, comunităților creștine și credincioșilor din lumea întreagă spre o tot mai activă sprijinire a eforturilor pe care popoarele și oamenii cinstiți de pretutindeni le depun pentru apărarea și consolidarea păcii, pentru preîntâmpinarea unor noi conflicte și războaie, pentru soluționarea oricăror divergențe posibile pe calea tratativelor și discuțiilor. În cadrul acestui for mondial sînt promovate în același timp relațiile bilaterale între Bisericile membre, care să ducă la o mai bună cunoaștere reciprocă, la o mai desăvîrșită apropiere și împreună lucrare cu scopul slujirii idealurilor de pace, progres și bunăstare.

Pornind de aici Biserica Ortodoxă Română și Comitetul regional al Conferinței Creștine pentru Pace din Republica Democrată Germană în componența căruia intră reprezentanți ai mai tuturor cultelor religioase din această țară au hotărît, ca membre ale Conferinței Creștine pentru Pace, să favorizeze prin toate mijloacele ce le stau la dispoziție colaborarea întreolaltă în vederea susținerii cauzei păcii și nu mai puțin a prieteniei dintre poporul român și poporul german, dintre Republica Socialistă România și Republica Democrată Germană.

Unul din aceste mijloace este schimbul de delegații, dintr-o parte și alta, vizitele reciproce anuale. În 1968 o delegație a Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Republica Democrată Germană, iar în 1969 o delegație a Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace din R.D.G. a vizitat Republica Socialistă România. În luna mai a anului curent, o nouă delegație ortodoxă-română condusă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului a răspuns invitației ce i s-a adresat și timp de 10 zile a vizitat R.D.G. urmînd un bine pus la punct program de călătorii în țară, de întâlniri cu reprezentanți ai Statului și cultelor religioase, de discuții oficiale și particulare.

Însoțiți de dl. prof. dr. Gerhard Bassarak și de dl. pastor dr. Carl Ordnung, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au făcut cunoștință cu numeroase monumente istorice și de artă (domuri, biserici, castele, case memoriale) la Berlin, Brandenburg, Halberstadt, Quedlinburg, Burgscheidungen, Gernrode, Weimar, Erfurt, Eisenach, Neudietendorf, Naumburg, Leipzig și Wittenberg, cu locuri de care se leagă istoria veche și nouă a Republicii Democrate Germane (castelul Wartburg, Lützen, lagărul de la Buchenwald, Potsdam), cu realizările actuale ale poporului german constructor al socialismului (ex. turnul de televiziune din Berlin), cu unele centre bisericești importante (Berlin, Brandenburg, Erfurt și Eisenach), instituții și așezăminte de asistență socială ale Bisericii evanghelice (Oberlinhaus, Lehnin, Arnstadt),

cu seminarii de predicatori (Brandenburg și Eisenach) și facultăți de teologie (Leipzig și Berlin) la care au prezentat expuneri și prelegeri. Au participat apoi la două servicii religioase (Eisenach), au luat contact cu personalități ecleziastice ca spre pildă episcopii Moritz Mitzenheim de Thuringia și Albrecht Schönherr de Berlin-Brandenburg, cu profesori de teologie, pastori și credincioși. O plăcută întâlnire a fost cea cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Vladimir, Exarh al Patriarhiei Moscovei pentru Europa Centrală. S-au purtat interesante discuții pe teme bisericești, teologice și în legătură cu problema păcii, a prieteniei dintre popoare. Dintre acestea pe primul loc s-a situat discuția avută cu reprezentanții Comitetului regional al Conferinței Creștine pentru Pace.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost primită de dl. Gerald Götting, președintele Uniunii Democrat Creștine, vicepreședinte al Consiliului de Stat și președinte al Camerei poporului. În cinstea ei apoi a dat o recepție dl. Hans Seigewasser, secretar de Stat pentru Problemele Religioase.

Cele văzute ca și cele aflate pe parcursul întregii vizite au oferit membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române posibilitatea de a cunoaște mai bine poporul Republicii Democratice Germane, trecutul și prezentul său, eforturile ce depune pentru a construi o viață nouă în condiții de progres și pace, rolul important pe care R.D.G. cu granițele stabilite după cel de-al doilea război mondial îl joacă în relațiile politice internaționale, dreptul ce-l are la existență liberă și independentă, necesitatea de a fi recunoscută ca Stat suveran. O experiență valoroasă a constituit-o luarea de contact direct cu activitatea cultelor religioase din R.D.G. închinată slujirii lui Dumnezeu și oamenilor, atașamentul ce-l manifestă față de năzuințele poporului.

Cu multă satisfacție s-a putut constata prețuirea de care se bucură în R.D.G. poporul român și Republica Socialistă România. Peste tot și la fiecare ocazie au fost exprimate sentimente de frățietate și dorința de a lupta împreună pentru apărarea păcii și înfăptuirea unei reale securități în lume și cu osebire în Europa.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în R.D.G. a constituit în fine un nimerit prilej de afirmare a legăturilor dintre creștinii din R.D.G. și ortodocșii români, hotărârea de a dezvolta și adânci relațiile dintre Bisericile lor, nevoia de a milita uniți pentru consolidarea păcii în lume.

Deși cu o istorie deosebită și trăind în condiții prea puțin asemănătoare, poporul român și poporul Republicii Democratice Germane sînt purtători ai unor valoroase culturi și tradiții, capabile să îmbogățească considerabil patrimoniul spiritual și material al umanității. Pe de-asupra Bisericile lor, deși aparținînd fiecare altei confesiuni, au totuși numeroase puncte de contact și țeluri comune. E ceea ce impune continuarea și dezvoltarea

legăturilor de pînă acum. În acest sens delegația Bisericii Ortodoxe Române și Comitetul regional al Conferinței Creștine pentru Pace din R.D.G. au ajuns la stabilirea unor măsuri ce urmează a fi îndeplinite în viitor (schimb de profesori și studenți, schimb de reviste, editarea în comun a unui volum reprezentînd icoane și monumente românești de arhitectură religioasă, etc.).

Dezvoltînd relațiile noastre avem ferma convingere că sprijinim cauza nobilă a păcii în lume și în Europa, prietenia dintre poporul român și poporul Republicii Democratice Germane, apropierea dintre Bisericile noastre.

TRECEREA LA CELE VEȘNICE A SANCTITAȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI

În ziua de vineri 17 aprilie, la binecuvîntata vîrstă de 93 ani, s-a stins din viață Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii. Viața sa a fost o îndelungată și rodnică dăruire pe altarul iubirii de Dumnezeu și de oameni, al slujirii binelui în lume.

S-a născut în anul 1877 la Moscova dintr-o distinsă și evlavioasă familie. În mirenție a purtat numele de Sergiu Vladimirovici Simanski. După ce a urmat calea obișnuită oricărui tînăr studios, intră în cinul monahal, în anul 1902. La cîtva timp, în 1913, înțelepciunea, ținuta și meritele sale îl fac să urce treptele arhieriei. Cu aceasta zelul său a crescut, așa încît în anul 1933 dobîndește înalta demnitate de mitropolit al Leningradului. În această calitate a lucrat neobosit, dovedindu-și toate calitățile cu care a fost înzestrat. A petrecut astfel alături de credincioșii săi grelele zile ale blocadei orașului, din cel de-al doilea război mondial.

O dată cu moartea fericitului patriarh Sergiu, întîmplată în mai 1944, ochii tuturor s-au îndreptat spre Mitropolitul Alexei al Leningradului. Și în acest chip, spre bucuria și mulțumirea unanimă, ierarhul de toți iubit ajunge în 1945 Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii.

De-a lungul anilor de patriarhat, în împlinirea sfintei sale misiuni a avut conștiința mereu trează a însemnătății pe care o are pentru fericirea lumii pacea și frățietatea dintre oameni. Lucrînd în sensul acesteia a făcut numeroase călătorii și vizite, a primit la rîndu-i mai multe delegații, a organizat întîlniri inter-religioase, interconfesionale și interortodoxe.

Cunoscut așadar pretutindeni, vestea morții sale a provocat regrete unanime; iar Sfîntul Sinod al Bisericii Pravoslavnice Ruse i-au adresat condoleanțe pentru pierderea vrednicului Întîistătător.

Slujba înmormântării a avut loc la mănăstirea Zagorsk în ziua de miercuri 20 aprilie 1970 într-un cadru solemn și de reculegere.

Personalitate bisericească proeminentă, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a reprezentat după cum s-a subliniat cu prilejul vizitei sale din 1962 în România, de către Prea Fericitul Patriarh Justinian pe „misionarul și însuflețitorul nobilei acțiuni de apropiere și colaborare între toate Bisericile creștine din lume”. Drept aceea și pe drumul răsplătirii cerești pentru strădaniile și fapăturile sale a fost însoțit de rugăciunile pioase ale Bisericilor ortodoxe ca și a marilor confesiuni creștine.

NOUL REPREZENTANT AL BISERICII ORTODOXE RUSE LA CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR

De curînd, Prea Sfințitul Episcop Vladimir reprezentant al Patriohiei Moscovei pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor a fost ales episcop titular de Cernigov și Nezin. În postul rămas vacant Sfințul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a hotărît să numească pe Prea Sfințitul Episcop Hermoghen.

Prea Sfinția Sa și-a împlinit mai înainte slujirea la Ierusalim și Damasc, apoi ca episcop de Podolsk. De acum va continua să illustreze și pe mai departe cu aceeași rîvnă înaltele idealuri pentru care lucrează Biserica ce o reprezintă.

ALEGEREA MITROPOLITULUI VARȘOVIEI

Scaunul de mitropolit ortodox al Varșoviei și al întregii Polonii, devenit vacant în cursul anului trecut prin decesul înalt Prea Sfințitului Ștefan, și-a primit titularul în urma alegerii din 24 ianuarie 1970. Noul Întîistătător a fost ales în persoana vrednicului episcop de Wrocław și Szeceń, Prea Sfințitul Vasile. Jurisdicția sa cuprinde un număr de 4 eparhii cu 280 biserici și 2 mănăstiri, ce aduc în arhipăstoreasca-i grijă 227 preoți și aproape un milion de credincioși.

Actul menționat a fost urmat de acela al instalării cu întreaga ceremonie specifică unui atare eveniment bisericesc.

ALEGEREA NOULUI EPISCOP AL MUNTELUI LIBAN

Nu demult, prin alegerea de către Sfințul Sinod al Patriarhiei Antiohiei a fost completată vacanța scaunului episcopal de Byblos și Botryon (Muntele Liban).

Cel ales se numără între cunoscuții slujitori ai Bisericii Arhimandritul Gheorghe Khodre. Pînă la dobîndirea trepteii el a

funcționat ca profesor la Universitatea din Beirut și totodată la Institutul de studii ecumenice de la Paris.

O NOUA MITROPOLIE ORTODOXA IN ASIA

La data de 8 ianuarie Sfântul Sinod al Patriarhiei ecumenice de Constantinopol a hotărât înființarea unei noi mitropolii cu titulatura de „a Noii Zelande și Exarhat al Indiilor, Japoniei și Coreii”. Aceasta va avea sub jurisdicția ei circa 15 000 ortodocși greci din țările respective.

Conducătorul spiritual și cel dintâi mitropolit al noii dieceze a fost numit Înalt Prea Sfințitul Dionisie de Nazians, până la data instalării fiind sufragane al Arhiepiscopiei grecești a Australiei.

SFINȚIREA SFINTULUI MIR LA PATRIARHIA ECUMENICA

O străveche tradiție a Bisericii constantinopolitane statornicește ca Sfântul și Marele Mir să fie sfințit totdeauna la un deceniu de către însuși Patriarhul ecumenic împreună cu toți membrii Sfântului Sinod. Aceasta în Joia Mare, ziua în care Mântuitorul a început patima Sa răscumpărătoare, a anticipat sărbătoarea Paștelui și a dat făgăduința Sfântului Duh, momente pe care le reactualizează Sfânta Taină a Botezului și Mirungerii.

Această rânduială deosebită a sfințirii Marelui Mir, s-a împlinit pentru Patriarhia Ecumenică la 23 aprilie 1970 în Catedrala Sfântului Mucenic Gheorghe din Fanar.

DRUMUL INNOIRII IN BISERICA GREACA

Intr-unul din numerele revistei noastre (4—6/1969, p. 313), s-au prezentat câteva dintre aspectele principale ale reorganizării Bisericii Ortodoxe din Grecia, conturate o dată cu adoptarea noii sale carte constituționale. Între acestea a fost menționată participarea laicilor la conducerea Bisericii.

Rezultatele practice ale noii legiuri au fost apreciable și promițătoare pentru o dezvoltare bisericească în spiritul tradiției. Astfel, după cum informează revista „Episkepsis” (nr. 2/1970, p. 12), în fiecare parohie a fost creată o Adunare parohială compusă din 15—20 membri laici. Dintre membrii adunărilor parohiale sînt aleși apoi delegații pentru Adunările regionale diecezanе, care la rîndul lor designează cîte un reprezentant pentru Adunarea Generală a Bisericii Greciei. Din acest înalt for care dobîndește o putere executivă fac parte și toți episcopii.

În felul acesta laicii își ocupă tot mai real locul ce le revine în Biserică.

INTENSIFICAREA ACTIVITĂȚII INSTITUTULUI PATRIARHAL
DE STUDII PATRISTICE

Intr-unul din numerele anterioare ale revistei 7—9/1969, p. 546, s-au prezentat și câteva din datele privitoare la înființarea unui institut ortodox de studii patristice la stravropighia de la Vlatadon, lângă Salonic. Se poate arăta acum în continuare că într-un timp relativ scurt acest așezământ a căutat să răspundă cu prisosință nădejdilor puse în munca sa de „cercetare a tradiției spirituale a Ortodoxiei și de proiectare a sa în lume”.

Ca roade ale acestei activități intense se impune cu osebire publicarea revistei „Klironomia” (Moștenirea) — după cum s-a arătat deja — ce însumează valoroase studii de specialitate, apoi încă trei publicații și anume: „Analecta Vlatadon” (Culegerea de la Vlatadon); „Phone ton Pateron” (Glasul Părinților); „Theologica Dokimia” (Încercări teologice). De asemenea sînt în curs de executare cele aproximativ 3 milioane clișee fotografice ale tuturor codicelor de la Sfîntul Munte Athos, într-un mod aparte și în culori cele ale miniaturilor acestora. Totodată se lucrează și la clarificarea textelor din scriitorii bisericești de limbă greacă, în scopul întocmirii unui Index al Părinților. Specialiștii continuă așadar cu tenacitate lucrarea începută.

VIZITA CARDINALULUI MARTY ÎN ANGLIA

Ca urmare a vizitei făcute între 21—25 aprilie 1967 în capitala Franței de către Arhiepiscopul de Canterbury, dr. Michael Ramsey și potrivit hotărîrii luate de episcopatul francez de acord cu cardinalul Heenan, Arhiepiscop de Westminster, Cardinalul Marty, Arhiepiscop de Paris și însoțitorii săi au poposit la Londra între 21 și 25 februarie.

Dincolo de protocolul unei vizite „la înalt nivel”, această întîlnire între ierarhia catolică franceză și ierarhia anglicană exprimă dorința unui dialog ecumenic, după cum arată presa de specialitate (Temoignage Chrétien, nr. 1337 din 19 februarie 1970, p. 15 și nr. 1338 din 26 februarie 1970, p. 13). Ea s-a referit la relațiile istorice dintre Biserica Francei și Angliei și la perspectivele viitoare.

Cu acest prilej cardinalul francez a întîlnit diferite personalități a comunității anglicane. Unele teme ca: intercomuniunea căsătoriile mixte, căsătoria preoților, colegialitatea episcopală, hirotoniile anglicane, problema martirilor catolici din Anglia etc. au format obiectul întîrînirilor dintre Cardinalul Marty și Arhiepiscopul Ramsey. Între altele cardinalul a remarcat diferențele foarte mari care există între anglicani și anume între „Biserica înaltă” și „Biserica de jos”, cea dintîi mai apropiată de catoli-

cism, cea de-a doua de protestantism. Membrii delegației franceze au arătat interlocutorilor dificultățile produse de pluralismul anglican ca și de lipsa de claritate în expresiile dogmatice.

Partea anglicană și-a manifestat impresia că Biserica romano-catolică pune toate dogmele pe același plan. Or, se prelinde că și anglicanii și catolicii sînt de acord asupra esențialului, diferînd doar în privința „dogmelor secundare”.

Cei doi prelați au prezidat o slujbă ecumenică la biserica Notre-Dame-de-France, la care au participat preoți catolici și anglicani, precum și numeroși pastori protestanți.

De menționat că pentru dezvoltarea legăturilor stabilite, nu demult a luat ființă în Franța un grup mixt anglican-catolic.

CATOLICI ȘI ANGLICANI PE CALEA ECUMENISMULUI

La începutul lunii martie a.c., două personalități ecleziastice marcante — dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury și Primat al Bisericii Anglicane și Cardinalul Leo Suenens, Arhiepiscop catolic de Malines-Bruxelles și Primat al Belgiei — au realizat un program comun o dată cu vizita făcută la New York. Astfel, ei au condus un seminar ce a întrunit nouăzeci de prelați episcopalieni pentru a discuta tema „Viitorul Bisericii creștine”. Au asistat de asemenea la slujbe religioase, au vizitat mănăstiri, parohii, etc.

Un moment important al programului l-a constituit înțîlnirea organizată în 11 martie de „Union Theological Seminary”. La aceasta au luat parte numeroși invitați între cei prezenți numărîndu-se I.P.S.Iacob, Arhiepiscopul ortodox grec al Americii și Edwin Epsy, secretarul General al Consiliului Național al Bisericilor. În cadrul ei înălții oaspeți au vorbit pe teme ecumenice, îndeosebi privind unitatea Bisericii. S-a subliniat de către Arhiepiscopul Ramsey aceea că „Mișcarea ecumenică nu e o acțiune de apărare a unei Biserici muribunde, ci rezultatul credinței și curajului celor care o susțin”. Din partea Cardinalului Suenens apoi, un comunicat preciza că înțîlnirea se înscrie pe linia conversațiilor de la Malines (1921) și e considerată ca o etapă foarte însemnată pe linia tendințelor de apropiere dintre Biserici, iar în mod particular, între Biserica Romano-Catolică și comunitatea anglicană.

FERMITATEA UNEI POZIȚII

Disputele stîrnite de enciclica „Humanae Vitae” sînt de acum îndeajuns de cunoscute pentru a nu face necesară decît o scurtă referire. Într-adevăr, măsurile pe care o parte a ierarhiei catolice le-a luat împotriva preoților care mai mult sau mai puțin și-au

manifestat dezacordul față de documentul pontifical au fost adesea fără menajamente. De exemplu Cardinalul O'Boyle a sancționat pentru atitudinea adoptată un număr de patruzecișitrei preoți din dieceza Washington.

Dintre cei în cauză douăzecișinouă fără a-și dezminți poziția au cerut dreptate tribunalului arhidiecezan. Negăsind aici înțelegerea dorită, s-au adresat papei Paul VI însuși, cu rugămintea de-a fi judecați de ultimul for de apel. În scrisoarea către papă inculpații justifică poziția pe care se mențin și care le-a atras sancțiunea, cu aceea că în mai multe țări conferințele episcopale au declarat că o enciclică nu este infailibilă. În orice caz demersurile întreprinse denotă convingerea acestor preoți catolici despre justetea poziției adoptate.

IMIXTIUNI PONTIFICALE ÎN ACTIVITATEA UNUI EPISCOP

Lunile de început ale anului curent au furnizat diecezei Ravenei, a cărei nume se leagă de antica cetate bizantină, motivele unei vădite tulburări. Pricina a constituit-o vizita unui trimis „apostolic”. Scopul unui inspector al Vaticanului însă e bine cunoscut pentru a îndreptăți temerea. Potrivit Codului de drept canonic, acesta poate primi încredințarea din partea Sfintului Scaun de a remedia abuzurile dintr-o episcopie. Ce este însă mai curios e faptul că obiectivul cercetării întreprinse de astă dată a fost însuși arhiepiscopul de Ravenna, Monseniorul Salvatore Balasari.

Acuzele ce i se aduc sînt de fapt precise. Se pare însă că ele se concentrează în jurul următoarelor mai importante :

- a apărut pe teologul progresist Don Girardi nu demult expulzat din Roma ;

- nu a pedepsit un număr de nouă preoți aparținînd vicariatului de Carpiano, care au răspuns printr-un document apreciat ca „subversiv” la „schema discuției asupra problemelor preoției” (publicat de conferința episcopală italiană) ;

- preoții conservatori, ce au sesizat cazurile precedente n-au găsit ascultare la Arhiepiscop pentru pretențiile lor politice și dorința de-a dobîndi demnități ecleziastice ;

- în cursul diferitelor discuții sau interviuri acordate, a expus idei non conformiste cu privire la raporturile dintre Biserică și Stat, la dialogul cu necreștinii, la „frîna” pusă reformelor conciliare și la necesitatea unei exercitări efective a colegialității episcopale.

Față de toate acestea se știe însă că arhiepiscopul este unul dintre cei mai vajnici prelați apărători ai literei și spiritului Conciliului Vatican II. În vîrstă de 63 ani, el împlinește aproape un sfert de veac de cînd își exercită funcția. În apărarea sa el cere doar ca întreaga cauză să fie tratată public, pentru ca acu-

zațiile și hotărârile să fie puse în plină lumină. Într-o declarație în acest sens precizează: „Atitudinea mea a fost și va fi întotdeauna aceea de a informa pe credincioși despre ceea ce gîndesc și a le cere sfaturi. În fond e vorba doar de a pune în practică libertatea cuvîntului.

Consecvent credinței sale, Arhiepiscopul a protestat împotriva „vizitatorului apostolic”. Cu această atitudine s-a solidarizat și consiliul pastoral al Ravenei.

După cum se observă, Monseniorul Baldassari nu este un conservator, dar în același timp nu se consideră nici un non-conformist. Ceea ce apare însă mai clar din această afacere este modalitatea de a se duce lupta dintre cele două poziții ce vreau să troneze în Biserica Romano-Catolică.

CONȘTIINȚA PERSONALĂ ȘI AUTORITATEA BISERICEASCA SUPREMA

În orașul Padova, la începutul lunii aprilie a.c., s-a desfășurat timp de mai multe zile lucrările celui de-al treilea congres de teologie morală, care a întrunit un număr de treisute participanți romano-catolici.

Ca problemă principală a fost dezbătută cea a raportului dintre conștiință și autoritate, conchizîndu-se că papa nu este infailibil decît în materie de dogmă. Astfel se spune precis: „Conștiința personală este autoritatea supremă a creștinului, deasupra magisterului pontifical în domeniile ce nu ating dogma”.

În sensul acesta unii teologi ca Bernard Haering au mai arătat că: „Magisteriul poate fi responsabil pentru conflictele de conștiință nejustificate cînd depășesc limitele competenței sale, cînd nu se încadrează în deplinătatea vitalității unei colaborări episcopale și în experiențele credincioșilor, atunci cînd declară ca adevăr absolut ceea ce nu este decît o convingere sinceră, dar nu dovedită”.

Pe marginea discuțiilor însă, Patriarhul Veneției Monseniorul Luciani, a recomandat prudență pentru ca analizele și ipotezele să nu se transforme în „teze” păgubitoare pentru creștini. La sfîrșit a fost adoptat un document sintetizînd opiniile formulate.

REINTRODUCEREA DIACONATULUI ÎN IERARHIA ROMANO-CATOLICA

Încercările de reevaluare a diaconiei în catolicism, potrivit dispozițiilor conciliare, au dus în ultima vreme la cîteva hirotonii în mai multe Biserici locale, de pildă din Belgia, America Latină, ș.a.

Recent și într-un chip ce a suscitât o atenție mai deosebită, firească față de o noutate, s-a săvârșit de către Monseniorul Puech, în catedrala din Carcassonne, cea dintâi hirotonie de diacon în Franța. După cum se știe, diaconilor catolici nu le sînt impuse aceleași norme ca și preoților. Bunăoară candidatul la care ne referim Jean Griffie este pensionar al unui reciproc agricol, și totodată delegat diecezan al organizației Ajutorului catolic. Este în vîrstă de 62 ani, cu o familie de opt copii.

Pe măsura repetării cazurilor acestor hirotonii se impune și ritualul respectiv, care, după o judicioasă observație, prezintă unele aspecte originale. Astfel comunitatea este aceea care cere episcopului hirotonia unuia dintre membrii ei, după ce i-a găsit calități ce l-au făcut vrednic de aceasta. De asemenea soția candidatului este chemată să se pronunțe asupra consimțirii la noua stare a soțului, care implică o angajare. În rest părțile principale ale ceremoniei sînt: declarația viitorului diacon de-a rămîne în comuniune cu episcopul; rugăciunea consacrării, rostită în timpul missei peste candidatul îngenunchat și îmbrăcat cu stihar și orar, apoi înmînarea Evangheliei.

De menționat spre edificare asupra drepturilor și îndatoririlor diaconilor, că aceștia se împărtășesc ca preoții sub ambele specii, pot să administreze Taina Botezului și extremei ungeri (maslului) să distribuie Sfînta Euharistie și să predice. În afara cultului ei se dedică în mod special operelor de caritate, ușurînd prin ajutorul dat preoților, activitatea pastorală a acestora.

PE CALEA DIALOGULUI CATOLIC-PROTESTANT

La Roma, între 6 și 10 aprilie 1970 a avut loc cea dintîi întîlnire oficială dintre teologii catolici și reformați, organizată în comun de Biserica Romano-Catolică și alianța reformată mondială. Tema dezbaterilor a fost „Hristos și Biserica”.

Întîlnirea a avut ca scop examinarea în ce măsură situația prezentă confesională îngăduie cercetarea într-o lumină nouă a tensiunilor istorice dintre cele două tradiții.

În cadrul ședințelor s-a subliniat faptul că de multe ori Biserica a fost descrisă exclusiv în relația ei cu Hristos, în detrimentul referinței la lucrarea Sfîntului Duh. De aci și necesitatea ca ea să fie privită într-un cadru mai larg. În acest sens s-a afirmat că Biserica este o parte a lumii existînd pentru mîntuirea ei. De asemenea o problemă principală a fost și aceea a raportului dintre Biserica locală și cea universală.

S-a hotărît de către participanți ca întîlnirea lor să fie urmată de altele similare.

ALEGEREA PREȘEDINTELUI FEDERAȚIEI PROTESTANTE DIN FRANȚA

La începutul lunii martie a.c. Federația Protestantă Franceză în alcătuirea căreia intră Biserica luterană și Biserica reformată a Franței, Biserica de confesiune augsburgică și Biserica reformată din Alsacia și Lorena, Federația Bisericilor evanghelice baptiste și Uniunea națională a Bisericilor reformate evanghelice independente, precum și Echipele de cercetare biblică sau Centrul protestant de studii și documentare, etc., și-a dobândit un nou președinte în persoana lui Jean Courvoisier. Noul ales este laic, diplomat al Școlii de mine din Paris, având funcția de director general și președinte al mai multor bănci. Angajat și în lucrarea ecleziastică el a fost președinte al Societății Misiunilor din Paris, președinte al departamentului relațiilor externe al Federației Protestante Franceze și al Comisiei afacerilor generale ale Bisericii reformate din Franța.

De remarcat că este pentru a doua oară când postul respectiv e ocupat de un laic, fapt motivat de Consiliul Federației cu aceea că s-a voit a se reaminti unul din marile principii ale Reformei, acela al preoției universale.

REORGANIZAREA COMISIEI PENTRU AFACERILE INTERNAȚIONALE DIN CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR

Comisia Bisericilor pentru afacerile internaționale a fost creată în 1946 de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Consiliul misionar internațional. Când în 1961 acesta din urmă s-a integrat la Consiliul Ecumenic, comisia a devenit semi-autonomă. Sarcina sa principală e de-a ajuta Bisericile creștine în a reflecta și a găsi mijloacele de a-și exercita o influență eficientă asupra problemelor internaționale.

În cursul lunii februarie 1970, cei 74 membri ai comisiei au purces la alegerea unui nou comitet executiv. În urma votării au fost designați a face parte din respectivul comitet 15 membri între care 7 din Europa, 2 din America, 1 din America Latină, 4 din Asia și 1 din Africa.

P. C. Diacon Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului teologic universitar din București a fost ales în noul comitet ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române.

FEDERAȚIA BISERICILOR EVANGHELICE DIN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ ȘI MIȘCAREA ECUMENICĂ

În anul 1969 a luat ființă Federația Bisericilor Evanghelice din Republica Democrată Germană. Noua organizație bisericească o dată cu ființarea caută și o integrare în Consiliul Ecumenic

al Bisericilor, întrucît reprezentarea în acest for, prin intermediul Bisericii Evanghelice din Germania, a luat sfîrșit. Pentru tratativele necesare în acest scop președintele Federației, episcopul A. Schönherr și însoțitorii săi au făcut o vizită la Geneva între 28 și 30 ianuarie 1970.

În cursul discuțiilor s-a căzut de acord asupra recunoașterii faptului că Bisericele Evanghelice din Republica Democrată Germană au aparținut Consiliului Ecumenic încă de la crearea sa în 1948. Singura chestiune care se pune este de a ști în ce fel această apartenență oficială la Consiliul Ecumenic o dată cu noua situație creată prin formarea Federației își poate găsi expresia cea mai potrivită. Decizia finală însă a rămas a fi luată în considerare de Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, aceasta cu prilejul unei prime sesiuni, eventual la Addis Abeba în ianuarie 1971. Și pînă atunci însă, colaborarea Federației cu Consiliul Ecumenic urmează a fi asigurată.

PERSPECTIVE ALE ECUMENISMULUI ÎN AFRICA

În cursul lunii aprilie 1970 la Nairobi în Kenya a avut loc un seminar pe tema ecumenismului. La acesta au participat circa 40 reprezentanți din 7 țări africane, președinția avînd-o Monse-niorul Vincent Mc Cauley, episcop de Fort Portal și președinte al Asociației membrilor conferințelor episcopale ale Africii răsă-ritene. Între alții au asistat Samuel H. Amisshah, secretar general al Conferinței Bisericilor întregii Africi.

Seminarul a fost organizat în vederea studierii principiilor ecumenismului și căutării mijloacelor ce permit colaborarea efec-tivă între diferitele confesiuni ca și între acestea și necreștini, pentru obținerea unor condiții de viață mai bune și pentru pacea lumii.

Pe ordinea de zi au figurat două conferințe principale: „Bi-sericile africane independente” și „Conferința Bisericilor din toată Africa”. Au constituit de asemenea obiectul unor interesante discuții temele următoare: botezul, cultul comun și căsătoriile mixte.

Seminarul a oglindit astfel atît preocupările, cît și problemele și perspectivele lucrării ecumenice în Africa.

CERCETĂRI ASUPRA POSIBILITĂȚILOR DE INNOIRE A CULTULUI

Oscilația între contestare și conservatorism, ce se face sim-țită în sînul diferitor confesiuni creștine, se reflectă și în săvîrși-rea cultului divin. Rezonanța pe care o găsește în acesta fenome-nul cunoscut îndeobște sub denumirea de „secularizare”, a

determinat cu ocazia ultimei sesiuni a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericii ținut la Canterbury între 12—23 august 1969 inițierea unei anchete în rândul participanților, ei înșiși reprezentanți ai glasului credincioșilor din diferite colțuri ale lumii.

Problema care preocupă desigur e oglindită în chestionarul următor: 1. Aprobați respectarea unui plan pentru organizarea serviciilor religioase sau preferați o serie de slujbe fără legătură unele cu altele? 2. Preferați participarea la servicii confesionale și tradiționale? 3. În ce măsură aprobați strădania de-a utiliza un nou stil de cult? 4. Ce aveți de obiectat în privința acestui stil? 5. Ce vă place în mod deosebit la acest stil?

Rezultatele obținute, deși nu îngăduie stabilirea unor concluzii precise, asigură totuși un ghid pentru direcția în care urmează a se desfășura acea reînnoire cultică, proiectată de cea de a IV-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericii.

Astfel, cu privire la întrebarea întâia, s-a constatat că majoritatea răspunsurilor sînt în favorul unei coerențe a diferitor slujbe religioase. Referitor la întrebarea a doua și a treia s-a afirmat că nu există în prezent forme liturgice universale, care să fie grăitoare deci pentru toți creștinii. Or, sînt necesare eforturi pentru a lega cultul de viață și de preocupările cotidiene, așadar de a realiza un nou stil al serviciilor divine. Privitor la întrebarea a patra s-a evidențiat pericolul ca noul stil să nu devină un simplu spectacol și mai ales un spectacol rău, care nu ar mai fi în măsura de a antrena pe participanți la el. Cîțiva dintre cei chestionați chiar au deplins faptul că temeiul biblic într-un asemenea cult e foarte vag, iar elementul transcendent al aproape inexistent. În legătură cu ultima întrebare s-a remarcat elementul viu, însușitor ce trebuie să caracterizeze stilul cultic.

Au fost făcute apoi și alte remarcări toate căutînd să pună în lumină faptul că acest stil e necesar să exprime într-un mod cît mai autentic și într-un limbaj modern, relația dintre Dumnezeu și oameni și a oamenilor între ei.

Problemele speciale ca intercomuniunea, au rămas a se discuta cu prilejul unei sesiuni ulterioare a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic.

NOUA SESIUNE A COMITETULUI DE LUCRU AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Activitatea înaltului for creștin de apărare a păcii continuă să se desfășoare pînă la alegerea noului președinte și secretar general suz îndrumarea unui „colegiu al vicepreședinților” și anume: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim de Leningrad, pastorul Richard Adriamanjato (Madagascar), episcopul Tibor

Bartha (Ungaria), dr. Heinz Kloppenburg (R.F.G.), prof. Georges Casalis (Franța) și A. K. Thampy (India). În cadrul întâlnirii colegiului, în 1 și 2 februarie 1970 la Moscova, s-a apreciat oportunitatea convocării unei sesiuni extraordinare a Comitetului de lucru al Conferinței. În acest fel aproape toți membrii respectivului comitet s-au întrunit la Praga în zilele de 27 și 28 februarie a.c. Din partea Bisericii Ortodoxe, au participat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și Prea Cucernicul Părinte Ilie Georgescu din serviciul Administrației Patriarhale.

Ordinea de zi a cuprins probleme numeroase și variate. Între acestea, la intervenția delegației române s-a introdus necesitatea organizării neîntârziată a unei întruniri în colaborare cu Conferința Bisericilor Europene privind securitatea europeană.

S-a stabilit totodată programul activităților pentru anul în curs. Astfel a fost fixată data următoarei sesiuni a Comitetului de lucru anume: 30 septembrie — 2 octombrie 1970, la Budapesta; ținerea mai multor întruniri ale Secretariatului internațional al Conferinței, convocarea comisiei pentru securitatea europeană în luna iunie a.c., în Elveția, Polonia sau România; organizarea unei consultări cu romano-catolicii la începutul lui octombrie a.c. în Polonia sau Ungaria și convocarea Comitetului de continuare, în iunie 1971 la Zagorsk în U.R.S.S.

La sfârșitul sesiunii s-a dat și un comunicat urmărindu-se și pe mai departe antrenarea creștinilor din diferite părți ale globului în acțiunea de sprijinire a păcii.

CREȘTINII ȘI PROBLEMA PACII

În anul 1968 a fost constituită de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Comisia pontificală „Dreptate și Pace” un organism numit Comisia pentru societate, dezvoltare și pace (SODEPAX), cu scopul antrenării Bisericilor creștine în acțiuni comune de sprijinire a progresului economic-social și a păcii. Din inițiativa acestei comisii s-au ținut pînă în prezent două mari întruniri, axate pe problema cooperării mondiale pentru dezvoltare, la Beyrut, în aprilie 1968 și la Montreal în mai 1969. În acest an, a avut loc o nouă întrunire la Baden bei Wien (Austria) între 3—9 aprilie, pe tema „Creștinii și problema păcii”. Au participat delegați ortodocși, catolici și protestanți din treizecișapte de țări, Biserica Ortodoxă Română fiind reprezentată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului.

Prezidarea colocviului a fost încredințată generalului dr. T. B. Simatupang din Indonezia și lui Vittorino Veronese, Directorul Băncii de Stat din Roma, asistați de Monseniorul Joseph Gremillion, copreședinte al SODEPAX și preotul George H. Dunne secretar general, precum și de alți funcționari permanenți ai Comisiei. Au fost de față Pastorul dr. Eugene Carson Blake și Car-

dinalul Franz König, care au și deschis lucrările prin cuvântări de salut, cel dintîi din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor iar cel de-al doilea din partea Bisericii Romano-Catolice.

S-au prezentat apoi referate și coreferate pe următoarele teme: 1. Responsabilitatea creștină față de pacea în lume; 2. Cauzele și factorii conflictului politic mondial; 3. Promovarea drepturilor omului și protejarea lor ca factori ai menținerii păcii în lume; 4. Dinamica păcii și structurile sociale și politice ale lumii contemporane; 5. Educația în favoarea păcii.

Problemele care au format cuprinsul acestora au fost apoi aprofundate în cinci grupe de lucru corespunzătoare. Duminică, 5 aprilie, a fost oficiat un serviciu religios în cadrul căruia a predicat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

Lucrările s-au încheiat cu adoptarea unor documente care au înscris ideile pentru care militează Bisericile angajate, o dată cu recomandările practice pentru realizarea lor.

Aflîndu-se în Austria ca delegat al Bisericii Ortodoxe Române la amintitul colocviu, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a fost invitat de P. C. Părinte profesor dr. Gheorghe Moisescu a face o vizită parohiei ortodoxe române din Viena, pe care o păstorește.

Răspunzînd dorinței credincioșilor de aci Înalt Prea Sfinția Sa a participat în duminica din 5 aprilie la slujba sfintei liturghii săvîrșită în capela parohiei. La sfîrșitul slujbei, Înaltul Ierarh a lăudat vrednicia preotului și credincioșilor împărtășind tuturor binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian și asigurîndu-i de permanenta purtare de grijă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

De asemenea, după cîteva zile, vineri 10 aprilie a.c. a asistat la festivitatea desfășurată în noul sediu cultural al parohiei cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la nașterea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în cadrul căreia a conferențiat profesorul universitar Constantin C. Giurescu. Înalt Prea Sfinția Sa s-a întreținut apoi cu cei prezenți într-o atmosferă caldă, fiind rugat la despărțire a transmite Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, expresia celor mai alese simțăminte ce le poartă Bisericii și Patriei strămoșești.

ACȚIUNE BISERICESCA ÎN SLUJBA PROGRESULUI ȘI A PACII

În urma conferinței „Biserica și Societatea” ținută la Geneva în 1966, Consiliul Ecumenic al Bisericilor s-a străduit să mobilizeze Bisericile membre (ortodoxe, protestante, anglicane și vechi catolice) la o participare mai susținută în favorul dezvoltării mondiale. Adunarea Generală de la Uppsala, din 1968 a lansat chiar un apel în această privință. Pe această linie, sub auspiciile

Înaltului for bisericesc internațional, a avut loc la Montreux în Elveția între 26—31 ianuarie 1970 un colocviu ce a întrunit un număr de două sute de delegați din diferite țări ale lumii. Tema acestuia — Cooperare mondială și dezvoltare — a fost dezbătută atât în plenare cât și în ședințele celor 5 comisii de lucru. Între numele ce s-au remarcat cu acest prilej se înscrie cel al Secretarului general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Pastorul dr. Eugen C. Blake, al economistului Charles Dunbar Scherman, ales președintele colocviului, al dr. Samuel L. Parmar, profesor la Universitatea din Allahabad, ambii cu răspunderi în același Consiliu Ecumenic, Dom. Helder Camara Arhiepiscop catolic de Olinda și Recife în Brazilia și alții.

Colocviul a căutat să pună în lumină faptul că Bisericele trebuie să-și dea seama că problemele dezvoltării privesc toate țările. De asemenea și acela că ele trebuie să-și lărgescă viziunea creștină asupra procesului dezvoltării în totalitatea sa, cu aspectele sale culturale, social-politice, spirituale, ideologice, psihologice. Scopul urmărit deci viza modul în care Bisericele pot să participe la proiectele concrete de dezvoltare a societății.

În acest sens s-a analizat situația ce o prezintă subdezvoltarea, constatându-se că 80% din resursele lumii sînt folosite de 20% dintre locuitorii ei, restul oamenilor luptînd cu o sărăcie mai mare sau mai mică, cu puține șanse de a le învinge în deceniile următoare. S-a arătat apoi rolul dreptății sociale ca o garanție a progresului și a păcii. S-a subliniat importanța ce schimbarea structurilor o are în procesul dezvoltării.

Între hotărârile luate s-a remarcat aceea a înființării unei comisii ce să coordoneze participarea Bisericilor la programul dezvoltării. Aceasta urmează a fi compusă din 20—25 membri. Apoi s-a inițiat crearea unui fond de ajutor pentru țările subdezvoltate. S-a lansat de asemenea opinia elaborării unei teologii a dezvoltării.

În mod deosebit accentul s-a pus pe latura practică. Privitor la aceasta Monseniorul Helder Camara a declarat următoarele: „... noi creștinii am putea spune că în anii următori, nu vom mai avea nevoie de texte noi în domeniul social. Problema se pune de a traduce în practică frumoasele noastre teorii“. Adevărata slujire a lumii devine de fapt pentru oricare creștin drumarul activității sale.

SUBSTRATUL CONFLICTELOR RELIGIOASE DIN IRLANDA

Situația creată în Irlanda de Nord în urma deselor încăierări religioase a format obiectul unui viu interes al opiniei publice fiind și în preocuparea revistei noastre (nr. 10—12/1969). Evoluția ei însă nu indică o liniștire a atmosferei. În ultimul timp, de

pildă, câteva bombe au explodat în diferite puncte ale cartierului protestant din Belfast, iar participanții la ciocnirile celor două comunități religioase au lansat recipiente încărcate cu substanțe explozive. A fost necesară chiar întărirea trupelor britanice stabilite în Ulster, zona vulnerabilă. Ele de fapt nu au intervenit în incidentele locale, decât la cererea premierului Ulsterului.

Dacă persistă conflictul dintre cele două grupări: catolică și protestantă, cauzele după cum se știe sînt multiple, avînd rădăcini în domeniul social, politic și economic. Potrivit declarației unuia dintre deputații din Camera Comunelor — anume Bernadette Devlin — „conflictul din Ulster nu este de ordin religios sau rasial, ci constituie versiunea irlandeză a luptei de clasă”.

De fapt, Irlanda de Nord fiind regiunea britanică cu cel mai lent ritm de dezvoltare, pe fundalul situației economice apar și mai acute divergențele de secole iscate de scindarea religioasă. Ciocnirile dintre Biserica Anglicană și cea Catolică s-au ținut lanț, prima dorind supremația, a doua urmărind a obține tratament egal. Disensiunile au primit cu timpul și un pronunțat caracter social. Azi, o treime din populația Ulsterului e catolică, iar două treimi protestantă. Condițiile social-istorice au făcut să se producă o masivă concentrare a proprietății și a bunurilor în mîinile protestanților, catolicii aparținînd în general păturilor mai sărace.

Legislația electorală locală accentuează și ea starea de încordare dintre cele două comunități. La Londonderry de exemplu sînt douăzeci de catolici și optzeci de protestanți, dar cei din urmă obțin 12 din cele 20 de mandate, beneficiind automat de toate, așa că bogații înving totdeauna.

Reforme propuse — între care egalitatea în privința dreptului de vot — se temporizează. Se ajunge la concluzia ca perioadele de calm sînt un răgaz pentru realizarea acestor reforme de a căror înfăptuire depinde ca el să se permanentizeze. Bisericilor desigur le revine rolul de-a contribui la realizarea a ceea ce însăși învățătura fundamentală recomandă pentru statornicirea păcii pe pămînt și bineivoină între oameni.

CAUZA PACII ȘI PROGRESULUI ÎN ATENȚIA CRESCÎNDA A RELIGIILOR LUMII

Organizația Temple of Understanding (Templul Înțelegerii), înființată în S.U.A. cu scopul suprimării barierelor dintre marile religii, a ținut la Geneva între 31 martie și 4 aprilie cea de-a doua conferință spirituală la înalt nivel.

La aceasta au luat parte circa 70 reprezentanți ai marilor religii ale lumii: creștinism, mozaism, budism, hinduism, confucianism, șintoism, etc., precum și ai mai multor secte.

Tema conferinței a privit „Măsurile practice pentru pacea mondială”, dezbaterile grupându-se în jurul următoarelor subiecte principale: 1. Rolul lumii de afaceri în opera păcii; 2. Rolul femeilor în opera păcii; 3. Factorii umani în pace și război; 4. Problema demografică.

Sedința de deschidere a conferinței a fost marcată de cuvântul Pastorului Eugen Carson Blake, Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, despre „Rolul ambiguu al religiilor în pacea mondială”, care între altele a subliniat următoarele: „Religiile nu contribuie totdeauna la pace și sîntem martori ai unor îngrozitoare consecințe ale fanatismului religios modern legat de capitalism, de colonialism, de rasismul albilor sau de vechi forme feudale sau tribale. Relațiile între India și Pakistan au fost mai curînd agravate decît ameliorate de către factorii religioși. Rolul religiei în Irlanda de Nord nu este un reconfortant pentru catolici și protestanți și tensiunile ce persistă în Orientul Apropiat au crescut mai mult decît s-au diminuat prin relațiile dintre iudaism și islamism”.

Urmărindu-se deci o contribuție mai eficace a religiei la mai binele lumii, cu prilejul acestei conferințe s-a constituit un comitet director permanent, compus din 8 membri, care să se întrunească de două ori pe an pentru discutarea proiectelor și realizărilor pe latura respectivă. De asemenea a fost creată și o „Conferință permanentă” cu scopul de a încuraja înțelegerea între credincioșii tuturor religiilor, ținînd cont de faptul că e „imperios de a lucra în favorul unei singure comunități mondiale și că una dintre căile esențiale ce conduc spre aceasta consistă în a facilita comunicațiile dintre toate religiile”. S-a arătat apoi că în acest scop trebuie utilizate toate mijloacele moderne.

Modul în care s-a desfășurat conferința a reflectat dorința personalităților religioase de a-și asuma responsabilități practice în fața problemelor actuale, mai curînd decît să se limiteze la un domeniu strict teologic.

O NOUA TRADUCERE A BIBLIEI

La propunerea Bisericii Scoției, făcută încă în 1945, Biserica Anglicană, confesiunile metodistă, baptistă și congregaționalistă, împreună cu societățile biblice britanice, au scos la iveală o ediție a Sfintei Scripturi, de această dată în limba engleză modernă, spre a fi mai accesibilă înțelegerii credincioșilor.

Scrierile Noului Testament au fost tipărite încă din anul 1961, cele ale Vechiului Testament ieșind la iveală numai la începutul lui 1970, completînd astfel întregul canon biblic. După cum precizează săptămînalul „Service Oecuménique de Presse et d'Information, 37 (1970), nr. 7 din 5 martie 1970, pp. 8—9, dacă

traducerile vechi au necesitat până la patrusprezece ani de strădanii, noua versiune a cerut un sfert de veac de muncă minuțioasă ce a ținut cont și de ultimele cercetări asupra textului biblic.

Membrii comitetului respectiv în acest timp au trăit în mediul istoric și geografic natural oriental, familiarizându-se cu obiceiurile locale, în plus studiind recentele descoperiri arheologice. În felul acesta s-au evitat erorile ce s-au strecurat în alte ediții. Ei nu au tradus apoi textul ebraic cuvint cu cuvint, ci au recurs chiar la parafraze atunci cind li se părea necesar de redat sensul adevărat al textului. Totuși, prin licențele ce și-a permis a umbrit oarecum farmecul deosebit ce se poate surprinde în edițiile mai vechi, tradiționale. Apare cu titlul „New English Bible”.

METODE TEHNICE MODERNE ÎN CERCETAREA TEOLOGICĂ

Ca orice ramură de cunoaștere teologia se reinnoiește, revizuieste parte din ipotezele și concluziile sale. În acest scop ea desigur recurge la toate mijloacele pe care știința și tehnica modernă le pune la dispoziție. Nu demult, o aparatură complexă este pusă în slujba unei lucrări migăloase, aceea a selecționării lucrărilor patristice cu scopul principal de-a clarifica tot mai mult, cu ajutorul lor, textul Sfintei Scripturi.

Intr-adevăr, este în afara oricărei discuții faptul că prin apropierea în timp, prin trăirea în același mediu cultural și social al autorilor cărților sfinte, Sfinții Părinți au înțeles și tălăcut mai bine Biblia decît exegeții vremurilor următoare. Astfel nu sînt cazuri rare acelea cînd se descoperă în lucrările patristice, texte biblice care ne sînt necunoscute, sau versiuni destul de diferite față de acelea care sînt deja familiare. De aci izvorăște și interesul pentru recenzarea tuturor acestor citate sau chiar aluzii biblice. Lucrarea însă se consideră potrivit a nu fi limitată doar la cadrul strict patristic, ci să îmbrățișeze toate scrierile asupra creștinismului, aparținînd unele unor autorii iudei sau păgîni, altele unor eretici etc. Pentru a simplifica totuși munca de cercetare, doi profesori ai Facultății de Teologie Protestantă din Strasbourg André Benoit și Pierre Prigent, încă din 1965 au avut ideea să facă un fișier care să colaționeze ansamblul citațiilor biblice ce se găsesc la scriitorii primelor veacuri. Inițiativa lor a dus la crearea Centrului de analiză și documentare patristică atașat Centrului Național de Cercetare Științifică.

Se lucrează aci după o avansată metodă științifică cu operații fotografice, de ediție, cu microfise, ce se triază electronic cu o frecvență de 600 pe minut, dînd repede toate locurile unde un anume citat biblic este folosit de unul sau mai mulți Părinți

etc. Până în 1970 de exemplu, după prelucrarea a o sută opere literare din veacul I și II, s-au înregistrat aproximativ treizeci de mii citate biblice.

Cu osebire pentru studiile exegetice, după cum se poate vedea, un astfel de instrument de muncă este foarte prețios. El poate aduce clarificări importante la noile ediții critice ale Noului Testament. Ceea ce este mai interesant de remarcat e și aceea că citatele biblice redată de unii Părinți ai Bisericii sînt cîteodată mult mai vechi decît însuși textul stabilit al Scripturii. Desigur valoarea întregii lucrări rămîne a se vedea pe măsura rezultatelor obținute în timp.

PUNEREA ÎN LUMINA A MANUSCRISELOR DE LA MUNTELE ATOS

Manuscrisele de la Muntele Atos reprezintă un tezaur al Bisericii creștine. Ele însă n-au fost cunoscute și nici prețuite în-deajuns.

Documente ca : hrisoave imperiale sau voievodale precum și acte provenite de la autoritățile politice sau bisericești au o mare importanță prin vechimea, materialul, arta și cuprinsul lor. Impodobite cu inițiale avînd motive florale, sau animale, ilustrate cu miniaturi și scrise într-o caligrafie artistică cu cerneală scumpă, pe pergament, parte din manuscrise au devenit rare, chiar unice. Multe dintre ele, n-au fost scrise la Atos fiind donate sau aduse aci, cu diferite prilejuri. Altele au fost însă lucrate de copişti în chiliile Atosului pentru nevoile fraților ortodocși de pretutindeni. Un asemenea schimb folositor, a dus la consolidarea Ortodoxiei.

Cu privire la români, se păstrează în bibliotecile Sfîntului Munte, în redactări grecești texte ca : o Copie a Vieții Sf. Nifon, de Gavriile Protul, Învățăturile lui Neagoe către fiul său Tedosu și altele, importante pentru istoria literaturii române.

Manuscrisele de la Muntele Atos sînt apreciate a fi la un număr de peste zece mii exemplare (după cum informează ziarul *Le Monde* din 28—29 decembrie 1969 p. 7 ; prof. T. Bodogae, *Din comorile Sfîntului Munte*, art. în *B.O.R.* nr. 9—10/1963 ; prof. T. M. Popescu, *O mie de ani în istoria Sfîntului Munte Atos*, art. în *Ortodoxia* nr. 3—4/1953). Nu demult la Salonic, în cadrul Fundației de patristică, specialiștii au început microfilmarea acestor manuscrise. Pînă la sfîrșitul anului 1969 ei luaseră 200.000 clișee în negru și alb și cam 6 000 clișee în culori. Lucrarea fiind importantă cere timp și multă migală. Se prevede ca ea să se termine la sfîrșitul anului 1971.

Intrucît în trecut, profitîndu-se de bunătatea sau de lipsa de atenție a monahilor, s-au sustras manuscrise, care au ajuns în

muzee străine, Guvernul grec a dispus urmărirea celor care se vor face vinovați de alterarea sau dispariția acestor comori, date lor în pază. (Pr. Constantin I. Vasile).

DECESUL PASTORULUI ANDRÉ BOEGNER

În ziua de 8 februarie 1970 sfârșind cursul a 92 ani de viață, a trecut la cele veșnice cunoscutul pastor francez André Boegner. A făcut parte dintr-o familie care a dat și o altă personalitate bisericească, pe pastorul Marc Boegner, frate al regretatului defunct.

Activitatea pastorului Boegner a fost deosebit de bogată: consacrat slujirii sale din 1905, el a fost pînă la împlinirea vârstei de 80 ani pastor în importante centre ca Lyon, Alger, Strasbourg. A făcut parte din numeroase comitete reprezentînd un timp Federația Protestantă Franceză. De asemenea a fost redactor al revistei „Le christianisme au vingtième siècle”.

S-a bucurat de multă simpatie datorită iubirii față de toți și atenției arătate problemelor pastorale. Serviciul funebru a avut loc în biserica „de l'Oratoire” din Paris.

CAUZA MORȚII LUI IISUS HRISTOS

Personalitatea de neegalată supremație spirituală a lui Iisus Hristos, Fiul Omului, a fost analizată, studiată și cercetată sub aspecte multiple: istoric, etnologic, didactic, juridic, anatomic, etc. Toate aceste investigații și sondări în jurul persoanei Lui au oferit date din cele mai interesante, dar în același timp, au ajuns la concluzii diametral opuse unele altora, la afirmații și teze contradictorii.

Așa de exemplu mult de tot a fost dezbătută cauza condamnării lui Hristos. Juriști, teologi, arheologi, cărturari din multe neamuri și din multe vremuri, au simțit în sine vocația de a supune analizei microscopice și verificării din toate punctele de vedere, procedura juridică urmată de Snahedrin în judecarea Mântuitorului nostru. Unii au încercat să justifice, pe când alții vrut-au să conteste legalitatea normelor și justetea criteriilor avute în vedere spre a se ajunge la finalul cunoscut.

Ceea ce însă nu a stîrnit curiozitatea nimănui și nu a împințat spiritul de iscodire al oamenilor, a fost aspectul medical al morții lui Hristos. Care a fost oare motivul determinant și nemijlocit al morții Lui? Pentru ce adică și-a dat El cea din urmă suflare?

Omiletica tradițională a Bisericii s-a mărginit la expunerea faptică și dogmatică a Patimilor, cuprinsă în Credeu. „S-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponțiu Pilat și a pățit și s-a îngropat și a înviat a treia zi după Scripturi”, și la ceea ce ne spune cît se poate de clar și de amănunțit Scriptura. Căci, după ce a descris toată gama Patimilor, Biblia termină narativ cu fraza: „Și plecîndu-și capul, și-a dat sufletul” (Ioan 19, 30). Sau cum spun cei trei sinoptici: „Iisus strigînd iarăși cu glas mare și-a dat sufletul” (Matei 27, 50), ori: „Iisus slobozînd glas mare, a răposat” (Marcu 15, 37) și: „Iată, în mîinile Tale îmi dau sufletul. Acestea zicînd a răposat” (Luca 23, 46).

Din punctul de vedere al omileticeii era de ajuns și numai atît, pentru a trezi evlavia în cei ce n-o aveau, spre a se alimenta și potența în sufletele care lîncezeau, sau spre a o menține la nivelul ridicat în cei ce o aveau în măsură mai dozată. Pentru creștini nici nu se cerea mai mult. Din descrierea cu atîtea de-

talii a capturării lui Iisus, a judecății, a chinurii, a batjocoririi, a umilirii, a drumului spre calvar, a agoniei pe crucea de pe Golgota, mereu cu cununa de spini pe frunte, cu urmele flage-lării pe corp, creștinii își dădeau seama de sfârșitul inevitabil și inexorabil, care nu putea fi altul, decât moartea. Altfceva ei nici nu au căutat.

Iar cind Biserica a pus accentul pe caracterul altruist și dezinteresat, dar și izvorit din iubirea lui Dumnezeu pentru oameni, al acestei morți, care a fost prețul de răscumpărare a omenirii din nemiloasa stăpînire a Satanei, creștinii se închinau în fața crucii, ea fiind unealta sfîntă a izbăvirii noastre. Dacă nu cu toții, dar cel puțin cei mai ridicați își dădeau seama, că Iisus Hristos a decedat în urma caznelor cărora El le-a fost supus și de pe urma hemoragiei totale, care L-a răpus. Atîta suferință, cită a îndurat Iisus Hristos, era mai mult decît suficientă spre a-L face să sucombe. Creștinii, nici cei mai vechi, nici cei mai noi, nu s-au preocupat însă de ultima rațiune a slăbiciunii trupesti, care să fi provocat sfîrșitul pămîntesc al lui Iisus Hristos.

Iată însă, că în secolul XX, cîțiva medici au urmărit pe Iisus în diferitele-i etape premergătoare morții. Ei au supus unei minuțioase analize datele biblice, cumpănindu-le în lumină sau încadrîndu-le în datele științei medicale, cu scopul de a preciza motivul clinic al morții Lui.

Un studiu în această privință e cel sub semnătura lui Henri de Saint Blanquat.¹ În acesta, autorul se ocupă de cîteva cazuri de moarte ale unor personalități marcante din istorie, ca sfîntul Ludovic, Maria Stuart, Ludovic al XIII-lea, Henrieta-Ana, ducesă de Orleans. La sfîrșitul studiului său, savantul își pune problema arătată: Din ce moarte a murit Iisus Hristos? Curios ni se pare astăzi faptul, că înainte de secolul XX, nu și-a pus nimeni întrebarea: De ce fel de moarte a murit Iisus Hristos?

Studiul respectiv e scris tocmai cu gîndul de a elucida mai mult, în lumina științei, moartea cea mai sublimă, la abia 33 de ani, a „Fiului Omului“.

Redăm din el partea privitoare la răstignirea lui Iisus Hristos. Întrebarea e deci care a fost cauza proximă a morții lui Hristos.

Pentru ce și de ce mor cei răstigniți? Cuiele din mîini și din picioare nu sînt suficiente pentru a provoca o moarte rapidă, decît doar în mod excepțional. Metoda aceasta de supliciu, răstignirea, era practică în mod curent în imperiul roman. Palestina făcînd parte din el, executarea aceasta era practică și acolo. Acesta era supliciuul legal, ghilotina vremii.

¹ „Les morts célèbres devant la médecine moderne” în „Science et avenir”, nr. 263, janvier 1969, p. 58.

Moartea lui Hristos, ca aceea a tuturor celor crucificați nu a primit de fapt nici o explicație medicală înainte de secolul nostru. Abia dacă sint vreo treizeci de ani de cînd unii medici și chirurghi s-au aplecat asupra acestei probleme. Printre aceștia trebuie citat la loc de frunte dr. Barbet, iar chestiunea în ansamblul ei, a fost reluată, recent de tot, de către prof. Jacques Bréhant.²

Indiciul prim însă datează din primul război mondial 1914—1918. El vine de la un medic ceh, dr. Hyneck, care a descris o pedeapsă uzual croită în armatele austro-maghiară și germană de atunci. I se spunea : aufbinden, sau : Aufbindung și consta în aceea, că cel sancționat era suspendat de miini la un stîlp. Picioarele abia de-i atingeau, ca o suflare, pămîntul. Astfel, brațele desfăcute și întinse, suportau toată greutatea corpului. Pedeapsa aceasta nu dura mult, cel mult zece minute, după care omul era dezlegat. Depășirea acestei durate mergea cu riscuri, deoarece rezultatul era, că în toți mușchii apăreau niște contracțiuni violente. După un timp oarecare aceste contracțiuni duceau la o stare permanentă de zvicniri musculare, se cronicizau, împiedicînd cavitatea toracică să evacueze tot aerul de care plămîinii erau plini. De aici urma cianoză și asfixiere.³

Această corecțiune brutală a călăuzit gîndul savanților spre moartea istorică a Celui ce, înainte cu două mii de ani, a murit cu miinile întinse pe cruce.

Al doilea indiciu își trage originea de la al doilea război mondial, 1939—1945. Dovada, sau indicația aceasta a doua, a fost furnizată de către cei deportați în lagărul de la Dachau. Era vorba de același supliciu, cu singura, dar fundamentală deosebire, că cel osîndit nu mai era lăsat jos, decît mort. Cianoză și asfixierea apăreau la fel. Nenorocitul de condamnat săvîrșea desperate mișcări de contracțiune, se zvîrcolea, se contorsiona. Era instinctul firesc de autoconservare, care se lupta cu apărarea fizică și făcea eforturi desperate ca să-și recapete răsufllarea. Dar el pierdea mereu din vlagă, se sleia, puterile îl părăseau. Pînă la urmă el se lăsa asfixiat. Dacă era în putere, cu fibră vi-guroasă, iar supliciul se prelungea prea mult, i se aplicau greu-tăți la picioare.

Iată, așadar, că astăzi știm și noi, de ce moarte a murit Iisus Hristos. El a murit asfixiat! A îndurat chinuri ce pot fi descrise cu precizie. Am mai adăuga că suferințelor lui s-au mai adăugat și chinurile fizice anterioare, bătăile, sîngerarea, înfigerea cununii

² „La Presse Médicale”, 17 și 28 aprilie; 22 decembrie 1965.

³ Cianoză, de la cuvîntul grec kianos-albastru. Este o dereglare în funcționarea normală a inimii, pricinuită din amestecul singelui din artere, roșu și încărcat cu oxigen, cu singele din vene, lipsit de oxigen și de aceea dînd în albastru. Fenomenul poate fi observat și la cadavre : partea pe care zace culcat un mort, este albastră, învinetită, din cauză că singele nu se mai primenește cu oxigen.

de spini în cap, purtarea lemnului crucii, terminate toate acestea cu străpungerea mâinilor și a picioarelor cu piroane enorme care i-au perforat carnea.

Evanghelia de fapt relatează că fiind osîndit la moarte către amiază — după mărturia Apostolului Ioan — Hristos nu a murit decît spre orele trei de după amiază. Ceea ce înseamnă, că El a rămas răstignit și suspendat pe cruce timp de un ceas sau două înainte de a muri. Or „suspendații“ citați mai sus, erau în pericol deja după zece minute de caznă. Iată pentru ce!

Cei răstigniți nu erau suspendați numai de mâini. Le erau pironite și picioarele. Asta înseamnă că, în ciuda durerii, cei osîndiți se puteau sprijini și în picioare, să se ridice puțin, atît cît îngăduia poziția de imobilizare și de fixare a trupului și astfel să poată respira. Înfigerea cuielor în picioare permitea să se prelungească chinurile, uneori mult de tot. „Se pare apoi — scrie prof. Brèhant, că locul de străpungere a picioarelor pe „stipes“ (partea verticală a crucii, împîntată permanent în pămînt și pe care se aplica partea orizontală a lemnului), înfluențează în măsură mare durata agoniei. Dacă picioarele erau străpunse prea jos, adică în căpută, moartea urma să aibă loc în timp destul de scurt, dată fiind neputința condamnatului de a-și relua respirația. Iar dacă erau perforate prea sus, mai spre glezne, survenea riscul de a vedea supliciul eternizîndu-se. Unii răstigniți rămîneau pe cruce pînă și 48 ore înainte de a-și da sufletul, fapt care reclama instituirea unei paze la poalele crucii.

Așezarea cuielor deci avea o mare importanță. În cele mai multe tablouri care înfățișează răstignirea, Hristos este arătat cu cuiele în palmele mîinii. Aceasta însă este o imposibilitate. În cazul acesta greutatea corpului lăsîndu-se pe mîini, palmele ar fi fost spintecate, sfîșiate, lucru dovedit prin experiențe făcute cu cadavre.

Pentru ca mîna să poată susține greutatea corpului, singura soluție era aceea de a înfige cuiele între oasele carpene. Probabil așa a fost răstignit și Hristos Domnul. Durata agoniei Lui ne îngăduie să presupunem, că cuiele au fost înfipite, la fel, destul de sus pe „stipes“-trunchi, permițîndu-i în felul acesta să se sprijinească pe ele. (Ar rezulta deci, că pironirea pe partea verticală a crucii se făcea după ce condamnatul fusese deja prins în cuie pe lemnul orizontal și apoi ridicat în sus împreună cu cel justițiat, pentru a fi plasat în partea verticală, adică în „stipes“. După această operație erau bătute cuiele în picioare).

Însă poate că a mai avut un rol și un alt element.

Agonia lui Hristos a fost destul de scurtă, în asemănare cu aceea a celor doi răufăcători supliciați deodată cu El. A fost necesar să se scurteze chinuirea lor, pentru ca ei să moară înainte de Sabbat, pe la orele șase seara. Așa suna legea.

Pentru a grăbi sfârșitul, romanii procedau simplu de tot la „crurifragium” (zdrobirea oaselor, a fluierelor picioarelor). Cu lovături de scindură, de ciomag sau cu bare ori drugi de fier, ei frîngeau gamba celor răstigniți. În starea aceasta cei condamnați nu se mai puteau susține și astfel în scurtă vreme se asfixiau.

Este de notat, că romanii cunoșteau și mijlocul de prelungire a agoniei. În acest scop ei aplicau un fel de suport, așezat pe un cîrlig. Era ceva ca un scăunel, întărit pe partea verticală a crucii. Cel răstignit se putea odihni puțin pe el ca pe o șea. Unele tablouri chiar îl arată pe Hristos și cu acel „scăunel” pe care se putea sprijini într-o măsură oarecare dar puțin de tot.

Este foarte probabil, că Hristos nu a cunoscut acest rafinament de tortură. În momentul cînd ostașii romani veniră ca să sfarme fluierile picioarelor celor doi tîlhari, El era deja mort. **Iosif din Arimatea** ceruse deja lui Pilat să-i poată prelua trupul pentru a-l înmormînta, iar Pilat își manifestă surprinderea în fața unei morți atît de rapide.

Aci se plasează episodul împingerii cu sulița a coastei lui Iisus. Nu este vorba de o cruzime suplimentară. În referire la aceasta prof. Bréhant citează o frază de a lui Quintilian (sec. I d.Hr.): „Percussos sepelliri carnifex non vetat”, „Călăul nu oprește îngroparea celor ce au fost frînți”.

Aceasta este o precizare foarte importantă, căci Quintilian zice: cei care au fost frînți, iar nu: cei ce au fost răstigniți. Practic, împingerea cu sulița, în dreptul roman, era procedura analogă cu împușcătura de revolver după focul plutonului de execuție... „Pe urmă corpul putea fi eventual restituit familiei pentru înmormîntare”.

În ce privește apa ce ieși din coasta lui Hristos după această străpungere cu sulița, mai mulți autori sînt de acord să vadă în ea lichid pericardic.⁴ „Constatarea la autopsie, a scurgerii din pericard, este frecventă la persoanele care au suferit înainte de a expira... iar înainte de a-și da sufletul, Hristos a suferit neșpus de mult.

Sau, să fi fost El oare împuns în inimă, adică în coasta stîngă? Nu există nici o dovadă în sensul acesta. Iconografia este unisonă și unanimă aproape în indicarea coastei drepte. Evanghelia ne vorbește numai de „coastă”, fără lature.

Ori, că soldatul să fi împins sulița atît de adînc în trupul lui Iisus, încît ea să fi pătruns de-a curmezișul peste pieptul întreg pînă la inimă.

⁴ Pericard, membrană seroasă din jurul inimii, conținînd lichid. În mod consecvent picturile cu răstignirea arată cum soldatul roman își împlîntă sulița în coasta dreaptă a lui Iisus. Acest lucru nu se spune nicăieri. „Unul din ostași cu sulița coasta lui a împuns și îndată a ieșit sînge și apă”, este tot ce spune evanghelistul Ioan, singurul care amintește acest amănunt.

Aci dibuim în necunoscut, din lipsă de orice alt indiciu.

Durata relativă scurtă a acestei agonii se poate explica, dacă se iau în considerare chinurile suferite de Hristos după osindirea Sa. Prof. Bréhant insistă asupra „descătușării de patimi”, care au învălurat procesul lui Iisus și amintește, că dacă în dreptul ebraic numărul loviturilor de bici era limitat la 40, dreptul roman nu menționa nici o cifră. „Trebuia doar să se evite uciderea condamnatului”.

Acest osindit era dezbrăcat de haine și era legat de un stîlp și apoi era lovit de „flagrum”, un fel de bici sau harapnic, sau cravașă, pe ale cărui fire împletite erau aplicate în capăt bile de plumb sau astragale de berbec.⁵ Cu acest soi de girbaci a fost lovit și Iisus de soldații care nu erau ținuti să respecte vreun plafon numeric, cum ar fi fost cel de 40 lovituri maximum, din dreptul evreiesc.

Este iarăși foarte probabil, că crucea, sau mai exact patibulum, a fost așezată pe umerii unui Iisus deja foarte istovit. Acest patibulum era bucata orizontală, mobilă, demontabilă a crucii, pe care-l fixau pe „stipes”-ul vertical, după ce mâinile celui osindit erau deja străpunse de cuie, iar cuiele se trecea și în lemn. Astfel se înțelege pentru ce a fost necesar să fie rechiziționat un om de ajutor, care să fie util la purtarea unei greutăți de vreo 40—50 kg, cit cîntărea aproximativ acea bucată de lemn.

Iată deci, cum medicina oferă o descriere destul de tragică, chiar oribilă, a acestei morți! Astfel se înțelege protestul, pe care l-a ridicat Cicero, cam cu un secol mai devreme, împotriva acestui supliciu. Cruzimea lui se înțelege și mai bine și ne înfioară și mai mult, cînd aflăm, că după moartea lui Irod, trimisul lui Quintilius Varus a ordonat răstignirea a două mii de evrei răsculați.

Și, ce se mai poate spune de represiunea severă a lui Titus, viitorul împărat la asediul Ierusalimului în anul 70? Atunci avură loc zilnic pînă la cinci sute de crucificări, menite a supune un popor iubitor de libertate și de independență națională.

Cercetările îndelungate l-au îndreptat pe prof. Bréhant și spre numeroase muzee și biserici, mari și mici. Problema era ca el să studieze felul, cum artiștii din toate timpurile au reprezentat în operele lor răstignirea. A ajuns însă la concluzia prea puțin măgulitoare, că adică: din sutele de tablouri, în mod practic nu putea fi socotit nici unul ca exact din punct de vedere medical. Din ele se poate vedea, că nici artiștii cei mai mari, care ar fi avut tot interesul să redea cu exactitate realitatea istorică și care, în vederea acestui scop, au făcut încercări, probe, examinări, studii de tot felul, nu s-au oprit nici ei, decît cu rare și puține excepții, asupra locului de înfigere a piroanelor de răstignire.

⁵ Astragal, unul din cele două oase mari ale tarsului, adică de la glezne.

nire. Doar Dürer și Rubens s-au gândit corect și la amănuntul acesta. Ei au arătat împlintate cuiele în carp. Oare nu-i de mirare, după două mii de ani de bogată iconografie, că o „Răstignire” acceptabilă atât de istoriografi, cât și de medici, mai rămîne încă să fie făcută?

Problema pusă oferă un prilej de meditație asupra unui adevăr cum a fost moartea Fiului lui Dumnezeu făcut om. Acesta însă trebuie legat de acela al biruinței asupra morții potrivit învățăturii creștine și după cum ilustrează cîntarea ce împletește cinstirea crucii cu lauda învierii: „Crucii Tale ne închinăm Hristoase și sfîntă învierea Ta o lăudăm și o mărim”.

Prof. dr. Iuliu Rațiu

DILEMA CAUZEI DIVORȚULUI ÎN BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

Vremea din urmă, mai precis de la conciliul Vatican II, pentru Biserica Romano-Catolică a pus cu o acuitate aparte în centrul discuțiilor, între multele și feluritele probleme, pe cele matrimoniale. În mare parte însă ele n-au primit pentru obștea credincioșilor rezolvarea așteptată. Cazul mai cunoscut al enciclicei „*Humanae Vitae*” în privința controlului nașterilor este, îndeajuns de concludent pentru ansamblul evoluției lucrurilor. O destul de mare frămîntare și care poate de veacuri așteaptă în catolicism potolire printr-un răspuns echitabil este cea provocată de divorț.

Problema implică așa cum este și firească o rezolvare în spiritul dogmei și moralei creștine. Dar, desigur teologia nu poate neglija realitatea, ca și concluzia altor discipline privind diferitele domenii ale vieții. Se pot înțelege aci aspectele: juridic, social economic, medical, istoric, etc. În fața unor cazuri concrete, fără a recurge la o statistică în această privință și care poate fi grăitoare, problema divorțului deci — într-un fel tabu pentru teologia romano-catolică — se cere insistent reconsiderată.

Arena pe care se confruntă cele două tendințe, modernistă și conservatoare, manifestate de altfel și în desfășurarea altor cauze, este Italia. Explicația se găsește și în faptul că în chiar prevederile legiurilor statale asupra cauzei, se reflectă poziția impusă de Vatican prin concordat. De fapt, după cum observă un comentator (J. Nobécourt, *Divorce à l'italienne*, în *Le Monde* nr. 7841, pp. 1, 4, nr. 7842, p. 5; nr. 7843, p. 6 din 1970) Roma unește două capitale în același oraș. Statul legiferează norma bisericească consfințindu-o în Constituție și garantîndu-o prin Concordat. Fără a sprijini deci poziția bisericească el afirmă necesitatea indisolubilității căsătoriei. Prin articolul 34 al Concordatului din 1929 de pildă, statul recunoaște „efectele civile, ale căsătoriei religioase, culminînd însă între altele la rezultatul că

proclamarea anulării de către tribunalele religioase nu antrenează în mod necesar recunoaşterea acesteia de către tribunalele civile."

În acest fel o dată cu propunerile unor amendamente, ca de exemplu proiectul *Fortuna*, a fost deschisă o luptă juridică şi constituţională complexă şi înverşunată. Aceasta nu este străină nici de sfera bisericească fiind evocată în argumentare teologia tainelor. Constituţia şi Concordatul au fost angajate deopotrivă. De fapt situaţia se datoreşte şi la ceea ce Constituţia precizează în art. 7: „Relaţiile dintre stat şi Biserica Catolică sînt reglementate prin acordurile de la Lateran" adică din 1929. Dacă deci, Concordatul nu e încălcat, nici Constituţia nu este încălcată. Pentru orice modificare a Concordatului există conform articolului 44 al acestuia obligativitatea unor noi consultări prealabile. De remarcat şi aceea însă, că statul a înţeles întotdeauna în problema divorţului să-şi rezerve puterea deplină de determinare. Faptul se precizează în Constituţia din 1947.

Pe marginea unor astfel de realităţi unul din marii specialişti în drept bisericesc, Arturo Carlo Jemolo concludde chiar că „nu sînt legături concordatele nici constituţionale care se opun introducerii divorţului".

Dacă grupul „antidivorţiştilor" se pronunţă în sensul că absenţa unei legislaţii a divorţului constituie pentru societatea italiană un bine, grupul „divorţiştilor" îşi pune pe drept cuvînt întrebarea următoare: este logic de a menţine principiul indisolubilităţii căsătoriei atunci cînd revoluţia moravurilor, mişcările demografice îl fac cauză a milioane de drame individuale?

Trecînd însă peste toate amănuntele procesului o dată deschis a acestei cauze, care înregistrează crearea în 1966 a unei „Ligi pentru divorţ", iar în partea adversă anunţarea unui referendum, menţionăm că spre sfîrşitul anului 1969 Camera Deputaţilor a aprobat proiectul de lege prevăzînd posibilitatea divorţului în oarecare cazuri. El urma să fie adoptat şi de către Senat.

Realitatea aşadar, nu poate fi uşor trecută cu vederea şi în consecinţă Biserica Romano-Catolică este în situaţia de a formula poziţii juste în urma unei experienţe ca cea arătată. Şi care va fi această poziţie?

E îndeobşte cunoscut faptul că în catolicism căsătoria este indisolubilă. Cazurile în care autoritatea bisericească pronunţă un divorţ sînt foarte rare, însumînd totodată proceduri complicate, costisitoare şi îndelungate. Propriu zis e vorba de anularea căsătoriei, procedeu care de exemplu în 1965 a înregistrat 115 cazuri pentru întreaga Biserică Romano-Catolică. (F. Delforge, *Vu du catholicisme, în rev. Le Christianisme au vingtième siècle*, no. 12/1970, p. 5). Şi pentru ea devine însă, tot mai evident faptul că absenţa divorţului nu contribuie decisiv la apărarea unităţii familiei. O largă parte din opinia publică a crezut chiar şi într-un mod sincer, că şi Consiliul Vatican II a rupt cu învâ-

țătura tradițională, trecînd la admiterea cîtorva modalități de despărțire a soților.

De fapt, problema ca atare a intervenit în acest Conciliu. Bunăoară în ședința sa din 29 septembrie 1965, Arhiepiscopul Zoghby, vicar patriarhal melchit greco-catolic pentru Egipt și Sudan a înfățișat soarta „partenerului nevinovat care în floarea virstei și fără vreo greșeală proprie deci, se găsește singur în mod definitiv din greșeala altuia”. Fără a pronunța cuvîntul *divorț*, ierarhul a pledat pentru „aducerea unui remediu”.

Desigur o astfel de atitudine nu a rămas fără ecou în Biserica și nici în afara ei. De pildă într-un interviu acordat jurnalului *Il Messaggero*, trei preoți ieșuiți de la Universitatea pontificală gregoriană și anume Pin, Alegria și Tufari, au afirmat mai ales în contextul arătat al situației din Italia, că dreptul la libertatea religioasă face parte din doctrina catolică. Biserica nu poate cere statului să oblige pe toți cetățenii săi catolici sau nu, să se supună unor legi promulgate în funcție de învățătura ei. Numiții teologi au criticat de asemenea propunerea preotului Sorge de a nu se permite în mod legal divorțul, decît celor căsătorii la starea civilă. (Les controverses sur le divorce continuent de peser sur la crise politique în rev. Informations catholiques internationales, nr. 357/1970, pp. 8-9).

Un alt teolog, abatele Pierre de Loch, profesor la Universitatea catolică din Louvain, pune în mod îndrăzneț problema celor necăsătorii care practic se consideră excluși din comuniunea bisericească. Astfel, el se întreabă: Pentru ce greșeala lor anterioară ar fi fără iertare? Pentru ce acest refuz al iertării îi însoțește cîteodată pînă la moarte? Pentru ce nu pot și ei să se apropie de masa împărtășaniei? Euharistia este doar adunarea celor puri? Continuă apoi a raporta această problemă la una alta, tot așa de controversată în actualitatea catolică și anume cea a celibatului preoțesc. Fără a aduce o judecată asupra caracterului obligatoriu al celibatului preoțesc — spune numitul teolog — mulți se miră văzînd că Biserica continuă să nege existența unui eșec conjugal iremediabil și să refuze posibilitatea reconstruirii unei noi uniri, atunci cînd azi acceptă preoți care după ce s-au angajat în misiune pot să facă alegerea unei noi orientări.” (Pierre de Loch, Ne leur jetons pas la première pierre, în rev. Informations catholiques internationales, nr. 357, pp. 20—21).

Alte păreri au fost expuse în lucrări aparte, între care următoarele atrag atenția într-un mod mai deosebit:

„Divorțul și Biserica” (Le divorce et l'Eglise) de Michel Leclercq purtînd subtitlul: „Căsătoria este totdeauna indisolubilă?” Autorul conchide în aceasta că „Biserica va avea întotdeauna datoria imperioasă de a predica idealul evanghelic al indisolubilității căsătoriei și de a încuraja pe soții creștini de a rămîne credincioși acestui ideal... Dar dacă ea a crezut de bine

pînă aci să refuze admiterea eșecurilor acestei indisolubilități, nimic nu o împiedică astăzi de-a înlocui această atitudine intransigentă printr-o compasiune „mai adaptată binelui credincioșilor și chiar al societății“.

„Soțul părăsit“ (The abandoned sponse) semnată de José Montserrat-Torrents, care examinează problema soțului nevinovat și abandonat, plecînd de la textele Sfintei Scripturi, ale Părinților greci și latini, ale declarațiilor conciliare și scrierilor teologilor. La întrebarea: Biserica poate schimba legile sale privitoare la căsătorie? autorul răspunde printr-un „da“ categoric și fundamentat.

„In legătură cu indisolubilitatea căsătoriei creștine“ (A propos de l'indissolubilité du mariage chrétien, în *Revue des Sciences religieuses*, nr. 1—2/1970, pp. 49—62), aparținînd profesorului de drept canonic Jean Bernhard, ce își propune revizuirea noțiunii canonice de căsătorie sacramentală, între altele conchizînd că taina cununiei ar putea fi considerată consumată nu automat ci atunci cînd soții duc iubirea conjugală la o oarecare împlinire, desăvîrșire umană și creștină.

În această perspectivă multe obiecții făcute indisolubilității absolute a căsătoriei sacramentale consumate vor dispărea și numeroase cazuri dureroase vor putea fi rezolvate pe plan pastoral.

Din toate acestea respiră și apelul pe care autorii implicit îl fac și magisteriului bisericesc pentru analizarea principiilor expuse. În calea discernămîntului corect asupra divorțului nu stă nici o piedică obiectivă atîta vreme cît celelalte Biserici și mai ales Ortodoxia a găsit înțeleapta dezlegare a problemei în duhul economiei și al pogorămîntului.

O STATISTICĂ GRAITOARE ÎN PROBLEMA SĂRBĂTORIRII COMUNE A SFINTELOR PAȘTI

Sub titlul „Perspectiva sărbătoririi comune a Sfințelor Paști“, numărul trecut al revistei (1—3/1970) a prezentat problema generală a fixării datei marelui praznic creștin în perspectiva convenirii tuturor confesiunilor asupra uneia și aceleași pentru totdeauna. Desigur, după cum s-a observat acest lucru implică cercetări care trebuie să țină cont de opiniile autorizate ale specialiștilor reprezentînd domenii diferite: astronomie, matematică, sociologie etc.

Totuși, o pondere o are însăși poziția teologilor. Exprimate aparte sau în comun, acestea sînt edificatoare pentru sensul în care se va stabili pînă la sfîrșit practica sau tradiția bisericească. Ele au și dus la organizarea cîtorva colocvii dintre care ultimul prin colaborarea Centrului Ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy, Comisia Credință și Constituție a Consiliului Ecu-

menic al Bisericilor și Secretariatului pentru Unitate creștină a Vaticanului, ce a avut loc între 16 și 20 martie 1970.

Trecind peste amănuntele discuțiilor, ce converg spre fixarea datei sărbătorii comune într-una din duminicile lui aprilie, după cum de altfel se știe, poate nu este de prisos a cunoaște și răspunsurile Bisericilor în sondajul întreprins înaintea angajării unor studii mai ample. Aceasta după statistica mai generală pe care o prezintă revista *Episkepsis* (nr. 3 din 17 martie 1970, pp. 3—4). Ea reproduce propriu zis răspunsul a 74 Biserici protestante, membre ale Consiliului Ecumenic la un chestionar, în esență următorul:

La întrebarea dacă ar fi de dorit fixarea unei date comune de sărbătorire a Sfințelor Paști pentru toți creștinii, s-au dat 73 răspunsuri pozitive și 1 negativ.

La întrebarea, dacă Biserica poate reconsidera problema datei pascale, s-au dat 71 răspunsuri pozitive, restul de 3 fiind abțineri.

Referitor la întrebarea dacă data Paștilor s-ar putea fixa în duminica ce urmează a doua simbătă a lunii aprilie s-au dat 62 răspunsuri pozitive și 7 negative, 5 glasuri abținându-se.

Cu privire la întrebarea dacă ar fi preferabil a se recurge la o soluție în lumina propunerilor făcute de cel dintâi sinod ecumenic de la Niceea, s-au înregistrat 4 răspunsuri pentru, 50 contra și 20 de abțineri.

Referitor la sărbătorirea Paștilor în duminica ce urmează celei mozaice s-au înregistrat 5 răspunsuri pozitive și 69 abțineri.

În privința oportunității ca însuși Consiliul Ecumenic al Bisericilor să-și asume responsabilitatea de a realiza un acord comun în problemă s-au dat 68 răspunsuri pozitive, fiind totodată și 6 abțineri.

Privitor la cazul în care în imposibilitatea unui acord comun al Bisericilor ar fi de dorit să se caute un acord local în regiuni în care tradițiile particulare respectă date diferite, s-au înscris 26 răspunsuri pozitive, 19 negative și 39 de abțineri.

Din toate acestea se desprinde concluzia că e posibilă adoptarea unei date noi, comune, pentru sărbătorirea Sfințelor Paști. În scopul arătat însă e necesar consensul unanim al Bisericilor creștine.

Inclinația simțită spre întrelăsarea credincioșiei față de formula niceeană este în funcție de exactitatea calculelor.

Astăzi se constată că prin folosirea unor date depășite în calculul începutului primăverii și lunii pline pascale, data sărbătoririi Paștelui nu mai e întru totul conformă cu dispoziția sinodului de la Niceea.

Aniversarea Sfințelor Paști pe duminica viitoare, dacă în acea zi ar fi căzut și Pascha iudaică urmează a fi abolită (a se vedea Studiul Pr. prof. dr. M. Șesan „În problema unificării ca-

lendarului", în rev. Mitropolia Ardealului, XV (1969) nr. 9—10, p. 671—674).

De menționat că Biserica Ortodoxă e foarte preocupată de problemă, fiind conștientă de necesitatea de a găsi o soluție grabnică și conformă literei și duhului deciziei celui dintâi sinod ecumenic. Pentru aceasta și cea de-a patra conferință panortodoxă a hotărât să studieze problema calendarului într-o primă etapă de pregătire a Sfântului și Marelui Sinod.

În orice caz, datele de mai sus, ca și concluziile de pînă acum asupra problemei, reprezintă doar o contribuție la căutarea unei soluții, ușurînd sarcina Bisericilor în a lua o hotărîre printr-un studiu mereu aprofundat.

CARE VA FI DATA COMUNA A PAȘTELOR CREȘTINE ?

După cum s-a aflat din revistele ecclesiastice, chestiunea datei Paștelor a fost pusă din nou la ordinea zilei.¹ În anul 1969, au avut loc două simpozioane, unul la Roma² și altul la Atena.³ Aceste reuniuni creștine au demonstrat clar că, chestiunea calendarului nu este o problemă de dogmă sau canoane și nici chiar de cult, ci este pur și simplu o chestiune secundară de dată, ce poate fi oricînd schimbată, dacă Biserica găsește de cuviință acest lucru. S-a regretat de către toți participanții că, Biserica creștină a stat în pasivitate față de ironia necreștinilor care se delectau pe seama ei zicînd că, atunci cînd unii creștini îl înviază pe Hristos, alții îl înmormîntează. La ambele simpozioane, amintite, s-a constatat fără nici un temei susținerea că, Paștele creștin niciodată să nu fie celebrat odată sau înaintea celui mozaic.⁴

¹ Se pare că ea a devenit acută, prin mesajul îndreptat către toate Bisericile creștine din lume, de către S. S. Atenagoras, Patriarhul ecumenic. În anul 1969, cu ocazia Paștelui serbat cu o săptămîna înaintea celui ortodox, de către catolici, Patriarhul Atenagoras s-a adresat Bisericilor creștine, rugîndu-le ca cel puțin pe chestiunea marelui sărbătorii a creștinătății, lumea să fie împreună, celebrînd paștele în aceeași zi.

² În luna mai 1969. Au participat și ortodocșii.

³ În luna iunie 1969. Acest simpozion a fost foarte bine organizat, căci în afară de ortodocși, a participat la el Biserica catolică și reprezentanți ai Bisericilor precaldoniene. P. F. Patriarh Justinian a trimis un mesaj de binecuvîntare a lucrărilor.

⁴ La simpozionul din Grecia, toți profesorii de la facultatea de teologie din Atena și Salonic au analizat textele elinești, din literatura patristică și medieală, cu privire la Paște, și au arătat că nicăieri nu se află prescripția de a nu serba Paștele odată sau înaintea evreilor. Expresia „cu iudeii”, din enciclica împăratului Constantin către Bisericile din imperiu, nu însemnează că să nu celebrăm Paștele odată cu ei ori înaintea lor, ci să nu le serbăm după maniera lor. Se știe că, iudeii își celebrau Paștele în seara de 14 spre 15 nisan, ori în ce zi a săptămîinii ar fi căzut acea seară, iar ce era și mai grav, uneori Paștele erau elebrate înainte de echinopțiu, iar alte ori după luna plină a doua, ce urma echinopțiului.

Toate confesiunile prezente la Atena au declarat că trebuie părăsită practica de pînă acum, ce diviza creștinătatea, și adoptată o metodă ce să unească pe toți.

Poate că incitat de cele două simpozioane, amintite mai sus, Consiliul Ecumenic al Bisericilor a organizat o consultație a Bisericilor membre, care să discute în fond problema fixării unei date comune pentru sărbătorirea Paștelor.⁵ Biserica Ortodoxă Română a răspuns cu promptitudine acestei invitații.⁶ Dintre ortodocși, participanții cei mai numeroși au fost cei ai Patriarhiei ecumenice din Constantinopol și cei ai Bisericii Eladei. Printre ei au fost și doi astronomi.⁷ Unul dintre acești astronomi, arătînd defectele anticului calcul pascal ortodox, în incheiere a exclamat: „A sosit timpul să ne eliberăm odată de Ciclul lui Meton,⁸ de Ciclul Solar, de Ciclul Lunar, de Epactă⁹ și de atîtea alte elemente pentru calcularea datei Paștelor, care au *tiranizat* pe redactorii canoanelor pascale, și să alegem o metodă mult mai simplă și mai avantajoasă, care este fixarea unei duminici din cursul lunii aprilie.

Interlocutorul avea dreptate, fiindcă multele elemente matematice utilizate de calculul calendaristic, pe lîngă că erau atît de dificile, mai au și avantajul că, într-un lung șir de ani, ele se probează inexacte. Acestor calcule se datorește faptul că, astăzi, noi ortodocșii, de multe ori, celebrăm Paștele nu în prima duminică de după luna plină pascală, ci în cea de a doua duminică, iar ceea ce este *destul de grav* este că, de multe ori serbăm Paștele, nu după prima lună plină ce urmează echinopțiului de primăvară, ci după cea de a doua lună plină.

Pentru aflarea datei Paștelui, mai întîi trebuie să aflăm Literele Duminicate,¹⁰ cu ajutorul cărora să stabilim în care duminică

⁵ Chiar mai dinainte, Consiliul Ecumenic al Bisericilor avea pe agendă problema unei date comune a Paștelui. Încă din 1965, el trimisese Bisericilor membre un chestionar, la care răspunseseră mai mult Bisericile protestante. Biserica Ortodoxă Română și-a dat avizul favorabil. Prilejuit de cele două simpozioane, Roma și Atena, Consiliul Ecumenic al Bisericilor a repus chestiunea în discuție, invitînd Bisericile membre să-și spună cuvîntul.

⁶ Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a fost semnatul acestor rînduri.

⁷ Dr. Constantin Chassapis de la Observatorul Penteli, din Atena și Dimítrie Katzis, azi pensionar.

⁸ Cu ajutorul Ciclului lui Meton se calculează data lunii pline pascale. Acest ciclu este bun, cînd se calculează data Paștelui pe un interval de 20—30 ani, dar cînd se calculează pe un interval de sute și mii de ani înainte, atunci este susceptibil de erori, ce apoi se cer corectate prin niște calcule, nebănuite de complicate.

⁹ Epacta este un număr matematic, ce arată etatea lunii noi și mai ales a celei pline în cursul unui an. Ea servește în special pentru a determina luna plină pascală a unui an.

¹⁰ Cele 7 litere duminicale (A—G) servesc pentru indicarea duminicii în toate lunile unui an, în special pentru duminicile din martie și aprilie în care pot cădea Paștele. Ele nu sînt aceleași în fiecare an, fiindcă nici duminicile unui an nu cad la aceleași date lunare, față de anii precedenți. Litera duminicală se află cu ajutorul Ciclului Solar.

din martie ori aprilie va avea loc Paștele. După ce se cunoaște data duminicilor din martie și aprilie, trebuie să se afle data luni pline din martie, căci de ea depinde fixarea duminicii Paștelui. Aici ne întâlnim cu o întreagă serie de calcule, nebănuite de complicate.¹¹ Și de câte ori cerul n-a desmințit calculele antice ale computului eclesiastic, elaborate acum dousprezece sau treisprezece secole! De câte ori nu sărbătorim noi Paștele, după cea de a doua lună plină, în loc de prima lună plină, cum este tradiția noastră autentică! De câte ori, computiștii Pascaliei n-au mutat, *arbitrar*, luna plină de la 18 aprilie, la 17 aprilie, iar pe cea de la 19 aprilie, la 18 aprilie, ca să se poată păstra în limitele stabilite de Sf. Ciril al Alexandriei?!¹²

Așadar, avea dreptate astronomul Chassapis să spună: „Până când cu aceste calcule greoaie, astăzi, în epoca electronicii? Până când, vom călca tradițiile autentice, agățându-ne de niște calcule „băbești“ ca: Mîna lu Damaschin,¹³ Mîna Lunilor¹⁴ etc., etc.? La ce bun, atîta irosire de timp cu stabilirea unor „cîturi“ și „rămășițe“,¹⁵ demne de o cauză mai bună? Este calendarul o chestiune de dogmă? Nu. Atunci, de ce, să nu renunțăm la o metodă care niciodată n-a putut fi observată cu strictețe...? ¹⁶

¹¹ Data lunii pline pascale se află cu ajutorul Ciclului Lunar. Dacă luna plină cade înainte de 20 martie, ea nu este pascală, ci trebuie așteptată cea din aprilie. Așa se explică, de ce, Paștele cad pe un interval de 35 zile, de la 22 martie pînă la 25 aprilie.

¹² Sfîntul Ciril al Alexandriei (sec. V) este considerat ca cel care a fixat pentru prima dată ca Paștele să fie serbat într-un interval de 35 de zile și anume între 22 martie și 25 aprilie. El ar fi arătat că prima lună plină cea mai timpurie poate cădea la 21 martie. Dacă această zi este o sîmbătă, atunci a doua zi, duminică, celebrăm Paștele. Prima lună plină cea mai tîrzie a fost considerată cea de la 18 aprilie. Dacă 18 aprilie este o duminică, atunci așteptăm duminica următoare, din 25 aprilie, căci Paștele nu poate fi serbat chiar în ziua în care cade luna plină de primăvară. Așa s-a ajuns la intervalul de 35 zile în care pot fi celebrate Paștele. Dar dacă privim bine, nu data de 18 aprilie este ultima zi în care poate cădea luna plină de primăvară, ci cea de la 19 aprilie, căci de la 20 martie, adaogînd 30 de zile pentru a obține data lunii pline următoare, ajungem la 19 aprilie. De exemplu: 20+30=50 zile. Din 50, scăzînd cele 30 de zile ale lui martie, ajungem la 19 aprilie. Ca să nu calce tradiția, computiștii Pascaliei au stipulat că, să nu mai adăugăm 30 zile spre a obține data lunii pline următoare, ci numai 29 de zile. În acest mod, luna plină de la 19 aprilie, ei o pun la 18 aprilie. Și pentru ca, într-un ciclu lunar de 19 ani, Paștele să nu cadă de două ori la aceleași date, atunci ei au împins și luna plină de la 18 aprilie, la 17 aprilie.

¹³ Mîna lui Damaschin este un calcul empiric al aflării Mîinii Anului, adică a zilei de la 1 ianuarie. Mîna Anului este denumirea orientală a ceea ce occidentalii numesc Litera Duminicală.

¹⁴ Mîna Lunii este un număr cu ajutorul căruia putem afla data zilelor lunilor de peste an, cum și data lunilor noi și pline din cuprinsul unui an.

¹⁵ La calculul pascal, de cele mai multe ori, nu este utilizat citul unei împărțiri, ci din contra rămășița acelei împărțiri.

¹⁶ Vorbitorul avea în vedere încălcarea tradiției ortodoxe, căci astăzi de multe ori, se serbează Paștele după a doua lună plină de după echinopțiul de primăvară, iar nu după luna plină primă.

Participanții la consultația de la Geneva cunoșteau tot așa de bine, ca și astronomul citat ¹⁷ că, Pascalia creștină răsăriteană, așa cum este calculată astăzi, are mari erori și că o revizuire a ei este imperios cerută într-o epocă de mari cuceriri științifice, ca cea a noastră. Nu se mai poate continua cu atâtea „Pascalii”, ce dau prilej necreștinilor să ne ironizeze. De aceea, toți participanții la consultația de la Geneva, în unanimitate, au căzut de acord că, toți creștinii să serbeze sfânta Înviere a Domnului într-una și aceeași zi.

Dar cum? Care să fie cea zi?

Cum am amintit cu altă ocazie, propunerea cea care a reușit să adune în jurul ei cele mai multe voturi ¹⁸ a fost aceea că, Paștele creștin să fie celebrat în duminica a doua din cursul lunii aprilie. În acest caz, Paștele s-ar mișca numai într-un interval de o săptămână și anume între 8 și 14 aprilie. Ca să înțelegem, de ce între 8—14 aprilie, să ne amintim că, dacă într-un an oarecare, 1 aprilie este într-o duminică, atunci duminica a doua din aprilie cade la 8 aprilie. Însă, în anul în care 1 aprilie este într-o luni, atunci duminica întâia este la 7 aprilie, iar duminica a doua este la 14 aprilie. În anul în care 1 aprilie este într-o marți, atunci a doua duminică din aprilie cade la 13 aprilie. Așa se explică intervalul 8—14 aprilie, în care poate cădea Paștele, alegându-se ca dată a acestei sărbători, cea de a doua duminică din aprilie.

Desigur, concluziile consultației de la Geneva nu sînt imediat operante. Ele vor fi supuse Bisericilor creștine, ca să-și spună cuvîntul asupra lor și, numai după aceea, se va vedea cum se va acționa, spre a se fixa o dată comună pentru sărbătoarea Paștilor.

Considerăm, însă, că a sosit timpul ca Bisericile creștine să iasă din pasivitatea de pînă acum. Cu energie, ele trebuie să ajungă cît mai repede la o dată comună pentru sărbătorirea celei mai mari comemorări a lor. Fie că va fi duminica a doua din aprilie, fie că va fi a treia duminică din această lună, — aceasta nu importă. Ceea ce interesează vital este ca toată creștinătatea să fie la o laltă și să nu mai dea necreștinilor ocazia ironizării. În

¹⁷ Dr. Constantin Chassapis.

¹⁸ Cea dintîi propunere a fost să păstrăm tradiția: Prima duminică, după lună plină, ce urmează echinopțiului de primăvară, cu dezideratul ca fiecare Biserică creștină să adopte calendarul îndreptat în 1924. Au protestat cei din Africa, zicînd că, atunci cînd la noi este echinopțiul de primăvară, la ei este cel de toamnă. Pe de altă parte, nici europenilor nu le convenea să conservăm intervalul de 35 zile, ceea ce face ca Paștele să devină o sărbătoare așa de mobilă. Nordicii, în special, nu voiesc să serbeze, mereu, Paștele iarna.

A doua propunere a fost că, Paștele să fie celebrat în duminica, ce urmează data de 9 aprilie, ziua învierii Domnului, după cei mai mulți autori. Pentru motivul că există autori, care pun învierea Mîntuitorului la 3 aprilie și, deci, ca să nu se nască discuții pe această temă, propunerea a fost lăsată pe plan secundar. Dacă, însă, toate Bisericile creștine vor voi să fixeze Duminica Paștelor, în duminica ce urmează lui 9 aprilie, s-a declarat că, nimeni nu ar avea de protestat.

orice caz, fixarea unui interval pascal de numai o săptămână este indiscutabil mult mai avantajos.

Lucrul acesta este mult mai ușor de înfăptuit astăzi, de cât a fost în trecut. În primele secole ale existenței sale, Biserica creștină era forțată să se țină de practicile mozaice cu privire la sărbătoarea Paștelor, deoarece atunci, majoritatea credincioșilor o formau iudeii. Obişnuți cu metoda legii mozaice, iudeii deveniți creștini nu se puteau desprinde decât cu greu de ceea ce moșteniseră din tată în fiu. Pentru un iudeu, Paștele însemna luna plină, fie că era prima după echinopțiu (luna nisan), fie că era a doua după echinopțiu (luna Yiar). Creștinii, proveniți dintre iudei, știau că Mântuitorul Hristos a murit și a înviat la Paștele iudeilor, de aceea ei înțelegeau să se țină strâns de Paștele evreilor, chiar atunci când regulile calendarului iudaic lezează pe cele creștine.¹⁹

Noi, creștinii de astăzi, nu mai sîntem legați de practicile mozaice, cum erau creștinii primari. Biserica creștină, acum, nu se află numai în bazinul Mării Mediterane, ci astăzi, ea se află peste tot globul. Cum la începutul ei, Biserica a ținut seama de realitatea primilor săi fii (creștinii veniți din iudaism), astăzi, ea este obligată să țină cont de realitatea prezentă, adică să împace pe creștinii de pretutindeni. Dacă în Țara Sfântă, climatul lui 22 martie este un climat de primăvară avansată, pentru creștinii din nordul Europei, Asiei și Americii, 22 martie înseamnă iarnă în toată puterea cuvîntului.

De ce, să serbăm Paștele iarna, credincioșii și clerul suportînd frigul bisericilor și să nu-l celebrăm la finele lui aprilie, cînd natura a înviat și ea din nou și cînd totul te îmbie spre mai multă pietate și laudă a lui Dumnezeu?

Ce ne oprește să fixăm sărbătoarea Paștelor în aprilie? Ne împiedecă vreo dogmă? Ne oprește vreun canon? Ne ține în loc vreo regulă tipiconală? Nu, deloc. După cum este cunoscut, în majoritatea cazurilor, chiar și pînă acum, Paștele tot în aprilie era sărbătorit. Călcăm cumva vreo tradiție? Nu, căci Paștele vor fi serbate tot duminică, tot după echinopțiul de primăvară (21 martie) și, în proporție de 80% și după luna plină de primăvară. Numai în cîteva cazuri izolate, am celebra Paștele înaintea lunii pline de după echinopțiul de primăvară.²⁰ Dar, ce înseamnă lucrul acesta, față de starea actuală a Bisericii noastre de Răsărit, cînd la 3—4 ani, regulat, Paștele nostru este serbat după cea de a doua lună plină, ce urmează echinopțiului de primăvară? Înseamnă că dacă l-am prăznuit astfel, n-a fost pri-

¹⁹ Prin intercalarea lunei a treisprezecea (Adar și ori Veadar), ca să nu se depărteze de sezoanele anului tropic sau solar, aproape la doi, trei ani, Paștele iudaic este celebrat după cea de a doua lună plină, ce urmează echinopțiului de primăvară.

²⁰ Cînd luna plină de primăvară cade între 16 și 18 aprilie, caz foarte rar.

mit la Dumnezeu? Cu cât mai mult îi va place Mintuitorului nostru Iisus Hristos să vadă pe creștini serbînd sfînta Lui înviere în aceeași zi, iar nu în date diferite ca pînă acum! Au nu ne-a spus El: „Poruncă nouă, vă dau vouă, ca să vă iubiți unii pe alții, cum și eu v-am iubit pe voi. Prin aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenici ai mei dacă veți avea dragoste întru voi (Ioan XIII, 34—35)”. „Ca ei să fie una, precum și noi una sîntem” (Ioan XVII, 11).

Pr. Athanasie Negoită

NECESITATEA UNOR CLARIFICARI ORTOGRAFICE

Revista noastră s-a ocupat în cîteva rînduri pînă acum cu ortografierea unor cuvinte folosite în limbajul bisericesc, scris sau vorbit. Așa bunăoară a fost luat în considerare cuvîntul „mănăstire” (nr. 1—3/1966, p. 137) și numele Timișoara din titulatura arhiepiscopiei ce-și are sediul în acest oraș (nr. 4—6/1964, pp. 302—304). Cu alte prilejuri s-au atins probleme legate de terminologia religioasă și bisericească (nr. 1—3/1956, pp. 104—5; nr. 7—9/1966, pp. 554—5; nr. 7—9/1967, pp. 576—7). Procedînd astfel, redacția n-a făcut altceva decît să dea curs preocupărilor foarte frecvente azi pentru corecta vorbire și scriere. Într-adevăr există încă numeroase greșeli pe care fiecare din noi le săvîrșim. Vina unora ne aparține în întregime, provenind din necunoașterea regulilor gramaticale și ortografice. Altele se datoresc faptului că lingviștii înșiși n-au stabilit pînă acum norme precise. În rîndurile de față am voi să ne referim la modul diferit în care se scriu unele cuvinte compuse des folosite în publicațiile bisericești cum ar fi bunăoară: *Prea Sfînta Născătoare de Dumnezeu*, *Maica Prea Curată*, *Prea Fericitul Patriarh*, (*Înalt*) *Prea Sfîntitul Mitropolit* sau *Episcop*, *Prea Cuviosul* și *Prea Cucernicul Părinte*. E corect să se scrie despărțit sau vor trebui scrise împreună? Afară de aceasta, se va folosi majuscula sau minuscula?

De la început vom observa că „problema ortografierii cuvintelor compuse nu este rezolvată pe deplin și definitiv în limba noastră. Se simte, prin urmare, în scrierea corectă a limbii române, lipsa unor criterii unice și mai apropiate de realitatea limbii. Din această cauză apar consecvențe și fluctuații de la un document scris la altul” (D. Bejan, Despre scrierile unor cuvinte compuse, în revista *Steaua*, an. XX, nr. 7(234) iulie 1969, p. 114—5). Lipsa de unitate și de consecvență, cum observa cineva, n-a reușit s-o înlătore nici Indreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație al Academiei, cu toată autoritatea sa (Fulvia Ciobanu, Scrierea cuvintelor compuse, București, 1958, p. 5).

Cum se prezintă însă situația în ce privește cuvintele cu pricina? Pe temeiul cercetării istoriei limbii și a regulilor stabilite, Dicționarul limbii române literare contemporane (vol. III, București 1957, pp. 538—9), stabilește următoarea modalitate de scriere: *Preacurata* (ca epitet dat Maicii Domnului), *Preasfînta* (Născătoare de Dumnezeu), *preafericit* (în titulatura dată ierarhilor care dețin grade înalte), *preasfînit* (ca titlu dat arhierilor) și *preacuvios* (în titulatura dată călugărilor). Iată și câteva exemple desprinse din operele unor scriitori justificînd acest fel de scriere:

„Așa... Vă treceți beți bătrîni, Cu rugi la *Preacurata*, Și plînge mama pe ceaslov, Și-n barbă plînge tata”. (Goga).

„Toată jalea mea pustie Mi-oi preface-o-n rugăciune la picioarele *Presfîntei*”. (Vlahuță).

„Un consiliu compus din *preafericiți patriarhi* și *arhiepiscopi*”. (Negruzzi).

„De asta te-i cunoaște că ești arhipăstor. Și toți cu umilință ți-ar zice *preasfînite*”. (Negruzzi).

„În vinerea seacă, *preacuviosul* cocca oul la luminare, ca să mai ușureze din cele păcate”. (Creangă).

Cercetarea publicațiilor noastre bisericești, și desigur nu numai a lor, dovedește însă că formula adoptată oficial nu s-a generalizat. Dacă uneori *Preacurata* în denumirea „Maica *Preacurată*” dată Sfintei Feciore Maria se scrie împreună, *Prea Curata* Maică se ortografiază de obicei despărțit. Apoi deși în vechile scrieri bisericești apare des cuvîntul „preasfînitul” (vezi Iorgu Iordan, Stilistica limbii române, București, 1944, p. 215), azi nimeni nu scrie decît „*Prea Sfînitul*”. Același lucru se petrece cu celelalte titluri indicînd diferitele ranguri și trepte bisericești.

Ne găsim, după cum ușor se poate observa, în fața unor nepotriviri evidente. Cum vor putea fi ele înlăturate? Indreptarul ortografic al Academiei în uz tinde să oficializeze modalitățile de vorbire și scriere existente în practica zilnică. În cazul nostru *ce va prevala pînă la urmă?*

Ce vom avea noi de făcut nu știm încă. Pentru moment vom urma exemplul publicațiilor centrale ale Patriarhiei Române, dar așteptăm totuși un cuvînt de lămurire din partea celor autorizați a și-l spune.

Clarificări s-ar cere, poate, și în ce privește utilizarea majusculor în titlurile mai sus pomenite. Privitor la aceasta „Indreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație (ed. 1965, paragraf 156) stabilește că „titlurile oficiale și onorifice... se scriu cu inițiale majusculă la toate cuvintele care intră în compunerea lor, cu excepția cuvintelor ajutătoare”. Totuși, cercetînd materialele publicate de editurile oficiale (ziare, reviste, etc.), observăm foarte evidentă tendință de a renunța la ma-

juscule. Titlul ca domn ori doamnă, profesor, inginer, doctor, ș. a. m. d. sînt scrise cu minusculă. În schimb publicațiile bisericești preferă majusculele. Utilizarea lor se face însă destul de capricios, în special, cînd e vorba de titlurile preoților și preoților profesori. De exemplu în cuprinsul aceleași pagini 774 din numărul 9—10 pe 1968 a revistei „Mitropolia Ardealului” se scrie la interval de numai cîteva rînduri o dată „P. C. Vicar . . .”, „P. C. Prot(opop)” . . . sau „P. C. Prof(esor)”, altă dată „C. preot”. Revista „Mitropolia Olteniei” scrie „P. C. Pr . . .” și „P. C. Diacon” cînd e vorba de clerici ortodocși nr. 11—12 din 1968, p. 986-sq) dar „preot . . .” cînd e vorba de clerici romano-catolici (p. 994). Revista „Glasul Bisericii” optează cînd pentru „Părinte” cu majusculă (nr. 1—3 din 1969, p. 182), cînd pentru „părinte” cu minusculă (p. 183), în cuprinsul unuia și aceluiași material.

Atari exemple luate absolut la întîmplare, demonstrează ezitări și oscilări generatoare de nedumeriri. Le-am dori, dacă putem exprima acest deziderat, înlăturate prin stabilirea unor norme de toți respectate.

VIAȚA BISERICEAȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PAZNUIREA SFINTELOR PAȘTI

Ca de obicei, mărita sărbătoare a Învierii Domnului a fost precedată în orașul de reședință de slujbele îndătinate la catedrala mitropolitană, care au înregistrat predici adecvate atmosferei duhovnicești create și cerinței credincioșilor, apoi executarea de piese corale legate de semnificația fiecărei zile.

Inceputul a fost pus încă în duminicile premergătoare dar mai ales în cea a Stîlpărilor, cînd Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a slujit sfînta liturghie adresînd credincioșilor cuvîntul de învățătură despre sensul smereniei Mîntuitorului, temei al împărăției spirituale ce a venit să întemeieze.

Slujba celor douăsprezece evanghelii din joia Patimilor, a punerii în mormînt și apoi a Prohodului Domnului din Vinerea Mare, au fost săvîrșite de asemenea de Chiriarh înconjurat de soborul preoților și diaconilor. În predicile rostite la acestea, Înalt Prea Sfinția Sa pucezînd de la procesul lui Iisus a dezvoltat ideea nevinovăției Mîntuitorului.

În însăși ziua Sfințelor Paști la slujba învierii Înalt Prea Sfinția Sa a făcut tradiționalele urări credincioșilor veniți la praznic. Sfînta liturghie a fost săvîrșită apoi cu solemnitate de Chiriarh și sobor, corul catedral dînd în primă audiție răspunsurile compuse de Ion Vidu.

La priceasnă Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vorbit credincioșilor despre înțelesul pe care Sfintele Paști îl au pentru viața creștină prin biruința vieții, a noului, care trebuie să se reflecte constant și în trăirea credincioșilor.

La ora 13, la reședința mitropolitană s-a dat obișnuita recepție, la care au participat preoții din oraș, reprezentanții cultelor religioase, membrii ai Adunării Eparhiale și Consiliului Arhiepiscopesc, bisericieni și membrii corului catedral care au cîntat imnele sărbătorii. În numele celor prezenți a luat cuvîntul Preotul Virgil Gătăianțu adresînd Chiriarhului alege felicitări și asigurîndu-l de devotamentul lor.

A răspuns simțămintelor exprimate Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae cu mulțumiri și urări de bine, între care aceea ca înnoirea firii înconjurătoare o dată cu venirea primăverii să se reflecte și în bucuria sufletească a fiecăruia.

În seara zilei, vecernia a fost săvârșită tot de Chiriarh, iar corul catedral a prezentat un concert cu piese de praznic.

A doua zi de Paști, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a slujit sfânta liturghie în catedrala din Caransebeș, fiind înconjurat de un sobor alcătuit din însoțitorii de la Timișoara, de profesorii Seminarului teologic și preoții locului. La vremea predicii, Înalt Prea Sfinția Sa a vorbit credincioșilor despre permanenta mărturie pe care Învierea Domnului o dă în suflete prin aceea că a devenit putere de viață pentru toți credincioșii.

După slujbă și împărțirea anafurei de către Chiriarhul în-suși, preoții slujitori, membrii corporațiunilor bisericești și ai corului catedral s-au prezentat la reședința mitropolitană din localitate. Omagiul și urările cuvenite din partea lor au fost aduse Întistătătorului Mitropoliei Banatului de către P. On. Protopop Dumitru Grama.

Înalt Prea Sfinția Sa a mulțumit pentru cuvîntul adresat, pentru gîndurile și frumoasele simțăminte ce acesta le reflectă, exprimînd convingerea că ele sînt o cheazășie pentru tot ce este de împlinit bine spre propășirea Mitropoliei bănățene și a Sfintei Biserici Ortodoxe Române. A împărțășit apoi tuturor urări sărbătorești și arhierasca binecuvîntare. Și aci corul a cîntat imnele praznicului.

Fără a diminua pentru zilele următoare atmosfera înălțătoare și persistentă a sărbătorii, momentele solemne s-au sfîrșit în cea de-a treia zi de Paști o dată cu sfînta liturghie la care a asistat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

O ZI ÎNALȚĂTOARE ÎN PARESIMI

Cea de-a doua duminică din postul Paștelor, cu tot caracterul sobru ce-l poartă de altfel aceste zile de reculegere sufletească, a îmbrăcat haină de mare sărbătoare la Caransebeș și a primit dimensiuni noi pentru cei ce în acest important centru bisericesc al Mitropoliei Banatului se pregătesc ca novici pentru slujirea sfîntelor altare. Într-adevăr la 22 martie a.c. pe această cale spre binecuvîntare s-au întîlnit fiii cu părinții lor duhovnicești.

A fost o nespusă bucurie pentru profesorii, elevii și ostentorii Seminarului teologic din localitate, aceea de a primi vizita Înălților Chiriarhi, cîrmuitorii destinelor celor trei eparhii — Timișoara, Arad și Oradea — ce și-au încredințat formarea viitorilor slujitori ai altarelor strămoșești acestui așezămînt de lumină.

Atmosfera înmiresmată de dumnezeiasca slujbă la catedrală, în cursul dimineții, s-a păstrat în toată curgerea zilei. Sfânta liturghie a fost săvârșită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului și locțiilor al Oradiei, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi, dintre profesorii și preoții din loc, avînd în frunte ca distins oaspete pe P. C. Părinte profesor dr. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu, care a și rostit predica zilei. Răspunsurile liturgice au fost date de către corul Seminarului teologic.

În timpul liturghiei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a hirotonit întru preot pe unul dintre absolvenții școlii, diaconul Petru Cosma, pe același Prea Sfințitul Episcop Teoctist hirotesindu-l întru duhovnic. La sfîrșitul slujbei Înalt Prea Sfinția Sa într-un cuvînt ocazional a subliniat însemnătatea momentului trăit împreună, ierarhi, dascăli de teologie, învățăcei și credincioși, pentru viața bisericească locală și în special pentru cea a școlii. A exprimat de asemenea mulțumiri Prea Sfințitului Episcop Teoctist și P. C. Părinte rector Isidor Todoran pentru cinstitirea ce au arătat-o școlii, protopopiatului și parohiei Caransebeș ca și bucuria tuturor celor prezenți de a-i fi putut avea ca oaspeți.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist apoi a evidențiat rolul pe care școala teologică îl are în cultivarea tradițiilor ortodoxe și naționale, dînd îndrumări pentru formarea tinerelor vîlștare și pe mai departe, cu toată grija cuvenită, în acest mediu propice scopului ales.

După împlinirea programului de la biserică, s-a servit o masă comună la Seminarul teologic.

În după amiaza zilei, într-un cadru solemn subliniat de cuvîntul introductiv al C. Diacon Dumitru Abrudan, directorul școlii, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a cuvîntat despre: „Urmarea lui Hristos, condiție esențială în formarea personalității adevăratului slujitor al Bisericii”. Prea Sfinția Sa a subliniat în mod deosebit identitatea dintre cei doi termeni enunțați — urmarea lui Hristos și personalitatea slujitorului Bisericii — și care presupun efort susținut, spirit de muncă, de jertfelnicie pentru binele semenilor, o continuă autodepășire în slujirea vieții, a mărețelor idealuri ale omenirii și Bisericii noastre strămoșești.

Apoi Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-a adresat elevilor insistînd asupra îndatoririi ce le revine de a transpune în practică toate poveștile ce li s-a împărtășit.

Cuvîntul de recunoștință față de Înălții Chiriarhi a fost exprimat în încheiere de C. Părinte Director.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, Prea Sfințitul Episcop Teoctist și P. C. Părinte rector Isidor Todoran s-au întreținut apoi cu cadrele didactice ale școlii asupra procesului de învăță-

mînt și a unor probleme de interes general. Recomandările date profesorilor ca și elevilor școlii au sfîrșit frumoasele ceasuri ale unei zile de adevărată înălțare duhovnicească.

VIZITA CANONICA LA PAROHIA LUGOJ

Tradiționala vizitație a Chiriarhului făcută de marile praznice creștine parohiei Lugoj, a avut loc în acest an în duminica a treia după Sfintele Paști, a mironosițelor, la 10 mai. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a fost însoțit de Prot. Patriciu Tufescu și Protodiacon Ioan Botău.

Așteptat de soborul sfinților slujitori la intrarea bisericii „Adormirea Maicii Domnului”. Înalt Prea Sfinția Sa a fost înconjurat apoi cu multă bucurie sufletească de credincioșii prezenți și condus înaintea sfîntului altar în acordurile imnului arhieresc, ca și a cîntărilor praznicului Invierii Domnului. A urmat săvîrșirea cu solemnitate a liturghiei arhieresti în cadrul căreia au fost înălțați în rang prin hirotésie merituozii preoți Petru Olde și Nicolae Roman, ambii pensionari. Prezența Chiriarhului la Lugoj a subliniat de această dată și sărbătorirea centenarului morții lui Eftimie Murgu, ale cărui oseminte și-au găsit veșnică odihnă lîngă zidul capelei din cimitirul parohial de aci. Într-adevăr personalitate atît de cunoscută și evocată cu deosebită emoție de întregul nostru popor, a stîrnit prin amintirea-i vie, sentimente înălțătoare și în sufletul credincioșilor bănățeni. Aceasta, cu atît mai mult cu cît marele tribun a avut o contribuție aparte și la reînființarea Mitropoliei Banatului. Ei au căutat deci să însoțească o astfel de aniversare de practicile îndătinăte. S-au făcut astfel pomeniri în bisericile parohiale din centrele de care s-a legat mai strîns activitatea sa. Într-un centru ca Lugojul exemplul vrednic de urmat al ilustrului dispărut, de credință în destinele Bisericii, patriei și poporului, a fost prezentat în cuvîntul adresat credincioșilor de însuși Intîistătătorul Mitropoliei Banatului.

După un parastas ce a avut loc chiar la mormîntul lui Eftimie Murgu, a urmat o agapă frățască la sediul oficiului protopopesesc.

ITINERAR PASTORAL

În ziua de duminică 3 mai 1970, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a descins în mijlocul credincioșilor din parohia *Părul* spre a tirnosi o veche biserică de curînd reînnoită, dar care, nu a fost dintru început înzestrată cu Sfinte Moaște.

La primire, într-un scurt cuvînt, P. On. Prot. Bujor Toma a înfățișat bucuria tuturor enoriașilor ori de cîte ori își au Chiriarhul printre ei, în acest sens adăugînd că încă e proaspătă în

amintirea lor înălțătoarea zi a sfințirii celeilalte biserici din localitate săvârșită acum câțiva ani.

În răspunsul dat, Înalt Prea Sfinția Sa și-a manifestat aceeași bucurie în a găsi pe toți păstoriții parohiei în mod constant sub semnul înnoirilor, ce este de altfel marcat și de sărbătorile bisericești și civile din anotimpul înviorător al primăverii de care acum se desfășează. Invitând apoi pe cei de față la împreună rugare, Înalt Prea Sfinția Sa a început slujba tirnosirii cu înconjurarea bisericii, stropirea ei cu apă sfințită și ungere cu Sfintul Mir, după care a urmat intrarea solemnă, așezarea sfințelor moaște în prestol și sfințirea interiorului.

S-a trecut apoi la săvârșirea sfintei liturghii, în cadrul căreia parohul locului P. C. Părinte P. Vasilescu a fost hirotesit iconom. Soborul slujitorilor a fost alcătuit din Cuv. Părinte Ierom. Timotei Sevcicu, vicar eparhial, P. On. Prot. Bujor Toma și P. C. Părinți: Ioan Birlănescu, Ioan Bublea, Ioan Munteanu, Sorin Rațiu, Petru Vasilescu și Protodiaconul Ioan Botău.

La vremea predicii, Înalt Prea Sfinția Sa a tilcuit evanghelia duminicii, subliniind că îndoiala de odinioară a Apostolului Toma denotă o verificare acceptabilă a credinței menită să întărească adevărul. Credința creștină se cere însă mai mult verificată prin faptele bune ale celor ce o mărturisesc, care dovedesc astfel că într-adevăr Hristos Domnul este pildă vie pentru ei.

La momentul potrivit s-a făcut împărtășirea credincioșilor și apoi un parastas pentru preoții, ctitorii și toți ostenitorii bisericii. În raportul său apoi parohul evidențiind rolul pe care bunele fapte au pentru eternizarea amintirii fiecăruia a evocat meritele unor vrednici înaintași ce s-au străduit pentru ca această așezare să fie prosperă și frunțasă.

În urma raportului preotului, Înalt Prea Sfinția Sa a arătat însemnătatea pe care o are actul împlinit atât pentru încadrarea lăcașului de cult în tradiția Bisericii, cât și pentru întărirea comuniunii de credință și dragoste a închinătorilor acestuia.

După împărțirea anaforei de către însuși Chiriarh, s-a făcut binecuvîntarea unor prinoase și s-a oferit o agapă pentru toți cei ce au luat parte la praznic.

În după amiaza aceleași zile Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a purces spre parohia vecină *Coștei*. Aci a fost întâmpinat în fața bisericii a doua, de preoți și credincioși, P. On. Părinte Protopop Bujor Toma în numele tuturor adresînd salutul pascal „Hristos a înviat!” împreună cu tradiționala întâmpinare: „Bine e cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului”, ca expresie a bucuriei unanime la o astfel de părintească cercetare.

A răspuns Înalt Prea Sfinția Sa cu mulțumiri pentru călduroasa primire, lăudînd vrednicia celor ce au realizat lucrări ce se văd atât de frumoase. Binecuvîntîndu-le strădaniile, Chiriarhul a intrat în sfînta biserică înconjurat de toți cei de față și a să-

virșit apoi vecernia. Din soborul sfinților slujitori au făcut parte Cuv. Părinte Ierom. Timotei Seviciu, P. On. Prot. Bujor Toma, P. C. Părinte Ioan Munteanu și Sorin Rațiu preotul locului, precum și Protodiaconul Ioan Botău.

În cadrul slujbei Intiistătătorul Mitropoliei Banatului a rostit un cuvânt de învățătură în care a subliniat importanța ce o are pentru viața creștină conștiința prezenței persoanei lui Iisus Hristos, în jurul acesteia gravitînd toate gîndurile și preocupările fiecăruia pentru propria îmbunătățire.

La sfîrșit, preotul paroh a prezentat un amplu raport asupra parohiei, cu istoria și dezvoltarea ei, asupra armoniei între credincioșii proveniți din „două străini“, asupra atașamentului lor față de Biserică și dragostea lor față de țară.

Ca răspuns la aceasta, Înalt Prea Sfinția Sa și-a exprimat satisfacția duhovnicească în a ști atît de harnici pe enoriașii parohiei, lucrători în deplină unitate pe tărîm bisericesc și obștească, subliniind totodată necesitatea și folosul unei astfel de tinute cu adevărat creștine.

După slujbă a avut loc o agapă creștinească. Ca și la Părul apoi, Înalt Prea Sfinția Sa a intrat spre închinăciune și la biserica mare din parohie.

La despărțire toți participanții la bucuria zilei au exprimat Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae sentimentelor lor filiale și întreaga recunoștință pentru părintească grijă ce le-o poartă.

HIROTONII ȘI HIROTESII

Duminicile Postului Mare ca și cele următoare Sfințelor Paști, în care Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a săvîrșit dumnezeiasca liturghie la catedrală sau în alte sfinte lăcașuri, au însemnat și zile de duhovnicească bucurie pentru cei ce au pășit la taina preoției sau au primit arhieriasca răsplătire pentru munca pe care au depus-o în slujba altarului.

Astfel în Duminica Ortodoxiei — 15 martie — a fost hirotonit întru preot P. On. Părinte Simion Bîtea, protodiaconul Catedralei mitropolitane, care suie deci această aleasă treaptă cu zestrea spirituală a anilor de diaconie. Aceasta stă și chează și a împlinirii îndatoririlor de acum mai înalte a slujirii încredințate de preot la aceeași catedrală.

Tot în treapta preoțească a fost hirotonit în duminica a doua din post, 22 martie, la catedrala din Caransebeș, diaconul Petru Paisie Cosma, ce o dată cu aceasta a primit în părintească grijă pe credincioșii din Șemlacul Mic, protopopiatul Deta, ce au ca lăcaș de închinare mănăstirea Săraca.

În duminica Tomei — 3 mai — cu prilejul sfințirii bisericii din Părul, protopopiatul Lugoj, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit

Nicolae a hirotesit întru iconom pe parohul locului P. C. Părinte Petru Vasilescu.

În cea de-a treia duminică după Paști — 10 mai — cu ocazia vizitației canonice la Lugoj, doi venerabili preoți pensionari — Petru Olde și Nicolae Roman — ce întreaga viață au consacrat-o slujirii Sfintei Biserici, au fost înălțați în rang prin aprecierea Sinodului mitropolitan.

Toți cei amintiți și-au exprimat întreaga lor grațitudine față de Chiriarh, făgăduind totodată a cinsti mereu prin lucrarea lor vrednicia la care au fost chemați.

CONFERINȚE DE ORIENTARE ȘI ADMINISTRATIVE ALE PREOȚIMII

Conferințele de orientare din lunile de primăvară ale anului în curs s-au remarcat prin interesul deosebit față de tratarea temelor, datorită actualității lor. Astfel cea dintâi conferință ținută la sediile oficiilor protopopești ale Arhiepiscopiei în cursul lunii martie, a purtat titlul de „Biserica Ortodoxă Română și problema statornicirii unei păci trainice în Europa”. Ea a scos în evidență importanța problemei ca și eforturile ce se depun pentru asigurarea unei depline înțelegeri pe bătrînul continent european, rolul țării noastre în cadrul tuturor preocupărilor în acest sens și însăși contribuția Bisericii Ortodoxe Române.

Cea de-a doua conferință din luna mai 1970, după cum arată și titlul, „Slujirea intereselor obștești în țara noastră, în lumina noilor legiuri. Indatoririle clerului și ale credincioșilor”, a făcut o privire de ansamblu asupra legiurilor generate de transformările epocale din țara noastră, conchizînd totodată asupra principalelor obiective de interes general care angajează răspunderea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române, între care cu osebire buna înțelegere dintre oameni, progresul social, pacea lumii și altele.

Preoții au contribuit la reușita cît mai deplină a conferințelor prin conștiinciozitate cu care au întocmit referatele, prin multiplele reflexii împărtășite în cadrul discuțiilor.

Conferințele au fost prezidate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și delegații chiriarhali. La parte dintre ele prezidarea a fost încredințată profesorilor Institutului teologic universitar din Sibiu și anume Prot. dr. Dumitru Călugăr, Prot. dr. Nicolae Neaga, Prot. dr. Milan Șesan și Arhid. dr. Ioan Zăgreanu, invitați a contribui prin competența lor la o cît mai bună orientare a participanților.

Între cele două conferințe a avut loc în cursul lunii aprilie a.c., în preajma Sfintelor Paști, și o conferință administrativă specială cu tema: „Modul corect de a se oficia serviciile religioase”. Aceasta se înscrie pe linia hotărîrilor ultimei sesiuni a

Adunării Eparhiale privind preocuparea generală de a se lămurii unele probleme tipiconale în scopul uniformizării ritualului.

La toate protopopiatele, conferința a fost caracterizată de vii discuții, convergînd spre necesitatea respectării anumitor principii ce pun în lumină frumusețea cultului ortodox. Conducerea conferinței au avut-o delegații Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, referatul de bază fiind întocmit de Centrul eparhial.

Conferința administrativă a fost precedată de oficierea sfintei liturghii cu predică, de spovedanie și împărtășirea tuturor preoților.

CONSFATUIRE CU CADRELE DE CONDUCERE ALE EPARHIEI

Una dintre periodicele întruniri de lucru ale personalului cu munci de răspundere a Eparhiei, a fost convocată pentru ziua de 30 aprilie. Aceasta s-a desfășurat în sensul ducerii la împlinire a hotărîrii Sfințitului Sinod din decembrie 1969 privitoare la misiunarii protopopești. Ședința a fost prezidată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, la ea participînd și preoții aleși spre o lucrare de sprijinire a fraților întru slujire în cadrul a patru protopopiate și anume: Pr. Ilie Cîmpeanu pentru protopopiatul Caransebeș, Prot. Iulian Oprea pentru protopopiatul Lugoj, Pr. Traian Mihailovici pentru protopopiatul Oravița și Prot. Nicolae Paștiu pentru protopopiatul Timișoara.

S-au analizat atribuțiile ce revin preoților menționați, Înalt Prea Sfinția Sa dînd și îndrumările cuvenite pentru corecta lor aducere la îndeplinire.

S-a exprimat acordul unanim asupra întocmirii în scopul propus a unui minuțios program, iar în plus — din partea celor angajați — hotărîrea de a-l respecta întocmai, pentru asigurarea unui drum de propășire a Bisericii noastre strămoșești.

În continuare s-au dezbătut apoi și alte probleme curente ale Eparhiei.

BISERICA BANATEANA ȘI OFRANDA OMENIEI

Deși oarecum mai ferite din calea puhoiului apelor învolburate, care în luna mai și iunie au bîntuit țara, ținuturile bănățene cu viețuitorii lor au trăit cu aceeași intensitate dramatismul, eroismul și solidaritatea acelor momente ale bătăliei contra inundațiilor. Toți cetățenii au simțit imperios și ca unul singur, că în acele clipe trebuie să se găsească alături de cei ce erau în luptă directă cu stihiiile dezlănțuite, pentru a face ceva, spre a le ușura suferința.

Cîte gesturi n-au fost făcute de altfel pretutindeni în acele zile, de la suprema uitare de sine, pînă la jertfa modestă a celui

care a dăruit o parte din ceea ce are, poate material neînsemnată, dar uriașă prin semnificația ei !

Dacă Biserica Ortodoxă Română prin ierarhii, preoții și credincioșii ei a fost cu ruga și lucrarea prezentă în ceasurile de încordare, despre părțile ei alcătuitoare dintre care face parte și Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, se poate spune la fel. Atunci când încă întinse regiuni ale patriei se aflau sub puterea dezlănțuită a apelor și se contura tabloul sumbru al distrugerilor provocate de inundații, când se făceau donații spre îmbărbătarea oamenilor și normalizarea vieții, Eparhia la rîndul ei a căutat să urmeze un imperativ religios, umanitar și patriotic.

O telegramă adresată Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, de către Intîistătătorul Mitropoliei Banatului în numele clerului și credincioșilor acesteia, a exprimat adeviziunea totală la inițiativele conducerii de Stat în vederea muncii de refacere într-un timp rapid și în ritmul caracteristic propășirii ei continue. Cu consecvență față de hotărîrea luată, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae la catedrala mitropolitană și preoții în bisericile lor parohiale, în cuvinte pline de simțire creștinească și românească au stăruit în a îndruma păstoriții la a-și valorifica dragostea frățească în slujba binelui obștesc.

Intr-adevăr dînd expresie simțămîntelor de vibrantă solidaritate cu toți cei angrenați în munca de ștergere a urmelor calamității naturale, preoții și credincioșii lor, ca loiali cetățeni ai patriei, și-au oferit sprijinul pornit din inimă, prin diferite chipuri. Contribuția Centrului eparhial la care s-a adăus cea din fondul parohiilor și protopopiatelor precum și cea din partea preoților se cifrează în jurul sumei de un milion. Însemnate daruri au făcut profesorii și elevii Seminarului teologic din Caransebeș. Toți slujitorii Bisericii bănățene au stat apoi gata a răspunde cu promptitudine apelurilor făcute de Comandamentele locale ale Frontului Unității Socialiste pentru acoperirea nevoilor de primă necesitate. Emoționantă s-a revelat însuflețirea generală cu acest prilej.

Deasupra tuturor însă, acțiunea de ajutorare a zonelor lovite de calamitățile naturale a dovedit încă o dată solidaritatea întregii noastre națiuni.

GRIJA PENTRU O CIT MAI BUNA PREGATIRE A VIITORILOR SLUJITORI AI ALTARELOR

La Seminarul teologic din Caransebeș, unde își fac ucenicia pentru misiunea preoțească tineri din trei eparhii — Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, Episcopia Aradului și Episcopia Oradiei — la rîndul lor aparținătoare la două Mitropolii ce-și

împletesc și în acest fel destinele comune, s-a îndătinat practica de a se ține la răstimpuri, mai ales în cele premergătoare marilor sărbători, expuneri de interes general bisericesc.

În acest an cele dinainte sau după sărbătoarea Sfintelor Paști au suscitât o atenție deosebită din partea ascultătorilor: profesori, elevi și ostenitori ai școlii. Ele s-au ținut de obicei în după amiezile de duminică într-un cadru corespunzător în sala de festivități a seminarului.

Din șirul unor astfel de întâlniri, cea din 22 martie 1970 a avut un caracter particular, prin prezența Ierarhilor Mitropoliei Banatului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitul Episcop Teoctist. Într-o atmosferă solemnă Prea Sfințitul Episcop al Aradului a conferențiat despre „Urmarea lui Hristos, condiție esențială în formarea personalității adevăratului slujitor al Bisericii”.

Celelalte conferințe au fost susținute de dascăli de teologie, de ostenitori ai centrelor eparhiale, de protopopi și preoți, după cum urmează: Prot. dr. Petru Deheleanu: „Orientări actuale în neoprotestantism” (8 martie); Ierom. Timotei Sevcicu: „Strădania continuă spre desăvârșire” (15 martie); Pr. Alexandru Ciurdariu: „Sensul major al colaborării și conviețuirii creștine” (29 martie); Pr. Ilie Cîmpeanu: „Pregătirea duhovnicească imperativ cerut de responsabilitatea misiunii preoțești (5 aprilie); Asistent Ioan Ică: „Frământările și preocupările din protestantismul actual” (8 aprilie); Prot. Ioan Olariu: „Tinărul absolvent de seminar în fața misiunii preoțești” (12 aprilie); Prof. dr. Sofron Vlad: „Concepția Sfântului Apostol Pavel despre preoție ca slujire a năzuințelor spre mai binele credincioșilor” (8 mai).

Pe lângă acestea în cadrul slujbelor de seară la paraclisul școlii, s-au ținut de către alți preoți invitați un program de meditații pe teme duhovnicești.

Competența și amploarea tratării temelor stabilite a constituit un îmbold pentru îmbogățirea continuă a cunoștințelor asupra problemelor bisericești contemporane, ceea ce contribuie și la o mai bună orientare a viitorilor preoți în întreaga lor activitate. S-a căutat mai ales să se pătrundă diferitele aspecte ale aportului Bisericii la propășirea neîncetată a vieții lumii.

Conferințele au fost urmate de discuții eficiente, la ele participând profesorii și elevii școlii. Roadele acestor împărtășiri de lumină se nădăjduiește a îmbogăți mai mult însuși procesul de învățămînt în continuă dezvoltare. Ele au scos totodată în evidență legătura mereu înnoită dintre vechi așezăminte de cultură teologică.

OASPEȚI STRAINI IN VIZITA LA MITROPOLIA BANATULUI

Totdeauna zilele de sărbătoare, după cum e și firesc, constituie și un prilej de înnoire și strângere a legăturilor între cei apropiați. In acest sens, la marile praznice ale Paștilor din acest an, Mitropolia Banatului a fost gazdă primitoare pentru oaspeți străini, între care unii tineri care studiază Teologia în țara noastră sau alți vizitatori veniți cu dorința să cunoască mai bine viața Bisericii Ortodoxe Române. Intre ei s-au numărat: Ludwig Damian din Republica Federală Germană și Vasile Jichin român din S.U.A. studenți la Institutul teologic universitar din București, Ieromonahii Daniel Gelsi și Michel Jean von Parys de la mănăstirea benedictină Chevetogne din Belgia însoțiți de novicele Bernard I. Geraldon.

In timpul șederii lor la Timișoara au participat la toate slujbele din săptămîna mare și cea luminată, săvîrșite la catedrală. Au vizitat apoi diferite biserici monumente istorice, Colecția de obiecte bisericesti a Mitropoliei Banatului.

De asemenea, după sărbători, în ziua de 4 mai, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a primit pe Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Paulos de Düsseldorf, aflat în călătorie prin țară.

In preajma plecării, cei amintiți au mărturisit Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae recunoștința pentru ospitalitate ca și mulțumirea sufletească pentru toate cele văzute și cărora le vor păstra mereu o frumoasă amintire.

GEST DE CONSIDERAȚIE FAȚA DE O VIRSTA PATRIARHALA

La 4 februarie 1970 credincioasa Stana Velescu din parohia Verendin, protopopiatul Caransebeș, a împlinit frumoasa vîrstă de o sută de ani. S-a crezut potrivit ca un astfel de prilej să fie subliniat printr-o sărbătorire adecvată, dată fiind mai ales vrednicia venerabilei bătrîne ce s-a distins prin întemeierea unui cămin model care ilustrează totodată și cîntea și vigoarea locuitorilor de aci.

Astfel în ziua de 5 aprilie a.c. după slujba sfintei liturghii, ca și a rugăciunii de mulțumire îndătinată, P. On. Părinte Protopop Dimitrie Grama a făcut elogiul unei îndelungate trăiri exemplare, felicitînd pe sărbătorită și înmîinîndu-i în dar din partea Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae o icoană a Maicii Domnului și o candelă. Cu conștiința slugii celei vrednice din Evanghelie, ea a mulțumit pentru dragostea cu care a fost înconjurată.

TRECUȚI LA CELE VEȘNICE

Protopopul pensionar dr. Ștefan Cioroianu a adormit întru nădejdea învierii și a vieții celei veșnice la 9 martie 1970, o dată cu împlinirea vârstei patriarhale de 84 ani. Într-adevăr cel vrednic de pomenire s-a născut în 1886 în frunțașă comună bănățeană Comloșul Mare. După terminarea unor studii strălucite, care l-au dus la obținerea titlului de doctor în Teologie, a fost hirotonit preot în anul 1912 pentru parohia natală. Aci a și funcționat neîntrerupt pînă cînd încununat de roadele muncii depuse și de cele mai înalte distincții bisericești — ca aceea de iconom stavrofor — a trecut la starea de pensionar, la 21 ianuarie 1969. Defunctul a mai împlinit timp îndelungat și funcția de protopop ca și pe cea de consilier la Centrul eparhial din Timișoara.

Tot timpul vieții sale a excelat prin calități deosebite, între acestea o întinsă cultură și o ținută ce i-a asigurat un respect unanim.

Meritele cu care s-a acoperit au fost evocate cu emoție în necrologul rostit la înmormîntarea ce a avut loc în ziua de 10 martie a.c. în parohia-i îndoliată. La slujba funebră a asistat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de membri ai Consiliului Arhiepiscopesc.

Ca un vas ales al Domnului, Părintele Ștefan Cioroianu a fost îngropat în glia străbună spre așteptarea glasului răsplătirii cerești.

Ieromonahul Melhisedec Ioan Iftimie, a decedat la 16 februarie 1970. Născut la Cucuieți, județul Bacău, în anul 1914, defunctul a dat de timpuriu urmare vocației sale lăuntrice intrînd în Mănăstirea Neamțu unde a și absolvit Seminarul monahal. A împlinit diferite încredințări la mănăstirile moldovene, mai apoi la cele din Banat, apoi la parohii ca Bogîltin, Duleul și Pădurani.

Pretutindeni s-a remarcat printr-o lucrare conștiincioasă și laudabilă.

O dată cu decesul, trupul neînsușit a fost dus la mănăstirea Hodoș-Bodrog și înmormîntat în cimitirul acesteia. Prohodirea s-a făcut de întreaga obște după rînduiala prevăzută și cu stăruitoare rugă de a i se deschide ușile milostivirii la care a bătut cu nevoințele sale duhovnicești.

Preotul pensionar Ioan Iliovici, a trecut la cele veșnice în ziua de 27 februarie 1970. S-a născut în comuna Daneș, județul Tirnava Mare, în anul 1891. După terminarea cursurilor liceale la Dumbrăveni și Năsăud ca și celor teologice la Sibiu, se sta-tornicește în Banat unde este hirotonit preot în 1916 pentru parohia Moșnița Veche pe care o păstorește vreme de 42 de ani. În tot acest răstimp s-a remarcat printr-o activitate deosebită

ce i-a atras prețuirea și ascultarea celor ce l-au cunoscut. El s-a numărat între delegații la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1918, muncind mereu pentru propășirea Bisericii și a Patriei.

Pentru meritele dobândite i s-au acordat distincțiile cuvenite. Prohodul s-a săvârșit la 1 martie a.c. în biserica pe care a slujit-o, rămășițele pămîntești fiind apoi depuse în cimitirul parohial. Ca un preot model, a fost petrecut cu cinste pe calea veșniciei de soborul slujitorilor, ca și de membrii familiei și credincioșii parohiei.

Preotul pensionar Lazăr Voin, a dobândit veșnica odihnă în ziua de 8 martie 1970. Regretatul s-a născut în anul 1894 în comuna Zorlențu Mare, județul Caraș-Severin. Inzestrat cu multe însușiri, a învățat carte la liceul din Lugoj, la Institutul teologic din Caransebeș iar mai apoi la universitățile din Budapesta și Viena. Doritor de a lucra cu cât mai mult spor în ogorul Bisericii, intră în rîndul clerului în anul 1920 ca preot la parohia Ezeriș. În anul 1950, după o activitate preoțească lăudabilă se transferă în satul natal slujind altarul Bisericii cu mult zel, chiar după pensionarea sa întîmplată în 1960.

Înmormîntarea s-a făcut la 10 martie a.c. în parohia Ezeriș, pe care a slujit-o atîta vreme cu un devotament ce i-au asigurat în inimile tuturor o amintire neștearsă.

Preotul pensionar Alexandru Ghelner, a adormit întru Domnul la data de 12 martie 1970. Născut la Valea Groșilor, județul Cluj, în anul 1888, după terminarea liceului și teologiei, a fost hirotonit preot în anul 1908. Cu multă dragoste pentru misiunea sa a slujit sfintele altare din parohiile Răchitova, Hațeg Ohaba Forgaci și Părul, ultimele două în protopopiatul Lugojului. S-a distins în toate acestea printr-o lucrare preoțească ce i-au atras stima și dragostea credincioșilor săi.

Slujba înmormîntării a avut loc în capela cimitirului parohial din Lugoj în ziua de 14 martie a.c., în preajma căreia se afla și locul familial de veșnică odihnă. Aci a fost condus cu pietate de soborul preoților și îndurerata asistență, ce l-a socotit mereu chivernisitor plin de rîvnă al harului dumnezeiesc.

Preotul pensionar Nicolae Goanță, și-a dat obștescul sfîrșit în ziua de 15 martie 1970. Venerabilul preot aproape nonagenar, s-a născut în 1882 în Șopotul Nou, județul Caraș-Severin. O dată cu terminarea studiilor în anul 1906 este hirotonit preot pe seama comunei natale. Totodată a administrat în răsîmpuri și parte din parohiile învecinate. Mai apoi s-a transferat la parohia Crușovăț-Cuptoare, pe care a păstorit-o vreme îndelungată, pînă în 1964 cînd s-a pensionat.

Apreciind munca sa de adevărat păstor sufletească, conducerea bisericească l-a înălțat în rang prin hirotiesie.

Slujba înmormântării a fost săvârșită la 18 martie a.c. în biserica parohiei. Soborul preoților împreună cu întreaga asistență l-au condus pe cel din urmă drum, cu respectul și prețuirea cu care l-au înconjurat mereu.

Preotul pensionar Romul Șandru, s-a stins din viață la data de 8 martie 1970. Distinsul dispărut s-a născut în anul 1888 în Caransebeș. După terminarea școlilor intrând în cler a funcționat la parohiile Zgribești și Poieni. S-a pensionat în 1967.

Prohodul s-a săvârșit la 10 martie a.c. în biserica parohiei Lugoj de către un sobor de preoți. Corpul neînsuflejit a fost apoi depus la locul de odihnă în cimitirul parohiei respective. Strădalnic călăuzitor al sufletelor încredințate a fost petrecut pe drumul fără întoarcere de o asistență ce i-a adus prinosul dragostei postume.

EPISCOPIA ARADULUI

POPAS ANIVERSAR LA EPISCOPIA DIN ARAD
DOUAZECI DE ANI DE ARHIERIE AI PREA SFÎNȚITULUI EPISCOP
TEOCTIST

Prin arhierie, cea mai înaltă treaptă în ierarhia bisericească, se păstrează în Biserică izvorul curgător al continuității apostolice al darurilor Duhului Sfânt, al propovăduirii neștirbite a Evangheliei Mântuitorului Iisus Hristos și a învățăturii Sfintei Tradiții. Episcopul este cu odevărat părintele duhovnicesc al clerului și credincioșilor ei. Simțirea aceasta nu poate să nu fie mișcată la momentele însemnate ale vieții Ierarhului lor căci ele fac parte din viața Bisericii însăși.

Un astfel de moment a fost pentru fiii duhovnicești ai Prea Sfințitului Episcop Teoctist ziua de 5 martie 1970 când se împlineau două decenii de la primirea de către Prea Sfinția Sa a darului arhieriei. Membrii Consiliului eparhial, salariații Centrului eparhial, protopopii din fruntea tuturor protopopiatelor eparhiei, preoțimea protopopiatului Arad care se găsea în orașul de reședință episcopală cu prilejul Conferinței preoțești din acea zi, precum și un număr de credincioși intelectuali din Arad au ținut să exprime respectuosul lor omagiu iubitului Ierarh într-un cadru festiv.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist i-a primit pe toți, după încheierea lucrărilor conferinței preoțești, care s-a ținut în sala de festivități a episcopiei, avînd alături pe Prea Sfinția Sa pe P. C. Diacon prof. Nicolae Nicolaescu rectorul Institutului Teologic universitar din București.

În numele Consiliului eparhial și al salariaților Centrului eparhial P. C. Pr. Petru Sălăgeanu consilier bisericesc-cultural a adresat Prea Sfinției Sale un cuvînt omagial în care chemarea spre cele duhovnicești încă din fragedă tinerețe a celui ce avea să ajungă Episcopul Teoctist de astăzi, a fost înfățișată ca un semn al Providenței divine care lucrează în Biserică. Punctînd apoi momentele cele mai de seamă ale sușului înspre arhierie a vrednicilor fostului diacon, ieromonah, arhimandrit, vicar mitropolitan și exarh în cadrul Mitropoliei Moldovei, vorbitorul a

poposit asupra momentului hirotoniei întru arhieru la 5 martie 1950 în biserica Sf. Spiridon cel Nou din București de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu Înalt Prea Sfințitul Firmilian Mitropolitul Olteniei și Prea Sfințitul Antim Episcopul Buzăului. Conturînd apoi personalitatea Ierarhului sărbătorit a fost descrisă, pe scurt, activitatea ce a depus ca episcop vicar patriarhal, rector al Institutului Teologic din București și ca episcop al Eparhiei Aradului. Cuvîntul omagial s-a încheiat cu expresia bucuriei și încrederii pe care o au clerul și credincioșii în Prea Sfințitul Episcop Teoctist.

Au adresat apoi Prea Sfinției Sale calde felicitări și urări: P. C. Diacon prof. Nicolae Nicolaescu rectorul Institutului Teologic din București, dl. Ion Perianu, P. C. Pr. Gh. Căvășdan vicar eparhial, dl. rabin Lerner Baruch, P. C. Prot. Vitalie Pereteatcu în numele protopopilor din eparhie, P. C. Prot. Gheorghe Șerb din partea preoților din protopopiatul Arad, prezenți la conferință, P. C. Pr. Avram Glidan din parohia Păucinești în numele preoților din jurul Sarmisegetuzei, P. C. Prot. Teofil Chiffa din Deva și Prot. Alexandru Gherghel din Hațeg.

Apoi domnii dr. Ion Bejan și Vichentie Șerb membri ai Consiliului eparhial au arătat că amprenta Prea Sfinției Sale în paginile de istorie ale Bisericii și mai ales ale eparhiei Aradului rămîne neștersă.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist impresionat de o manifestare atît de caldă, a mulțumit tuturor pentru bogatele simțăminte exprimate care au creat clipe atît de înălțătoare. „După ce am slujit azi sfînta liturghie spre a mulțumi lui Dumnezeu Celui ce m-a învrednicit de darul arhieriei și Prea Fericitului Patriarh Justinian prin mîinile căruia l-am primit — a spus Prea Sfinția Sa — cele auzite aici din gura atîtor mărturii m-au copleșit. De aceea, mulțumind încă o dată lui Dumnezeu, prin a cărui voie și cu al cărui ajutor s-au făcut toate, precum și sprijinului Veneratului Consiliu eparhial, salariaților Centrului eparhial, preoților și credincioșilor eparhiei noastre, ne îndreptăm gîndul cu recunoștință către Conducătorii Țării noastre pentru condițiile de viață ce le-au creat, ca toate cîte le-am realizat împreună să fie posibile“.

Prea Sfințitul Episcop a încheiat mulțumind apoi încă o dată tuturor celor ce au luat cuvîntul, cu nădejdea că „împreună, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom mai putea sluji altarul, pe credincioșii noștri și țara noastră scumpă“.

Cu multă însuflețire preoțimea prezentă a intonat imnul arhieresc primind apoi, binecuvîntările Prea Sfinției Sale.

HIROTONIRI DE PREOȚI

În grija de a se completa parohiile vacante și a asigura asistența religioasă credincioșilor, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a împărtășit în ultimul timp taina hirotoniei întru preot, următorilor candidați:

1. Pe seama parohiei Lunca Cernii de Sus din protopopiatul Hațeg a fost hirotonit candidatul Dumitru Modavu, în treapta diaconiei, în ziua de 11 ianuarie 1970 în biserica din Satu Mare din eparhia Oradiei, al cărei episcop locotenent este Prea Sfințitul Episcop Teoctist, iar în treapta preoției la data de 18 ianuarie în catedrala din Arad.

2. Parohia vacantă Romoșel din protopopiatul Deva a fost completată prin numirea Diaconului Victor Vasii care a fost hirotonit întru preot de Prea Sfințitul Episcop Teoctist, în ziua de duminică 12 aprilie în catedrala din orașul Hunedoara.

După o practică liturgică făcută sub îndrumarea preoților din Arad, noii păstori de suflete și-au luat parohiile în primire fiind întâmpinați cu multă dragoste de credincioșii ce le-au fost încredințați.

CONFERINȚA DE ORIENTARE A CLERULUI

Prima conferință de orientare din acest an a fost consacrată dezbaterii temei: „Biserica Ortodoxă Română și problema statornicirii unei păci trainice în Europa”.

Aceasta s-a desfășurat la sediile protopopești în cursul lunii martie, fiind prezidate de Prea Sfințitul Episcop Teoctist sau de către delegații chiriarhali.

În fața adunărilor plene următorii preoți au susținut referatele de bază: Pr. Miron Bălan, parohia Comlăuș, la protopopiatul Arad; Pr. Florea Toma, parohia Tomești, la protopopiatul Brad; Pr. Pavel Pinteș parohia Ludești, la protopopiatul Deva; Pr. Victor Corpadea, parohia Lupeni, la protopopiatul Hațeg; Pr. Pavel Tripa, parohia Ineu-Traian, la protopopiatul Ineu și Pr. Viorel Bembea, parohia Săvârșin, la protopopiatul Lipova.

Referatele prezentate conferințelor au fost întocmite cu conștiinciozitate. Având la îndemână o bibliografie judicios selectată și aprofundată un mare număr de preoți au luat cu multă competență cuvântul la discuții, aducând contribuții prețioase la deplina înțelegere a temei respective.

Preoții au arătat influența sănătoasă ce o au asupra tuturor slujitorilor și credincioșilor acțiunile Bisericii Ortodoxe Române pe plan extern, care i-au adus un prestigiu deosebit în lumea contemporană.

Menționăm apoi că această conferință de orientare s-a desfășurat în atmosfera de bucurie a întregului popor, care a prăznuit la 6 martie împlinirea de 25 de ani de la instaurarea la cîrmă țării a primului guvern democratic, condus de eminentul fiu al țării, dr. Petru Groza.

La protopopiatele Arad, Hațeg și Brad, Prea Sfinția Sa a fost însoțit de P. C. Diacon prof. dr. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic de grad universitar București. Prea Cucernicul Părinte Rector ca unul ce a reprezentat Biserica Ortodoxă Română la multe întruniri intercreștine din țară și de peste hotare, contribuind la elaborarea lucrărilor pregătitoare ale acestora, a făcut în fața preoșimii expuneri documentate privind importanța luptei pentru pace în Europa. „Vechi leagăn al creștinismului, a spus Prea Cucernicia Sa, Europa s-a făcut vinovată de declanșarea celor două războaie mondiale, iar prin stăpînirea colonială a altor continente a adus grave daune creștinismului autentic. Avem deci obligația morală înaintea lui Dumnezeu să facem totul ca Europa să nu mai fie focar de război. În urma ultimului război mondial s-a născut conștiința necesității cooperării tuturor popoarelor pentru apărarea păcii și îndepărtarea pericolelor războaielor. Ne bucurăm că printre primii care s-au încadrat în lupta pentru pace a fost Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian la Conferința panortodoxă de la Moscova din 1948 și sîntem adînc recunoscători Prea Fericii Sale și tuturor membrilor Sfîntului Sinod care ne conduc și ne mobilizează în nobile acțiuni de realizare a păcii și înfrățirii între popoare.

Prea Cucernicia Sa s-a oprit asupra sarcinilor concrete care revin preoșimii în momentul de față anume „că trebuie să fim profund recunoscători Conducătorilor țării noastre în frunte cu dl. Președinte al Consiliului de Stat Nicolae Ceaușescu care propagă în țară și în lume principii nobile privind colaborarea între oameni și popoare, principii care nu sînt străine Bisericii creștine. De aceea noi care ne considerăm fii ai aceluiași Părinte și frați între noi, să fim și fii ai păcii sfînte”.

La încheierea dezbaterilor a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Teoctist. Prea Sfinția Sa a evocat „rolul ce l-au avut preoții în luptele pentru libertatea neamului, pentru puritatea legii strămoșești, pentru continuitatea elementului românesc pe aceste meleaguri și pentru viitorul luminos al patriei noastre. A arătat de asemenea că Biserica Ortodoxă Română a slujit și slujește cu toată convingerea aceste nobile idealuri. Pentru aceasta însă, preoții trebuie să fie activi și receptivi față de problemele actuale ale vieții și să cultive permanent în rîndul credincioșilor înaltele principii de viață creștină”.

Referatele alcătuite în ținută academică, discuțiile purtate de preoți, au contribuit la buna reușită a conferințelor, preoțimea întorcîndu-se la altarele străbune și între credincioșii incredințați

lor spre păstorire, mai plini de hotărîre pentru înfăptuirea mărețelor idealuri ale lumii contemporane dintre care cel mai mare și mai de preț este realizarea păcii.

Potrivit datinei, la sfîrșit preoții designați au citit rapoartele de activitate întocmite, după care delegații chiriarhali au făcut preoților comunicările de serviciu din partea sectoarelor Centrului eparhial și ale protoieriei, evocîndu-se și unele evenimente interne și externe mai deosebite petrecute în răstimpul scurs de la ultima conferință.

IN FAȚA UNEI MARI PRIMEJDII

Aradul a fost una dintre localitățile grav amenințate de năpasta puhoiului de ape care, în luna mai 1970 a devastat municipiul Deva, orașele Ilia, Lipova și mai multe sate de lingă albia Mureșului.

Sfînta mănăstire Hodoș-Bodrog de asemenea, fiind așezată destul de aproape de curgerea Mureșului și avînd experiența altor inundații din istoria ei, era una din valorile culturii noastre bisericesti și naționale care trebuia salvată de furia valurilor ce nu-și mai cunoștea hotarele vadurilor obișnuite.

Pe cînd amenințarea apelor era încă destul de departe a fost trimisă la Bodrog o echipă de intervenție avînd îndrumările curențive. Cu ajutorul echipei de salvare delegată de Comandamentul județean și sub supravegherea personală la fața locului a Prea Sfințitului Episcop Teoctist, întreg inventarul a fost pus la adăpost și salvat de apele care, apoi, au inundat mănăstirea pe o mare întindere.

La sfînta liturghie din duminica de 17 mai, Ierarhul a înălțat fierbinți rugăciuni împreună cu credincioșii, pentru apărarea vieții și bunurilor primejduite de ape.

Prea Sfinția Sa a vizitat în cîteva rînduri, digul, pentru înălțarea căruia ostașii, cetățenii, între care și salariați ai Episcopiei, dădeau o luptă eroică. De asemenea și parohia Arad-Micălaca Veche regiune în care pericolul era deosebit de mare.

În zilele de 24—28 mai Prea Sfințitul Episcop a vizitat parohiile Lipova, Radna, Șoimuș, Ilia, Deva și altele în care Mureșul a provocat pagube.

Peste tot Prea Sfinția Sa a adus un cuvînt de încurajare și de mîngîiere și a dat îndrumări preoților și consiliilor parohiale, potrivite cu situațiile din fiecare parohie.

Alte parohii în afară de cele deja menționate, în care bisericile sau casele parohiale au suferit de pe urma inundațiilor au fost: Bodrogul Vechi din protopopiatul Arad; Stretea, Gelmar (filie a parohiei Geoagiu), Folt, Săulești (filie la parohia Tîmpa

aparținând orașului Simeria) și Uroiu, din protopopiatul Deva și Lalașinț din protopopiatul Lipova.

Luând parte la însuflețitele acțiuni de ajutorare a sinistraților din întreaga țară, Prea Sfinția Sa personal și toți salariații de la Centrul eparhial, de la protopopiate și parohii, au subscris sume care depășesc cincisute de mii lei.

Totodată în telegrama adresată Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, clerul și credincioșii Eparhiei în frunte cu Chiriarul și-au exprimat nădejdea că efortul comun al tuturor cetățenilor patriei noastre dragi, sub îndrumarea înțelepte ei Conduceri, va izbuti să dea din nou frumoasei noastre țări chipul ei strălucitor și-i va asigura condițiile de continuu progres și înflorire.

DECES

În ziua de 12 martie 1970 a încetat din viață fostul protopop *Teodor Medrea din Sarmisegetuza, protopopiatul Hațeg*, în vîrstă de 76 ani, după o activitate de 40 de ani în slujba Bisericii.

Preotul Teodor Medrea s-a născut la 3 martie 1894 în satul Săliște, comuna Băița-Brad: școala primară a urmat-o la Băița, liceul la Brad, școala normală la Deva, iar studiile teologice la Sibiu. În 1919 s-a căsătorit cu Salvina născută Medrea conviețuind împreună 51 de ani.

A funcționat în parohiile Lunca Cernii din Țara Hațegului, Ciula Mare, Zăicani, iar din 1948 pînă în 1965 în parohia Sarmisegetuza, fiind unul din primii preoți care au revenit la Biserica Ortodoxă dînd urmare chemării Prea Fericitului Patriarh Justinian de reîntregire a Bisericii strămoșești. Ca protopop al Ulpiei Traiane Sarmisegetuza, a funcționat pînă în anul 1952. În 1965 Prea Sfințitul Episcop Teoctist, l-a înaintat la gradul de iconom cu ocazia tîrnosirii bisericii din parohia Păucinești. S-a pensionat în anul 1965, rămînînd în mijlocul credincioșilor pînă la obștescul său sfîrșit.

În ziua de 14 martie s-a săvîrșit slujba de prohodire de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Prot. Alexandru Gherghel din Hațeg care a zugrăvit activitatea defunctului ca preot și protopop.

MAREDSOUS, *Le Nouveau Testament*, Paris, 1968, pp. 385.

E vorba despre o nouă ediție a Noului Testament realizată de către un colectiv de monahi catolici francezi, din Maredsous. Scopul colaborării lor este de a pune la îndemina credincioșilor, de limbă franceză, „un text simplu, clar, accesibil și propriu lecturii publice“.

Ediția ține seama de progresul realizat în domeniul exegezei ca și de evoluția vocabularului contemporan. Textul biblic este precedat de o amplă introducere în cărțile Noului Testament. Se tratează și probleme care de obicei nu obvin în lucrările de introducere în Noul Testament. Astfel este capitolul: Originea gândirii pauline, Iudeo-creștinismul, Israelul cel după spirit.

Un extras din Constituția dogmatică, privitoare la revelația divină, în care se subliniază principalele pasagii despre Biblie și despre viața ei în Biserică — formează partea finală a introducerii.

Textul Noului Testament este însoțit de note subliniare, care dau un caracter practic volumului. La sfârșitul Noului Testament se află un lexicon biblic intitulat *Lexique*, rînduit în ordine alfabetică.

Nu ne referim la amănunte care privesc exclusiv domeniul studiului Noului Testament, ne vom ocupa doar de modul cum se redau textele vechitestamentare și cu osebire de lexiconul atașat volumului, între pag. 306—385.

Față de edițiile anterioare textul este corectat și revizuit, deci și textele paralele, ale Vechiului Testament supuse aceleași metode. Ortoepia este în general cea vechitestamentară, acomodată însă spiritului limbii franceze. În general se folosesc termenii mai populari de exemplu în *Evangelia după Sf. Matei 1, 23* cuvîntul ebraic „hara (h)“

il redă cu „va convevoir“ și nu cu „sera conceinte“, ca de obicei. La *Matei 2, 7* textul luat din *Michea 5,1* e redat mai pe înțeles decît în alte ediții. Ebraicul „moșel“ (participiu activ de la verbul mașal) e articulat în traducerea franceză tocmai pentru a se preciza că-i vorba despre o persoană anumită, despre acel faimos individ al viitorului și nu despre un oarecare. *Osea 11, 1* este redat întocmai la *Mat. 2, 15*, ca și *Is. 40, 3* în *Mat. 3, 3*. *Deut 8, 3* din *Mat. 4, 4*, e mai precis, ca în alte traduceri franceze, cuvintele „nevît“ au caracter de permanență, adevărul e mereu acelaș pentru că el a ieșit „din gura lui Dumnezeu“. În schimb redarea numirii „malak“ din *Is. 40, 3* cu „messenger“, *Marcu 1, 2* pare că laicizează textul.

În general traducătorii redau fidel textele vechi testamentare, ei au o veche tradiție culturală și atîtea traduceri originale încît nici nu ne puteam aștepta decît la o lucrare de prestigiu. Textele luate Vechiului Testament sînt totdeauna subliniate, adică culese cu litere grase și se indică îndată, în textul N.T., locul vechitestamentar de unde provine. În felul acesta obții îndată o privire de ansamblu asupra relațiilor dintre textele biblice.

În ce privește lexiconul, „*lexique*“ cuprins între pag. 306—385, el redă temele biblice în ordine strict alfabetică. Abisul, Abraham, ... vocation, voir etc. Se insistă, peste tot, asupra sensului, de exemplu „*alliance*“ este traducerea evreiescului „*berith*“, grec „*diathéké*“, latin „*testamentum*“.

În general traducătorii evită texte pasibile de mai multe interpretări ca și referirea la unele care ar produce disensiune. Un avantaj îl constituie formatul portativ ca și calitatea tehnică a volumului.

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

ARL ELLIGER, *Profeții Naum, Avacum, Sofonie, Agheu, Zaharia, Maleahi*, Göttingen 1961, pp. 217.

Lucrarea aceasta ne dă în traducere germană textul cărții celor șase profeți mici: Naum, Avacum, Sofonie, Agheu, Zaharia și Maleahi. Textul este însoțit de comentariu și scurtă privire asupra vieții și activității celor șase profeți mici, de care se ocupă autorul Elliger. Lucrarea constituie al 25 volum din comentariul la Vechiul Testament publicat în Tübingen de un grup de profesori de studii biblice al Vechiului Testament.

Autorul mai publicase în 5 ediții anterioare comentariul la acești profeți. Față de edițiile anterioare, ediția aceasta, a șasea, este întregită cu mențiuni critice pe marginea textului biblic și cu sublinierea profețiilor mesianice din cărțile profeților precum: Av. 2, 1—3 Așteptatul popoarelor; Sof. 2, 1 Cultul zeilor păgini va dispărea, se va aduce jertfă adevăratului Dumnezeu; Sof. 3, 9 Spiritualitatea bunurilor mesianice; Agheu 2, 7 Strălucirea celui de al 2-lea templu; Zaharia 9, 9 Intrarea triumfală a lui Mesia în Ierusalim; Zah. 11, 13 Vindecarea pentru 30 de arginți; Zah. 12, 10 Mesia va fi străpuns; Meleahi 1, 11 Jertfa Noului Testament; 3, 1—6 Înaintemergătorul ș. a.

Cartea lui Elliger aduce o contribuție prețioasă la înțelegerea textului biblic. Exceptând câteva opinii pe care le considerăm un fel de teologumena sui generis, cartea se poate citi cu folos și de teologii ortodocși.

Prof. N. NEAGA

IOAN KARAMIRIS, *Monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii Ortodoxe Catolice*, (în l. greacă), vol. I și II, ed. 2-a Atena, 1968.

În avalanșa de studii și lucrări apărute în ultimul timp, ce a fost prilejuită mai ales de problemele ecumenice de la ordinea zilei, ca și de dialogul teologic între diferite Biserici

creștine, apariția ediției a doua a lucrării „*Monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii Ortodoxe Catolice*” a profesorului de Teologie Dogmatică și Simbolică de la Universitatea din Atena, Ioan Karmiris, reține în mod deosebit atenția nu numai a teologilor ortodocși, ci a celor din alte Biserici. Apărută inițial în anii 1952—1953, datorită importanței și necesității ei imperioase, lucrarea aceasta, într-adevăr monumentală, s-a epuizat într-un timp foarte scurt, fiind solicitată insistent peste tot, nu numai de teologii și specialiștii greci, ci și de teologii ortodocși din toate părțile, ca și cei din alte Biserici.

De altfel, participarea activă a Bisericii Ortodoxe în cadrul mișcării ecumenice, în care scop a și fost scrisă, îi mărește nu numai importanța, dar și necesitatea și utilitatea. Fiindcă, așa cum spune autorul în prefața ei, „participarea Bisericii Ortodoxe la mișcarea ecumenică presupune desigur o cunoaștere reciprocă a Bisericilor care participă și conlucrează în ea, sprijinită pe cărțile dogmatice și simbolice oficiale ale fiecăreia din ele. Deoarece contactul strâns și conlucrarea Bisericilor și confesiunilor eterodoxe cu Biserica Ortodoxă, trebuie să se sprijine pe cunoașterea mai largă a învățăturii dogmatice și a vieții liturgice și bisericești în general, ca și a evlaviei ortodocșilor, așa cum ea reiese în special din momentele lor dogmatice și simbolice mai importante... care exprimă spiritul autentic ortodox și arată forma și structura adevărată a Bisericii Ortodoxe Catolice, continuitatea și unitatea ei neîntreruptă cu Biserica Veche, ca și locul ei în mijlocul Bisericilor și confesiunilor eterodoxe... Astfel prin colecția noastră se precizează pe de o parte relațiile Bisericii Ortodoxe Catolice față de vechea Biserică cea una și neîmpărțită, a cărei continuatoare și supraviețuitoare directă și neîntreruptă ea singură este și anume ca una care este identică cu aceasta și pe de altă parte arată raportul și atitudinea ei în mijlocul nenumăratelor Biserici și confesiuni eterodoxe actuale, separate de ea și care în general poate să se arate în centrul lumii creștine împărțite, ca inelul de legătură al acestora, ca Biserica „pod” și singura bază a unirii tuturor... De aceea

ea va fi de folos atât ortodocșilor și în special celor care se ocupă cu teologia, ca un manual util pentru cunoașterea izvoarelor dogmatice și simbolice mai vechi și mai noi ale Ortodoxiei, cât și eterodocșilor și mai ales celor care participă la mișcarea ecumenică, fiindcă ea le va oferi cheia pentru o cunoaștere mai largă și mai adâncă a Bisericii Ortodoxe în multe privinți necunoscută de ei" (p. 7—9).

Încă de la apariție, critica teologică a recunoscut în mod unanim meritele incontestabile ale acestei lucrări nu numai din punct de vedere teologic, dogmatic-simbolic, ci și ecumenist. Astfel prof. P. Bratitiotis zice: „Lucrarea aceasta e menită să ajungă pentru teologii din țara noastră și cei streini un mijloc auxiliar foarte important pentru a cunoaște, în plenitudinea lor, izvoarele dogmatice ale Ortodoxiei și spiritul ei, cât și pentru eterodocși, pentru o cunoaștere mai bună a Bisericii Ortodoxe Catolice necunoscută de ei, a caracterului și spiritului ei, întrucât diversele mijloace auxiliare ale lor, cât și ale coreligionarilor lor, le oferă numai o imagine incompletă și foarte nesigură asupra ei. Tot odată ea îi ajută mai bine pe teologi în meditațiile și atitudinea lor față de problema mișcării ecumenice, a Bisericilor, pe care o are în vedere". De asemenea și la noi prof. Teodor M. Popescu a elogiat-o cu multă căldură ca având „o valoare și o utilitate în literatura teologică mai presus de orice discuție... corespunzând unei nevoi dinăuntru și din afară de Biserica noastră" (Ortodoxia, anul VIII, 1956, nr. 1, p. 129).

Față de ediția întâia, ediția a doua a acestei lucrări se prezintă „multiplu îmbunătățită și augmentată și completată în multe puncte" (p. 10), nu numai prin o bibliografie la zi, ci și prin adăugarea unor noi texte dogmatico-simbolice mai vechi și mai noi, însoțite toate de considerații introductive și aprecieri critice. În deosebi textele Conferințelor Panortodoxe privind ducerea dialogului teologic cu diferite Biserici creștine, ca și declarațiile ortodoxe oficiale în cadrul întrunirilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor, din ultima parte a lucrării, prezintă nu numai un interes major, actual, dar sînt și „deosebit de folositoare și utile

atît teologiei, cît și dialogului teologic început între Biserica Ortodoxă Catholică cu Bisericile eterodoxe: Romano-Catolică, Anglicană, Vechi-Catolică, necalcedoniene și acele Biserici și confesiuni protestante care iau parte în Consiliul Ecumenic al Bisericilor", cum declară, însuși autorul în prefața ediției a doua a volumului II (p. VI).

Întrucît spațiul nu ne permite să stăruim ceva mai mult asupra importanței fiecărui text dogmatico-simbolic, care s-a adăugat în ediția doua, ca și asupra tuturor îmbunătățirilor aduse, socotim că ar fi bine să redăm amănunțit întreg conținutul ambelor volume, pentru a se cunoaște măcar așa întreg tezaurul dogmatic-simbolic ce se află în ele, și a avea o imagine globală de mulțimea și varietatea problemelor abordate, menționînd tot odată și pagina în dreptul fiecărui paragraf. În felul acesta se vor putea cunoaște exact toate chestiunile atinse în această lucrare de importanță capitală, fiind în același timp și un fel de index informativ, atît pentru cititori, cît și pentru specialiști:

Prolegomena: Noțiunea, autoritatea, numărul, și numele Simboalelor și a celorlalte monumente dogmatice și simbolice ale Bisericii Ortodoxe Catolice (p. 17—33).

Cap. I. Cele trei vechi Simboale de credință ecumenice (p. 34—104).

1. Simbolul apostolic (p. 35).

2. Simbolul Niceo-Constantinopolitan (p. 52).

a) Simbolul Nicean. b) Simbolul Constantinopolitan. c) Transmiterea și preponderanța lui).

3. Simbolul Atanasian (p. 95).

Cap. II. Simboalele de credință, definiții dogmatice și canoane și alte hotărîri cu caracter dogmatic-simbolic ale vechilor Sinoade ecumenice și locale ale Părinților Bisericii (p. 105—283).

Considerații introductive (p. 105).

1. Sinodul I ecumenic de la Niceia în 325 (p. 114).

(a) Introducere. b) Texte: 1. Simbolul Nicean. 2. Canoane cu conținut dogmatic-simbolic ale Sinodului I ecumenic).

2. Sinodul II ecumenic de la Constantinopol în 381 (p. 125).

(a) Introducere. b) Texte: 1. Simbolul Niceo-Constantinopolitan 2. Frag-

mente din epistola sinodală din anul 382. 3. Canoane cu conținut dogmatic-simbolic ale Sinodului II. ecumenic).

3. Sinodul III. ecumenic de la Efes în 431 (p. 134).

(a) Introducere. b) Texte: 1. Expunerea de credință a „sinodolilor“.

2. Condamnarea pelagienilor. 3. Definiția de credință a Sinodului. 4. Decizia aceluiași sinod împreună cu cele trei epistole ale lui Chiril al Alexandriei către Nestorie și celelalte către Ioan al Antiohiei).

4. Sinodul IV ecumenic de la Calcedon în 451 (p. 157).

(a) Introducere. b) Texte: 1. Definiția de credință. 2. Canoane cu conținut dogmatic-simbolic ale Sinodului IV ecumenic, împreună cu epistola lui Leon al Romei către Flavian).

5. Sinodul V. ecumenic de la Constantinopol în 553 (p. 180).

(a) Introducere. b) Texte: 1. Definiția de credință. 2. Cele 14 anatematice contra celor trei capitole. 3. Cele 15 anatematisme contra părerilor lui Origen, împreună cu alte 10 asemănătoare din edictul lui Justinian).

6. Sinodul VI. ecumenic de la Constantinopol în 680—681 (p. 201).

(a) Introducere. b) Texte: 1. Definiția de credință împreună cu epistola sinodală a Patriarhului Sofronie al Ierusalimului).

7. Sinodul ecumenic quinisept în 691—692 (p. 225).

(a) Introducere. b) Texte: Canoane cu conținut dogmatic-simbolic ale Sinodului ecumenic quinisept).

8. Sinodul VII. Ecumenic de la Niceia în 787 (p. 236).

(a) Introducere. b) Texte: 1. Definiția de credință. 2. Fragment din actele ședinței a șaptea și a opta a Sinodului VII ecumenic. 3. Fragment din actele ședinței a patra a lui. 4. Fragmente din Sinodiconul Ortodoxiei. 5. Canoane cu conținut dogmatic-simbolic ale Sinodului VII ecumenic).

9. Hotărâri și canoane cu caracter dogmatic-simbolic ale Sfinților Apostoli și Sinoadelor locale (p. 251—271).

1. Canoanele apostolice (p. 251).

2. Sinoadele locale din Gangra, Laodicea și Cartagina (p. 254).

3. Sinodul general din Constantinopol din 879—880 (p. 261).

(a) Introducere. b) Texte: 1. Definiția marelui Sinod ecumenic. 2. Pro-

clamarea Sinodului de la Niceia din 787 ca Sinod ecumenic. 3. Restabilirea și recunoașterea canonică a Patriarhului Fotie și reunirea Bisericii Romei. 4. Respingerea inovației și transformării primatului de onoare al Episcopiei Romei. 5. Respectarea vechilor obiceiuri ale Bisericilor locale).

10. Canoane cu caracter dogmatic-simbolic ale Părinților vechi ai Bisericii (a lui Atanasie cel Mare, Vasile cel Mare, Timotei al Alexandriei, Grigore de Nazianz, Amfilochiu de Iconiu, Teofil al Alexandriei, Ioan Postitorul și Nichifor Mărturisitorul. (p. 272).

Cap. III. *Sfânta Liturghie a Bisericii Ortodoxe Catolice* (p. 284—315). (Introducere și text).

Cap. IV. *Texte dogmatico-simbolice posterioare ale Bisericii Ortodoxe Catolice* (p. 316—1123).

1. Enciclica Patriarhului Fotie al Constantinopolului către Scaunele arhierestii ale Răsăritului (866). Introducere și text. (p. 316—330).

2. Cele două epistole ale Patriarhului Mihail Cerularie al Constantinopolului către Petru al Antiohiei și hotărârea sau „nota“ Sinodului de sub președinția lui, de la 1054. Introducere și text (p. 331—347).

3. Tomosurile sinoadelor din Constantinopol de la 1341, 1347 și 1351 despre isihasm (p. 348—416).

(a) Introducere. b) Texte: Tomosul de la 1341. 2. Tomosul de la 1347. 3. Tomosul de la 1351. Mărturisirea de credință expusă de Mitropolitul Tesalonicului Grigore Palama. 5. Restul de fragmente din „Sinodul Ortodoxiei“).

4. Enciclica lui Marcu Eugenicul al Efesului către creștinii ortodocși care se găsesec pretutindeni pe pământ și în insule (1440—1441) împreună cu mărturisirea lui de credință. Introducere și text. (p. 417—429).

5. Mărturisirea de credință a Patriarhului Gheradie Scolarul al Constantinopolului (1455—1456). Introducere și text. (p. 429—436).

6. Cele trei răspunsuri ale Patriarhului Ieremia al II-lea al Constantinopolului către teologii luterani din Wittenberg (1567—1581). Introducere și texte (p. 437—569).

7. Mărturisirea de credință a lui Mitrofan Kritopulos, Patriarhul Ale-

xandriei (1625). Introducere și text (p. 569—641).

8. Actele Sinodului de la Constantinopol din 1638 (p. 642—655).

(a) Introducere: Sinodul de la Constantinopol din 1638 și Mărturisirea Iacariană. b) Textul „Hotărârii” Sinodului ca și al Mărturisirii lucriene).

9. Actele sinodului de la Constantinopol și Iași din 1642.

(Introducere și text: 1. Epistola sinodală a sinodului din Constantinopol către sinodul local din Iași. 2. Epistola sinodului din Iași către Domnitorul Moldovei) (p. 655—662).

10. Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă, Mitropolitul Kievului (1638—1642). Introducere și text (p. 662—766).

11. Actele sinodului de la Constantinopol din 1672. Introducere și text, (p. 767—774).

12. Actele sinodului de la Ierusalim din 1672. Introducere și text. (p. 774—813).

13. Mărturisirea de credință a Patriarhului Dositei al Ierusalimului. Introducere și text (p. 814—853).

14. Actele sinodului de la Constantinopol din 1691. Introducere și text (p. 853—863).

15. Răspunsurile Patriarhilor ortodocși de Răsărit către anglicanii nejuruiți. Introducere și text. (p. 863—900).

16. Enciclica sinodului din Constantinopol din 1722 către ortodocșii antiohieni. Introducere și text (p. 900—939).

17. Mărturisirea de credință a sinodului de la Constantinopol din 1727. Introducere și text (p. 940—950).

18. Enciclica sinodului de la Constantinopol din 1836 împotriva misiunilor protestanți. Introducere și text (p. 951—972).

19. Enciclica sinodului de la Constantinopol din 1838 „împotriva inovațiilor latine”. Introducere și text. (p. 973—982).

20. Răspunsul Patriarhilor ortodocși ai Răsăritului către papa Pius al IX-lea, de la 1848. Introducere și text. (982—1005).

21. Respingerea invitației papale la Conciliul I Vatican de către Patriarhul

Grigore al VI-lea al Constantinopolului în 1868. Introducere și text (p. 1006—1010).

22. Hotărârea sinodului local de la Constantinopol din 1872 împotriva filietismului naționalist. Introducere și text. (p. 1010—1016).

23. Răspunsul sinodului din Constantinopol din 1895 către papa Leon al XIII-lea. Introducere și text. (p. 1016—1032).

24. Enciclica sinodală a Patriarhiei ecumenice din 1902 cu privire la relațiile Bisericilor Ortodoxe autocefale și alte chestiuni generale, precum și răspunsurile Bisericilor Ortodoxe (1902—1904). Introducere și text. (p. 1023—1044).

25. Hotărârea Conferinței ortodoxe de la Moscova contra papismului (1948) (p. 1044—1048).

26. Enciclicile Patriarhiei Constantinopolului și declarațiile ortodoxe referitoare la mișcarea ecumenică a Bisericilor (1920—1961) (p. 1048—1077).

(a) Introducere. b) Text: 1. Mesajul Patriarhiei Ecumenice din 1920.

2. Enciclica acestora către Bisericile ortodoxe autocefale din 1952.

3. Declarația delegației ortodoxe în Congresul de la Lausanne în 1927.

4. Declarația acestora în Congresul de la Edinburg în 1937. 5. Declarația acestora în Congresul de la Lund în 1952. 6. Declarația acestora în Congresul de la New-Delhi în 1961).

27. Catalogul temelor viitorului Prosinod Panortodox alcătuit de înția Conferință Panortodoxă de la Rhodos în 1961. Introducere și text (p. 1077—1084).

28. Biserica Ortodoxă Catolică în dialog cu Biserica Romano-Catolică, Anglicană și Veche-Catolică. Hotărârea Conferinței a doua și a treia Panortodoxă de la Rodos în 1963—1964 și înțilnirea Patriarhilor Romei și Constantinopolului la Ierusalim în 1964. Introducere și texte. (p. 1085—1091).

29. Biserica Ortodoxă Catolică în dialog cu Biserica antecalcodoniene. Introducere și text: 1. Scrisoarea Patriarhiei Ecumenice din 9 iunie 1965 către Bisericile Ortodoxe. 2. Propunerea Comisiei patriarhale (p. 1092—1102).

30. Ridicarea anatemei din anul 1054 de către Bisericile Romei și Con-

stantinopolului în 1965. Introducere și texte (p. 1102—1109).

31. Hotărîrea Conferinței a patra Panortodoxe de la Belgrad în legătură cu temele dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă Catholică și Bisericele Anglicană și Veche Catholică în 1966. Introducere și texte (p. 1110—1123).

Lucrarea se încheie cu un indice de nume și materii (p. 1124—1130).

Prezum se vede colecția aceasta nu este una încheiată definitiv, deoarece de la apariția primei ediții s-au adăugat noi documente oficiale ale Bisericii Ortodoxe privind lucrarea și rostul său în cadrul Mișcării ecumenice în stadiul actual, ca și dialogul ei actual cu celelalte Biserici creștine, și se vor adăuga poate și alte mai vechi încă nevalorificate, precum și alte noi legate de lucrarea Ortodoxiei în Adunările generale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ca și cele privitoare la lucrările viitorului sinod al Bisericii Ortodoxe. Lucrul acesta e firesc, pentru că și viața și cugetarea Bisericii Ortodoxe caută mereu noi forme de manifestare adecvate înaltei sale chemări și veacului în care trăim, care împinge azi Bisericele creștine spre înțelegere, conlucrare și unitate.

Intr-adevăr, prin această lucrare de mari proporții, ca și prin alte studii care au pregătit-o prof. Karmiris a creat o bază teologică temeinică în actuala activitate ecumenică deosebit de intensă a Bisericii Ortodoxe, numai în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, dar și în vederea ducerii dialogului teologic cu diferite Biserici, prin care eforturile ecumeniste de astăzi ale Bisericii noastre se leagă de cele ale înaintașilor noștri și le continuă în spiritul autentic al învățăturii și tradiției ortodoxe.

De asemenea trebuie să spunem că prin această lucrare prof. Karmiris a răspuns și a adus o soluționare temeinică la unele din temele fixate de Conferința I Panortodoxă, pentru viitorul sinod privind precizarea „textelor simbolice în Biserica Ortodoxă” ca și aceea privind „relațiile ei cu celelalte Biserici eterodoxe” (p. 1080—1082).

IOAN I. ICA

ORTODOXIA KAI PALAIOKATHOLIKISMOS. TEVHOS I; I 4 PANORTODOXIU DIASKEPSIS TOU BELIGRADIU

(*Ortodoxie și Vechiu-catholicism. Par-tea I: Conferința a patra Panortodoxă de la Belgrad*). Atena. 1966, 103 p.

Așa cum scrie autorul în prefață, „deja înainte cu aproape un veac, adică de la „protestul” vechilor-catolici contra infailibilității episcopului Romei, decretată de Conciliul I Vatican și de la ruperea după aceea a vechilor-catolici, care s-au numit așa, de Biserica Romano-Catholică, ei au legat legături strînse și contacte teologice cu ortodoxii și astfel a început, în special de la cele două congrese teologice între ortodocși și vechii-catolici, la Bonn, în anii 1874 și 1875, dialogul teologic al Bisericii Vechii-Catolici, recent constituită, cu vechia Biserica Ortodoxă Catholică. Acest dialog teologic, care a trecut prin trei faze propriu zis, a intrat deja în faza sa a patra, prin hotărîrile luate de Conferința I (1961) și a III (1964) de la Rodos asupra sistematizării și continuării lui. Astfel s-a compus de către Conferința a III Panortodoxă o Comisie teologică interortodoxă specială, care a început studiu și pregătirea dialogului teologic între ortodocși și vechii-catolici pentru noua fază a lui în recenta Conferință a IV Panortodoxă de la Belgrad (1—15 septembrie 1966) și pentru apropiata începere a însuși acestui dialog cu Comisia teologică a vechilor-catolici, corespondentă” (p. 3).

Autorul participînd la Conferințele Panortodoxe amintite și fiind desemnat ca membru al Comisiei teologice interortodoxe pentru dialogul între ortodocși și vechii-catolici, împarte prezentul studiu în patru capitole. În cap. I expune cele hotărîte de conferința III Panortodoxă de la Rodos despre continuarea dialogului dintre Biserica Ortodoxă Catholică și cea Veche-Catholică, cu o incursiune istorică asupra discuțiilor duse între ele, din 1874 încolo (p. 5—27). Apoi în cap. II prezintă istoricul Conferinței a IV-a Panortodoxe întrunite la Belgrad, de la 1—15 septembrie 1966, unde s-au întrunit două Comisii Teologice interortodoxe pentru dialogul cu vechii-catolici și cu anglicanii (p. 27—

41). Aceste, întrunindu-se separat, au stabilit cataloagele temelor de discuții, pe care, le cuprinde într-o expunere specială fiecare. În continuare, în cap. III se publică raportul profesorului Karmiris la Comisia Teologică Interortodoxă pentru dialogul cu vechii-catolici (p. 42—79). În aceasta, referindu-se la discuțiile purtate, din 1874 până la 1931, între ortodocși și vechii-catolici, a afirmat "pe de o parte o apropiere destul de mare a punctelor de vedere din ambele părți și un acord mai mult sau mai puțin în multe puncte din învățătura dogmatică, cultul, forma de guvernământ și organizație, iar pe de altă parte și un dezacord în unele puncte sau nesiguranță în formulare din partea vechilor-catolici sau o necunoaștere a anumitor învățături ale Bisericii Vechii-Catolice, din partea ortodocșilor" (p. 42—43). În continuare arată aceste puncte și se ocupă în special de punctele de acord sau de apropiere dintre vechii-catolici și de ortodocși. Însă pe lângă aceasta arată și dezacordul vechilor-catolici față de învățătura ortodoxă sau cel puțin nesiguranța sau insuficiența în formularea învățăturii lor, asupra următoarelor puncte: a) asupra lui Filioque, b) în hristologie, c) în eclesiologie, d) în misterologie și e) asupra deosebirilor liturgice și alte deosebiri în ce privește moravurile și obiceiurile.

Mai sînt deci încă multe probleme neelucidate de ambele părți. De aceea autorul conchide că „ortodocșii nu sînt încă suficient de pregătiți, ca să înceapă imediat dialogul teologic cu vechii-catolici, ci e nevoie încă de studiu și o cercetare vastă și aprofundată pentru descoperirea adevărului precum și de un dialog teologic binevoitor și laborios în smerenie și imparțialitate cu frații vechii-catolici, ca astfel să se ajungă la un acord deplin asupra dogmelor de credință predate, departe de orice minimalism dogmatic și sincretism confesional. Să nu uităm, că unirea dorită de ambele părți, pentru ca să fie adevărată, solidă și traică, trebuie să se sprijine nu numai pe dragoste ci și pe adevăr. Fiindcă așa cum a scris și Sfîntul Sinod al Bisericii din Grecia, răspunzînd Enciclicii Patriarhiei Ecumenice din 1902: „dragostea creștinească sinceră cuprinde și dragostea față de adevărul creștinismului și față de toate dogmele lui”. Acest adevăr trebuie

să-l studieze dialogul teologic al adevărului dintre ortodocși și vechii-catolici, în dragoste și imparțialitate, inspirat fiind de „Duhul Adevărului” (p. 79).

În fine, în cap. IV se publică textele celor două expuneri date la Conferința a IV-a Panortodoxă de la Belgrad asupra dialogului, mai întîi cu vechii-catolici și al doilea cu anglicanii (p. 80—97), care au fost supuse Bisericilor Ortodoxe locale pentru studierea și expunerea punctului lor de vedere asupra lor.

E o carte de strictă actualitate teologică, care contribuie la elucidarea multor puncte legate de dialogul actual între ortodocși și vechii-catolici și care a fost scrisă cu același patos, cum ne-a obișnuit prof. Karmiris prin toate studiile și lucrările sale de pînă acum, pentru Biserica Ortodoxă, una, sfîntă, sobornicească și apostolească a lui Hristos, cit și pentru dorința ei fierbinte de a contribui, prin dialogul care-l pregătește cu diferite Biserici creștine, la opera de împăcare și unire a tuturor creștinilor în Biserica una a lui Hristos și pacea a toată lumea.

IOAN I. ICA

Asist. ȘTEFAN C. ALEXE, *Sfîntul Niceta de Remesia și ecumenicitatea patristică din secolele IV și V*. Teză de doctorat în teologie, în „Studii Teologice” anul XXI (1969) Nr. 7—8, pp. 453—587.

În preocupările ecumenice actuale, studiul literaturii și teologiei Sfîntilor Părinți se bucură de o mare apreciere, datorită faptului că în tezaurul de viață, de gîndire și de experiență expus în scrierile lor, se descoperă unele principii și sugestii de însemnătate pentru rezolvarea anumitor probleme creștine majore din vremea noastră. Mișcarea Ecumenică — punînd accentul pe refacerea vechii unități creștine — caută să redescopere fundamentele patristice ale unității Bisericii creștine neîmpărțite. În acest spirit, teologii ortodocși români au căutat să pună în valoare contribuția creștinismului din primele veacuri la consolidarea ecumenismului contemporan.

Un exemplu grăitor în această privință este și teza de doctorat în teologie, „Sf. Niceta de Remesia și ecumenicitatea patristică din secolele IV și V”, alcătuită de Dl. Asist. ȘTEFAN C.

ALEXE și susținută de autor în cadrul catedrei de Patologie, sub îndrumarea P. C. Pr. prof. IOAN G. COMAN.

Autorul cercetează în primul rând problemele legate de viața, opera și activitatea episcopului Niceta de Remesiana, numit apostolul geto-daco-român timer din dreapta și stînga Dunării, încadrînd toate acestea în marile frămîntări misionare din secolele IV și V. Dar ceea ce constituie caracteristica lucrării și de fapt contribuția proprie a lucrării, constă în semnificația și implicațiile operei și activității lui Niceta de Remesiana pentru ecumenicitatea patristică din vremea sa. Acest fapt face ca lucrarea să prezinte un deosebit interes pentru cei ce vor să studieze izvoarele spiritului ecumenic.

În introducerea (p. 457—466), P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman — referent principal — scoate în evidență faptul că autorul urmînd dezvoltarea ideii de ecumenicitate patristică, a înfățișat pe Episcopul de Remesiana ca pe una din personalitățile proeminente care au contribuit la promovarea spiritului ecumenic în Biserica creștină din a doua jumătate a secolului IV și începutul secolului al V-lea.

În partea întâia, intitulată „Viața și activitatea Sfîntului Niceta de Remesiana”, (p. 467—506), autorul prezintă în patru subcapitole — după o migăloasă și atentă cercetare a izvoarelor — personalitatea Episcopului Niceta, care prin așezarea scaunului său, prin cultura sa, prin zelul său de misionar și prin dragostea față de păstoriții săi, a participat la păstrarea și dezvoltarea spiritului ecumenic dintre Răsărit și Apus. Deși izvoarele cu privire la viața și activitatea Episcopului de Remesiana sînt puține, ele dau posibilitatea să fie cunoscută personalitatea acestui părinte bisericesc, care și-a consacrat viața unei însemnate activități misionare pastorale și literare. Din aceste izvoare, autorul a extras elementele ecumenice care circulau atît în Răsărit cît și în Apus, evidențiate de altfel și în texte ale altor părinți bisericești din ambele părți, din acea epocă. Opera literară și în deosebi predicele nicetane sînt în evidență un simț al echilibrului cu o dorință de largă informare și o rară măiestrie catehetică a Episcopului de Remesiana. Din dragostea pentru cîntarea în comun și darul muzicii, cu care Episcopul Ni-

ceta a fost înzestrat, a provenit acel *Te Deum laudamus*, care a împodobit peste veacuri slujbele bisericești.

În partea II-a a tezei (p. 507—544), autorul expune învățătura teologică a lui Niceta de Remesiana privită în perspectiva ecumenică.

Dintre problemele de teologie dogmatică dezbătute de Episcopul de Remesiana, sînt semnalate cele privitoare la dogma Sfîntei Treimi (p. 507—532), învățătura despre Biserică și Sfintele Taine (p. 532—544).

Considerații de o mare importanță teologică și actualitate ecumenică se fac în legătură cu „*communio sactorum*”, expresie care după toate probabilitățile apare pentru prima dată în opera Episcopului de Remesiana și care sintetizează atît ortodoxia credinței, cît și ideea de sobornicitate.

Fîind în deplin acord cu Sfînta Scriptură și cu Sfînții Părinți, învățătura lui Niceta este plasată de autor în cadrul și în spiritul ecumenicității patristice.

Partea III-a a lucrării, „Trăirea creștină după Sfîntul Niceta de Remesiana” (pp. 545—561) analizează felul în care trebuie să fie împlinită de credincioși „lauda”, adică actul de trăire creștină în Biserică, potrivit învățăturii mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos. Creștinul, în lauda sa, traduce în fapt învățătura adevărată, dovedind că trăiește în Hristos, cu Hristos și pentru Hristos. Prin ținuta exterioară demnă, prin îndeletnicirea cu orîvigherile „bun intim tuturor sfinților” (De vigiliis IV—VI), prin integrarea în atmosfera de rugăciune necesară meditării asupra sfîntei Scripturi, prin psalmodiere — care cimentează dragostea dintre creștinii adunați laolaltă, realizează „pacea care trebuie urmată” (De psalmodiae bono VI), iar în Biserică se crează și se menține acea „comuniune a sfinților”. De aici derivă și acel etos ecumenic al vieții creștine, pe care autorul l-a subliniat în opera și activitatea practică a episcopului daco-roman.

În paginile consacrate noilor ediții ale operelor lui Niceta de Remesiana (pp. 565—568), sau în cele dedicate circulației scrierilor și ideilor marelui catehet în Biserica Ortodoxă Română (pp. 569—573), se dau indicații și sugestii de mare importanță și actualitate.

Prezentînd, viața, opera și activitatea episcopului Niceta de Remesiana înca-

drate în atmosfera ecumenică a sec. IV și V la nivelul unei teze de doctorat în teologie, specialitatea Patrologia, autorul a adus o contribuție specifică, reală, la cunoașterea unui capitol important din istoria și literatura patristică. Materialul documentar patristic este apreciat și folosit în mod critic, privit într-un spirit istoric și conform realităților bisericești ale sec. IV și V, minuind cu multă ușurință textele patristice în limbile latină și greacă, pe care le interpretează cu multă prudență și acuratețe.

Autorul adoptă acele poziții ce sînt demonstrate în mod documentar, ferindu-se de exagerări sau de aproximații în probleme ce nu au găsit soluții definitive.

Expunerea clară, concisă și documentară potrivit unei metode istorice și filologice demne de remarcă, întregesc calitățile lucrării care deschide seria unor studii de patristică la nivelul tezelor de doctorat, spre îmbogățirea literaturii teologice ortodoxe românești.

VASILE BRIĂ

STEPHAN JUHÁSZ, *Der Einfluss Karl Barths auf die Theologie der reformierten Kirche in Rumänien (Einfluss von Karl Barth auf die Theologie der Bisericii reformate din România)*, in *Evangelische Theologie, Chr. Kaiser Verlag, München, Nr. 1 Januar 1970, pp. 1—29*.

Studiul este traducerea din limba maghiară a celui apărut în revista „Református Szemle”, Nr. 5-6 / 1966 și după cum arată și titlul, în el Prof. St. Juhász de la Institutul teologic reformat din Cluj, urmărește să prezinte cititorilor influența exercitată de filosofia teologului protestant Karl Barth asupra teologiei Bisericii reformate din țara noastră.

Într-o scurtă introducere autorul arată că literatura teologică reformată din ultimele patru decenii stă sub influența categorică a lui Karl Barth. Aceasta nu trebuie însă înțeleasă ca o simplă preluare și continuare a unei tendințe dialectice, ci aceea că sub această influență, teologia Bisericii reformate din România a dorit să se dezvolte ca o „funcție profetică — critică”, cum și aceea că ea a voit să dea o înfățișare nouă, conformă cu Sfînta Scriptură, liniei direc-

toare a activității creștine din această Biserică.

Studiul este împărțit în cinci capitole, astfel:

1. *Prima luare de poziție.* Karl Barth ajunge a fi cunoscut de către teologii reformați din România datorită scrierilor lui Alexandru Tavaszy. Apariția teologiei lui Karl Barth a fost salutăată cu bucurie de vocile care doreau înnoiri în Biserica reformată. Pentru această Biserică opera lui Karl Barth trebuia să fie ca un început. Ea nu poate fi considerată ca o nouă etapă pe drumul parcurs de această Biserică în ultimii 75 de ani (1850—1925), ci ca o înnoire a principiilor evanghelice și reformatoare inițiale ale teologiei. Studiile lui Alexandru Tavaszy deșteaptă interesul unor cercuri tot mai largi pentru noua teologie, în care nu mai este vorba de învățătura teologiei liberale despre realizarea Ideii, ci despre istoria lui Iisus Hristos, despre interpretarea biblice existențială a adevărului exprimat în mărturisirea apostolică de credință. Întruparea Cuvîntului este veșnicul fundament și cheazășia cunoașterii lui Dumnezeu.

2. *Corectarea unor curente teologice mai vechi.* Prin studiile lui Alexandru Tavaszy, teologia lui Barth a devenit un factor decisiv pentru trăirea teologică. Devenise obligatorie luarea de poziție contra sau pentru ea. Conferința preoțească ținută la Aiud în aprilie 1930 a provocat pe teologi la o mărturisire sinceră a părerilor lor. Urmarea a fost că teologia reformată nu și-a păstrat unitatea după „vechiul stil”, ci ca o unitate nouă, barthiană. În această dispută pentru clarificarea orientării teologice, între alte studii, a apărut în 1930 și studiul lui Géza Nagy: „Antezedenzen, Kritik und Bedeutung der Theologie Barths” (Antecedentele, critica și însemnătatea teologiei lui Barth) Aceasta este cea mai serioasă analiză critică din Biserica Reformată din România a teologiei lui Barth. Scopul acestui studiu a fost acela de a înțelege pe Barth în continuitatea și respectul față de propria tradiție teologică.

3. *Importanța învățăturii despre Cuvîntul lui Dumnezeu.* Noua direcție a impresionat profund pe teologii reformați din România. Fundamental pentru înțelegerea noii epoci este referatul lui Alexandru Tavaszy asupra primului vo-

lumi a lucrării lui Barth „Christliche Dogmatik” (Dogmatika creștină), referat intitulat „Die lehre vom Worte Gottes” (Învățătura despre Cuvîntul lui Dumnezeu). Se spune aici că, după părerea lui Barth, „dogmatica este chemată să prezinte în formă științifică adevărul despre Cuvîntul lui Dumnezeu, pe baza vestirii și mărturisirii Bisericii, în scopul unei propoveduirii lămurite și conștiente. „Christliche reformierte Dogmatik” (Dogmatica creștină reformată) a lui A. Tavaszy este influențată și de prolegomenele dogmatice ale lui Barth. Ea lasă liberă părerea că învățătura lui Barth și a lui Calvin sînt identice. Dar pe baza teologiei lui Barth s-a dezvoltat și o nouă literatură omiletică în Biserica reformată. Potrivit acesteia, predica trebuie să stea în cea mai strînsă legătură cu textul Sfintei Scripturi. Modul de a predica trebuie să fie simplu, smerit și nu declamatoriu, deoarece „înaintea lui Dumnezeu predicatorul nu are voie să declame”. Sub influența dogmaticii lui A. Tavaszy, Iosif Nagy scrie studiul omiletic intitulat „Teologia dialectică și punctul de vedere omiletic-critic al lui Calvin” în revista *Reformatus* (Szemle, 1936), în care afirmă că „în cadrul serviciului divin predica nu poate fi nici lingă, nici subordonată. Predica nu este o parte componentă a serviciului divin — ci pe ea, pe cuvînt, pe revelație este zidită întreaga Biserică”. Iar Dezső László în lucrarea sa de docență „Das Leben und Dienst der Kirche” 1938 (Viața și slujirea Bisericii), spune că „Activitatea Bisericii nu este altceva decît slujirea cuvîntului lui Dumnezeu. În ființa sa, Biserica va fi chemată și menținută la viață de cuvîntul lui Dumnezeu. Pentru aceea cuvîntul este unica realitate care condiționează funcțiunile Bisericii. Atît studiul de teologie practică al lui D. László, ca și cel dogmatic al lui A. Tavaszy, stau sub influența lui K. Barth.

4. *Întrebări și răspunsuri.* Sub influența lui K. Barth, teologii reformați au căutat să găsească răspuns la diferite întrebări și probleme bisericești în legătură cu cuvîntul lui Dumnezeu. Un moment deosebit în istoria Bisericii reformate din România îl formează vizita lui K. Barth la Institutul teologic reformat din Cluj, în zilele de 5 și 6 oct. 1936, cum și convorbirile care au avut loc cu

această ocazie. Barth a răspuns la un număr de 80 întrebări, impresia lăsată de această vizită fiind deosebit de puternică, personalitatea lui impresionînd pe ascultători în așa măsură că ei l-au asemănat cu un trimis al lui Dumnezeu.

5. *Studiile mai noi.* În acest capitol sînt înscrise studiile mai însemnate ale teologilor protestanți din România, începînd cu anul 1939. Aceste studii se referă la diferite aspecte ale vieții și doctrinei reformate și prin ele se ilustrează influența pe care acest mare teolog al Bisericii reformate a avut-o asupra acestei Biserici.

Studiul lui St. Juhász se încheie cu observarea că enumerarea influențelor lui K. Barth ar fi putut continua dacă s-ar fi avut în vedere nu numai literatura „științifică”, ci și manuscrisele cursurilor și predicilor. La sfîrșit sînt redată cuvintele de apreciere rostite la adresa lui K. Barth în anul 1937, cu ocazia numirii lui ca profesor onorific al Institutului teologic reformat din Cluj: „El a redat teologiei rostul ei adevărat și apus teologia în serviciul Bisericii și al cuvîntului lui Dumnezeu. Prin aceasta el a fost, după voia lui Dumnezeu și cu ajutorul Sfîntului Duh, un mijloc puternic și binecuvîntat pentru înnoirea spirituală a Bisericii”.

Prof. GH. GEȚIA

ANDRÉ BONARD, „Civilitația greacă”, Vol. III. De la Euripide la Alexandria. Traducere și note de prof. univ. dr. Iorgu Stoian. Colecția „Popoare, culturi, civilizații”. București, Editura științifică, 1969, pag. 341 (cu 36 ilustrații).

După cum rezultă din titlu și subtitlu, autorul prezentului volum încearcă să prezinte și caracterizeze — prin cîteva fapte semnificative și tipice, alese liber — perioada civilizației grecești din intervalul de timp de la Euripide la Alexandria.

Însuși autorul circumscrie partea principală, ce își propune să înfățișeze, în felul următor: „Această lucrare va îmbrățișa două secole foarte întunecoase pentru lumea hellenică: IV și III î.e.n. Sînt secole care asistă la moartea cetăților. Demosthene este campionul condamnat al acestor cetăți, care dăduseră epocii clasice cadrul său social îngust, dar precis. Geniul lui Alexandru — și

înaintea lui tatăl său, Filip — dau o lovitură mortală acestor comunități politice. Dar Alexandru nu se mulțumește numai să distrugă cetatea, el creează forma nouă a statului modern. După uimitorul său aventură, Orientul rămâne populat de regate întinse, conduse de prinț, de dinastii ca aceea a Ptolemeilor în Egipt, a Seleucizilor în Asia" (p. 7 sq.).

Noțiunea fundamentală, care domină întreg acest volum, este aceea de declin. De aceea, autorul pune primele capitole ale lucrării sale sub semnul poetului tragic Euripide (Cf. p. 9). Motivația: „Euripide este... poetul declinului, în măsura în care orice declin este totodată și anunțarea unei înnoiri" (p. 11).

Tragicul lui Euripide este tragicul interior al inimii omenești, tragicul pasiunilor care ne duc la pierzanie. Pe acesta îl exemplifică prin cazul Medeei. Astfel, primul capitol se intitulă: „Declin și descoperire. „Medeea", tragedie a lui Euripide" (p. 7—18).

Ca o concluzie a acestui capitol, autorul relevă problema pe care o ridică realismul psihologic al lui Euripide: „El subliniază, în pasiunea demonică a Medeei, apartenența noastră la lume, supunerea noastră față de „cosmos". Dar conștiința acestui fapt înseamnă deja, într-un fel, a fi eliberat de el. Adeveratul tragic este o forță care descătușează" (p. 18).

Pentru a dovedi măcar parțial că „Euripide afirmă, chiar în declinul tragediei, strălucitoarea noutate a artei sale" (p. 19), autorul se referă la câteva personaje din „Ifigenia în Aulis", precum și la compoziția acțiunii din cadrul acesteia.

Este deosebit de semnificativă și edificatoare pentru vremea noastră următoarea explicație a autorului: „Tragicul final al Ifigeniei mi se pare... situat în lipsa de concordanță dintre eforturile comune ale oamenilor pentru a-și asigura fericirea". Căci „compoziția tragicului din această operă adaugă, pe planul relațiilor dintre oameni, un element care nu este nicăieri arătat cu atîtă forță: lipsa de înțelegere dintre oamei, în momentul în care ar fi nevoie, pentru a conjura nenorocirea, ca fiecare să dea în acest scop ceva din sine" (p. 26). De aici concluzia: „În lumea aceasta... așa cum o dezlăuie... mitul Ifigeniei, oamenii se arată incapabili să constituie acest „front comun" pentru a salva pe unul dintre ei lor" (p. 27).

bili să constituie acest „front comun" pentru a salva pe unul dintre ei lor" (p. 27).

În capitolul următor autorul analizează strania și uluitoarea dramă „Bacchantele", cheia poetului tragic Euripide. Nici una dintre tragediile lui Euripide „nu este mai semnificativă decît aceasta pentru geniul său deschis la toate chemările vieții" (p. 47). „Aci, în personajul lui Pentheu, sintem fără îndoială cel mai aproape de Euripide. Ar vrea și el să înțeleagă. Opera tragică a poetului mărturisește dorința sa de a da vieții un sens religios, de a o surprinde în realitatea ei divină" (p. 41). „Euripide a dorit cu pasiune credința. Opera sa o dovedește: a înțeles, în Bacchantele, măreția lui Dumnezeu revelat în atotputernicia sa. Totuși, umanitatea sa, mila sa pentru suferință, conștiința sa morală — și, de ce n-am spune, credința sa în om? — nu i-au îngăduit să fie sigur în această nouă credință, aceea în care s-ar culunda în Dumnezeu. Bacchantele este avîntul cel mai arzător care l-a înălțat pe Euripide spre divin: ea este, de asemenea, recăderea sa cea mai dureroasă" (p. 46).

În continuare Bonard se reține asupra lui Thucydide, „cel mai mare istoric al lumii antice" și „unul dintre cei mai mari istorici ai tuturor timpurilor" (p. 48), ilustrînd cu exemple arta lui de a scrie istorie. Căci Thucydide nu este numai un mare istoric, ci și „un mare artist" (p. 48). În tratatul său Războiul peloponezic, Thucydide e convins că există legi ale istoriei și că aceste legi sînt inteligibile. A le cunoaște înseamnă a căpăta puterea de a acționa asupra istoriei (p. 53). „Originalitatea lui Thucydide constă poate, în esență, în a fi transpus metodele și spiritul științei propriu-zise — știința fizică și medicală — în domeniul istoriei, în care domnea încă miraculosul. Thucydide încearcă să facă din istorie o știință exactă. Și aceasta este imens. Poate prea ambițios" (p. 54).

Celui mai mare orator al Ateiei, autorul îi dedică un capitol întreg: „Demosthene și sfîrșitul lumii cetăților" (p. 62—74). Maestru al elocinței și al libertății, Demosthene este apărătorul primei cetăți democratice a Greciei, Atena. Figura lui este conturată de profunde valori morale. Deși este așa de

contradictoriu apreciat de cercetători, el rămâne viu (p. 62—74).

Cu Platon literatura greacă gravilează spre înțelepciune, știință, filozofie. Amestecul dintre filozofie și poezie (mit) face interpretarea lui Platon atât de dificilă. „La urma urmelor, filozofia lui Platon se exprimă mai valabil prin dialectică sau prin mit? După caz” (p. 75).

Înfățișând trăsăturile esențiale ale geniului lui Platon (p. 75—120), autorul îl prezintă pe marele filozof ca pe un *preludiu al Creștinismului* (p. 82, 104, 113, 117: „Platon pătrunde și devansează mirajul creștin”), arătând nu numai măreția ci și micimea lui (p. 88). Trebuie să observăm, însă, că face Creștinismul prea dependent de Platon (vezi p. 96).

Celălalt geniu este Aristotel (p. 121—142), erudit de seamă și cel mai mare savant al timpului său (p. 123). Mistuit de pasiunea de a cunoaște și de a stăpîni lumea întreagă (p. 123), el manifestă un interes deosebit pentru faptele Naturii, în curînd căroră domnește finalitatea (p. 127). Dar erorile lui Aristotel ne dovedesc că: „El încă nu a învățat că știința este vastă și că trebuie să fie răbdătoare și prudentă” (p. 130). După Bonard, Aristotel personalizează Natura și o prezintă ca pe o forță cosmică inteligentă, care, pentru fiecare specie, asigură constituția cea mai armonioasă” (p. 137). Puternic realist, Aristotel este fondatorul biologiei (p. 140 sq.). Se impune atenției afirmația sa: „prietenia este un sentiment absolut indispensabil vieții”.

Fulgerătorul destin al lui Alexandru cel Mare îl prezintă autorul în capitolul: „Geniul lui Alexandru sau fraternitatea” (p. 144—172), pornind de la sinteza: „Vechea lume hellenică murea odată cu prăbușirea cetății. Alexandru n-a încercat, ca Platon, ca Aristotel și alții, să restaureze vechile forme încărcate de glorie, reparînd, mai bine sau mai rău, haina devenită prea strîmtă. Dintr-o dată, acțiunea sa, nu lipsită de judecată, a creat pentru urmașii săi un alt mod de a aduna oamenii și de a guverna comunitățile: statul modern cu principiile sale” (p. 144).

Bonard subliniază apoi câteva momente care pun în relief noțiunea de *fraternitate*, la care Alexandru a ajuns la sfîrși-

tul carierei sale (moare la mai puțin de 33 ani!).

În condițiile pe care le impune, Alexandru se comportă nu atât ca un eliberator, ci ca un pacificator al vechilor discordii (p. 148). Profund religios în sufletul său (p. 151), Alexandru este acela prin care lumea antică realizează pentru prima dată unitatea sa (p. 159).

Străbătut de un umanism integral, axat pe dragostea angajată pe care o poartă tuturor oamenilor (p. 163), Alexandru caută să realizeze *fraternitatea* dintre greci și barbari (p. 159—161). Marele său principiu este de a șterge deosebirea dintre greci și barbari. „Astfel, teoriei rasiste devenite tradițională și care în sufletul hellenic săpa între greci și barbari o prăpastie de netrecut. Alexandru, printr-una din revoluțiile cele mai îndrăznețe și mai fecunde pe care le-a cunoscut istoria, îi substituie o noțiune nouă, aceea a *umanității*, în care discriminarea între oameni, singura care va acționa deplin drept, va fi aceea dintre oamenii de bine și oamenii răi” (p. 164).

Îndrăgostit de umanitate, Alexandru voia ca prietenia, concordia să fie universale și durabile (p. 169). Subliniind că *fraternitatea creștină* își descinde — prin Alexandru — porțile, autorul adaugă: „Alexandru este... una dintre principalele căi ale civilizației omenestă. El ne reamintește că *nu există civilizație durabilă, dacă nu se adresează tuturor*” (p. 172).

După moartea lui Alexandru, se naște o nouă civilizație: cea hellenică. De aceea, autorul prezintă în continuare pe cei doi mari principii ai lumii hellenice: Ptolomeu I și Ptolomeu al II-lea. Ei au creat în Alexandria Muzeul și Biblioteca — prima universitate din lume, a căror soartă e prezentată de Bonard (p. 173—197).

Savanții poartă, în cercetările lor, viitorul omenirii. De aceea, autorul prezintă câteva exemple din știința alexandrină: astronomia (Aristarch din Samos), geografia (Pytheas și Eratosthenes, (medicina) Herophilos, Erasistratos, (plus note asupra lui Arhimede, Heron din Alexandria și mașina cu aburi” (p. 198—229). În legătură cu aceasta din urmă, autorul subliniază: „Morală ei este că *civilizațiile nu trec anumite praguri ale dezvoltării lor, decît purtate*

de voința maselor în ascensiune" (p. 228).

După mirajul cercetărilor și descoperirilor științifice, poezia alexandrină face eforturi de a nu crea o poezie „academică”. În acest sens autorul ne prezintă liniile mari ale poeziei lui Callimach și Argonauticele lui Apollonios din Rhodos prin rezumarea celor mai bune părți ale lor (p. 230—251), precum și unele din operele cele mai de seamă ale lui Theocrit (p. 252—270).

Dar se evadează nu numai în poezie, ci și în alte genuri literare. Astfel, Bonard prezintă mimul realist al lui Herondas, romanul grec ilustrat prin Daphnis și Chloe (p. 271—284).

Deosebit de interesant și de sesizant este ultimul capitol: „Epicur și mintuirea oamenilor” (p. 285—310). Prin acesta autorul își ia rămas bun de la epoca antică pe care ne-o prezintă, alegând în Epicur „un personaj tipic al acestui prețios trecut și... un tovarăș de drum pentru secolul de față” (p. 285).

Descriindu-i viața, Bonard îl prezintă pe Epicur așezându-l în lumea în care acesta trăia.

Epicur dă un răspuns sever viselor ambițioase ale idealismului platonician. El descoperă simplitatea fericirii (p. 285, 287). Pentru el, filozofia este o muncă privind cea mai urgentă dintre probleme: orientarea spre adevăr (p. 292 sq.). Reluând și completând fizica bătrânului filozof atomist Democrit, Epicur emite ipoteza genială: lumea este constituită din corpuscule elementare invizibile pentru noi — elemente necreate, nepieritoare, inalterabile, invizibile și purtate de o mișcare eternă (p. 296).

Autorul încheie volumul în nota specifică veacului nostru: sugerind bucuria lui Epicur de a vedea atomii dezagregați!... (p. 310).

Se impune în mod deosebit atenției concepția dinamică și optimistă a lui Bonard despre civilizații: „perioadele de declin sînt totodată perioade de descoperiri. Civilizațiile se transformă, mai degrabă decît mor. Viața lor este o continuă renaștere” (p. 7); „nu există, în istorie, nici eșec, nici sfîrșit care să nu fie sau să nu poată să fie un început” (p. 85); „Istoria învinge” (p. 89); „istoria nu se încheie: ea continuă” (p. 285).

La baza acestui dinamism creator al istoriei stă capacitatea de progres a omului. Mulțumită geniului uman, „nimic nu se pierde niciodată în speranța popoarelor” (p. 229).

Această concepție explică faptul că autorul nu încetează să pregătească — de-a lungul întregului volum — „în miezul unui declin uneori ingrat, dar și plin de făgăduieli, perspective de viitor” (p. 285).

Din această perioadă se deschide calea spre Creștinism: „...civilizația greacă în declin pregătește, prin profunde revoluții ale societății și ale gândirii, calea creștinismului. Aceasta este una dintre orientările esențiale ale secolelor IV și III î.e.n.” (p. 8).

Între altele, Bonard are meritul de a arăta cît de mult condiția socială determină dezvoltarea științei: „Prejudecata muncii manuale socotită bună pentru sclavi... discredita și degrada, jena și, în cele din urmă, înăbușea inventarea mecanicii aplicate. Această prejudecată era legată de existența sclaviei” (p. 227; vezi și p. 289).

Este vrednică de atenție deosebită și următoarea subliniere a autorului: „...nici o lume poetică n-ar putea să fie frumoasă, dacă nu este în primul rînd bazată pe adevăr” (p. 260).

Privit în ansamblu, volumul prezentat este o lucrare a cărei lectură este deosebit de folositoare pentru preoți.

Pr. Prof. CORNELIU SIRBU

CHARLES DIEHL, *Marile probleme ale Istoriei Bizantine. Figuri Bizantine*, Traducere de Ileana Zara. Prefață și tabel cronologic de Dan Zamfirescu vol. I, București 1969, XLII+420 pp Vol. II București, 1969, 468 pp.

Charles Diehl, fost profesor la Sorbona și membru al Academiei Franceze, este apreciat cu unul din cei mai de seamă bizantinologi. Cîteva opere importante ale savantului francez au apărut în traducere românească: 1. Bizant — mîrire și decădere (1939, reeditat 1940); 2. Veneția — o republică patriciană (1941); 3. Figurile bizantine (1944). La 3 noiembrie 1944 Charles Diehl s-a stins din viață la Paris. Savantul de renume mondial a cunoscut foarte bine arta românească. În 1911 a făcut prima călătorie în Ro-

mânia, despre care a scris un studiu în *Revue de l'art ancien et moderne*, vol. XXIX, 1911, pp. 235—236. În 1924 a participat la primul Congres internațional de bizantinologie din București, unde a făcut o comunicare despre Senatul și poporul bizantin în secolele VII și VIII. A cunoscut pe Nicolae Iorga și a devenit prietenul neîntrecutului poligraf și polihistor. La București s-a hotărât editarea revistei *Byzantion* și N. Iorga are un rol important în editarea ei. După Congres, la 20 aprilie, Charles Diehl a vizitat monumentele istorice din nordul Moldovei. A admirat pictura veche românească, ce reînvie arta Bizanțului. A fost la Voroneț, Putna, Vatra Moldovitei, la biserica lui Bogdan în Rădăuți. În 24 aprilie 1924 începe vizitarea Bisericii Domnești și a mănăstirii lui Neagoe de la Curtea de Argeș, iar la 26 aprilie s-a reîntors la București. Despre vizita în România a publicat un articol în *Revue des Deux Mondes*, 1924, pp. 832—846.

La 25 de ani de la moartea lui Charles Diehl, apare românește celebra operă *Marile probleme ale istoriei bizantine. Figuri bizantine* (în două volume). Este un omagiu adus autorului.

Dan Zamfirescu publică studiul introductiv intitulat „Un savant romanțier al vieții bizantine”, având ca motto cuvintele lui Vitalien Laurent fost director al Institutului francez de bizantinologie, din București: „Pare roman pur și este istoria cea mai veridică, bazată pe o critică serioasă a izvoarelor și pe consultarea conștiințioasă a celor mai recente lucrări”. Urmează un tabel cronologic ce prezintă datele mai importante din viața și opera lui Charles Diehl. Apoi celebra scriere „Marile probleme ale istoriei bizantine”. Cele 13 capitole tratează următoarele probleme: 1. Locul Bizanțului în istoria evului mediu; 2. Intemeierea imperiului bizantin; 3. Marile perioade ale istoriei bizantine; 4. Problema naționalităților; 5. Problema politică; 6. Problema religioasă; 7. Problema militară; 8. Problema administrativă; 9. Problema socială; 10. Problema economică; 11. Problemele politicii externe; 12. Civilizația bizantină: literatură și arte; 13. Problemele actuale ale istoriei bizantine. Cităm câteva rin-

duri din concluzii: „Cu toate aceste slăbiciuni, cu toate defectele care sînt cauza acestor slăbiciuni, Bizanțul a văzut născîndu-se o civilizație strălucită, cea mai strălucită poate, pe care a cunoscut-o evul mediu, singura, cu siguranță, care, pînă în secolul XI-lea a existat în Europa creștină. Constantinopolul a fost timp de secole singurul mare oraș al acestei Europe creștine și splendoarea sa părea incomparabilă. Prin literatura, ca și prin arta sa, Bizanțul a exercitat o largă influență asupra tuturor popoarelor vecine și astăzi încă, monumentele care ne-au rămas de la el, minunatele opere de artă pe care ni le-a lăsat, ajung pentru a arăta care a fost splendoarea artei bizantine” (pp. 171—172).

La p. 173 din primul volum facepe cea de a doua operă „Figuri bizantine” ce cuprinde restul volumului întâi și volum al doilea în întregime. Cele două opere ale lui Charles Diehl, tipărite împreună, cuprind o adevărată reconsiderare a istoriei bizantine. Imperiul bizantin începe la anul 330, cînd împăratul Constantin cel Mare mută capitala imperiului la Constantinopol și se sfîrșește la 1453, cînd turcii ocupă Constantinopolul, deci 1123 de ani. E bogată în date și addenda, după care urmează seria cronologică a împăraților din cele 10 dinastii: 1. Teodosiană, 2. Justiniană, 3. a Heraclizilor, 4. Isauriană, 5. Amoriană, 6. Macedoniană, 7. a Comnenilor, 8. a Anghelilor, 9. a lui Laskaris de la Niceia, 10. a Paleologilor.

Ileana Zara a reprodus și scrisorile personale primite de la Charles Diehl. Dintre istoricii români au scris despre Charles Diehl mai ales Nicolae Iorga, Nicolae Bănescu, Gheorghe I. Brătianu.

Figurile bizantine par un roman al vieții bizantine. Autorul prezintă grandoea, splendoarea imperiului bizantin dar în același timp arată și laturile întunecate și tragice.

Charles Diehl are meritul de a fi descoperit comori de artă orientală și în țara noastră, de a le fi prezentat cu căldură. N. Iorga în celebra operă *Byzance apres Byzance*, a studiat influența bizantină în țara noastră aproape exhaustiv.

Noua traducere din Charles Diehl oferă publicului cititor de la noi două

dintre operele cele mai remarcabile despre istoria bizantină.

IOSIF. E. NEAGHIU

D. M. PIPPIDI, *Studii de istorie a religiilor antice. Texte și interpretări*. București, Editura științifică, 1969, 335 p.

Profesorul D. M. Pippidi de la Universitatea din București, a publicat multe studii referitoare la istoria veche a țării noastre. Ca bun cunoscător al lumii antice, a adus contribuții importante referitoare mai ales la istoria cetăților grecești din Dobrogea și la începuturile creștinismului în Scitia și în general pe teritoriul patriei noastre. Cele 15 studii adunate în volumul de care ne ocupăm „pornesc din două preocupări majore — spune autorul — în activitatea mea de cercetător: formarea și dezvoltarea cultului cirmuitorilor în lumea occidentală și istoria coloniilor grecești de pe litoralul dobrogean al Mării Negre. De prima se leagă alcătuirea lucrării „Recherches sur le culte impérial” (1939): de cea de-a doua, două decenii de osteneți — cercetări de teren și editări de inscripții — al căror bilanț provizoriu e înfățișat în cărțile de curind apărute „Geți și greci la Dunărea de Jos” (1965) și „Contribuții la istoria veche a României” (1967), (p. 5—6).

Primul studiu se intitulează „Omul și divinitatea în opera lui Herodot” (p. 15—35). Studiind cultele și credințele din vechea Istorie ajunge la concluzia că „o trăsătură caracteristică a vieții religioase din coloniile grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre e atașamentul la tradițiile metropolelor respective, Miletul sau Negara, ceea ce explică pe de o parte caracterul curat grec al instituțiilor lor religioase, de la întemeiere până la triumful creștinismului, pe de alta, dăinuirea uimitoare a anumitor culte aduse de pe țărmurile Exuxinului de primii coloniști și pe care le găsim în aceleași locuri după o mie de ani” (p. 36—37). La Istria și Tomis se păstrează calendarul milesian, la Callatis calendarul megarian. În secolul al III-lea al erei noastre la Istria se păstrează cultul lui Poseidon Heliconios, având ca „preot pe viață” pe Titus Aelius Minucianus. În ajunul cuceririi romane

Istria avea un templu al lui Zeus „Protector” al cetății. A existat și un templu al lui Augustus (Divus Augustus).

În Scitia Mică erau răspândite și unele culte egiptene cu adoratori ai lui Serapis și ai Isidei.

Studiul „Sfârșitul paginismului în Scitia Mică” (p. 284—310) ne dă informații despre o epocă importantă în istoria religiilor. Primul cetățean roman din Istria care dedică un templu lui Augustus este Papas, fiul lui Theopompos. În Scitia Mică erau multe temple dedicate zeilor italici (Jupiter Optimus Maximus, Juno Regina, Mars, Silvanus). În secolul al III-lea locuitorii din Istria primesc în panteonul lor pe Serapis. Adunarea orașenească a hotărât să consulte în această privință oracolul lui Chalkedon. În Dobrogea erau colegii de adoratori ai Maicii Zeilor. Se bucura de multă apreciere cultul lui Mithra. Religia „Zeului nebiruit” e apoi atestată prin reliefuri și inscripții. La Tomis și Istria a existat confraternitatea mithriacă, ce avea printre membri figuri de prim plan ale societății. În acest capitol, autorul se ocupă și de începuturile creștinismului în Scitia Mică. Nu comentează textele literare (de exemplu istorisirile lui Eusebiu din Cezareia) ci studiază numai datele arheologice.

După D. M. Pippidi „prima inducție îngăduită pe temeiul izvoarelor epigrafice e că creștinismul din Scitia Mică e de origine orientală (ceea ce de bună seamă se putea presupune): în al doilea rând, că în inscripțiile până astăzi publicate nu se face vreo aluzie la conflictul care în cursul întregului secol al IV-lea opune credința nouă religiei tradiționale, nici la luptele doctrinare care, de-a lungul aceluiași an, se poartă între Biserica obștească și mulțimea fără număr a sectelor eretice”. (p. 298).

Autorul remarcă importanța celor două basilici aflate pe terenul fostei gări, de un interes deosebit pentru istoria religioasă a orașului, care însă n-au fost încă studiate amănunțit. În prima jumătate a secolului al IV-lea Scitia era departe de a fi convertită în totalitate ei. Se cunoaște lista episcopilor din Tomis, începând de la Evaghelicus, care a trăit în timpul lui Dioc-

lețian, până la Valentinian, corespondentul papei Vigilus sub Iustinian. În Istria s-a descoperit un palat episcopal în al cărui cuprins figurează o capelă particulară, poate un baptisteriu. La Callatis a fost găsită o inscripție latină din secolul al VI-lea menționând numele episcopului Stephanus. O inscripție de la Salsovia pare a demonstra o stare ostilă creștinismului. Despre martirii de la Durostorum spune că parțial datele pot fi admise, dar conțin și unele elemente ce par aistoreice. Maarten Varmaseren, susține că în grota Adam ar fi fost un mithraeum. Săpăturile din ultimii ani n-au confirmat însă părerea savantului olandez.

Prof. IOSIF E. NEAGHIU

P. P. PANAITESCU: „Introducere în istoria culturii Românești”. Colecția „Popoare, culturi, civilizații”, București, Editura științifică, 1969 pp. 398 (cu 43 ilustrații).

Ultima lucrare a istoricului nostru Petre P. Panaitescu: „Introducere la istoria culturii românești”, se impune mai ales prin concepția și prin puterea de sinteză care îi stau la bază.

Așa cum rezultă din titlul ei, lucrarea urmărește să dea o introducere în istoria culturii noastre. Urzirea ei are la bază o concepție largă și judicioasă despre cultură ca un fenomen complex: „Cultura este întreaga creație colectivă a societății. Ea cuprinde tot ceea ce este unitar de-a lungul veacurilor în viața unui neam, tot ceea ce devine un obicei de viață, o formă de viață deosebită, moștenită de generații, specii că acelui neam”. (p. 11).

În consecință, istoria culturii cuprinde un domeniu foarte vast: „ea prinde în cadrul ei istoria politică cu tradițiile ce se formează prin permanențele vecinătăților și ale posibilităților materiale, cit și imensa și seculară efortare care a adus trecerea de la formele primitive ale vieții sociale, de la comunele primitive la viața de stat, la alcătuirea statului sub orinduirile sale succesive: orinduire sclavagistă, feudală, capitalistă și socialistă. Chiar așa zisele „împrumuturi” de instituții sociale, politice și ideologice de la vecini, fac parte din cul-

tura unui popor, deoarece sînt în realitate adaptări la vechiul trunchi al instituțiilor moștenite” (p. 11).

Avînd la baza această viziune despre cultură, lucrarea cunoscutului nostru istoric cuprinde cercetarea și prezentarea împrejurărilor istorice — generale și particulare — în care s-a format poporul român, statele sale feudale, cultura sa proprie: „Am înțeles Introducerea la istoria culturii românești ca studiul unui cadru istoric și în același timp ca o cercetare a împrejurărilor care au îngăduit formarea tot mai structurală a acestei culturi, pornind de la începuturile ei pînă la crearea statului feudal” (p. 12). Insuși autorul precizează: „Am cercetat... împrejurările sociale politice și economice în care s-au dezvoltat începuturile culturii românești, pînă în epoca formării statelor, adică pînă în veacul al XIV-lea” (p. 15).

Astfel, problemele fundamentale, pe care le tratează această lucrare de sinteză, sînt următoarele: Cadrul geografic, populația, dezvoltarea și diferențierea ei socială, creația sa materială și spirituală, contactele externe și uniunile de cultură din care au făcut parte românii, participarea poporului român la curente mari ale civilizației europene.

Toate aceste probleme sînt cercetate și rezolvate la lumina rezultatelor ultimelor cercetări în materie, inclusiv amplele cercetări arheologice făcute la noi în ultimul sfert de veac.

„Prezenta lucrare — mărturisește autorul — nu este atît o expunere a faptelor, cit mai ales o interpretare care urmărește, pe baza unei metode științifice, studiul împrejurărilor în care s-a format cultura poporului nostru” (p. 17).

Cercetînd împrejurările în care a evoluat cultura românească în epoca ei de formație, Petre P. Panaitescu urmărește în chip deosebit recunoașterea și stabilirea caracteristicilor fundamentale ale acestei culturi, care s-au păstrat ca o permanentă de-a lungul veacurilor.

Care sînt aceste caracteristici fundamentale?

1. Caracteristica primă este unitatea culturii românești peste granițele statelor feudale: „Stăpînirea și influența străină — subliniază autorul — n-au putut frînge puterile creatoare ale poporului român. Limba românească a rămas

peste tot unitară, fără a se desprinde în dialecte. Organizația obștilor țărănești, datînd din perioada comunei primitive, s-a menținut pînă nu departe de zilele noastre, cu structura sa complexă și cu denumirile specifice ale instituțiilor sale, în toate cele trei țări românești. Apariția clasei stăpînitoare, născută din diferențierea obștilor și care stă la baza feudalismului românesc, s-a născut simultan în cele trei țări, iarăși cu forme și denumiri identice. Clasa juzilor sau a cnezilor este identică, în forma ei de clasă pre-feudală, din Maramureș pînă la Dunăre și în Moldova. Elementele principale ale feudalismului și ale culturii feudale la români: ortodoxia, cultura literară a slavonismului ca limbă bisericească și de stat, stilul bisericilor și al cetăților, sînt identice la toți românii și peste toate acestea predomină, puternică și de nestrămutat, creația populară, cu splendida ei literatură orală, cu artele plastice și organizarea muncii, peste tot pămîntul locuit de români" (p. 12). Această subliniere este, fără îndoială, de o deosebită actualitate.

2. Al doilea caracter esențial al culturii românești este *continuitatea* în timp pe întreg teritoriul locuit de români. În acest context, autorul subliniază „anterioritatea culturii românești și continuitatea ei peste tot pămîntul românesc”. De asemenea: „Continuitatea istorică a culturii noastre apare... ca elementul principal al istoriei românilor în general”. Ea „formează esența evoluției poporului nostru de-a lungul veacurilor” (p. 13; vezi și p. 35 și 106).

Unitatea culturii românești și continuitatea ei se integrează în cadrul european: „Românii... au trăit și s-au dezvoltat în contact permanent cu cultura europeană. Nu numai multe dintre formele mai înalte ale culturii, dar și cultura satelor, vechea alcătuire a orașelor medievale și a altor instituții din epoca antică și medievală, poartă pecetea *unității cu Europa*, măcar cu partea sud-estică și central-europeană” (p. 14). Poporul român „face parte integrantă, cu istoria lui, din istoria Europei, atît din cadrul de cultură slavo-bizantin, cît și, prin numeroase întrepătrunderi, din cel central european” (p. 19; vezi și p. 24, 205, 207 și 209). „România a fost de la natură o țară izolată, dar poporul a creat legăturile necesare cu toată lumea civilizată” (p. 27).

3. De trăsăturile caracteristice fundamentale ale culturii românești ține și „*specificul românesc*”, sub care istoricul nostru Petre P. Panaitescu înțelege felul de a reacționa al românilor în fața împrejurărilor vieții.

Iată cum vede autorul acest element al culturii românești: „Specificul românesc nu este o moștenire de rasă, ci a fost dobîndit prin adaptarea la împrejurările și prin lupta împotriva lor. El nu este rezultatul peisajului românesc domol și nici al temperamentului tragic al strămoșilor noștri. „Specificul românesc” înfățișează rezultatul unui mod de viață materială, nu moștenirea unei mentalități. În tot decursul evului mediu, și chiar înainte de acesta, românii au fost „oamenii pămîntului” (Nicolae Iorga), crescători de vite și agricultori în muncă colectivă. De aceea, ei n-au fost cuceritori, nici aventurieri, dar au știut să se mențină. „Firea românească, echilibrată și serioasă, nu suferă de extragerea sentimentelor și respinge paroxsimul” (Al. Philippide) (p. 14).

„A trăi nu era pentru strămoșii noștri nici desfătare, dar nici pradare în fața suferinței, ei o împotrivire în fața nevoilor, a trăi înseamnă a rămîne”. Nu-mai limba română cunoaște această asociere de sensuri, oglindind soarta neamului” (p. 138).

De „specificul românesc” se leagă firesc și organic originalitatea culturii românești (în legătură cu acest aspect vezi mai ales p. 206). De aceasta ține și interpretarea românească a religiei. În această privință, autorul remarcă cu drept cuvînt: „Toleranța religioasă față de alte credințe existente pe pămîntul românesc formează o caracteristică a mentalității religioase românești spre deosebire de aceea a altor popoare. Din punct de vedere românesc fiecare este liber să creadă așa cum înțelege el” (p. 103).

Despre romanitatea orientală cu trăsătură caracteristică a culturii noastre, vezi p. 49, 60, 63, 94, 102, 119, 141.

Un rol de seamă în lucrarea istoricului nostru Petre P. Panaitescu îl are teoria sa despre formarea unei civilizații a sud-estului Europei pe baza solidarității populare a neamurilor din această parte a continentului european (Cf. p. 202 sq.). Asupra actualității aces-

tei teorii, socotim că nu este nevoie să zăbovim.

De altfel, trebuie să subliniem în mod deosebit faptul că autorul aduce o seamă de contribuții noi în multe din problemele fundamentale ale culturii noastre. Ceea ce sporește valoarea lucrării prin faptul că deschide drumul unor noi cercetări, care pot duce la adâncirea și completarea tezelor autorului, prezentate sub formă de ipoteze (Cf. p. 20).

Cu privire la întemeierea statelor românești, autorul face o subliniere de o deosebită importanță: „Noi sintem de aici, n fața celor două teorii, care aduc din Ardeal și din Balcani pe întemeietorii statelor române, rămânem pe temeiul că fundarea statului înseamnă ridicarea dinăuntru a puterilor românești locale, ea se explică numai prin transformarea economică și socială a romanilor din Muntenia și Moldova care au trecut de la viața de „țară” (voivodat) la cea de stat” (p. 295). De asemenea: „Întemeierea domniilor române a ieșit din adâncurile vieții interne românești” (p. 296).

Elementul critic-polemic este frecvent întâlnit în paginile lucrării (vezi p. 82, 106, 117, 158, 167, 185, 208, 241, 249, 251, 293).

Pentru modul în care vede autorul evoluția fenomenului religios în cadrul culturii românești, sînt edificatoare p. 30, 31, 32, 38, 41—45, 57, 75, 96—105, 135, 168 sq., 197—201, 327—340.

Dar oricît ne-am străduit să redăm aici esențialul lucrării de față, prezentarea noastră nu poate nicicum substitui lectura ei atentă și zăbăvnică. Aceasta din urmă constituie o îndatorire de elementară conștiință românească...

Pr. prof. CORNELIU SIRBU

W. MARIN, I. MUNTEANU, GH. RADULOVICI: *Unirea Banatului cu România*, Editura Muzeului Banatului Timișoara, 1968, pp. 302.

Un omagiu glorioșilor înaintași, în-sulețitorilor patrioți și maselor populare care au luptat cu hotărîre și preț de jertfă pentru desăvîrșirea constituirii statului unitar român, cum se exprimă în introducere W. Marin. O carte valoroasă în care autorii, profesori ai Universității timișorene fac să pulseze cu putere voința unui popor despărțit de vitregia

vremilor prin nefirești hotare, pentru dreptate socială, libertate și unitate.

Primele două studii semnate de apreciatul cercetător Ioan Munteanu (*O năzuință seculară, Lupta românilor bănățeni pentru libertate și unitate*, pp. 21—93), înfățișează temeinic documentat Banatul ca ținut românesc, cu legăturile și solidaritatea cu frații de pretutindeni în evul mediu, în permanentă luptă pentru existență și dreptul la viață a națiunii române.

Se evidențiază în aceste pagini rolul pe care l-au avut Biserica și slujitorii ei: „Apărarea credinței ortodoxe de către românii bănățeni și ardeleni, a păstrat neatins unele din firele importante ce-i lega de Țara Românească și Moldova. Integrarea întregului popor român în comunitatea culturală mai largă, cea ortodoxă, va contribui în mod cert la adâncirea legăturilor între românii despărțiți în state separate, ajutînd cu certitudine procesul de cristalizare a culturii românești unitare și unității de expresie a limbii române” (p. 43).

În capitolele următoare (Războiul mondial și adâncirea luptei de libertate națională și socială, Toamna furtunoasă a anului 1918, pp. 95—150), *William Marin*, zugrăvește viu și colorat, cu o bogăție de mărturii ale vremii, luptele revoluționare ale muncitorimii și țărănilor, revoltele militare ce, coordonate cu acțiunile altor popoare asuprite, vor grăbi inevitabil la prăbușirea monarhiei austro-ungare. În acest complex de fapte, cercetătorul, atent la tot ce e semnificativ, a pus în adevărata lumină rolul pe care l-a avut puternica dezvoltare a mișcării naționale românești din Banat, toate creînd premisele împlinirii năzuințelor de veacuri: unirea tuturor românilor.

Remarcăm de asemenea materialul elaborat în colaborare de acest colectiv (Alba Iulia, Înstaurarea administrației românești în Banat și Dezrobirea Banatului după unire), reținîndu-ne atenția însemnata contribuție a profesorului *Gheorghe Radulovici* în legătură cu recunoașterea internațională a Unirii și înflorirea Banatului în anii puterii populare, ultima oglindind uimitoarele realizări înfăptuite după 1944.

Prin editarea valorosului mănunchi de studii, Muzeul Banatului prin directorul Marius Moga ce semnează cuvîntul înainte, a oferit cititorilor posibilitatea

de a cunoaște în întregul lor evenimentele privind marele capitol din istoria acestui colț de țară, fapt ce se cuvine consemnat.

Prof. ION B. MUREȘIANU

CONSTANTIN ȘERBAN, *Constantin Brâncoveanu*, București, Editura Tinerețului, 1962, pp. 201 (—204) + planșe.

Monografia istorică scrisă de Constantin Șerban, este o lucrare de sinteză ce prezintă viața și faptele lui Constantin Brâncoveanu. Începe cu genealogia familiei. Constantin Brâncoveanu s-a născut în 1654. A domnit într-o epocă zbuciumată, cu mari frământări politice. Voievodul a avut legături strânse cu Transilvania. Autorul spune că „În Transilvania Constantin Brâncoveanu făcuse multe drumuri cu treburi politice, dintre care cel mai important fusese cel prilejuit de campania din 1690, încheiată cu biruința de la Zărnești” (p. 103). Aci avea și proprietăți. El a urmărit cu interes metodele de catolicizare pe care le foloseau Habsburgii în Transilvania, dar era legat din punct de vedere politic de austrieci. A condamnat pe Atanasie pentru unirea cu Roma. Au fost răspindite în Transilvania cărțile de afurisenie date de patriarhul din Constantinopol și de patriarhul din Ierusalim împotriva lui Atanasie. Patriarhul Calinic al Constantinopolului îl numește „Satanasie”. Brâncoveanu a cerut lordului William Pagar, care a trecut prin București să intervină la împăratul Leopold să nu oblige pe românii din Transilvania să se facă uniți. Intervenția domnului Țării Românești n-a avut însă nici un ecou la Viena.

Sfârșitul tragic al lui Constantin Brâncoveanu este descris în mod impresionant: „La 15 august într-o duminică, Constantin Brâncoveanu, cu patru fii ai săi și cu Ienache Văcărescu, marele vistier, fură scoși din temnița fortăreței Edicule și duși spre locul de execuție. Tristul convoi, format din cei șase osîndiți, cu capul descoperit și cu picioarele goale și îmbrăcați numai cu o cămașă lungă, legați în lanțuri și păziți de o puternică escortă, străbătu în zorii zilei ulițele prăfuite ale Constantinopolului, îndreptându-se spre una din piețele de lângă marele serai al sultanului, pe malul Cornului de aur, în fața car-

tierului Galata, locul obișnuit pentru executarea sentințelor capitale ale oamenilor de seamă. În mijlocul pieței, într-un loc rezervat celor osîndiți, înconjurat din toate părțile de mai multe șiruri de ieniceri — la un semn al sultanului — călăul reteză rind pe rind capetele marelui vistier Ienache Văcărescu, a celor patru fii ai lui Constantin Brâncoveanu și în sfârșit al domnului muntean mazilit. În acele clipe de supremă durere, complet ruinat și despărțit pentru totdeauna de ai săi, le spune că fostul domn avu totuși tăria să împiedice turcirea celui mai tânăr dintreiii săi, Matei, care recursese la această hotărâre disperată numai ca să scape cu viața — refuzând să-și dea consimțământul, cum era legea. După execuție, capetele celor uciși fură înfipte în virful sulitelor și purtate pe ulițele orașului, în timp ce corpurile lor rămăseră, expuse în văzută mulțimii. Abia spre seară ele fură ridicate și transportate pentru a fi aruncate în apele mării, cum se obișnuia în astfel de împrejurări” (pp. 181—183). Doamna Maria și domnița Bălașa fură deținute aproape un an de zile la Bostangibașa și fură eliberate numai după ce plătită prin intermediari 200 000 de floreni și chiar atunci fură exilate la Kutaieh, în Anatolia. Abia după 1718 s-au întors în țară supraviețuitorii din familia lui Constantin Brâncoveanu. În 1720 rămășițele pămîntești ale lui Constantin Brâncoveanu fură aduse din insula Halki la biserica Sfîntul Gheorghe Nou din București. În 1932 mormîntul lui Brâncoveanu a fost deschis și s-au găsit multe oseminte, dovadă că acolo a fost înmormîntată domnița Bălașa și nepotul său Grigore Brâncoveanu, decedați în 1832.

În capitolul „Pildă peste veacuri” (pp. 185—193), se vorbește despre creațiile literare ce preamăresc mucenicia Brâncovenilor. În popor s-a creat povestirea în versuri. Istoria lui Constantin Brâncoveanu (Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII—XVIII) București 1967, pp. 55—68). În Transilvania s-a găsit o piesă în versuri recitată pe o melodie (Ioan Mușlea „Cîntare și vers lui Constantin Brâncoveanu. Sfârșitul lui Brâncoveanu în repertoriul dramatic al minierilor români din nordul Transilvaniei, în „Studii din istorie literară și folclor, Cluj, 1964, pp. 21—61). Pictorul Constantin Lecca a realizat

tabloul Moartea lui Brâncoveanu. N. D. Popescu a scris povestirea istorică Constantin Brâncoveanu. Antoniu Roques a scris drama istorică în patru acte Constantin Brâncoveanu, care trebuia să constituie libretul unei opere proiectată de compozitorul Gheorghe Ștefănescu. Sabin Drăgoi a scris opera Constantin Brâncoveanu, reprezentată la București în anul 1935. Nicolae Iorga a scris în 1914 drama în cinci acte Constantin Brâncoveanu (retipărită în 1920). Sculptorul O. Han a creat statuia lui Constantin Brâncoveanu. Constantin Șerban spune de Brâncoveanu că „numai cu ajutorul lui se tipăresc aproape 400 de cărți în limbile română, slavă, greacă, armeană, arabă, turcă și georgiană, cuprinzând texte religioase și laice. Dar tipografia românească din vremea sa nu era numai locul unde se tipăreau cărți de cult necesare clericilor Bisericii Ortodoxe, ci și un mijloc de combatere cu toată vigoarea a catolicismului, promovat și încurajat de Austria, slujind interesele ei de subordonare politică” (p. 190).

Notițe bibliografice (pp. 195—197) se împarte în: 1. Izvoare, 2. Lucrări speciale.

Prof. IOSIF E. NAGHIU

DIMITRIE EUSTATIEVICI BRASOVEANUL, *Gramatica românească 1757. Prima gramatică a limbii române. Ediția studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu*, București, Editura științifică, 1969, 157 pp.

Despre Dimitrie Eustatievici, unul din cei mai de seamă scriitori ortodocși din Transilvania secolului al XVIII-lea începe a se scrie tot mai mult în anii noștri. Cercetătorii literari N. A. Ursu a editat cu litere latine în ediție de masă prima gramatică a limbii române scrisă în 1757. Titlul complet al manuscrisului original al lui Eustatievici este „Intru mărirea Sfintei cei de o ființă făcătoare de viață și nedespărțitei Troițe, a Tatălui și al Fiului și a Sfântului Duh. Gramatica românească afierotită prea blagocestivului, prea luminatului și prea înălțatului domn și oblăduitor a toată Ungrovlahia, domnului domnului Io Constantin Nicolaie Voevod. Acum întâi izvodită prin Dimitrie Eustatiev Brașovul.

Metodos prea folositori și prea trebuincios, întărit cu pilde prea folosite, așezat cu rinduială dreaptă și izvodit în Bolgaria Brașovului, Anul 1757, sept. 1^a.

După cuvîntul adresat voievodului Constantin Nicolaie Mavrocordat urmează Precuvîntarea către cititor în care s-ar fi inspirat după ediția din 1755 a lui Meletie Smortrițki. După manualul slavon al acestui autor a fost scrisă Bucoavna tipărită la Alba-Iulia în 1969, prima bucoavnă românească. Manuscrisul lui Eustatievici a fost studiat de Romulus Ionașcu în lucrarea „Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticei limbei române de la 1757 pînă astăzi”, Iași, 1914, pp. 6—11. Aproape toți cercetătorii de mai tîrziu se bazează pe Ionașcu. Diodor Strungaru a descoperit un nou izvor al gramaticii lui Eustatievici și anume gramatica alcătuită de Staicu de la Tîrgoviște. Franz Joseph Sulzer afirmă în „Geschichte der Transalpinischen Daciens”, Viena 1781, p. 152 că Eustatievici i-a pus la dispoziție o copie a gramaticii. După N. A. Ursu această copie pare a fi manuscrisul nr. 1716 din Biblioteca Academiei, scris la 1774.

După studiul introductiv despre Eustatievici, urmează o Notă asupra ediției. La Academie sînt două exemplare din gramatica lui Eustatievici. Prima este manuscrisul nr. 583 cu autograful autorului, pregătită pentru tipar. Nu s-a tipărit însă, decît în 1967, la 210 ani după ce a fost scrisă. Al doilea manuscris, e păstrat la Academie sub numărul 1716. Acest manuscris a circulat prin Moldova. Ultimul proprietar a fost Negrescu de la Iași, care în 1880 ar fi fost dispus să-l vîndă Academiei. Academia nu l-a cumpărat. În 1899 manuscrisul era proprietatea lui Constantin Erbiceanu, care l-a predat Academiei. N. A. Ursu a reproduș textul după manuscrisul nr. 583. Manuscrisul 1716 este o copie după manuscrisul nr. 583 și este datat 1774.

N. A. Ursu crede că însemnările de cronică ale clericilor din Scheii Brașovului n-ar fi scrise de Eustatievici. N. Iroga le atribuia lui Eustatievici (Buletinul Comisiunii Istorice a României, vol. XII, 1933, pp. 61—62). Testamentul lui Eustatievici scris în 1794 a ajuns în biblioteca lui Iulian Marțian, fost mem-

bru de onoare al Academiei și a fost publicat de Toma G. Bulat (Revista istorică, An X, 1924, pp. 131—135). În 1774 a apărut la Viena Catechismul ortodox în trei limbi: sârbă-germană-română. A fost reeditat în 1784 și în 1785. S-a presupus că ar fi fost alcătuit tot de Dimitrie Eustatievici, fost profesor la școala ortodoxă din Brașov, director al școlilor, apoi secretar al episcopiei în timpul lui Dionisie Novacovici. Acest catechism a putut fi alcătuit de cineva din Banat, din conducerea școlilor ortodoxe.

IOSIF E. NAGHIU

MARIA ANA MUSICESCU, „*Broderia medievală românească*” Editura Meridiane, București, 1969, 54 pagini text și 101 planșe.

Despre broderia românească din toate timpurile, ca și despre broderia medievală românească, există o bogată literatură, atît în limba română cît și în limbi străine, cei mai competenți autori de specialitate prezentînd în mod documentat tezaurul acestor podoabe de artă românească. „Somptuoasă și strălucitoare prin firul de aur, argint și mătase colorată cu care este lucrată, impresionantă prin desăvîrșirea tehnică și prin calitatea de a face direct și imediat inteligibilă lumea de simboluri pe care o înfățișează, de valoarea artistică remarcabilă, broderia românească aduce — alături de arhitectură și pictură — una din contribuțiile românești cele mai reprezentative nu numai în arta sud-estului european, ci și de la aceea a întregului Orient creștin”.

Plecînd de la aceste adevăruri, în continuare autoarea în lucrarea pe care o prezentăm înfățișează în cuprinsul celor peste 54 de pagini scrise și în cele 101 reproduceri evoluția broderiei medievale românești. Se precizează, că modelele care au constituit izvorul direct al broderiei medievale românești sînt capodoperele bizantine și de școală bizantină ale unui gen de artă care atînsese în veacul al XIV-lea stadiul ultim al unei aproape milenare evoluții. Începuturile broderiei, demonstrează că documentele confirmă înzestrarea citito-riilor cu odoarele necesare cultului. Ast-

fel, Vladislav Vlaicu, voievodul Țării Românești dăruiește, în 1374, mănăstirii Vodița, pe lîngă alte obiecte „o pereche de odăjdii preoțești de mătase, perdelele de altar... un epitrahil și rucavițe cusute cu fir de argint”. Aceasta este cea mai veche mențiune cunoscută, privind o danie de broderii din Țările Române.

Dezvoltarea ei urmează următoarele etape: *Perioada clasică* începînd cu a două jumătate a veacului al XV-lea. Legătura cu etapa precedentă o face cea dintîi capodoperă românească a genului: Epitaful din 1437 al egumenului Siluan, dăruit mănăstirii Neamțului. Epitaful lui Siluan concentrează premisele stilistice ale etapei ulterioare broderiei moldovenești.

În Moldova, în secolul al XVI-lea, trecerea de la etapa stilistică precedentă la o nouă etapă stilistică, se realizează încă din primul deceniu. Broderia merge pe aceeași linie cu pictura, care vădește o tendință către eleganță, către decorativ.

În Țara Românească, capodopera broderiei muntenești din veacul al XVI-lea este marea Dveră reprezentînd Coborîrea de pe cruce, lucrată din porunca lui Neagoe Basarab, pentru ctitoria sa de la Curtea de Argeș. Broderia muntenească din veacul al XVI-lea este mai legată de cea balcanică, păstrînd mai corect decît cea din Moldova, elementele tradiției artistice comune sud-estului european. Cîteva epitrahile și mînece (rucavițe) din prima jumătate a veacului al XVI-lea lucrate fie pe fond de aur, fie pe fond de mătase colorată, vădesc înrîdirea cu piese de același gen din Bulgaria, Serbia, Grecia și de la Muntele Atos.

În perioada postclasică, la începutul secolului al XVII-lea, sînt, ca și la începutul celui precedent, încă vizibile, două direcții, care fără să fie divergente, subliniază, una continuarea tradiției, cealaltă accentele înnoitoare. Epitaful dăruit de Nestor Ureche mănăstirii Secu (1808) și broderiile dăruite de Anastasie Crimca mănăstirii Dragomirna, rămîn pe linia stilistică tradițională. Prin monumentalitate, prin amploarea compoziției, Epitaful de la Secu amintește de unele chipuri remarcabile din pictura de la Humor sau Probota.

Broderia din *perioada barocă* I secolele XVIII—XIX, somptuoasă ca și în trecut, deși este lucrată cu materiale calitativ inferioare și într-o tehnică care cere mai puțină măiestrie, tinde să devină nefigurativă. Marile dvere lucrate din inițiativa Mavrocordaților, desăvârșite ceea ce prevestiseră broderiile brâncovenești încă la finele veacului al XVII-lea: dispariția tematicii religioase. În Văul liturgic de la biserica Barnovski din Iași (1734), puternic influențat ca tematică de icoanele rusești, din punct de vedere tehnic, piesa este mai mult o „cusătură” decât o broderie, păstrând toate calitățile unui excelent meșteșug artistic. În modificarea repertoriului ornamental un rol activ l-au jucat tipăriturile, în care influența barocului apusean este evidentă și specifică. Spre a cunoaște îndeaproape broderiile din această vreme, piesele — foarte numeroase — păstrate în muzeele sau depozitele mănăstirilor Neamțu, Văratec, Agapia, Secu, sînt cele mai expresive. Felonul lucrat de Safta Brâncoveanu pentru mănăstirea Văratec (care se află în muzeul mănăstirii) decorat cu flori și frunze în stil baroc, pe fond de catifea roșie, încheie seria broderiilor care amintesc de marea tradiție a artei broderiei moldovenești.

În concluzie, în evoluția tehnicii broderiei românești, sînt două etape: secolele XVI—XVII cînd se coase, în puncte foarte mici, cu firele de aur, argint și mătase colorată, și secolele XVIII—XIX, cînd firul de metal, adeseori și cel de mătase, nu mai sînt cusute, ci așezate pe traseul dat și printră aproape indivizibil din loc în loc.

Autoarea întregeste acest vast material cu catalogul a 69 piese — broderii — menționînd data creației, locul unde se află spre păstrare, avînd fiecare un scurt istoric împreună cu datele tehnice. Astfel, se poate vedea, că muzeele din țara noastră, împreună cu cele de la mănăstiri, păstrează un mare număr de broderii liturgice și laice din secolele XIV—XVIII, piese somptuoase lucrate din fir de aur și de argint pe fonduri de mătase colorată. Acestea formau zestrea bisericilor și mănăstirilor medievale, ori decorau interioarele civile, fiind daruri

ale voievozilor, marilor ierarhi și dragători.

Reproducerile color și alb-negru prin cele 101 de planșee, îmbogățesc această valoroasă lucrare, înmănunchînd împreună cu textul, tot ce a putut scoate la lumină prin strădanii și muncă asiduă autoarea. Întregul material cuprins între elegantele coperte, prima înfățișînd „Acoperemînt de mormînt al Mariei de Mangop” (1477), iar a doua prezentînd „Acoperemîntul de mormînt al lui Simion Movilă” (1609), prezintă deci succint fazele de evoluție și trăsăturile stilistice fundamentale ale broderiei medievale românești.

L. I. OPRÎȘA

Calendarul ortodox „Credința” pe anul 1970. Editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America. Detroit, Michigan. 232 p.

La al cincilea an al apariției sale, calendarul „Credința” pleacă în lume însoțit de patriarhicești binecuvîntări și urări „de noi și valoroase realizări duhovnicești și literare în ogrorul scrisului românesc” ale Prea Fericirii Sale Părintele Patriarh Justinian.

Prea Fericirea Sa, în cuvîntul introductiv intitulat „Spre noi împliniri” mai arată și aceea că acest calendar „și-a găsit făgașul fericit în matca tradițională a vechilor calendare românești și și-a înțeles cu destulă prisosință rostul său adînc în viața Episcopiei noastre misionare”. El fiind „unul din mijloacele cele mai bune pentru propovăduirea credinței creștine ortodoxe, pentru păstrarea datinelor și tradițiilor românești și, în egală măsură, pentru cultivarea legăturilor culturale și spirituale dintre români, americani și canadieni”.

Acestui cuvînt introductiv îi urmează articolul Prea Sfințitului Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, intitulat „Calendarul nostru”. Se arată aici că „pentru măiestritățile lui pagini literare, pentru tratatele de teologie, pentru „partea engleză”, pentru cronica Episcopiei, și nu mai puțin pentru listele clerului și paginile ilustrate cu fotografiile și numele membrilor din consiliile și comitele parohiilor cu adevărat românești

din Statele Unite ale Americii și Canada", calendarul „Credința” „este așteptat și primit cu bucurie în fiecare an și citit cu mult interes”.

De fapt, după partea calendaristică, care la fiecare lună are și o pagină cu „date memorabile” și cite un scurt citat din „Filocalie”; după pagina cu „rînduiești bisericești” și cele în care se dau numele Patriarhilor Bisericii Ortodoxe, al Întîii Stătătorilor Bisericii Ortodoxe Autocefale, cum și al Ierarhilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române; după ce se arată organizarea, scopul și membrii Conferinței permanente a episcopilor canonici ortodocși din America și după șematismul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America, urmează partea teologică și literară a calendarului, cu articole tratînd diferite subiecte cu caracter teologic, literar, biografic sau de cronică, cum și poezii.

Dintre acestea amintim articolul semnat de Înalt Prea Sfîntul Nicolae, Mitropolitul Banatului, intitulat „Un Domn, o Credință, un botez” în care se arată, contrar obiceiului în uz în unele denominațiuni creștine de a reboteza pe cei ce le primesc învățătura, că botezul este nerepetabil pentru faptul că „Avînd cu toții un singur Domn și o singură credință, se cuvine să avem și un singur botez”. Apoi articolele „Disciplină și smerenie” de protopopul — vicar Ioan Bugariu; „Actualitatea gîndirii patristice” de Pr. Prof. Ioan G. Coman; „Hristos, lumina lumii” de Pr. Dr. Ștefan Slevoacă; „Cruzeiro do Sul” sau impresiile unui misionar ortodox în Brazilia, de Arhim. Roman Braga, „Era cosmică în lumina creștină” de Arhim. Dr. Vasile Vasilachi, „Din specificul ortodoxiei românești” de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae; „Gîndire și trăire românească” de Pr. Nicolae Birsan, etc. Sînt, de asemenea, de remarcă articole publicate în traducerea engleză a lui Leslie Jerome Newville, sembrate Pr. Prof. Petru Rezuș, *Theology in the Space Age* (Teologia în epoca spațială); Pr. Prof. Dimitrie Belu; *Freedom and Responsibility* (Libertate și responsabilitate), Pr. Prof. Isidor Tudoran, *Christianity and Technology* (Creștinismul și tehnologia).

Capitolul „legături româno-americane” este deschis de articolul intitulat „Romanian Voyage, Summer 1969 în care Rev. Henry Hill de la Universitatea din Windsor, Canada își împărtășește impresiile culese în timpul unei călătorii făcute în România în vara anului 1969. George Ursu scrie despre „Madrigalul românesc în America”, Gheorghe Gămălie despre „Vizita Președintelui Nixon în România” iar Prot. George Nan despre „România din Canada”.

Dintre poeziile publicate amintim cele patru poeme semnate de Valeriu Anania, fragmentul „Ihanatos” de George Uscătescu, „Cutezanță” de Virgil Cărianopol.

În capitolul intitulat „File de cronică” este prezentată activitatea pastorală, liturgică și administrativă a Prea Sfîntului Episcop Victorin, mișcările de personal clerical din cadrul Episcopiei Misionare și decesul preotului Samoil Iuga, misionar ortodox român în Goiania, Brazilia.

Urmează apoi partea ultimă în care sînt prezentați patronii și sprijinitorii calendarului „Credința” pe anul 1970. Fotografii ale membrilor consiliilor și comitetelor parohiale ale unor biserici din Statele Unite și Canada, cum și cele în care s-au immortalizat diferite evenimente din viața unor parohii și credincioși români din aceste țări.

Calendarul se încheie cu „Postfața” redacției, în care se arată între altele, că la întocmirea lui s-a pus un deosebit accent pe colaborarea preoților din cadrul Episcopiei Misionare, aducîndu-se mulțumiri tuturor acelor care au contribuit, sub orice formă, la apariția lui.

Nu putem însă încheia această recenzie fără a spune că și din punctul de vedere al prezentării grafice, calendarul satisface toate exigențele. Dar ne dăm seama și trebuie să mărturisim că această scurtă și fugară prezentare a calendarului „Credința” nu a putut cuprinde toată bogăția de studii și articole și înaltul nivel teologic și de simțire creștinească, ortodoxă și românească pe care cititorul îl poate afla în paginile lui. Iar această constatare ne întărește convingerea că, pîcînd în lume și întîrînd în casele fraților noștri de peste țări și mări, el nu va fi numai un simplu calendar, ci și un

dreptar dle viață și de trăire românească și creștinească și balsam min-găietor și alinător de doruri și alea-nuri.

Prof. GH. GEȚIA

ALMANAHUL PAROHIEI ORTODOXE ROMANE DIN VIENA PE ANUL 1970. Editat de parohia ortodoxă română din Viena. Format 17×24 cm, 254 pagini.

„O îndreptățită bucurie ne-a învăluit din nou inima, văzând sirguința parohiei ortodoxe române din Viena, de a da la lumina tiparului și acest al nouălea Almanah, pe anul mîntuirii 1970, adevărat chivot cuprinzător de bune și alese învățături... Acest Almanah se dovedește a fi izvodit, ca și cel de pînă acum, cu multă grijă și chibzuită migală, ca să-și poată îndeplini rostul său de zidire și de bună călăuzire a celor „de-un singe și de-o lege” cu noi, care în polida atitor în-volburări nu și-au părăsit credința moștenită din străbuni, păstrîndu-și încă nevătămat graiul românesc „cel dulce ca un fagure de miere”, cum spune Eminescu”.

Sînt cuvintele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de începere a Almanahului, cuvinte care definesc atât de frumos și complet prețul și rostul pe care-l are, rod îmbelșugat al ostinelilor Părintelui profesor dr. Gheorghe Moisesescu, parohul Bisericii ortodoxe române din Viena.

In slujba dreptei credințe, Prea Cucernicia Sa referindu-se la varietatea cuprinsului, deslușește: „...e înmă-nunchiat aici un sir de cercetări, însemnări, amintiri și mărturii, care oglindesc fapte de trăire creștinească a obștei românești sălășluite de veacuri pe meleagurile Austriei, precum și dovezi despre legăturile strînse dintre popoarele noastre prietene. Iar prin povătuiri duhovnicești și îndemnuri bune, stăruim să însemnăm viața păstorilor pe albia dreptei credințe, prin păstrarea datinelor creștinești și a tradițiilor străbune...”

Rubrica *Slujiri ecumenice* prezintă două articole valroase: Preocupări

ecumenice, semnat de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și Nerăbdare ecumenică, ce se datorește Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, înfățișînd cele mai de seamă aspecte ale problemei ce preocupă întreaga Biserică creștină.

Insemnări amintiri, grupează o selecție de materiale deosebit de interesante semnate de Prof. dr. Felix Karlinger, Prof. dr. Alexander Dordett, Vasile Barbu, Paul Dimitriu, Stelian Vasilescu, Nicolae Florescu, Petre Stoica, Mirrela Bucevschi-Scintee și de dr. Valeriu Bologa, despre legăturile pe care le-au avut intelectualii români cu Viena. Ne opresc atenția paginile profesorului de Drept bisericesc de la Universitatea din Viena, dr. Alexander Dordett, care împreună cu alți doi profesori de teologie din Austria, au fost oaspeții Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu prilejul venirii lor în România, ca invitați al Institutelor teologice din București și Sibiu.

Suita de articole a *Mărturiilor din trecut*, constituie o importanță contribuție la cunoașterea unor aspecte ale legăturilor istorice și culturale româno-austriece: Un călător român la Viena în anul 1842 (Ion Virtosu), O arhiducesă de Austria, principesă a Transilvaniei și stareță de mănăstire (Mihail Stefanescu). În jurul portretului vinez al cluceresei Elenco Glogoveanu (S. Cretzianu), Călătoria logofătului Constantin Dudesco la Viena (Al. Alexianu), Grănicerii născuți în bătălia de la Arcole din 1797 (Corneliu Albu). Pe urmele voievozilor români la Viena (Avram P. Teodor), Costache Negri la Conferința de la Viena din 1855 (Marta Anineanu), Știri despre Viena în arhiva generalului Gheorghe Maoheru (Vasile Carabiș), Veronica Micle și Eminescu (Augustin Z. N. Pop). Doi cărturari rășinăreni cu studii la Viena (dr. Mircea Păcurariu). Un român doctor în filozofie și medicină la Universitatea din Viena, acum 150 de ani: Vasile Popp (Sebastian Sebu) și Altes und Neues um einen Mozartbrief in Oravița-Banat (Tiberiu Lichtfuss).

Rubrica *Chipuri de cărturari*, înmănunchiază însemnări despre Sextil

Pușcariu, Eusebiu Mandicevski, Tudor Flondor și arhidiaconul Mihail Ursuleac, semnate de dr. Dimitrie Macrea, Zeno Vancea, și Mihail Boca.

În *Pagini literare*, o selecție de versuri, amintiri și evocări, îmbie la o lectură plăcută și desfătătoare pentru suflet.

Pe firul vremii, prezintă în reportaje frumos scrise călătoria Prea Fericitului Patriarh Justinian și a delegației însoțitoare în India și Etiopia, și vizita Cancelarului federal al Austriei Franz Jonas în România iar cronica, multele evenimente de seamă din viața paro-

hiei ortodoxe și a coloniei românești din Viena, cu bogate manifestări culturale.

Apărut în condiții tehnice excepționale, pe hîrtie cretată și cu o ilustrație bogată, Almanahul întocmit și tipărit prin osîrdia Cucernicului Părinte Profesor dr. Gheorghe Moisescu, e cartea așteptată cu legitimă nerăbdare în fiecare an de cititori, cărora le priiește momente de bucurie prin varietatea și selectivitatea prețiosului material pe care-l cuprinde.

Prot. ION B. MUREȘIANU

unui episcop. Conștiința personală și autoritatea bisericească supremă. Reintroducerea diaconatului în ierarhia romano-catolică. Pe calea dialogului catolic-protestant. Alegerea președintelui Federației Protestante din Franța. Reorganizarea Comisiei pentru afacerile internaționale în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Federația Bisericilor Evanghelice din Republica Democrată Germană și Mișcarea ecumenică. Perspective ale ecumenismului în Africa. Cercetări asupra posibilităților de înnoire a cultului. Noua sesiune a Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace. Creștinii și problema păcii. Acțiune bisericească în slujba progresului și a păcii. Substratul conflictelor religioase din Irlanda. Cauza păcii și progresului în atenția crescândă a religiilor lumii. O nouă traducere a Bibliei. Metode tehnice moderne în cercetarea teologică. Punerea în lumină a manuscriselor de la Muntele Athos. Decesul pastorului André Boegner ... 382

NOTE ȘI COMENTARII

Cauza morții lui Iisus Hristos (Prot. dr. Iuliu Rațiu). Dilema cauzei divorțului în Biserica Romano-Catolică. O statistică grăitoare în problema sărbătoririi comune a Sfințelor Paști. Care va fi data comună a Paștilor creștine? (Pr. Athanasie Negoită). Necesitatea unor clarificări ortografice ... 405

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

Păznuirea Sfințelor Paști. O zi înălțătoare în Paresimi. Vizită canonică la parohia din Lugoj. Itinerar pastoral. Hirotonii și hirotesii. Conferințe de orientare și administrative ale preoțimii. Consfătuire cu cadrele de conducere ale eparhiei. Biserica bănățeană și ofranda omeniei. Grijă pentru o cit mai bună pregătire a viitorilor slujitori ai altarelor. Oaspeți străini în vizită la Mitropolia Banatului. Gest de considerație față de o vîrstă patriarhală. Trecuți la cele veșnice ... 404

EPISCOPIA ARADULUI

Popas aniversar la Episcopia din Arad. Hirotoniri de preoți. Conferință de orientare a clerului. În fața unei mari primejdii. Deces ... 438

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Maredsous: Le Nouveau Testament (Pr. prof. dr. Nicolae Neaga); Ari Elliger: Profeții Naum, Avacum, Sofonie, Agheu, Zaharia, Maleahi (Prof. N. Neaga); Ioan Carmiris: Monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericilor Ortodoxe Catolice (Ioan I. Ică); Ioan Karmiris: Orthodoxia kai Palaioekatholikosmos Tevhos I: I 4 Panortodoxu diaskepsis tou Beligradiu (Ioan I. Ică); Asist. Ștefan C. Alexe: Sfintul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele IV și V (Vasile Bria); Stephan Juhasz: Der Einfluss Karl Barths auf die Theologie der reformierten Kirche in Rumänien (Prot. Gh. Geția); André Bonard: „Civilizația greacă” (Pr. prof. Corneliu Sirbu); Charles Diehl: Marile probleme ale istoriei bizantine. Figuri bizantine (Iosif E. Naghin); D. M. Pipplidi: Studii de istorie a religiilor antice (Prof. Iosif E. Naghiu); P. P. Panaitescu: Introducere în istoria culturii românești (Pr. prof. Corneliu Sirbu); W. Marin, I. Munteanu, Gh. Radulovici: Unirea Banatului cu România (Prot. I. B. Mureșianu); Constantin Șerban: Constantin Brîncoveanu (Prof. Iosif E. Neaghiu); Dimitrie Eustatievici Brașoveanu: Gramatica rumânească 1757 — Prima gramatică a Limbii române (Prof. Iosif E. Naghiu); Maria Ana Musicescu: „Broderia medievală rumânească” (L. I. Opișa); Calendarul ortodox „Credința” pe anul 1970: (Prot. Gh. Geția); Almanahul parohiei ortodoxe române die Viena pe anul 1970 (Prot. Ion B. Mureșianu) ... 444

NOTE: THE COPIES OF THE

RECORDS OF THE BUREAU OF
INDIAN AFFAIRS, DEPARTMENT OF THE
INTERIOR, ARE AVAILABLE FOR
REVIEW AND REPRODUCTION

AT THE NATIONAL ARCHIVES

42419